ISSN 1811-0770
E-ISSN 2587-411X

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Nr. 1 (249), anul 24 (2023)

DOMENII DE CERCETARE:

- ***Științe juridice***

CHIȘINĂU - 2023

Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 011

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

Fondatori: Uniunea Juriștilor din Moldova
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere"
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 19 din 06 decembrie 2019, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

REVISTA NAŢIONALĂ DE DREPT

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Nr. 1 (249), anul 24 (2023)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 19 din 06.12.2019

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Uniunea Juriştilor din Moldova*
- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

REDACTOR-ŞEF: ***Gheorghe AVORNIC,*** doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: ***Violeta COJOCARU,*** doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română şi rusă: ***Tudor SOROCEANU***; Redactare în engleză: ***Lorina AVORNIC***; Redactare în franceză: ***Anişoara DUBCOVEȚCHI***; Asistență computerizată: ***Maria BONDARI***

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, preşedinte, Academia Internaţională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie şi drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internaţional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor universitar, academician, Academia de Ştiinţe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, preşedinte, Uniunea Internaţională a Juriştilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Albert ANTOCI, doctor în drept, conferenţiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Grigore ARDELEAN, doctor în drept, conferenţiar universitar, Academia „Ştefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferenţiar universitar, Universitatea din Bucureşti, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internaţională „ Mihai Eminescu”, România

Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Valentina COPȚILEȚ, doctor în drept, conferenţiar universitar, prorector, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Andrian CREȚU, doctor în drept, conferenţiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, preşedinte, Academia Internaţională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferenţiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie şi drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferenţiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Ştiinţe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internaţional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Alexandru MARIȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferenţiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Ştiinţe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferenţiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Ştiinţe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor universitar, academician, Academia de Ştiinţe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferenţiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIOALĂ (SÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, director executiv, Institutul Naţional al Justiţiei, Republica Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova

Boris ȘOSNA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, Romania

Olga TATAR, doctor în drept, conferenţiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Alexandru ȚICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din Bucureşti, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Naţională de Aviaţie, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chişinău, bd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: *http://uspee.md/rnd/; http://americanuniversity.md/rnd/; revistadrept@yahoo.com.* Pagina web: *www.rnd.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conţinutul textelor aparţine, în exclusivitate, autorilor

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2023

NATIONAL LAW JOURNAL
Periodical scientific-practical publication

No. 1 (249), year 24 (2023)

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000
Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 19 of 06.12.2019

Type B

FOUNDERS:
- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: ***Gheorghe AVORNIC,*** doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: ***Violeta COJOCARU,*** doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: ***Tudor SOROCEANU***; English editing: ***Lorina AVORNIC***; French editing: ***Anisoara DUBCOVETCHI***;
Digital assistance: ***Maria BONDARI***

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova
Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu", Romania
Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute
Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece
José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain
Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi, Romania
Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Albert ANTOCI, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
Grigore ARDELEAN, PhD in law, associate professor, Academy „Ştefan cel Mare" of the Ministry of Internal Affair, Republic of Moldova
Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Flavius-Antoniu BAIAS, PhD in law, associate professor, University of Bucharest, Romania
Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu", Romania
Valeriu BUJOR, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, Vice-rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania
Andrian CRETU, Doctor of Law, associate professor, University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere", Republic of Moldova
Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany
Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu", Romania
Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania
Marin DOMENTE, PhD in law, American University of Moldova
Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Legal Research Institute, Romania a Academy
Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece
Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania
José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain
Alexandru MARIT, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova
Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova
Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania
Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova
Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova
Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director, National Institute of Justice, Republic of Moldova
Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria
Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova
Boris SOSNA, PhD in law, university professor, State University of Comrat, Republic of Moldova
Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy
Florin STRETEANU, PhD in law, university professor, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Olga TATAR, PhD in law, associate professor, State University of Comrat, Republic of Moldova
Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia
Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecologycal University of Bucharest, Romania
Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania
Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536
Electronic version: *http://uspee.md/rnd/; http://americanuniversity.md/rnd/; revistadrept@yahoo.com.* Web: *www.rnd.revistestiintifice.md*
All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2023

REVUE NATIONAL DE DROIT

Publication périodique scientifique et pratique

Nº 1 (249), année 24 (2023)

Certificat d'inscription: Nº 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la décision Nº 19 du 06.12.2019

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'Etat de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: ***Gheorghe AVORNIC,*** docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: ***Violeta COJOCARU,*** docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: ***Tudor SOROCEANU***; Rédaction en anglais: ***Lorina AVORNIC***; Rédaction en français: ***Anisoara DUBCOVETCHI***; Assistance informatique: ***Maria BONDARI***

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu", Roumanie

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza", Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Albert ANTOCI, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Grigore ARDELEAN, docteur en droit, professeur agrégée, Académie „Stefan cel Mare" du Ministère des affaires internes, République de Moldova

Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, docteur, professeur agrégée, Université de Bucarest, Roumanie

Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondent, Académie Internationale „Mihai Eminescu", Roumanie

Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, vice-recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie

Andrian CRETU, docteur en droit, professeur agrégée, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu", Roumanie

Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie

Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Americaine de Moldova

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Raisa GRECU, docteur habilité en doit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Vytautas NEKROSIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie

Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Elena RAILEAN, docteur en pedagogie, professeur agrégé, Université Américane de Moldova

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, directeur exécutif, Institut National pour la Justice, République de Moldova

Tzvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie

Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Boris SOSNA, docteur en droit, professeur, Université d'État de Comrat, République de Moldova

Victor SPINEI, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine

Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie

Olga TATAR, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie

Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie

Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: *http://uspee.md/rnd/; http://americanuniversity.md/rnd/; revistadrept@yahoo.com.* Web: *www.rnd.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2023

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ПРАВА
Научно-практическое периодическое издание

№ 1 (249), год 24 (2023)

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 19 от 06.12.2019

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:
- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: ***Георге АВОРНИК,*** доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: ***Виолета КОЖОКАРУ,*** доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: ***Тудор СОРОЧАНУ***; Редактирование на английском языке: ***Лорина АВОРНИК***; Редактирование на французском языке: ***Анишоара ДУБКОВЕЦКИ***; Компьютерная техподдержка: ***Мария БОНДАРЬ***

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет
Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия
Спиридон ФЛОГАИТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция
Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания
Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния
Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алберт АНТОЧ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Григоре АРДЕЛЯН, доктор юридических наук, доцент, Академия «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, Республика Молдова
Виктория АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Флавиус-Антониу БАИАС, доктор юридических наук, доцент, Бухарестский Университет, Румыния
Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Кэтэлин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, проректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния
Андриан КРЕЦУ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Богдан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия
Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная академия «Михай Еминеску», Румыния
Лучиан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния
Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, Американский Университет Молдовы
Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия
Спиридон ФЛОГАИТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция
Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния
Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания
Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Юрие МИХАЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы
Витаутас НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва
Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы
Елена РАИЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы
Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет
Диана СКОБИОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова
Цветан СИВКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария
Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы
Борис СОСНА, доктор юридических наук, профессор, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова
Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская академия
Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, Университет Бабеш-Болиай, Клуж-Напока, Румыния
Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния
Ольга ТАТАР, доктор юридических наук, доцент, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова
Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский экологический университет, Румыния
Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния
Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс PM 31536.
Электронная версия: *http://uspee.md/rnd/; http://americanuniversity.md/rnd/; revistadrept@yahoo.com.* Сайт: *www.rnd.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review"

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2023

CUPRINS

Svetlana SLUSARENCO, Veronica POZNEACOVA
Conceptul suveranității poporului din perspectivă istorică 12

Veaceslav ZAPOROJAN, Constantin NEGRILA
Garanțiile constituționale ale dreptului fundamental la muncă 21

Grigore ARDELEAN, Oxana EȘANU
Unele deficiențe de reglementare și promovare a conceptului de răspundere materială în raporturile de muncă 30

Olga TATAR, Iurie MIHALACHE
Natura juridică și practica aplicării Convenției de la Viena în regulamentul relațiilor contractuale internaționale 37

Albert ANTOCI, Petru POPESCU, Cătălin LÎSÎI
Conotații doctrinare privind tentativa de infracțiune. Aspecte de drept comparat 47

Vladlena LÎSENKO
Bioetica și drepturile omului: reglementarea legală internațională și rolul organizațiilor internaționale 56

Cristina CEBAN, Artur FUIOR
Segmentul juridico-practic de adaptare a refugiaților in societatea europeană 70

Roman EREMCIUC, Alexandru MARIŢ
Corelarea imprudenței (culpei) penale cu eroarea de fapt sau eroarea de drept în materie de infracțiuni săvârșite cu imprudență 80

Serghei ȚURCAN, Iulian RUSANOVSCHI
Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție și golirea de sens a unei căi de atac – recursul 89

SUMMARY

Svetlana SLUSARENCO, Veronica POZNEACOVA
The concept of the popular suveranity from the historical perspective 12

Veaceslav ZAPOROJAN, Constantin NEGRILA
The constitutional guarantees of the fundamental right to work 21

Grigore ARDELEAN, Oxana ESANU
Some deficiencies of regulation and promotion of the concept of material liability in employment relations 30

Olga TATAR, Iurie MIHALACHE
Legal nature and practice of application of the Vienna Convention in the regulation of international contractual relations 37

Albert ANTOCI, Petru POPESCU, Catalin LISII
Doctrinal connotations regarding attempted crime. Aspects of comparative law 47

Vladlena LISENKO
Bioethics and human rights: international legal regulation and the role of international organizations 56

Cristina CEBAN, Artur FUIOR
Legal-practical segment for adapting refugees to european society 70

Roman EREMCIUC, Alexandru MARIT
Correlation of criminal imprudence (guilt) with factual error or legal error in matters of crimes committed with imprudence 80

Serghei TURCAN, Iulian RUSANOVSCHI
The draft law on the Supreme Court of Justice and the emptying of the meaning of a way of attack – the appeal 89

Elena GROIAN
Aplicarea liberării condiționate înainte de termen – reacție asupra fenomenului infracțional 96

Maxim GROPA
Protecţia procesuală a persoanelor ce colaborează cu organul de urmărire penală în descoperirea reţelei criminale 106

Dumitru JELESCU
Arborele genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova 116

Andrei STRATAN
Obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 238 din Codul penal 126

Alina STAHURSCHI
Elemente constitutive subiective privind infracțiunea prevăzută la articolul 208 Cod penal al Republicii Moldova 137

Svetlana SLUSARENCO
Abordări conceptuale privind reorganizarea unităților administrativ-teritoriale din Republica Moldova 148

Alina NITREAN
Expertiza amprentelor de mâini, contaminate cu particule de material nuclear, prelevate de la locul crimei radiologice 158

Mihai MIZDRAN, Alexandru MARIT
Analize şi variabile criminologice ale etiologiei personalităţii şi victimelor criminalităţii violente din cadrul familiei 167

Elena GROIAN
The application of conditional release before the term - reaction to the criminal phenomenon

Maxim GROPA
Procedural protection of persons who collaborate with the law enforcement agency in uncovering the criminal network

Dumitru JELESCU
The genealogical tree of the appearance, development and regulation of the principles of electoral rights in the Republic of Moldova

Andrei STRATAN
Special legal object of the crimes provided in art. 238 of the Criminal Code

Alina STAHURSCHI
Subjective constitutive elements regarding the offense provided for in article 208 Criminal Code of the Republic of Moldova

Svetlana SLUSARENCO
Conceptual approaches regarding the reorganization of territorial administrative units in the Republic of Moldova

Alina NITREAN
Expertise of fingerprints contaminated with particles of nuclear material collected from the radiological crime scene

Mihai MIZDRAN, Alexandru MARIŢ
Analysis and criminological variables of the etiology of personality and victims of violent criminality in family

TABLE DES MATIÈRES

Svetlana SLUSARENCO, Veronica POZNEACOVA
Le concept de souveraineté populaire dans une perspective historique

Veaceslav ZAPOROJAN, Constantin NEGRILA
Garanties constitutionnelles du droit fondamental

Grigore ARDELEAN, Oxana ESANU
Quelques lacunes de réglementation et de promotion de la notion de responsabilité matérielle dans les relations de travail

Olga TATAR, Iurie MIHALACHE
Nature juridique et pratique de l'application de la Convention de Vienne dans la réglementation des relations contractuelles internationales

Albert ANTOCI, Petru POPESCU, Catalin LISII
Connotations doctrinales concernant la tentative de crime. Aspects de droit comparé

Vladlena LISENKO
Bioéthique et droits de l'homme: réglementation juridique internationale et rôle des organisations internationales

Cristina CEBAN, Artur FUIOR
Segment juridique et pratique de l'adaptation des réfugiés dans la société européenne

Roman EREMCIUC, Alexandru MARIT
Corrélation de l'insouciance criminelle (culpabilité) avec une erreur de fait ou une erreur de droit en termes de crimes commis imprudemment

Serghei TURCAN, Iulian RUSANOVSCHI
Projet de loi sur la Cour Suprême de Justice et le vidage de sens d'un appel – le recours

ОГЛАВЛЕНИЕ

Светлана СЛУСАРЕНКО, Вероника ПОЗНЯКОВА
Концепция народного суверенитета с исторической
12 точки зрения

Вячеслав ЗАПОРОЖАН, Константин НЕГРИЛА
21 Конституционные гарантии основного права на труд

Григоре АРДЕЛЯН, Оксана ЕШАНУ
Некоторые недостатки регулирования и продвижения понятия материальной ответственности в трудовых
30 отношениях

Ольга ТАТАР, Юрие МИХАЛАКЕ
Юридическая суть и практика применения Венской Конвенции в урегулировании международных
37 договорных отношений

Алберт АНТОЧ, Петру ПОПЕСКУ, Кэтэлин ЛЫСЫЙ
Доктринальные коннотации относительно покушения на преступление. Аспекты
47 сравнительного правоведения

Владлена ЛЫСЕНКО
Биоэтика и права человека: международно-правовое регулирование и роль международных
56 организаций

Кристина ЧЕБАН, Артур ФУЙОР
Юридический и практический аспекты адаптации
70 беженцев в европейском обществе

Роман ЕРЕМЧУК, Александру МАРИЦ
Соотношение преступной неосторожности (вины) с фактической или юридической ошибкой в вопросах
80 преступлений, совершенных по неосторожности

Сергей ЦУРКАН, Юлиан РУСАНОВСКИ
Проект закона о Высшей Судебной Палате и лишение
89 значения способа опротестования – апелляция

Elena GROIAN
L'application de la libération conditionnelle avant le terme - réaction au phénomène criminel 96

Maxim GROPA
Protection procédurale des personnes qui collaborent avec la poursuite pénale dans la découverte du réseau criminel 106

Dumitru JELESCU
Arbre généalogique de l'émergence, du développement et de la réglementation des principes du droit électoral en République de Moldova 116

Andrei STRATAN
L'objet juridique spécial des crimes prévus à l'art. 238 du Code pénal 126

Alina STAHURSCHI
Éléments constitutifs subjectifs concernant le crime prévu à l'article 208 du Code pénal de la République de Moldova 137

Svetlana SLUSARENCO
Approches conceptuelles concernant la réorganisation des unités administratives territoriales en République de Moldova 148

Alina NITREAN
Expertise des empreintes de mains, contaminées par des particules de matières nucléaires, prélevées sur la scène de crime radiologique 158

Mihai MIZDRAN, Alexandru MARIT
Analyses et variables criminologiques de l'étiologie de la personnalité et des victimes de crimes violents au sein de la famille 167

Елена ГРОЯН
Применение условно-досрочного освобождения - реакция на преступное явление

Максим ГРОПА
Процессуальная защита лиц, сотрудничающих с органом уголовного преследования в раскрытии криминальной сети

Думитру ЖЕЛЕСКУ
Генеалогическое древо возникновения, развития и регулирования принципов избирательного права в Республике Молдова

Андрей СТРАТАН
Непосредственный объект преступлений, предусмотренных статьей 238 Уголовного кодекса

Алина СТАХУРСКИ
Субъективные составные элементы преступления, предусмотренного статьей 208 Уголовного кодекса Республики Молдова

Светлана СЛУСАРЕНКО
Концептуальные подходы к реорганизации административно-территориальных единиц в Республике Молдова

Алина НИТРЯН
Экспертиза отпечатков рук, загрязненных частицами ядерного материала, изъятых с места радиологического преступления

Михай МИЗДРАН, Александру МАРИЦ
Анализ и криминологические переменные этиологии личности и жертв насильственной преступности внутри семьи

CZU 342.31
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).01

CONCEPTUL SUVERANITĂȚII POPORULUI DIN PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

Svetlana SLUSARENCO
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *svetlana_slusarenco@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-9092-0024

Veronica POZNEACOVA
Departamentul Relații Internaționale,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *veronicapozneacova@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-0762-5049

Conceptul suveranității puterii de stat reprezintă un subiect de bază a întregii filosofii juridice, care s-a dezvoltat începând de la Antichitate și a triumfat în perioada Iluminismului. Conceptul suveranității populare reprezintă o doctrină dominantă în cadrul filosofiei juridice a secolelor XVII-XVIII. Ideea principală promovată de susținătorii acestei doctrine s-a axat pe poziționarea poporului, ca fiind deținătorul principal al puterii de stat, de la care emană voința supremă. În prezent, suveranitatea populară reprezintă baza puterii de stat, iar poporul este văzut ca unicul titular al puterii supreme, ceea ce reprezintă baza constituționalismului contemporan. Prezentul articol reprezintă un studiu dedicat cercetării aspectelor specifice ale conceptului suveranității populare în istoria ideilor. Interesul doctrinar și practic fața de conceptul suveranității populare se bazează pe dimensiunea politico-juridică a acestui concept în cadrul construcției statale. În prezenta cercetare ne-am pus drept scop determinarea rolul conceptului suveranității populare în cadrul constituțional actual, abordarea fiind axată pe analiza aspectelor filozofice a acestei doctrine.

Cuvintele-cheie: *suveranitatea populară, suveranitatea națională, titularul suveranității, Constituție, putere de stat, drepturile omului, filosofie.*

THE CONCEPT OF THE POPULAR SUVERANITY FROM THE HISTORICAL PERSPECTIVE

The concept of the state's sovereignty represents the basic concept of the entire legal philosophy, which was developed since Antiquity and triumphed during the Enlightenment. The concept of popular sovereignty is the dominant doctrine in the legal philosophy of the 17th and 18th centuries. The main idea of this doctrine was focused on positioning the people as the main holder of state power, as a source of the supreme will. Actually, the popular sovereignty represents the basis of State power. The people are the sole possessor of supreme power, which symbolize the basis of modern constitutionalism. This article constitutes a study of the specific aspects of the concept of popular sovereignty in the history of ideas. The doctrinal and practical interest in the concept of popular sovereignty is based on the political and legal dimension of it within the framework of State-building. In this study, we would like to determine the role of the concept of popular sovereignty in the current constitutional framework, from the philosophic point of view.

Keywords: *people's sovereignty, national sovereignty, holder of sovereignty, Constitution, state power, human rights, philosophy.*

LE CONCEPT DE SOUVERAINETÉ POPULAIRE DANS UNE PERSPECTIVE HISTORIQUE

Le concept de souveraineté du pouvoir d'État représente un concept fondamental de toute la philosophie du droit, qui s'est développé à partir de l'Antiquité et a triomphé au siècle des Lumières. Le concept de souveraineté populaire représente une doctrine dominante au sein de la philosophie juridique des XVIIe et XVIIIe siècles. L'idée principale véhiculée par les partisans de cette doctrine portait sur le positionnement du peuple comme principal détenteur du pouvoir étatique, d'où émane la volonté suprême. Actuellement, la souveraineté populaire est la base du pouvoir de l'État, et le peuple est considéré comme le seul détenteur du pouvoir suprême, qui est la base du constitutionnalisme contemporain. Cet article représente une étude consacrée à la recherche des aspects spécifiques du concept de souveraineté populaire dans l'histoire des idées. L'intérêt doctrinal et pratique du concept de souveraineté populaire repose sur la dimension politico-juridique de ce concept dans le cadre de la construction étatique. Dans le cadre de cette recherche, nous avons cherché à déterminer le rôle du concept de souveraineté populaire dans le cadre constitutionnel actuel, l'approche étant centrée sur l'analyse des aspects philosophiques de cette doctrine.

Mots-clés: *souveraineté populaire, souveraineté nationale, détenteur de la souveraineté, Constitution, pouvoir étatique, droits de l'homme, philosophie.*

КОНЦЕПЦИЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНИТЕТА С ИСТОРИЧЕСКОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ

Концепция государственного суверенитета, которая появилась в эпоху Античности и восторжествовала в эпоху Просвещения, является базовым субъектом всей философии права. Концепция народного суверенитета стала доминирующей доктриной в философии права 17-го и 18-го веков. Основная идея этой доктрины выражена в позиционировании народа как главного носителя государственной власти, как источника высшей воли. Народ является единственным обладателем верховной власти, идея котороя с течением времени стала основой современного конституционализма. Данная статья представляет собой исследование специфических аспектов концепции народного суверенитета в истории идей. Доктринальный и практический интерес к данной концепции основан на ее политическом и правовом измерении в рамках государственного устройства. В исследовании мы определили роль концепции народного суверенитета согласно регламентации современного конституционного права с философской точки зрения.

Ключевые слова: *народный суверенитет, национальный суверенитет, носитель суверенитета, Конституция, государственная власть, права человека, философия.*

Introducere

Ideea conceptului suveranității vizează autoritatea statală sau persoana, care exercită puterea în stat. Fiecare epocă se caracterizează printr-o abordare proprie a conceptului suveranității, care reflectă structura societății și poziția conducătorului statului. Conceptul suveranității s-a cristalizat în Grecia Antică, dezvoltat în Evul Mediu și s-a format deplin în perioada contemporană, fiind partea componentă a constituțiilor majorității statelor lumii.

În cadrul studiului respectiv, am analizat fundamentul filosofico-juridic cuprinzător al suveranității, am identificat tendințele în evoluția acestui concept și importanța teoriilor filosofice clasice pentru percepția reală a «suveranității populare».

Metodologie

Cercetarea se bazează pe analiza diferitor studii, axate pe descrierea esenței conceptului suveranității prin prisma abordărilor juridico-filosofice. În acest studiu, am utilizat metoda logică cu procedeele logice, cum ar fi analiza, sinteza, deducția, inducția,

generalizarea, abstractizarea, pentru a studia în mod consecvent toate aspectele temei abordate. Am efectuat analiza critică a celor mai importante concepte ale filozofilor, relevante pentru cercetarea respectivă. Am recurs la metoda sintetică în identificarea conceptelor filosofice dezvoltate de mari gânditori. Metoda cercetării comparative am aplicat-o, analizând aspecte specifice ale suveranității populare și naționale și dezvoltarea acestor teorii în gândire filosofico-juridică. Deci, am identificat asemănările și aspectele specifice ale teoriilor dezvoltate de diferiți gânditori, printre care Johannes Althusius, Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Charles Montesquieu. Utilizarea metodei sistem-structurale s-a manifestat în interpretarea suveranității ca dimensiune, parte integrantă a întregii structuri de stat. O altă parte importantă a prezentului studiu este dedicată metodei comparative, care ne oferă posibilitatea identificării avantajelor, dezavantajelor și impactului fiecărei teorii.

Rezultatele cercetării

Filosoful sec. XVI Jean Bodin (1530-1596) definea suveranitatea ca putere absolută și perpetuă a unei republici ce constă în a da și a casa legi [19, p. 98]. Definind republica drept "o guvernare bazată pe legile naturii", Bodin face din puterea legislativă esența statului: „unde nu este putere legislativă - afirmă el - acolo nu este republica" [17, p. 49]. În conformitate cu viziunea marelui gânditor, suveranitatea aparține puterii legislative, întruchipând dreptul de a emite legi și a dirija viața internă a statului.

O concepţie esenţial diferită de cea sistematizată de Bodin apare încă de la începutul secolului al XVII-lea, fiind formulată de Johannes Althusius în lucrarea Politica methodice digesta (1603). Althusius se raportează la Aristotel pentru a descrie omul ca o ființă socială, înclinat în mod natural spre solidaritate mutuală şi reciprocitate. Suveranitatea, consideră Althusius, aparţine poporului. Ea este imprescriptibilă, căci rezidă inalienabil în comunitatea populară în care nu există putere personală absolută. Poporul o poate delega, dar nu poate renunţa la ea. Suveranitatea emană deci de la popor. Prințul nu are altă autoritate decât cea cu care este investit de popor, nu sub forma unui transfer de putere pe care poporul ar abandona-o în favoarea sa, ci printr-o delegare a acesteia, puterea continuând să fie păstrată intrinsec şi substanţial de popor. Prințul nu este proprietarul suveranității și depozitarul ei. Observăm că teoria promovată de Althusius se apropie de teoria suveranității care stă la baza conceptului suveranității în epoca contemporană.

Suveranitatea nu este deci absolută. Althusius consideră că la fiecare nivel al societăţii trebuie să existe două serii de organe: unele ce reprezintă comunităţile inferioare, ce deţin puterea pe care o pot exercita în mod concret şi altele reprezentând eşalonul superior, atribuțiile căruia sunt limitate de primul nivel. Fiecare nivel își desemnează reprezentanții, inclusiv la nivelul superior, pe baza unei delegări a puterii, aceasta putând fi în orice moment retrasă.

Pentru Althusius, suveranitatea reprezintă doar nivelul de putere ce dispune de autoritatea, puterea de decizie şi de execuţie cele mai largi. Suveranul este acela care dispune de o putere mai extinsă decât a altora, dar exerciţiul acesteia se realizează numai dacă puterea îi este recunoscută şi cedată. La fiecare nivel există un „schimb de autoritate", mai precis o diferenţiere a instanţelor, o partajare a competenţelor începând cu eşalonul cel mai de jos, spre nivelul cel mai înalt.

Recunoaştem, fără îndoială, în această expunere sintetică a unei concepţii asupra suveranităţii, diferită de cea bodiniană, esenţa principiului subsidiarităţii ce reprezintă o veritabilă cheie de boltă a sistemului lui Althusius. Potrivit acestui principiu, deciziile trebuie luate la cel mai de jos nivel, de către cei care sunt afectaţi direct de consecinţele acestora. Astfel, chiar şi cele mai mici unităţi politice trebu-

ie să deţină competenţe autonome substanţiale, în acelaşi timp trebuie să fie reprezentate la nivelurile de putere mai înalte. Nu avem de-a face aici cu chestiunea descentralizării. În cazul descentralizării, puterea locală este titulara autorităţii pe care puterea centrală i-o acordă. Subsidiaritatea reprezintă mişcarea inversă: nivelul local nu deleagă eşalonului superior decât responsabilităţile şi sarcinile pe care nu şi le poate asuma, în timp ce problemele ce sunt de competenţa sa le rezolvă prin mijloace proprii. Subsidiaritatea reprezintă, deci, un partaj al competenţelor după criteriul suficienţei sau insuficienţei: fiecare nivel de autoritate conservă acele competenţe pentru care el este suficient.

Respectiv, putem concluziona că Johannes Althusius atribuie puterea de a face legi poporului, singurul care o deține ca adevărată suveranitate, iar constrângerile la care este supus poporul sunt conștiința sa precum și dreptul divin și cel natural. Deși puterea poporului nu este considerată nelimitată, ea este suverană pentru că nu se poate face apel la ceva mai înalt contra deciziilor poporului [17, p. 49].

Un alt gânditor care a fost preocupat de problema cercetării suveranității statului a fost Hugo Grotius, fondatorul dreptului natural, principiile căruia decurg din natura intelectului uman care dorește o societate pașnică [14, p. 34]. În aceeași ordine de idei, gânditorul a fundamentat teoria contractului social, oamenii constituind societatea civilă din propriul lor indemn, ca urmare a experienței familiilor izolate, neputincioase în fața violenței. Pe lângă contractul de liberă asociere de la început, oamenii mai încheie un al doilea contract, și anume un contract de supunere, ca consecință, oamenii trebuiau să se supună necondiționat puterii statului, „statornicită în vederea asigurării liniștii publice", astfel că acesta „dobândește un drept superior asupra noastră și asupra avutului nostru, în măsura în care aceasta este necesar pentru atingerea scopului arătat." [10, p. 193] De aici reiese că statul poate să interzică oricui dreptul de a se împotrivi, în vederea asigurării liniștii și ordinii publice, pentru că altfel nu și-ar atinge scopul propus. Dacă fiecare s-ar putea împotrivi, nu s-ar mai putea discuta despre stat, ci despre o gloată lipsită de unitate, ceea ce explică existența legilor și pedepselor pentru a apăra puterea statului [19, p.106], care, fiind o putere supremă, formează suveranitatea statului, fără de care statul nu poate exista [15, p. 105]. „Se numește putere suverană cea ale cărei acte sunt în așa măsură independente de o altă autoritate, încât ele nu pot fi anulate prin hotărârea unei alte voințe omenești." [10, p. 162] O problemă pe care Grotius a încercat să o soluționeze, era răspunsul la întrebarea: cui aparține suveranitatea? În opinia sa, subiectul puterii suverane este statul, el fiind o reuniune desăvârșită [15, p. 105]. Subiectul, într-un sens strict, este persoana, una sau mai multe potrivit obiceiului [19, p. 106].

Cu toate acestea, fiecare popor are dreptul să aleagă forma de guvernare pe care o preferă dar, din momentul în care și-a transmis dreptul guvernanților, își pierde dreptul de a controla sau sancționa guvernanții, oricât de rea ar fi guvernarea lor. Guvernanții sunt obligați să se supună dreptului natural, iar respectarea promisiunilor făcute este un principiu al dreptului natural. În statele monarhice, poporul deleagă numai exercițiu drepturilor sale, delegația fiind irevocabilă, iar poporul trebuie să se supună voinței monarhului [14, p. 37].

Groțius neagă teoria suveranității poporului, conform căreia aceasta are posibilitatea să pedepsească pe regi ori de câte ori folosesc abuziv autoritatea lor. Acest lucru se justifică prin faptul că puterea regilor are la baza un act de voința al oamenilor, prin care au cedat în întregime unei anumite persoane dreptul de a-i cârmui fără să-și rețină nici o parte din acest drept [19, p. 107]. Groțius considera că suveranitatea rezidă în persoana regelui ca într-un cârmuitor al acestuia; ea rămâne întotdeauna în popor întocmai ca într-un întreg din care face partea și cârmuitorul

lui, însă conducerea exercitată de un rege nu este, într-o mai mică măsură, pentru acest fapt, conducerea poporului [10, p. 349]. În concepția marelui filosof, suveranitatea poporului trebuie să fie limitată, iar un rege, chiar detronat, are dreptul de a domni, pentru că părțile sunt obligate să respecte contractul convenit, oamenii prin contractul social cedând dreptul de a dispune de ei înșiși o dată pentru totdeauna.

Principalul merit al lui Grotius este acela de a fi arătat că statul cu organizarea sa juridică nu poate să-și manifeste suveranitatea decât în interior, fața de supușii săi; în afara granițelor această autoritate nu poate fi manifestată în sensul just, „peste graniță", planând anumite principii de drept universal și etern pe baza cărora se poate realiza o justiție și o apropiere între popoare [14, p. 39]. Respectiv, suveranitatea apare ca un element relativ care poate fi integrat în sistemul dreptului internațional care primează fața de dreptul intern. În relațiile dintre state suverane, trebuie aplicat principiul egalității [19, p. 110].

Thomas Hobbes în lucrarea sa cea mai importantă, Leviathan, vine să pună în evidență puterea suverană a statului care transcende voința particularilor care îl compun. Statul, la rândul lui, este întemeiat printr-un act voluntar, prin care fiecare om se angajează față de fiecare altul de a investi un terț (viitor suveran) cu dreptul de a-l guverna. Oamenii încheie două contracte: cel prin care indivizii se asociază între ei și cel prin care ei cedează toate drepturile suveranului. De aici reiese că statul este titularul suveranității. Suveranitatea sa este absolută, indivizibilă și inviolabilă [15, p. 156]. Titularul acestei puteri este injustițiabil în sensul că fiecare se supune voinței celui care posedă puterea suverană în stat, dar el nu poate să folosească contra lui propria sa forță. Titularul suveranității nu este supus exigenților legii [19, p. 120]. Ca și în cadrul teoriilor elaborate de alți filosofi, observăm că Thomas Hobbes, fiind adeptul monarhiei absolute, personifică puterea de stat.

Trebuie să remarcăm faptul că în relația dintre supuși și suveran, supușii au un rol activ, nu sunt supuși în mod pasiv unei puteri politice omnipotente. Plus la aceasta, Thomas Hobbes introduce conceptul de autorizare care se referă la faptul că supușii sunt autorii unei voințe politice al cărei actor este suveranul. Cu alte cuvinte, suveranul este autorizat și el nu acționează decât în numele supușilor, iar supușii la rândul lor acționează prin suveran. Voința suverană prin contractul de autorizație, nu este străină voinței supușilor, ci din contra, ea este expresia voinței acestora [15, p. 156].

O nouă abordare a conceptului de „suveranitate" o întâlnim la englezul John Locke (1632-1704), care în calitatea de fundament al luptei cu manifestările despotismului în realizarea puterii de stat impune principiul suveranității poporului [1, p. 32]. Apare teoria contractului social în conformitate cu care poporul încredințează realizarea puterii de stat adunării legislative, pe care însuși poporul o alege. În urma acestei delegări poporul nu-și pierde calitatea de suveran și, în caz de necesitate, este în drept: să anuleze contractul social; să înlăture sau să răstoarne și/sau să modifice componența reprezentanților săi din cadrul puterii statului; dreptul poporului la răscoală [7, p. 125].

De aici rezultă că obligația poporului de a se supune, este strâns legată de respectarea de către guvern a dispozițiilor contractului social, iar prin instituirea puterii legislative și executive, poporul nu renunță la partea sa de suveranitate, iar în cazul în care aceste puteri vor confisca în favoarea lor drepturile poporului, acesta nu mai este ținut de contractul încheiat și va putea recurge chiar la forță pentru a înlocui pe cel care guvernează. Există și posibilitatea inversă, ca guvernanții să recurgă la mijloace ce constrângere pentru ca cetățenii să respecte regulile stabilite pentru atingerea binelui comun [15, p. 168]. Plus la această, J. Locke se ridică împotriva autorității arbitrare, omnipotente a suveranului, con-

siderând-o ca inacceptabilă, filosoful afirmând că totul trebuie să fie întemeiat pe reglementări fundamentale raționale [19, p. 122-124]. Astfel, J. Locke, autorul liberalismului politic, a pus începutul transmiterii " suveranității" de la monarh la popor și a "legitimității" puterii [1, p. 33].

Un rol aparte în dezvoltarea conceptului de „suveranitate a poporului" îi aparține iluministului francez Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) autorul lucrării „Despre Contractul Social sau Principiile Dreptului Politic". Trebuie să remarcăm faptul că teoria suveranității populare nu a fost inventată de Jean-Jacques Rousseau, ci doar sistematizată și dezvoltată. Gânditorul afirma că voința populară, prin definiție, rezidă în colectivitate în întregul ei, fiind exercitată tot timpul pentru binele public. Această teorie presupune egalitate absolută între toți indivizi, care au fiecare ca inerență proprie persoanei o bucată de suveranitate. Suveranitatea populară aparține poporului, dar nu ca o entitate juridică distinctă de membrii care o compun, ca teoria suveranității naționale, ci ca o rezultantă a voințelor individuale, ceea ce impune principiul majorității [15, p. 186]. Teoria suveranității poporului formulată de Jean-Jacques Rousseau poziționează poporul ca o entitate concretă, un ansamblu de indivizi care locuiesc pe un teritoriu determinat, asociați în stat, toți membrii căruia fiind egali în drepturi, iar suveranitatea trebuie să fie împărțită în „cotepărți" egale tuturor, care trebuie să fie exercitată de toți în ansamblu, constituind suma voințelor tuturor [1, p. 36]. „Suveranitatea care este exprimarea voinței generale, nu poate fi înstrăinată, căci voința nu se poate transmite, ea fiind atât inalienabilă, cât și indivizibilă." [13, p. 102-103] Așadar, fiecare cetățean dispune de un drept propriu, originar, să participă la exercițiu suveranității, adică de a fi și legislator și supraveghetor al procesului de executare a legilor, dacă este posibil direct sau, în caz de imposibilitate, prin intermediul reprezentanților aflați permanent sub control [12, p. 122]. Trebuie să subliniem faptul că exercițiul suveranității nu împiedică constituirea de instituții reprezentative [1, p. 36] pe cale exercitării dreptului cetățenilor de a alege ca deținători ai „cotelor-părți" de suveranitate, cei aleși sunt strict și direct legați de alegătorii lor [13 p.103] de aceea suveranitatea poate fi manifestată numai prin voința celor care o dețin, iar acestora sunt „simpli mandatari" [11, p. 50].

Marele gânditor considera suveranitatea ca temei al libertății și al egalității cetățenilor, dat fiind că deținătorul "suveranității" este poporul, iar conducătorii statului nu sunt decât funcționarii supuși care pot oricând fi revocați [13, p. 99]. Observăm două trăsături ale suveranității: inalienabilitatea, în sensul că pe teritoriul determinat nu se poate exercita decât o singură autoritate; indivizibilitatea, în sensul că suveranitatea nu se fracționează între indivizi care alcătuiesc populația statului [18, p. 207], filosoful afirmând că suveranitatea, care este exercitarea voinței generale, nu poate fi înstrăinată, căci voința nu se poate transmite, ea fiind pentru aceleași motive, atât inalienabilă, cât și indivizibilă [13, p. 114, 116], iar purtătorul suveranității - poporul, este privit ca o entitate concretă ce ne duce la mandatul imperativ în exercițiu suveranității, adică suveranitatea este personalizată [1, p. 38].

Prin încheierea contractului social, care stă la baza statului, s-a urmărit asigurarea libertății. Prin acest contract s-a creat un corp moral și colectiv, o persoană publică - Statul, care poartă numele de suveran (atunci când este activ) [13, p. 114, 116]. În acest context, iluministul recunoaște după popor dreptul la răscoală [1, p. 33]. Așadar, voința comună trebuie să fie realizată nemijlocit de către popor, iar realizarea suveranității prin intermediul unor reprezentanți contravine esenței voinței comune, în baza căreia este construit statul. Cu toate acestea, în conformitate cu opinia altor cercetători exerciţiul suveranităţii nu implică în mod necesar constituirea de

instituţii reprezentative, existând posibilitatea de a fi exprimată în cadrul procedurilor democratice directe sau semi directe. Dacă asemenea instituţii sunt totuşi, constituite pe calea exercitării dreptului cetăţenilor de a le alege ca deţinători ai «*cotelor - părţi*" din suveranitate, cei aleşi sunt strict şi direct legaţi de alegătorii lor. În aceste condiţii, suveranitatea nu se poate manifesta decât prin voinţa celor care o deţin. Reprezentanţii acestora nu sunt astfel decât simpli mandatari urmând să facă cunoscută voinţa imperativă a reprezentaţilor [16].

Conținutul ideii "suveranitate a poporului" este dezvoltată de politicianul Thomas Jefferson, care consideră că scopul guvernării este garantarea drepturilor omului, iar puterea emană din consimțământul celor guvernanți. Dacă forma de guvernământ este dăunătoare acestui scop, poporul are dreptul de a o aboli și de a stabili o nouă guvernare.

Un alt iluminist, Charles Montesquieu (1689-1755), împărtășind conceptul potrivit căruia suveranitatea aparține poporului, include în circuitul științific și politic categoria de "națiune", atașând-o la noțiunea „suveranitate" dând, astfel nașterea unei noi concepții [1, p. 33], și anume „suveranitatea națională" [2, p. 11]. Trebuie să subliniem faptul că suveranitatea naţională este caracterizată ca indivizibilă şi imprescriptibilă. Deoarece naţiunea este o entitate abstractă, evident ea nu poate exercita suveranitatea, democraţia directă fiind imposibilă. Aceasta este de fapt chintesența teoriei suveranităţii naţionale, justificând necesitatea desemnării reprezentanţilor pe calea sufragiului universal pentru ca aceștia să exercite suveranitatea în numele naţiunii. Astfel, reprezentanţii individuali desemnaţi de naţiune devin reprezentanţii ei generali care nu traduc pur şi simplu voinţa generală, ci ei înșiși o creează. Mandatul celor aleşi devine mandat general, reprezentativ, liber şi irevocabil [16].

Făcând o abordare comparativă a conceptului suveranității populare și a suveranității naționale observăm că elementul principal distinct este titularul suveranităţii. În primul caz poporul ca o categorie concretă, iar în cazul doi naţiunea ca o categorie abstractă care manifestă un interes general transcendent interesului particular [8, p.181].

În doctrina juridică întâlnim și o teorie contrară, formulată de Hegel în lucrarea „Filosofia puterii", apărută în 1821, care spunea că izvorul suveranității este monarhul, nu poporul întrucât acesta fără monarh nu este stat, ci o masă neorganizată amorfă. Filosoful identificând monarhul cu statul, afirma ca monarhul este titularul suveranității de stat [6]. El respinge sufragiu universal și principiile de organizare democratică ca baza constituțională, proclamând monarhia ereditară ca sistemul cel mai bine adoptat la necesitatea rațională.

Este semnificativă și teoria lui Gerber care considera că suveranitatea este un drept subiectiv al statului, ca persoană juridică, persoană ce este titulara dreptului de a comanda indivizilor de pe un anumit teritoriu. Reprezentantul teoriei sociologice și solidariste Leon Duguit (1859-1928), la rândul său, nu admitea nici „ficțiunea" de suveranitate, nici ideea de personalitate juridică a statului, după cum nu admitea și ideile teocratice din acest domeniu, statul pentru el fiind „un fapt social" [9, p. 73].

Concluzii

Studiul realizat asupra conceptului suveranității din perspectiva juridico-filosofică, subliniază faptul că trecerea de la suveranitatea papală, la suveranitatea monarhului, care a triumfat cu apariția teoriei suveranității naționale și a celei populare, identifică aspectul evolutiv al viziunii asupra locului și rolului omului în cadrul formațiunii statale, care se transformă din supusul regelui în deținătorul suveranității. Cercetarea filosofico-juridică ne dă posibilitatea să identificăm trăsăturile caracteristice atribuite suveranității la fiecare etapă de dezvoltare a conceptului în discuție, stabilind particularitățile

specifice viziunii mai multor filosofi, care au fost preocupați de cercetarea noțiunii respective.

Importanța practică a acestui studiu se rezumă la faptul că, doctrina contractului social și a suveranității populare a stat la baza primelor acte constituționale. Astfel, art. 3 al Declarației drepturilor omului și cetățeanului din 1789 prevedea că "principiul oricărei suveranități rezidă în mod esențial în națiune, de la care emană toate puterile" [5, art. 3]. De aici reiese că dreptul de a comanda nu mai aparține monarhului, așa cum prevedea teoria teocratică, ci națiunii. Burghezia a proclamat că suveranitatea este una, excluzând orice posibilitate de împărțire a puterii între monarh și așa-zisă națiune. Suveranitatea este considerată imprescriptibilă, inalienabilă, indivizibilă [9, p. 72].

Spiritul Declarației Franceze a drepturilor omului și cetățeanului din 1789 a fost dezvoltat în cadrul constituționalismului contemporan. Majoritatea constituțiilor statelor lumii au proclamat principiul suveranității populare ca principiul de bază a democrației reprezentative, poporul fiind poziționat ca titularul puterii de stat. Ca exemplu, putem invoca reglementarea suveranității populare în Constituția Republicii Moldova. În conformitate cu art. 2 al Constituției Republicii Moldova *"(1) Suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituţie. (2) Nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formaţiune obştească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului." [3, art. 2]* Suveranitatea este indivizibilă și inalienabilă, aparținând întregului popor al statului și nu poate fi exercitată de un grup de persoane în numele proprii, ceea ce reprezintă o uzurpare a puterii de stat. Printre modalitățile de exercitare a puterii de stat de numără exercitarea în mod direct, de exemplu, prin referendum sau alegeri, și prin organe reprezentative. Prevedere asemănătoare se regăsește în prevederile art. 2 al Constituției României, în conformitate cu care *"(1) Suveranitatea naționala aparține poporului roman, care o exercita prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice si corecte, precum si prin referendum. (2) Nici un grup si nici o persoana nu pot exercita suveranitatea in nume propriu." [4, art. 2]*

Generalizând cele expuse mai sus, putem afirma că la etapa contemporană deosebirea dintre suveranitatea populară și suveranitatea națională dispare, fiindcă sufragiul a devenit universal [1, p. 41]. Prin urmare, poporul este unicul deținător suveran al puterii, ceea ce reprezintă accepțiunea modernă a conceptului suveranității naționale promovat de filosofii epocii moderne.

Referinţe bibliografice

1. ARSENI, Alexandru. *Legitimitatea mandatului reprezentativ în exercitarea suveranității naționale.* Chișinău, CEP USM, 2019, p. 31.
2. CHARLES de MONTESQUIEU. *Despre spiritul legilor*. București, 1964, Editura Ştiinţifică, vol. 1, p. 11.
3. *Constituția Republicii Moldova.* Publicat: 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art Nr: 140 Data intrarii in vigoare: 27.08.1994 Constituţia RM (parlament.md) (Accesat la 16.05.2023).
4. *Constitutia Romaniei,* actualizata la zi. Disponibil online: Constitutia Romaniei actualizata la zi - Constituția României (Accesat la 16.05.2023).
5. Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului din 1789 Disponibil online: Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului | ISTORII REGĂSITE (wordpress.com) (Accesat la 16.05.2023).
6. Drept constitutional -curs 1 – semestrul II- SUVERANITATEA Notiunea de suveranitate Evolutia istorica a conceptului de suveranitate Disponibil online: SUVERANITATEA – Notiunea de suveranitate – Evolutia istorica a conceptului de suveranitate | suveranitate individuală (wordpress.com) (Accesat la 16.05.2023).

7. RÂBCA, Eugeniu, ZAHARIA, Victor, MĂRGINEANU, Valentin, CIOBANU, Rodica. *Filosofia dreptului*. Chișinău, Artpoligraf, 2016.

8. G. BURDEAU, F. HAMON, M. TROPER. *Droit constitutionnel*, 23 edit., L.G.D.J., Paris, 1993.

9. VRABIE, Genoveva. *Drept constituțional și instituții politice*. Iași, Editura „Cugetarea" 1992.

10. GROTIUS, Hugo. *Despre dreptul războiului și al păcii*. Ed. Științifică, București, 1968.

11. DELEANU, Ion. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 1, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1993.

12. GUCEAC, Ion. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău, Tipografia Centrală, 2001.

13. ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Despre Contractul Social sau Principiile Dreptului Politic.* București, 1957.

14. BĂDESCU, Mihai. *Conceptele fundamentale în teoria și filosofia dreptului, Școli și curente în gândirea juridică*. Lumina Lex, București, 2002.

15. POPA, Nicolae, DOGARU, Ion, DĂNIȘOR, Gheorghe, DĂNIȘOR, Dan Claudiu. *Filosofia dreptului. Marile curente*. București, All Beck, 2002.

16. *Noţiuni generale privind suveranitatea* Disponibil online: Noţiuni generale privind suveranitatea - Biblioteca Digitala Online de Administratie si Management (administrare.info) .

17. GEORGESCU, Ștefan. *Filosofia dreptului. O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani*. București, ALL BECK, 2001.

18. DRĂGANU, Tudor. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Vol. I. București, Lumina Lex, 1998.

19. CAPCELEA, Valeriu. *Filosofia dreptului*. Manual pentru instituții de învățământ superior, Chișinău, Arc, 2004.

CZU 349.2
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).02

GARANȚIILE CONSTITUȚIONALE ALE DREPTULUI FUNDAMENTAL LA MUNCĂ

Veaceslav ZAPOROJAN
Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM),
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *zaporojan.veaceslav@ase.md*
https://orcid.org/0000-0002-8906-9789

Constantin NEGRILA
Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mal: *constantin_negrila@yahoo.com.*
https://orcid.org/0009-0001-8397-8762

Raporturile juridice de muncă, ca relații sociale sunt raporturi cu caracter instituțional multidimensional, fiind reglementate nu numai de ramura dreptului muncii sau de dreptul civil și alte ramuri, ca relații sociale importante pentru socializarea și întreținerea omului făcând parte din cele fundamentale. Raporturile de muncă sunt și constituționale, fiind parte din Constituție și astfel devenind supreme. Dreptul la muncă, esențial pentru dezvoltarea statului de drept, impune garanții constituționale a unui control public reglementărilor de protecție, baza constituind supremația Constituției. Protecția constituțională a fost garantată de 33 hotărâri adoptate de Curtea Constituțională de la momentul instituirii controlului de constituționalitate. Garanțiile constituționale la protecția dreptului la muncă s-au asigurat de la simplii angajați, prin controlul constituționalității normelor privind salariul minim și mediu pe economie, până la condițiile de muncă ale salariaților ce dețin funcțiile de deputați în Parlament.

Cuvinte-cheie: *constituția, dreptul la muncă, șomaj, garanții constituționale, protecția muncii.*

THE CONSTITUTIONAL GUARANTEES OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO WORK

Legal labor relations, as social relations, are relations with a multidimensional institutional character, being regulated by not only the branch of labor law or by civil law and other branches, as important social relations for the socialization and sustenance of man, being part of the fundamental ones. Labor relations are also constitutional, being part of the Constitution and thus becoming supreme. The right to work, essential for the development of the rule of law, imposes constitutional guarantees of a public control of the protective regulations, the basis constituting the supremacy of the constitution. Constitutional protection was guaranteed by 33 decisions adopted by the Constitutional Court since the establishment of constitutionality control. The constitutional guarantees for the protection of the right to work have been ensured from simple employees, through the control of the constitutionality of the norms regarding the minimum and average salary in the economy, up to the working conditions of employees who hold the positions of deputies in the Parliament.

Keywords: *constitution, right to work, unemployment, constitutional guarantees, protection of work.*

GARANTIES CONSTITUTIONNELLES DU DROIT FONDAMENTAL

Les relations juridiques du travail, en tant que relations sociales, sont des relations à caractère institutionnel multidimensionnel, réglementées non seulement par la branche du droit du travail ou du droit civil et d'autres branches, car les relations sociales importantes pour la socialisation et le maintien de l'homme font partie des relations fondamentales. Les relations de travail sont également constitutionnelles, faisant partie de la Constitution et devenant ainsi suprêmes. Le droit au travail, essentiel pour le développement de l'État de droit, impose des garanties constitutionnelles d'un contrôle public des règles de protection, dont la base est la suprématie de la Constitution. La protection constitutionnelle a été garantie par 33 décisions adoptées par la Cour Constitutionnelle depuis la mise en place de la révision constitutionnelle. Des garanties constitutionnelles à la protection du droit au travail ont été assurées depuis les simples employés, en passant par le contrôle de la constitutionnalité des normes de salaire minimum et moyen sur l'économie, jusqu'aux conditions de travail des employés occupant les postes de députés au Parlement.

Mots-clés: *constitution, droit au travail, chômage, garanties constitutionnelles, protection du travail.*

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ ОСНОВНОГО ПРАВА НА ТРУД

Трудовые отношения, как правовые общественные отношения, представляют собой отношения, имеющие многоаспектный институциональный характер, регулируемые не только отраслью трудового или гражданского права, но и другими отраслями, как важные общественные отношения для социализации и существования человека, входящие в состав трудового права как основные. Трудовые отношения также являются конституционными, будучи частью Конституции и, таким образом, приобретая статус высших норм. Право на труд, необходимое для развития верховенства закона, налагает конституционные гарантии общественного контроля за охранительными нормами, что составляет основу верховенства Конституции. Конституционная защита гарантирована 33 решениями, принятыми Конституционным Судом с момента установления конституционного контроля. Конституционные гарантии защиты права на труд обеспечены от простых работников, путем контроля конституционности норм о минимальной и средней заработной плате в экономике, до условий труда работников, занимающих должности депутатов в Парламенте.

Ключевые слова: *конституция, право на труд, безработица, конституционные гарантии, охрана труда.*

Introducere

Garanțiile constituționale ale dreptului la muncă instituie baza protecției acestui drept în legislația dreptului public și privat. Evoluția și dezvoltarea Republicii Moldova în baza principiului garantat de constituție – stat de drept, necesită stabilirea de garanții constituționale dreptului la muncă. Aceste activități stabilesc și necesitatea instituirii unui control din partea autorităților publice privind respectarea și protecția dreptului la muncă, baza fiind supremația constituției, dreptul la muncă constituind un drept constituțional.

Studiul efectuat a permis să depistăm ca date statistice, că în Republica Moldova Curtea Constituțională a adoptat 33 hotărâri privind litigiile de contencios constituțional apărute pe domeniul protecției dreptului la muncă.

Garanțiile constituționale la protecția dreptului la muncă se asigură în Republica Moldova pentru simplii angajați prin respectarea condițiilor privind disciplina muncii, prin soluționarea litigiilor în instanțele de drept comun sau, la cel mai înalt nivel la Curtea Constituțională prin procedurile de excepție de neconstituționalitate. În baza procedurilor de control de constituționalitate și excepții de neconstituționalitate s-au instituit interpretări ale Constituției privind salariul minim și mediu pe economie, condițiile de muncă, inclusiv pentru

salariații ce dețin funcțiile de deputați în Parlament.

Cercetările s-au efectuat prin utilizarea metodelor de studii precum cea exegetică, analitico-sintetică, teleologică ș.a., când s-au analizat exigent raporturile dintre angajat și angajator privind exercitarea dreptului la muncă, efectuând sinteza relațiilor în raporturile de muncă și finalizând cu expunerea de opinii privind perfecționarea acestor raporturi prin normele legislative ale codului muncii în baza garanțiilor constituționale ale dreptului la muncă.

Principalele idei ale cercetării

Dreptul la muncă reprezintă un drept economic esențial pentru orice societate, drept urmare a cărui fapt, de la originile promovării a fost recunoscut și garantat atât prin actele fundamentale supreme ale statelor, cât și de comunitatea internațională pentru protecție universală. Caracterul esențial al dreptului la muncă s-a dezvoltat drept urmare a faptului că în societatea umană omul este o ființă socială, care trebuie să fie implicată în activități sociale, inclusiv cu scopul de a-și menține existența.

Valoarea juridică a dreptului la muncă, relațiilor și raporturilor în acest domeniu a fost apreciată de autorul N.Sadovei, care a menționat, că „epistemologia dreptului muncii, cât şi praxiologia relațiilor de muncă ne direcționează spre o singură şi indiscutabilă concluzie posibilă: raporturile de muncă sunt raporturi cu caracter instituțional pluridimensional, existând varia abordări ale acestora, atât de ordin teoretic (inclusiv tehnico-normativ), cât și de ordin practic" [p. 93].

Dreptul la muncă este un drept specific, drept urmare, garanții juridice al exercitării acestui drept sunt atât naționale, cât și internaționale, care instituie protecție la asigurarea unui echilibru eficient între angajați și angajatori. Aceste măsuri sunt necesare pentru protecția demnității și stabilității părților în raporturile de muncă, dar și securității condițiilor de muncă prestate.

Garanțiile internaționale, drept urmare a semnificației de conținut al acestui drept sunt instituite în diferite tratate internaționale, care stabilesc statelor părți obligații de reglementare și garantare a drepturilor economice din care face parte acest drept. Astfel, pe lângă actele internaționale inițiale, adoptate în cadrul Ligii Națiunilor, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, parte la care este și Moldova, a stabilit sarcini statelor-părți pentru protecția pe plan național a dreptului la muncă. Acest tratat internațional foarte cert a reglementat conținutul dreptului la muncă, ca „dreptul pe care îl are orice persoană de a obține posibilitatea să-și câștige existența printr-o muncă liber aleasă sau acceptată".

Valoarea constituțională a dreptului la muncă

Conceptul și măsurile de protecție constituțională a dreptului la muncă în Republica Moldova, este constituit, dobândind la bază garanțiile Legii Fundamentale proclamate de art.43 și 44 din Constituție, reprezentând un drept fundamental, care nu poate fi limitat sau îngrădit nu numai de angajatori în raporturile cu angajații, dar nici de organul reprezentativ suprem – Parlament în cadrul procedurilor legislative. Astfel, alin. (1) al art. 43 din Constituție stabilește clar, că „Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului". Norma citată, conform autorilor ce au prezentat comentarii la această normă constituțională, instituie interpretarea conform căreia „Dreptul la muncă presupune, în primul rând, libera alegere a muncii, adică libertatea alegerii profesiei și a locului de muncă. Libertatea de a munci, fiind fundamentală pentru individ, este fundamentală și pentru societate și stat, deoarece numai forța de muncă poate crea valori, iar plasarea forței de muncă în comerțul juridic,

prin libertatea alegerii locului de muncă, o transformă în marfă care respectă regulile pieței" [p. 175]. În jurisprudența sa Curtea Constituțională a Republicii Moldova, ca garant al respectării drepturilor și libertăților constituționale ale omului a constat, că „libertatea muncii este garantată prin Constituția Republicii Moldova, iar orice persoană este liberă în alegerea locului de muncă, a profesiei, meseriei sau activității sale".

Garanțiile normei constituționale stabilesc primordialitatea liberei posibilități de a alege profesia, meseria sau ocupația, dar și, nu în ultimul rând, alegerii locului de muncă. În raport comparat, Constituția României, spre deosebire de Constituția Republicii Moldova în art.41 instituie din start că „Dreptul la muncă nu poate fi îngrădit", fapt ce impune valoarea dreptului la muncă, ce dispune de o importanță deosebită pentru fiecare membru al societății și pentru societate per ansamblu.

Doctrinarul român M.Safta la interpretarea garanțiilor constituționale pentru dreptul la muncă a constatat: „Dreptul la muncă reprezintă un interes cardinal pentru om ca urmare a faptului că acest drept permite acestuia să existe și să supraviețuiască prin dobândirea surselor materiale de existență, procurându-și resursele necesare vieții prin munca sa. Garanțiile constituționale ale dreptului la muncă instituie salariaților garanții și protecție socială" [p. 317]. Într-o asemenea viziune, dreptul la muncă este un drept inerent ființei umane, natural și imprescriptibil. În opinia autorilor I.Muraru și E.S.Tănăsescu „dreptul la muncă și la protecția socială a muncii – este un drept social-economic de tradiție cu un conținut complex" [p. 172].

Drept urmare al faptului că dreptul la muncă este un drept constituțional, necesită a fi conceput ca un drept multilateral, care include: libertatea alegerii profesiei, meseriei sau ocupației; libertatea alegerii locului de muncă; protecția socială a muncii; retribuția muncii depuse; dreptul la negocieri colective; caracterul obligatoriu al convențiilor colective încheiate ca urmare a acestor negocieri. Libertatea alegerii profesiei, a meseriei sau a ocupației și libertatea alegerii locului de muncă intră în conținutul dreptului la muncă considerat ca o libertate din a doua generație a drepturilor.

Drepturile și libertățile fundamentale, fiind pe un plan general, exprimă libertăți naturale ale persoanei. Consacrând aceste drepturi, Constituția acordă fiecărui om posibilitatea de a-și alege liber profesia, meseria sau ocupația și, desigur, de a-și alege singur locul de muncă, pentru că conform Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale munca este necesar ca să fie: „liber aleasă sau acceptată". Asemenea alegeri sunt în general determinate de aptitudini, dorințe de ordin economic și, desigur, de voința celor interesați. Modul de exercitare a dreptului la muncă în raport cu o bună parte de drepturi este mai complex în teorie și practică. Aceste clauze ne direcționează la concluzia, că dreptul la muncă fiind un drept constituțional și toate aspectele modului lui de exercitare sunt de domeniul legii supreme și unui sistem de norme legale instituționalizate în Codul muncii. Într-o societate care funcționează pe principii economice, sociale și morale sănătoase, ocuparea locurilor de muncă se face pe criteriul competenței, acesta asigurând eficiență și bunăstare.

Dreptul la muncă, însă, nu poate fi absolut și nelimitat, acest fapt fiind menționat și în citata Hotărâre a Curții Constituționale (HCC) 5/2013 [5]. Este evident că nu este posibil de a încheia un contract de muncă fără respectarea anumitor condiții atât inițiale la încheierea contractului individual de muncă, cât și ulterior la exercitarea de salariat al obligațiilor sale când își exercită dreptul în câmpul muncii.

Un alt domeniu de protecție constituțională a dreptului la muncă este asigurarea unui minim de protecție împotriva șomajului, pentru că acordarea dreptului de exercitare al acestui drept nu poate fi

asigurată de angajator pentru tot parcursul vieții angajatului. Protecția împotriva șomajului este instituită prin Constituție la nivel suprem cu anumite corective, prin: plata indemnizației de șomaj și un salariu minim garantat. Constituția oferă fiecărei persoane posibilitatea de a-și alege profesia și locul de muncă în funcție de aptitudini, dorințe și coordonate de ordin economic. Aceste caracteristici rezultă din faptul că libertățile menționate reprezintă expresii ale dreptului la muncă a persoanei.

Libertatea muncii presupune că o persoană poate să aleagă dacă își exercită sau nu acest drept și, de asemenea, poate să aleagă ce profesie, meserie sau ocupație își dorește. Felul muncii reprezintă profesia, meseria sau funcția ce este exercitată de salariat în temeiul contractului individual de muncă. Profesia este calificarea obținută de o persoană prin studii, iar funcția este activitatea desfășurată de o persoană într-o ierarhie funcțională de execuție sau de conducere. Alegerea profesiei, a meseriei sau a ocupației și a locului de muncă sunt exprimări ale libertății persoanei. Protecția socială a muncii include aspecte precum securitatea și sănătatea salariaților, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim brut pe țară, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții deosebite sau speciale, formarea profesională. Prin precizarea „precum și alte situații specifice", textul constituțional marchează caracterul său receptiv, deschis spre soluții legislative care să asigure cât mai eficient protecția socială a muncii.

Comentariile la normele constituționale privind protecția dreptului la muncă au interpretat aceste norme în sensul că „Libertățile menționate reprezintă expresii ale libertății persoanei și, consacrându-le, Constituția oferă fiecărui om posibilitatea de a-și alege profesia și locul de muncă în funcție de aptitudini, dorințe și coordonate de ordin economic" [p. 176]. În acest domeniu de exercitare a dreptului la muncă, în baza garanțiilor constituționale, Curtea Constituțională a stabilit, că „rațiunea stabilirii indemnizației de maternitate este acordarea acesteia pentru pierderea capacității de muncă, iar la momentul producerii riscului asigurat ambele persoane - și cea care nu a contribuit la sistemul public de asigurări sociale, și cea care a contribuit parțial – și-au pierdut capacitatea de muncă și se află de fapt la întreținerea soțului salariat".

Interdependența cadrului legal de cel constituțional de protecție a dreptului la muncă

Corelația dintre dreptul la muncă și asistența socială a muncii se exprimă prin protecția socială a muncii, în diverse componente ale sale, enunțate de textul constituțional și măsurile ce se iau întru asigurarea acesteia, care sunt stabilite mai detaliat în Titlul IX din Codul muncii [9]. Normele din Constituție și din Codul muncii nu sunt suficiente pentru garanțiile constituționale ale acestui drept, drept urmare securitatea și igiena muncii, ale căror aspecte generale sunt reglementate și de Legea nr. 186-XVI din 10.07.2008 privind securitatea și sănătatea în muncă, ce se referă la profilaxia bolilor și prevenirea accidentelor, de instrucțiuni și regulamente ministeriale, precum și de actele de uz intern ale unităților economice. În acest sens, Curtea Constituțională a stabilit, că „o formă a prestațiilor de asigurări sociale, acordată pentru pierderea capacității de muncă, constituie indemnizația de maternitate... rațiunea stabilirii prin lege a „indemnizației de maternitate» se desprinde din garanțiile consfințite la articolele 47, 49 și 50 din Constituție, în virtutea cărora maternitatea beneficiază de o protecție specială din partea statului".

Garanția constituțională al condițiilor satisfăcătoare de muncă se asigură prin instituirea unui salariu minim garantat pe economie, măsură care presupune stabilirea unui cuantum precis al salariului minim, sub a cărui limită nu poate fi redusă retribuția salariatului. Această garanție este reglementată la nivel legislativ prin Legea nr. 1432-XIV din 28.12.2000

privind modul de stabilire și reexaminare a salariului minim, care asigură că salariul minim reprezintă „mărimea minimă a retribuției, în lei, stabilită de către stat pentru o muncă simplă, necalificată, sub nivelul căreia patronul nu este în drept să plătească pentru norma de muncă, pe lună sau pe oră, îndeplinită de angajat". Conform Titlului V din Codul muncii - Salarizarea și normarea muncii - cuantumul salariului minim este obligatoriu pentru toți angajatorii, persoane juridice sau fizice, care utilizează munca salariată, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare. Cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real se reexaminează anual, în funcție de creșterea sumară anuală a indicelui prețurilor de consum și a ratei de creștere a productivității muncii la nivel național [9]. Această lege fiind controlată la constituționalitate, Curtea Constituțională a constatat, că constituționalitatea este asigurată dacă „cuantumul salariului minim asigură existența, inclusiv necesitățile social-culturale ale salariatului".

Concediul de odihnă plătit, acordat anual tuturor salariaților. Conform art.117 din Codul muncii [9], pentru perioada concediului de odihnă anual, salariatul beneficiază de o indemnizație de concediu care nu poate fi mai mică decât valoarea salariului mediu lunar pentru perioada respectivă. Art.113 din Codul muncii [9] stabilește în conformitate cu norma alin.(2) art.43 din Constituție [10] că tuturor salariaților li se acordă anual un concediu de odihnă plătit, cu o durată minimă de 28 de zile calendaristice, cu excepția zilelor de sărbătoare nelucrătoare, iar pentru salariații din unele ramuri ale economiei naționale (învățământ, ocrotirea sănătății, serviciul public etc.), prin lege organică, se poate stabili o altă durată a concediului de odihnă anual (calculată în zile calendaristice).

Prestarea muncii în condiții grele, conform normei alin.(2) art.43 din Constituție [10], prin care se înțelege prestarea: *muncii grele*, adică a muncii care, din punct de vedere al procesului tehnologic și de fabricare, presupune existența și aplicarea unor capacități fizice deosebite; *muncii în condiții nefavorabile,* adică a muncii prestate în condiții nefavorabile sănătății și integrității corporale a persoanei. Condițiile de muncă în Republica Moldova, dacă comparăm cu condițiile de muncă din alte state nu sunt atât de nefavorabile, dar este posibil să fie recunoscute neconstituționale unele norme legale ce garantează protecția dreptului la muncă, conducându-se și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO). Astfel, pe o cauză CtEDO a hotărât că a fost încălcat art. 8 (dreptul la respectarea vieții private) din Convenție, din cauza faptului că autoritățile norvegiene nu s-au asigurat că reclamanții primesc informații esențiale, care să le permită să aprecieze riscurile pentru sănătatea și viața lor, implicate de utilizarea tabelelor de decompresie rapidă. CtEDO a mai constatat, că autoritățile trebuie să asigure dreptul la informație pentru a se asigura că angajații primesc informații esențiale, care le permit să aprecieze riscurile profesionale pentru sănătatea și siguranța lor.

Alte situații specifice, în conformitate cu norma alin.(2) art.43 din Constituție [10] se determină și se realizează deschiderea pentru noi reglementări, care să asigure cât mai plenar și eficient protecția socială a muncii. Cu alte cuvinte, se poate spune că textul constituțional garantează un minim obligatoriu de măsuri de protecție, legiuitorul fiind în drept să stabilească și alte măsuri de acest gen, în funcție de condițiile și de specificul muncii în diverse domenii. Bazându-ne pe jurisprudența CtEDO am constatat că unele constatări sunt ceva mai aproape de condițiile de muncă din Republica Moldova. Pe o cauză CtEDO a hotărât că a fost încălcat art. 2 (dreptul la viață) din Convenție în privința reclamanților ale căror rude au decedat și că a fost încălcat art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie) din Convenție în privința celorlalți reclamanți, având în

vedere gravitatea amenințării reprezentate de azbest și în ciuda libertății de acțiune („marjei de apreciere”) oferite statelor pentru a decide modalitatea de gestionare a unor astfel de riscuri, guvernul maltez nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive care îi revin în temeiul Convenției, de a reglementa sau de a adopta alte măsuri practice pentru a se asigura că reclamanții sunt protejați în mod corespunzător și sunt informați cu privire la riscul la adresa sănătății și vieții lor. Într-adevăr, deși Guvernul maltez a fost sau ar fi trebuit să fie conștient, cel puțin de la începutul anilor ’70, că muncitorii de pe șantierele navale ar putea avea de suferit de pe urma consecințelor cauzate de expunerea la azbest, acesta a adoptat măsuri pozitive pentru a contracara acest risc abia în 2003.

Jurisprudența CtEDO în Republica Moldova se aplică atât în instanțele de drept comun, cât și în jurisprudența Curții Constituționale, care este garantul supremației Constituției. Protecția dreptului la muncă, deoarece poate fi apărat și prin instanțele de judecată de drept comun poate fi obiect al jurisprudenței CtEDO prin protecția dreptului la un proces echitabil garantat de art.6 al CEDO. Unele cauze examinate de CtEDO ne demonstrează acest fapt. Drept exemplu pot servi cauzele din fața CtEDO referitoare la protecția dreptului la muncă a funcționarilor publici, care se situează, în principiu, în domeniul de aplicare al art. 6 § 1. „În hotărârea „Vilho Eskelinen și alții împotriva Finlandei, Curtea a precizat domeniul de aplicare al noțiunii „caracter civil” și a elaborat noi criterii cu privire la aplicabilitatea art. 6 § 1 în cazul conflictelor de muncă privind funcționarii publici [a se vedea, de asemenea, Baka împotriva Ungariei; Regner împotriva Republicii Cehe]. Astfel, nimic nu justifică în principiu eliminarea din garanțiile art. 6 a conflictelor de muncă obișnuite – precum cele privind salariul, o indemnizație sau alte drepturi de acest fel – din cauza caracterului special al relației dintre funcționarul în cauză și statul respectiv. Principiul actual este că va exista prezumția conform căreia art. 6 este aplicabil, iar statul pârât are sarcina să demonstreze, în primul rând, că, potrivit dreptului intern, un reclamant care este funcționar public nu are dreptul de acces la instanță și, în al doilea rând, că excluderea drepturilor garantate la art. 6 este întemeiată în privința funcționarului respectiv” [p. 13]. Secretariatul CtEDO a mai menționat pe acest aspect în ghidul său, că „nimic nu justifică sustragerea conflictelor obișnuite de la locul de muncă de la garanțiile art. 6 § 1 – de exemplu cele legate de plata salariului, a unei indemnizații sau alte drepturi de acest tip – pe motivul existenței unui caracter special al relației dintre funcționarul în cauză și statul respectiv” [18, p.14].

Timpul normal de lucru este perioada dintr-o zi, o săptămână sau o lună, în care salariatul are îndatorirea să presteze munca la care s-a obligat. Legislația noastră a ales sistemul săptămânal de calculare a timpului de muncă, deoarece, conform alin.(3) al art.43 din Constituție [18], durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore. În același sens, stipulează și art.95 din Codul muncii (Noțiunea de timp de muncă) [9], conform căruia, la fel, „durata normală a timpului de muncă al salariaților nu poate fi mai mare de 40 de ore pe săptămână”. Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenția nr. 47 a OIM cu privire la reducerea timpului de muncă până la patruzeci de ore pe săptămână, conform căreia fiecare stat membru își declară acordul privind principiul săptămânii de muncă de 40 de ore, aplicat astfel încât să nu implice reducerea nivelului de trai.

Alin.(4) din art.43 din Constituție [10] stipulează că dreptul la negocieri în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate. Acest drept este în strânsă corelație cu libertatea sindicală garantată de alin.(1) din art.42 din Constituție [10] și cu dreptul la grevă garantat de alin.(1) din art.45 din Constituție [10] asigurând o protecție considerabilă salariaților și colectivelor lor. Drepturile în cauză presupun posibilitatea acor-

dată oricărei persoane, de a negocia cu administrația condițiile de muncă, însă inițial, la încheierea contractului individual de muncă, nu prea există spațiu pentru negociere, condițiile contractului fiind stabilite de administrație și foarte rar pot fi modificate la cererea persoanei care solicită angajare. În situația dată, rezultă că textul constituțional se referă la negocierile colective, adică la negocierea și la încheierea contractelor colective de muncă. Aceste drepturi sunt reglementate de Titlul II din Codul muncii [9], *Parteneriatul social în sfera muncii*, care prevede desfășurarea negocierilor colective, încheierea contractelor și convențiilor colective de muncă, dreptul salariaților la administrarea unității etc.

Mențiuni aparte referitoare la negocierile colective și la consecințele juridice ale încheierii de contracte colective au fost făcute prin actele internaționale în materie, cum sunt Convenția nr. 98 a OIM privind aplicarea principiilor dreptului la organizație și de purtare a tratativelor colective și Convenția nr. 154 a OIM privind promovarea negocierilor colective.

Concluzii

În concluzie, dreptul la muncă fiind proclamat și garantat de normele Constituției este un drept fundamental sau constituțional cu plenitudine, garanțiile căruia sunt asigurate nu numai de jurisprudența instanțelor de drept comun, dar și de Curtea Constituțională ca instanță de jurisdicție specializată, implementându-se în procesul de constituționalizare. În opinia autorului V.Băieșu: „Procesul de constituţionalizare a dreptului la muncă atestă faptul că reflectarea acestui drept în actele normative ale statului sunt în strânsă concordanță cu regimul de guvernământ sau cu regimul politic al statului. În anumite perioade de dezvoltare a statului nostru dreptul la muncă era prevăzut de către legislator, dar nu era garantat, în altele, era garantat, dar nu era bine determinată procedura de realizare a acestuia”.

Constatăm, că reglementările constituționale în materia raporturilor de muncă sunt în concordanță cu normele tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte sau cu interpretările expuse prin adoptarea de hotărâri în jurisprudența sa de Curtea Constituțională. Multiplele hotărâri adoptate de Curtea Constituțională în materia dreptului muncii prin controlul constituționalității actelor normative corespund în materia controlului cu garanțiile constituționale a dreptului la muncă și drepturilor aferente ale acestui drept.

Referințe bibliografice

1. SADOVEI, N. *Diferențierea instituțională în cadrul complexului interramural al științelor muncii. Paradigma jurământului.* Chișinău: Studia Universitatis Revistă științifică USM, 2012, nr.3(53) p.94-97.

2. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, adoptat la 16 decembrie 1966 de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la New-York.

3. C*onstituţia Republicii Moldova*, din 29-07-1994. Monitorul Oficial Nr. 78 din 29-03-2016, art.140. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro (Accesat - 20.09.2023).

4. *Constituția Republicii Moldova*: *comentariu/* coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress“). ISBN 978-9975-61-700-0 – 576 p., p.175. În: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf (Accesat - 22.08.2023).

5. Hotărârea Curții Constituționale Nr. 5 din 23-04-2013 pentru controlul constituționalității articolului 301 alin. (1) lit. c) din Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154-XV din 28 martie 2003, în redacția Legii nr. 91 din 26 aprilie 2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Sesizarea nr. 31a/2012). Monitorul Oficial Nr. 110-113 din 17-05-2013 art. 10.În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=15897&lang=ro (Accesat - 10.09.2023).

6. Constituția României, modificata și completata, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003.

7. SAFTA, M. *Drept constituțional și instituții politice.* V. I. Ed. A 7-a, rev. București: Editura Hamangiu, 2021. ISBN 978-606-27-1843-5.

8. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. S. *Drept constituțional și instituții politice*. Volumul I. Ed.15-a, rev., București: Editura C.H. Beck, 2016, 199 p., p.172.

9. *Codul muncii al Republicii Moldova*. Adoptat prin Legea Nr. 154 din 28-03-2003. Monitorul Oficial Nr. 159-162 din 29-07-2003 art. 648. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136676&lang=ro# (Accesat - 10.09.2023).

10. *Constituția Republicii Moldova: comentariu*/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress"). ISBN 978-9975-61-700-0 – 576 p., p.175. În: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf

11. Hotărârea Curții Constituționale nr. 6 din 09.02.2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 16 alin. (5) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, precum și pct. 49 din Regulamentul aferent, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005 (indemnizația de maternitate). În: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=605&l=ro (Accesat - 10.09.2023).

12. Legea nr. 186-XVI din 10.07.2008 privind securitatea și sănătatea în muncă, Publicat în MO nr. 143-144/587 din 05.08.2008.

13. Hotărârea Curții Constituționale nr. 20 din 06.06.2017 privind excepția de neconstituționalitate a art. 7 alin. (17) din Legea nr. 289 din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, precum și a pct. 89 din Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 108 din 3 februarie 2005 (recalcularea indemnizațiilor de asigurări sociale). În: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=622&l=ro (Accesat - 09.09.2023).

14. Legea nr. 1432-XIV din 28.12.2000 privind modul de stabilire și reexaminare a salariului minim. Publicată în MO nr. 21-24/79 din 27.02.2001. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=63986&lang=ro (Accesat - 20.09.2023).

15. Hotărârea Curții Constituționale 12/2022, Nr. 12 din 16-06-2022 pentru controlul constituționalității articolului 3 alin. (2) din Legea nr. 1432 din 28 decembrie 2000 privind modul de stabilire și reexaminare a salariului minim, a articolului 27 alin. (2) din Legea nr. 270 din 23 noiembrie 2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar, a Hotărârii Guvernului nr. 165 din 9 martie 2010 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real și a Hotărârii Guvernului nr. 550 din 9 iulie 2014 privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară (cuantumul salariului minim) (sesizarea nr. 18a/2021). Monitorul Oficial Nr. 201-207 din 08-07-2022 art. 97. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132038&lang=ro (Accesat - 20.09.2023).

16. Hotărârea CtEDO Villnes și alții împotriva Norvegiei din 05.12.2013. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4598614-5560664

17. Hotărârea CtEDO Brincat și alții împotriva Maltei din 24.07.2014. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4832368-5895060 (Accesat - 22.08.2023).

18. Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Actualizat la: 30.04.2018. 90 p., p.13. În: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_RON.pdf

19. *Constituția Republicii Moldova: comentariu*/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress"). ISBN 978-9975-61-700-0 – 576 p., p.175. În: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf (Accesat - 22.08.2023).

20. BĂIEȘU, V. *Conținutul dreptului la muncă și dreptului la protecția muncii din perspectiva reglementărilor juridice ale Republicii Moldova*. Chișinău: „Studii Juridice Universitare", nr.3-4, 2015, p.83-94.

CZU 349.2
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).03

UNELE DEFICIENȚE DE REGLEMENTARE ȘI PROMOVARE A CONCEPTULUI DE RĂSPUNDERE MATERIALĂ ÎN RAPORTURILE DE MUNCĂ

Grigore ARDELEAN
Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare" a MAI,
Chișinău, Republica Moldova
e-mal: *ardeleangrigore@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-5203-358x

Oxana EȘANU
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *e_oxana@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-4304-2919

Interesul cercetării conceptului de răspundere materială în raporturile de drept al muncii este generat de incertitudinea naturii sale juridice, fapt ce se datorează diversității opiniilor cu privire la apartenența ei la ramura dreptului. Cu această ocazie, studiul de față se inițiază de la consultarea poziției doctrinare moldave pe acest segment, cu extinderea studiului spre examinarea doctrinei statelor vecine, cu ulterioara enunțare a opiniei proprii cu privire la esența juridică a răspunderii în materia relațiilor de muncă. De asemenea, în lucrare sunt expuse puncte de vedere proprii asupra oportunității considerării răspunderii materiale drept o formă a răspunderii juridice atribuite dreptului muncii, cu înaintarea argumentelor de rigoare. Scopul central al prezentei lucrării este de a clarifica natura juridică a răspunderii părților contractului de muncă, dar și de a arăta locul acesteia în rândul formelor răspunderii juridice. Drept obiective secundare sunt cele de elucidarea problemelor legate de răspunderea materială a angajatorului pentru dauna cauzată salariatului, şi anume prin cercetarea conceptului de răspundere materială ca parte integrantă a răspunderii juridice, condițiile generale de apariție a răspunderii materiale, identificarea tipurilor de răspundere materială și delimitarea acestora.

Cuvinte-cheie: *răspundere, contract individual de muncă, raporturi de muncă, angajator, salariat, răspundere materială, răspundere patrimonială.*

SOME DEFICIENCIES OF REGULATION AND PROMOTION OF THE CONCEPT OF MATERIAL LIABILITY IN EMPLOYMENT RELATIONS

The interest of researching the concept of material liability in labor law relations is generated by the uncertainty of its legal nature, which is due to the diversity of opinions regarding its belonging to the branch of law. On this occasion, the present study is initiated from the consultation of the Moldovan doctrinal position on this segment, with the extension of the study to the examination of the doctrine of the neighboring states, with the subsequent statement of one's own opinion regarding the legal essence of liability in the matter of labor relations. Also, the paper presents its own points of view on the appropriateness of considering material liability as a form of legal liability attributed to labor law, with the submission of rigorous arguments. The central purpose of this work is to clarify the legal nature of the liability

of the parties to the employment contract, but also to show its place among the forms of legal liability. As secondary objectives are those of elucidating the problems related to the material liability of the employer for the damage caused to the employee, namely by researching the concept of material liability as an integral part of legal liability, the general conditions for the appearance of material liability, material liability for damage caused by the activity that creates an increased danger for those around, the identification of the types of material liability and their delimitation, the grounds for holding the employer to material liability for the damage caused to the employee.

Keywords: *liability, individual employment contract, employment relations, employer, employee, material liability, patrimonial liability.*

QUELQUES LACUNES DE RÉGLEMENTATION ET DE PROMOTION DE LA NOTION DE RESPONSABILITÉ MATÉRIELLE DANS LES RELATIONS DE TRAVAIL

L'intérêt de rechercher le concept de responsabilité matérielle dans les relations de droit du travail est généré par l'incertitude de sa nature juridique, qui est due à la diversité des opinions quant à son appartenance à la branche du droit. A cette occasion, la présente étude est initiée à partir de la consultation de la position doctrinale moldave sur ce segment, avec l'extension de l'étude à l'examen de la doctrine des États voisins, avec l'énoncé ultérieur de sa propre opinion concernant l'essence juridique responsabilité en matière de relations de travail. Aussi, l'article présente ses propres points de vue sur l'opportunité de considérer la responsabilité matérielle comme une forme de responsabilité juridique attribuée au droit du travail, avec la présentation d'arguments rigoureux. L'objectif central de ce travail est de clarifier la nature juridique de la responsabilité des parties au contrat de travail, mais aussi de montrer sa place parmi les formes de responsabilité légale. Comme objectifs secondaires sont ceux d'élucider les problèmes liés à la responsabilité matérielle de l'employeur pour les dommages causés au salarié, notamment en recherchant la notion de responsabilité matérielle comme partie intégrante de la responsabilité civile, les conditions générales d'apparition de la responsabilité matérielle , la responsabilité matérielle pour les dommages causés par l'activité qui crée un danger accru pour l'entourage, l'identification des types de responsabilité matérielle et leur délimitation, les motifs de responsabilisation matérielle de l'employeur pour les dommages causés au salarié, les cas d'exonération.

Mots-clés: *responsabilité, contrat individuel de travail, relations de travail, employeur, salarié, responsabilité matérielle, responsabilité patrimoniale.*

НЕКОТОРЫЕ НЕДОСТАТКИ РЕГУЛИРОВАНИЯ И ПРОДВИЖЕНИЯ ПОНЯТИЯ МАТЕРИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Интерес к исследованию понятия материальной ответственности в трудовых правоотношениях обусловлен неопределенностью ее правовой природы, что обусловлено разнообразием мнений относительно ее принадлежности к отрасли права. В связи с этим, настоящее исследование начинается с ознакомления с молдавской доктринальной позицией по этому сегменту, с расширением исследования до изучения доктрин соседних государств, с последующим изложением собственного мнения относительно правовой сущности ответственности в сфере трудовых отношений. Также в статье представлены собственные точки зрения на целесообразность рассмотрения материальной ответственности как вида юридической ответственности, отнесенной к трудовому праву, с представлением строгой аргументации. Центральной целью данной работы является уточнение правовой природы ответственности сторон трудового договора, а также показать ее место среди форм юридической ответственности. В качестве второстепенных целей выступают задачи выяснения проблем, связанных с материальной ответственностью работодателя за вред, причиненный работнику, а именно путем исследования понятия материальной ответственности как составной части юридической ответственности, материальная ответственность за ущерб, причиненный деятельностью,

создающей повышенную опасность для окружающих, выявление видов материальной ответственности и их разграничение, основания привлечения работодателя к материальной ответственности за вред, причиненный работнику.

Ключевые слова: *ответственность, индивидуальный трудовой договор, трудовые отношения, работодатель, работник, материальная ответственность, имущественная ответственность.*

Introducere

De la apariția și dezvoltarea relațiilor de muncă, iar mai cu seamă, de la apariția primelor reglementări ce aveau să ghideze modul de formare și desfășurare a raporturilor de muncă, cei preocupați de materia dreptului privat, sau tot întrebat despre esența și natura juridică a răspunderii aplicabile în cadrul acestor raporturi. Ce e drept, la această întrebare nici în prezent nu s-a găsit un răspuns cu care ar fi de acord absolut toți. Unii consideră că este o formă aparte a răspunderii juridice, alții că este o varietate a răspunderii civile contractuale, iar cei din a treia categorie susțin că este o răspundere materială specifică dreptului muncii, diferită de răspunderea patrimonială. Pe cale de consecință, problema apartenenței la ramură a răspunderii pentru nesocotirea normelor ce reglementează raporturile de muncă, rămâne și astăzi deschisă, generând din ce în ce mai multe și mai aprinse discuții doctrinare.

În contextul dat, recunoaștem că valul respectivelor contradicții ne provoacă și pe noi în a ne implica în complicata misiune de clarificare, într-o măsură sau alta, a situației juridice în care se află actualmente instituția răspunderii materiale, pentru a arăta și poziția noastră.

Înainte de toate, credem că ar trebui să amintim adevărata esență a răspunderii juridice cu formele sale unanim recunoscute, pentru a putea găsi ulterior și locul răspunderii în discuție.

Metodologia de cercetare. Întru atingerea scopului prestabilit, în cadrul cercetării subiectului de față, au fost necesare și pe larg utilizarea diferite metode de cercetare dintre care menționăm pe cele mai relevante, cum ar fi: metoda analizei, sintezei, deducției, istorică, comparativă, sistemică și empirică.

Conținutul de bază al cercetării

Așadar, după cum este cunoscut, răspunderea juridică este o formă a răspunderii sociale cu formele sale proprii (răspunderea penală, civilă, disciplinară etc.), declanșată pentru nesocotirea normelor legal impuse, susținută de forța coercitivă a statului, ce are drept urmare aplicarea unei sancțiuni în forma necesară atingerii scopului răspunderii care i-a dat naștere.

După cum se observă din ultima parte a textului prin care am definit răspunderea juridică, răspunderea nu se identifică cu sancțiunea. Prima o generează pe ultima sau, mai bine zis, răspunderea constituie condiția și mecanismul ce dă naștere sancțiunii.

Deci, cu toate că doctrina, dar și jurisprudența moldavă, precum și cea a statelor din fostul lagăr sovietic, desemnează răspunderii în raporturile de muncă un statut de răspundere materială, iar cu această ocazie și o formă aparte a răspunderii juridice, acest stil de abordare, după noi, este greșit, considerând că forma răspunderii materiale nu are dreptul la viață, mai ales atunci când se încearcă a fi atribuită exclusiv raporturilor de muncă.

De fapt, problema determinării greșite a formelor răspunderii juridice se trage din modul defectuos de abordare a corelației dintre răspundere și sancțiune, iar pe cale de consecință a legării criteriilor de stabilire și clasificare a formelor răspunderii, de forma sancțiunii ce se cere a fi aplicată. De altfel, doctrina moldavă recunoaște deschis faptul că formele răspunderii juridice se întemeiază pe următoarele două

elemente luate cumulativ: gradul prejudiciabil al faptei și natura sancțiunii normelor juridice încălcate [6, p. 24], ceea ce este absolut greșit. Or, nu are nimic gravitatea faptei cu formele răspunderii juridice la general, acest criteriu s-ar lua în considerare doar la distingerea răspunderii penale de cea a răspunderii contravenționale și atât. Doar spuneam și cu alte ocazii [5, p. 413], că răspunderea nu se identifică cu sancțiunea, fiind două fenomene diferite, sancțiunea constituie finalitatea aplicării răspunderii față de subiectul responsabil a o suporta. Aceiași idee mai este susținută și de alți autori. Bunăoară, Profesorul Ion Dogaru menționează într-o lucrare a sa [8, p. 181], că răspunderea juridică și sancțiunea deși sunt două fațete ale aceluiași fenomen social, sunt diferite, pentru că răspunderea juridică constituie cadrul juridic de realizare pentru sancțiune.

Anume din respectivul considerent, la stabilirea formelor răspunderii juridice trebuie să se i-a în considerare natura juridică a normelor încălcate[1], fapt care determină și natura răspunderii aplicabile și nu felul sancțiunii, doar ultima poate fi de natură patrimonială sau extrapatrimonială. Printre altele, și răspunderea penală este una patrimonială, deoarece prin infracțiune se poate afecta un interes patrimonial, precum și se răspunde cu patrimoniul (amendă). Iată încă o dovadă a faptului că formele răspunderii nu trebuie confundate cu formele sancțiunilor aplicate. Prin urmare, dacă prin nesocotirea normelor dreptului civil sau chiar ale dreptului penal se cauzează un prejudiciu, iar repararea lui, în calitate de sancțiune civilă, are loc pe cale patrimonială, nu înseamnă că răspunderea este patrimonială. Ea rămâne a fi considerată o răspundere civilă. Dacă faptul săvârșirii unei infracțiuni, ulterior declanșării răspunderii prin inițierea procesului penal, se sancționează cu amendă, iar făptuitorul o plătește din contul patrimoniului său, nu putem spune că acesta a fot tras la răspundere patrimonială, ci la răspundere penală etc.

Acestea fiind arătate, făcând referire și la sintagma ce intitulează Titlul XI al Codului muncii - „Răspunderea materială", încercăm a ne exprima dezacordul față de această soluție a legiuitorului, cu prezentarea argumentelor suplimentare în textul ce urmează.

Deci, am alege să fie intitulat compartimentul în discuție cu expresia: „Răspunderea în raporturile de muncă", numai nu „răspunderea materială sau patrimonială".

De ce răspunderea aplicabilă în raporturile de muncă?, deoarece răspunderea materială (mai corect, patrimonială), după cum susținem mai sus, nu este o formă aparte a răspunderii juridice, precum nu este o formă a răspunderii ce ar aparține dreptului muncii doar (răspunderea de dreptul munci dacă eventual am încerca să o intitulăm așa). Or, prin intitularea capitolului trebuie să arătăm în concret la ce se referă el, iar el se referă la specificul răspunderii juridice aplicabile în raporturile de muncă pentru prejudiciu patrimonial și/sau prejudiciul extrapatrimonial.

Atenție, deși art. 329 alin. 2 al Codului muncii spune că prejudiciul moral se repară în formă bănească sau într-o altă formă materială determinată de părți, am susține totuși, că prejudiciul moral poate fi reparat și pe cale extrapatrimonială (dezmințirea unor informații despre salariat, acțiuni care i-au prejudiciat onoarea și demnitatea, stimularea, reangajarea etc.).

Deci, în acest ultim caz vedem că angajatorul nu răspunde doar cu patrimoniul (patrimonial) dar și în alt mod. Prin urmare, ajungem la concluzia că intitularea capitolului cu sintagma „răspunderea patrimonială", de asemenea nu ar fi cea mai inspirată soluție. Iată de ce am propus și varianta intitulării cu utilizarea sintagmei: „răspunderea în raporturile de muncă",

[1] Norme de drept penale, de drept civil, de drept administrativ sau normele de disciplină, fie a muncii, miliară etc.

Evident, dacă am intitula compartimentul discutat într-o asemenea variantă, atunci ar urma să includem în respectivul titlu și reglementări cu privire la răspunderea disciplinară, și de ce nu am putea face acest lucru. Nu vedem o problemă dacă am aduce în Titlul XI și articolele 206-211 din Codul muncii. În rezultat, acesta ar conține un singur titlu care să se refere la răspunderea în raporturile de muncă, respectiv, un capitol să fie dat răspunderii disciplinare (pentru că aceasta în raporturile de muncă este specifică față de cea a funcționarilor publici, persoanelor cu funcții de răspundere, militarilor, etc.), iar altul, răspunderii contractuale în raporturile de muncă.

După cum se observă din marcarea ultimei expresii, înclinăm mai mult spre atribuirea răspunderii patrimoniale în dreptul muncii la forma răspunderii contractuale, considerând că răspunderea pentru prejudiciu cauzat în raporturile de muncă, fie că este el patrimonial sau moral, este de fapt, o specie a răspunderii civile contractuale.

Mai mult, ideea noastră își găsește susținere și în textul pct. 1 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM [4, p. 9] potrivit căruia, răspunderea materială pentru prejudiciul cauzat uneia dintre părți în timpul executării contractului individual de muncă, potrivit legislației muncii, are natura juridică a unei varietăți a răspunderii civile contractuale cu particularitățile determinate de specificul raporturilor juridice de muncă.

De asemenea, și unii autori români [10, p. 876] împărtășesc aceiași opinie, spunând că în doctrina şi legislația muncii [3] a României s-a apreciat că, răspunderea patrimonială poate fi considerată o varietate a răspunderii civile contractuale, deoarece se bazează pe „normele şi principiile răspunderii civile contractuale“, având anumite particularități determinante de specificul raporturilor juridice de muncă.

Într-adevăr, cu toate că răspunderea în raporturile de muncă rezultă din contractul încheiat după principiile dreptului civil, acesta și fiind un act juridic civil, totuși presupune anumite particularități distincte. Același lucru este susținut și de autorul N. Romandaș, menționând că răspunderea materială (patrimonială) a părților contractului individual de muncă, reprezintă o formă distinctă (de sine stătătoare) a răspunderii juridice, de drept al muncii, deși într-un final nu acceptă ideea recunoașterii acestuia drept o varietate a răspunderii civile contractuale [7, p. 660].

Și totuși, nu putem fi de acord cu faptul că răspunderea pentru prejudiciu, aplicabilă raporturilor de muncă este o formă distinctă a răspunderii juridice, dar nici răspundere materială și nici patrimonială. Or, după cum afirmă și alți autori, conceptul de răspundere patrimonială îl găsim şi în dreptul administrativ, fiscal, comercial, penal, financiar, etc. Ar mai afirma aceștia că răspunderea materială din dreptul muncii este o răspundere patrimonială, pe când răspunderea patrimonială are o sferă de cuprindere mai largă, de aceea nu putem spune că, răspunderea patrimonială este o răspundere materială [9].

Da, înțelegem că susținătorii ideii precum că răspunderea părților contractului de muncă este diferită de cea a părților contractului civil, aduc ca principal argument faptul că răspunderea salariatului este limitată. Însă, trebuie de avut în vedere că acest lucru nu poate influența întregul conținut al răspunderii în dreptul muncii, atâta timp, cât norma se referă doar la răspunderea salariatului, nu și cea a angajatorului. Prin urmare, salariatul ar putea cere în temeiul normelor Codului civil repararea prejudiciului integral (care să includă și venitul ratat din cauza ratării șansei de a investi banii ce urma să-i primească legal), precum și alte prejudicii conexe (plata dobânzilor de întârziere sau penalităților, în cazul în care salariatul avea încheiat un contract de împrumut).

În concluzie, insistăm asupra ideii că răspunderea în raporturile de muncă nu se identifică cu răspunderea materială, așa cum e numită de toți atunci când încearcă să arate că e o răspundere de drept al muncii

și, în genere, nu e o formă a răspunderii juridice așa cum nu e nici răspunderea patrimonială. Mai corect, în raporturile de muncă, ar trebui să vorbim despre răspunderea contractuală, care e una specifică, distinctă de cea civilă, odată ce se aplică pe timpul executării condițiilor contractului de muncă.

Așadar, odată clarificată fiind problema ce se ridică în privința naturii juridice a răspunderii în raporturile de muncă, mai avem de venit cu unele observații și asupra conținutului normelor ce formează structura Titlului XI din Codul muncii, și anume:

Considerăm nepotrivită exprimarea legiuitorului la formularea textului de la art. 327 al CM, în special sintagma subliniată: (1) partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor sale de muncă, un prejudiciu material și/sau moral celeilalte părți repară acest prejudiciu conform prevederilor prezentului cod și altor acte normative. După noi, mai corectă ar fi sintagma: în timpul executării (drepturile se exercită, iar obligațiile se execută) obligațiilor sale și nu în legătură, deoarece prejudiciul se poate cauza anume prin neexecutarea obligațiilor de către angajator sau angajat și nu în legătură cu executarea lor cerută de contract.

Fraza a II-a din conținutul alin. 2, art. 327 CM (răspunderea materială a angajatorului față de salariat nu poate fi mai mică, iar a salariatului față de angajator – mai mare decât cea prevăzută de prezentul cod și de alte acte normative), s-ar cere a fi exclusă, pentru că mărimea răspunderii este strict legată de cuantumul prejudiciului, iar acesta poate fi diferit (mai mare sau mai mic în raport cu angajatul sau angajatorul).

Textul de la alin. 3 al art. 327 CM, urmează a fi revăzut. Or, de ce nu ar putea răspunde angajatul sau angajatorul și pentru prejudiciul cauzat (survenit, sesizat de angajat) după încetarea raportului de muncă, dacă se constată că fapta ce a generat acel prejudiciu a fost săvârșită de către angajator până la încetarea raportului. Dar, înainte de toate, trebuie de arătat distincția între cauzarea prejudiciului și sesizarea lui (generarea-survenirea) care presupun fenomene diferite.

Prin urmare, cauzarea prejudiciului nu este altceva decât o acțiune sau inacțiune prejudiciabilă, iar cauzarea coincide cu momentul săvârșirii acțiunii, fiind diferit de momentul nașterii prejudiciului, acesta fiind efectul faptei prejudiciabile. Deci, nu trebuie să punem la mijloc momentul cauzării prejudiciului, ci mai degrabă, momentul survenirii efectului negativ (prejudiciu). De altfel, prejudiciul trebuie de privit în lumina efectului prejudiciabil ce are la bază o cauză (acțiunea/inacțiunea) ilegală. Cauza precedă efectul, au momente diferite de producere.

În context, am propune următoarea redacție a alin. 3 din art.327 CM: încetarea raporturilor de muncă după sau înaintea survenirii prejudiciului material şi/sau a celui moral nu presupune eliberarea părții contractului individual de muncă de repararea prejudiciului prevăzută de prezentul cod şi de alte acte normative.

O altă deficiență în reglementare o identificăm și în conținutul art. 328 alin 1 al CM, unde se spune că: partea contractului individual de muncă repară prejudiciul material pe care l-a cauzat celeilalte părți în urma acțiunii sau inacțiunii sale ilegale şi culpabile.

Ne apare întrebarea aici, ce ar avea în vedere legiuitorul prin acțiunile culpabile? Poate provine de la culpă, iar în sensul art. 20 alin. 3 al Codului civil, culpa este imprudență. Adică s-ar primi că angajatorul repară prejudiciul cauzat doar în mod ilegal și din imprudență (din culpă), dar cum rămâne cu cel cauzat prin intenție? Și în genere, am propune ca prejudiciul să fie reparat de către angajator și în lipsa vinovăției (răspundere obiectivă) dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel.

La art. 329 alin. 1 din CM, legiuitorul menționează că angajatorul este obligat să repare integral, referindu-se, astfel, doar la unul din principiile reparării

prejudiciului, ceea ce nu e corect, deoarece enumerarea doar a unuia ar duce la ideea excluderii celorlalte.

Din textul alin 2. al art. 329 CM, urmează a fi exclusă sintagma „materială”, deoarece am menționat că prejudiciul moral se poate de reparat și pe alte căi, nemateriale, determinată de părți.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.

2. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-xv din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

3. Codul civil al României, aprobat prin Legea 71/2011, Republicată. În: Monitorul Oficial al României, 15.07.2011, nr. 505, art. 916 alin. 1.

4. Hotărârea plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți, nr. 11 din 03.10.2005. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.2, pag.9.

5. ARDELEAN, Grigore. *Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor*. Editura. Cartea Militară. Chișinău, 2020.

6. ARTENE, Diana Anca. *Formele răspunderii juridice*. În: Revista Legea și viața, nr. 7/2012. Chișinău 2012.

7. BOIȘTEANU, E., ROMANDAȘ, N. *Tratat de dreptul muncii*. Chișinău, 2015.

8. DOGARU, I., DRĂGHICI, P. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor.* Ed. ALL BECK, București, 2002.

9. STAHI, T. *Răspunderea patrimonială – formă a răspunderii juridice*?. În: Revista Studii juridice universitare nr 3-4/2015, Chișinău, 2015. [citat 26.01.2022]. Disponibil: https://ulim.md/sju/nr-3-4-2015/raspunderea-patrimoniala-forma-a-raspunderii-juriice/ (Accesat – 23.08.2023).

10. ȚICLEA, Al. *Tratat de dreptul muncii*. Ediția a VIII. București, 2014.

CZU 341.24
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).04

NATURA JURIDICĂ ȘI PRACTICA APLICĂRII CONVENȚIEI DE LA VIENA ÎN REGULAMENTUL RELAȚIILOR CONTRACTUALE INTERNAȚIONALE

Olga TATAR
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
e-mail: *oleatatar@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0003-2158-006X

Iurie MIHALACHE
Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *mihalacheiurie@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0002-7474-7487

Procedura de încheiere a unui acord a evoluat mult de la un proces strict formalizat la încheierea unui acord folosind rețele de calculatoare. În prezent, aproape toate sistemele juridice reglementează principalele etape ale procesului precontractual - direcția ofertei, analiza și acceptarea acesteia către destinatari, precum și încheierea contractului în timpul procesului de negociere. Cu toate acestea, intensitatea unei astfel de reglementări și gama de relații reglementate diferă în fiecare familie juridică și chiar în statele aparținând aceleiași familii juridice (de exemplu, Marea Britanie și Statele Unite). Procesul de negocieri între părți în timpul încheierii unui acord a rămas cel mai puțin reglementat, deși încercările de reglementare a unor elemente ale procesului de negociere sunt observate în aproape toate sistemele juridice (de exemplu, stabilirea răspunderii precontractuale, statutul juridic). a relaţiilor precontractuale). Din acest motiv, este deosebit de interesant să analizăm Convenția ONU de la Viena.

Cuvinte-cheie: *evoluție, proces de negociere, responsabilitate, reglementare, sistem juridic, procedura de incheiere a contractului.*

LEGAL NATURE AND PRACTICE OF APPLICATION OF THE VIENNA CONVENTION IN THE REGULATION OF INTERNATIONAL CONTRACTUAL RELATIONS

The procedure for concluding an agreement has come a long way of evolution from a strictly formalized process to concluding an agreement using computer networks. Currently, almost all legal systems regulate the main stages of the pre-contractual process - the direction of the offer, its analysis and acceptance to the addressees, as well as the conclusion of the contract during the negotiation process. However, the intensity of such regulation and the range of regulated relations differ in each legal family and even in states belonging to the same legal family (for example, Great Britain and the United States). The process of negotiations between the parties during the conclusion of an agreement remained the least regulated, although attempts to regulate some elements of the negotiation process are observed in almost all legal systems (for example, the establishment of pre-contractual responsibility, the legal status of pre-contractual relations). For this reason, it is of particular interest to analyze the UN Vienna Convention.

Keywords*: evolution, negotiation process, responsibility, regulation, legal system, contract conclusion procedure.*

NATURE JURIDIQUE ET PRATIQUE DE L'APPLICATION DE LA CONVENTION DE VIENNE DANS LA RÉGLEMENTATION DES RELATIONS CONTRACTUELLES INTERNATIONALES

La procédure de conclusion d'un accord a depuis longtemps évolué d'un processus strictement formalisé à la conclusion d'un accord utilisant des réseaux informatiques. Actuellement, presque tous les systèmes juridiques réglementent les principales étapes du processus précontractuel - la direction de l'offre, son analyse et son acceptation aux destinataires, ainsi que la conclusion du contrat au cours du processus de négociation. Cependant, l'intensité de cette réglementation et l'éventail des relations réglementées diffèrent dans chaque famille juridique et même dans les États appartenant à la même famille juridique (par exemple, la Grande-Bretagne et les États-Unis). Le processus de négociation entre les parties lors de la conclusion d'un accord est resté le moins réglementé, bien que des tentatives de réglementation de certains éléments du processus de négociation soient observées dans presque tous les systèmes juridiques (par exemple, l'établissement de la responsabilité précontractuelle, le statut juridique). relations précontractuelles). Pour cette raison, il est particulièrement intéressant de regarder la Convention des Nations Unies à Vienne.

Mots-clés: *évolution, processus de négociation, responsabilité, réglementation, système juridique, procédure de conclusion du contrat.*

ЮРИДИЧЕСКАЯ СУТЬ И ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ ВЕНСКОЙ КОНВЕНЦИИ В УРЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Процедура заключения договора прошла долгий путь эволюции от строго формализованного процесса до заключения договора с использованием компьютерных сетей. В настоящее время практически все правовые системы регулируют основные этапы преддоговорного процесса - направление оферты, ее анализ и принятие адресатами, а также заключение договора в ходе переговорного процесса. Однако, интенсивность такого регулирования и круг регулируемых отношений различаются в каждой правовой семье и даже в государствах, входящих в одну правовую семью (например, в Великобритании и США). Процесс переговоров между сторонами при заключении договора оставался наименее урегулированным, хотя попытки урегулировать некоторые элементы переговорного процесса наблюдаются практически во всех правовых системах (например, установление преддоговорной ответственности, правовой статус преддоговорных отношений). По этой причине особый интерес представляет анализ Венской конвенции ООН.

Ключевые слова: *эволюция, переговорный процесс, ответственность, урегулирование, правовая система, процедура заключения договора.*

Introduction

The need for close attention to the Vienna Convention is explained by the fact that it differs significantly from domestic law in terms of technology, concepts and categories used, their meaning and role in regulating contractual relations. In addition, the theoretical significance is determined by the place that the sales contract occupies in the civil law system. Consideration of issues of sale and purchase of goods often allows to highlight such phenomena common to all contract law, features and trends that reflect the commercial nature of the relations of the parties and which should be taken into account in the rule-making activity [6, p. 173].

The procedure for concluding an agreement has come a long way of evolution from a strictly formalized process to concluding an agreement using computer networks. Currently, almost all legal systems regulate the main stages of the pre-contractual process - the direction of the offer, its analysis and acceptance to the addressees, as well as the conclusion of the contract during the negotiation process. However, the intensity of such regulation and the range of regulated

relations differ in each legal family and even in states belonging to the same legal family (for example, Great Britain and the United States). On the example of the legislation of other countries, it becomes necessary to implement some aspects of the legal regulation of certain types of contracts in the legislation of the Republic of Moldova [9, p. 56-69].

The process of negotiations between the parties during the conclusion of an agreement remained the least regulated, although attempts to regulate some elements of the negotiation process are observed in almost all legal systems (for example, the establishment of pre-contractual responsibility, the legal status of pre-contractual relations). For this reason, it is of particular interest to analyze the UN Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, in particular those provisions that relate to the procedure for concluding contracts. Since the development of the Vienna Convention reflected all theories and approaches to regulating the pre-contractual process that were developed by each legal system [10, p. 98].

The research part

The Vienna Convention applies to contracts for the sale of goods between parties whose businesses are located in different states:

a) when these states are Contracting States;

b) when, in accordance with the rules of private international law, the law of a contracting state is applicable.

The Convention applies not only to contracts of purchase and sale between parties whose business enterprises are located in the States parties to this Convention, but also in cases where, according to the rules of private international law, the law of a contracting state will be applicable.

By virtue of the principle of the autonomy of the will of the parties, recognized in private international law, the parties to the contract can, at their discretion, choose the law of the country, which will determine their rights and obligations. Most often they choose the law of the country of one of the parties to the treaty. And if this country is a party to the Convention, then its provisions will apply to the contract of sale, despite the fact that the commercial enterprise of the other counterparty is located in a state that is not a party to the convention. The application of the Convention is also possible in cases where the commercial enterprise of both parties to the agreement are not located in the contracting states, but have agreed on the application of the law of a third country party to the Convention [5, p. 41-50].

The Convention does not apply to contracts in which the obligations of the party supplying the goods are primarily to perform work or to provide other services. The Convention governs only the conclusion of the contract of sale and those rights and obligations of the seller and the buyer that arise from such a contract. In particular, unless otherwise expressly provided for in the Convention, it does not apply to:

a) the validity of the contract itself or any of its provisions or any custom;

b) the consequences that the contract may have in relation to the ownership of the goods sold. The Convention does not apply to the seller's liability for damage to health or death of any person caused by the goods. The parties can exclude the application of the Convention, or derogate from any of its provisions or change its effect.

The interpretation of the Convention must take into account its international character and the need to promote uniformity in its application and the observance of fairness in international trade. Issues related to the subject of regulation of the Convention, which are not directly resolved in it, are subject to resolution in accordance with the general principles on which it is based, and in the absence with the law applicable by virtue of the rules of private international law.

For the purposes of the Convention, the statements and other behavior of the party shall be interpreted in accordance with its intention, if the other party knew or could not have known what this intention was, if this is not applicable, then the statement or other behavior of the party shall be interpreted in accordance with the understanding that had would be a reasonable person acting in the same capacity as the other party under similar circumstances. In determining a party's intention or understanding that a reasonable person would have, it is necessary to take into account all relevant circumstances, including negotiations, any practice that the parties have established in their mutual relations, customs and any subsequent conduct of the parties.

Subsidiary Application of the Civil Code of the Republic of Moldova When Filling the Gaps in the Vienna Convention

The conditions for the application of the 1980 Vienna Convention are the presence of commercial enterprises of the parties in different countries and the non-consumer nature of the transaction (obvious to the seller). In addition, the countries in which the parties to the treaty are located must be parties to the Vienna Convention, or the law of the member state must be applied by virtue of the choice of the parties to the treaty or on the basis of conflict of laws, as indicated in Art. 1 of the Vienna Convention.

The Convention establishes a number of contracts to which it does not apply - in addition to the consumer contracts already mentioned, these include contracts related to the manufacture of goods from the customer's material, contracts for the provision (in fact, sales contracts) of services, contracts for the purchase and sale of valuable papers, ships, electricity, as well as those of them, which are made at an auction or in the order of enforcement proceedings. There are also a number of issues that do not fall under the scope of the Convention: validity of the contract, the consequences of the transfer of ownership, liability for damage caused by the goods; it does not contain provisions on forfeit either.

The Vienna Convention itself establishes that issues not settled in it are resolved on the basis of the general principles on which it is built, which, obviously, is not always possible. To fill the gaps, a **subsidiary statute** is usually applied - the law applicable to the contract in accordance with the choice of the parties or on the basis of the applicable conflict of laws rules [8, p. 132].

It also comes to the rescue if the Vienna Convention is not applicable at all.

The difficulty lies in the fact that the Convention does not specify how the parties should indicate such a waiver: neither the exact wording nor the direction of interpretation is clear. Thus, this possibility raises many questions. Moreover, in different states and legal systems, these difficulties are not the same. Most often, a court or arbitration tribunal in the process of considering a dispute tries to establish the true will of the parties through questioning. Italian judges, ignoring the direct indication of the Convention itself, do not apply, if the parties have chosen to be applicable in the treaty, the law of the participating country, justifying this by the fact that international acts are not part of national law.

In accordance with paragraph (1) of Art. 7 of the Convention, the interpretation of its norms should be carried out taking into account the international character, the need to promote uniformity in its application, and the observance of the principle of good faith. According to paragraph (2) of Art. 7 filling the gaps should be based on the general principles on which it is based. These principles include autonomy of will, good faith, freedom of the form of contract, full compensation for damage, reduction of damage, the right to interest. Only if it is impossible to refer to such principles, the national law, determined on the basis of conflict of laws rules, shall be applied.

In addition, when interpreting and applying the Convention in accordance with paragraph (2) of Art. 9, the customs of international trade should be applied - customs that the parties knew or should have known and which are widely known and constantly observed by the parties, for example, INCOTERMS, the Principles of International Commercial Contracts UNIDROIT, etc.

Dispositiveness of the Vienna Convention

Note the style of the wording of the sections dealing with buyer and seller protections. This style corresponds to the point of view that exists in many legal systems, according to which any normative act in the field of sale and purchase regulates precisely the rights and obligations of the parties, and does not consist of instructions to the court about the satisfaction of the claim made by the injured party. At the same time, the Commentary on the 1978 draft Convention on Contracts for the International Sale of Goods indicates that these two styles of legislative formulation are aimed at achieving the same result, namely, to protect the interests of the aggrieved party [11, p. 87-99].

From a commercial point of view, the most reasonable measures to mitigate damage in case of violation of the contract by the counterparty is usually the resale of goods by the seller or the purchase of goods by the buyer in exchange for what was not delivered under the contract. Naturally, in the relevant situations, other actions of the injured party, who are threatened with the occurrence of damage, may also be appropriate measures in the indicated sense. For example, the buyer's actions to independently correct defects in the goods may be quite justified, the elimination of which under appropriate conditions may cause additional damage. On the other hand, if the measures to eliminate damage, which are quite reasonable and available to the injured party, have not been implemented by it, then the sanction provided for in part (2) of Art. 77. There is no doubt that these provisions of the Convention reflect established commercial practices and their application will serve the general prospective interests of all participants in the commercial turnover, through a negative attitude towards uneconomic and ineffective trade practices [12, p. 113-129].

In terms of liability for non-fulfillment of contractual obligations, the Convention does not resolve all issues that arise and will arise in practice. Many provisions of the Convention may give rise to different interpretations in their application. Therefore, the Convention contains principles that should guide its interpretation, in particular, it should take into account its international character and the need to promote uniformity in its application and the observance of good faith in international trade. On the other hand, issues related to the subject matter of the Convention, which are not expressly provided for in it, are subject to resolution in accordance with the general principles on which it is based, and in the absence of such, in accordance with the law applicable by virtue of private international law. Thus, the relevance of studying the norms of national legal systems and the practice of their application in the regulation of contracts for the international sale of goods continues to remain [6, p. 182].

When considering claims for damages by the ICAC, all relevant circumstances stipulated by the Vienna Convention shall be taken into account, in particular: the validity of the actions of the plaintiff; proof of the fact itself, which, according to the claimant, caused damage to him; foreseeability for the defendant of losses at the time of the conclusion of the contract. For example: “a lawsuit was brought by a Swiss company against a Russian organization in connection with partial failure to fulfill an international sale and purchase contract, which provides for the supply of goods in several consignments on a fob basis for a specific Ukrainian port. The de-

fendant delivered only one consignment of goods (20% of the total amount stipulated by the contract). The plaintiff demanded compensation for damages caused by non-fulfillment of obligations, forcing the defendant to perform in kind on the terms offered to him or alternatively payment of lost profits, as well as compensation for arbitration costs and costs associated with the conduct of the process. The defendant contested the validity of the contract concluded with the plaintiff, as well as the arbitration clause contained therein.» Having applied the Vienna Convention and the subsidiary Russian substantive law on the basis of the agreement of the parties reached during the hearing, the ICAC, when making a decision, refers to *lex merkatoria*, the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, which are gradually acquiring, as indicated in the decision, the status of international trade customs, as well as principles of foreign law used in international arbitration practice. Based on paragraph (3) of Art. 71 of the Vienna Convention, the defendant's reference to the fact that he suspended the fulfillment of delivery obligations in connection with the plaintiff's failure to issue a duly issued letter of credit was not recognized as justified, since the defendant did not notify the plaintiff of the fact of the suspension of performance and did not ask him to eliminate the violation.

Having recognized the proven fact of the defendant's failure to fulfill his obligations to supply the goods due to circumstances that did not exempt him from liability, the ICAC satisfied the plaintiff's claim for compensation by the defendant for lost profits in an amount recognized as reasonable and foreseeable, which was not contested by the defendant.

Based on the literal interpretation of the text of the contract, the ICAC came to the conclusion that in the absence of delivery (*non delivery*), the sanctions provided for by the contract for delay in delivery cannot be applied.

Large multinationals always have their own carefully drafted general conditions of sale and do not seek to use universal forms or model contracts (except for model contracts specially designed for a particular industry). When the 1980 Vienna Convention (CISG) was first used, lawyers in large companies regularly ruled out its application in favor of trade laws (such as the English Trade Law or the US Uniform Commercial Code) with which they were more familiar. Today, as time passes and experience accumulates, lawyers are more inclined towards the strategic use of the Vienna Convention of 1980, applying its provisions in cases where they are preferable to the provisions of a specific national law. In any event, no one expected the Model Sales and Purchase Contract to be widely used by large corporations to enter into major transactions.

Rather, the ICC Model Contract is most suitable for new and small companies with little experience in international transactions. For these users, the ICC Model Contract provides a complete and easy-to-use framework for concluding international sales transactions. In many cases, this scheme is much preferable to templates that have been developed for transactions in the domestic market, which may lack the provisions required for international transactions. At the same time, small and medium-sized companies can both use the Model Sales and Purchase Contract as a ready-made document, and use it as information for thought or methodological material when developing their own contracts. It is also possible to refer to the provisions of the Model Sales and Purchase Contract in the course of negotiations, in cases where the provisions proposed by ICC are better suited to the preferences of the party than the terms offered by the counterparty [1, p. 27].

The Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods is intended to be the core of the international harmonization of commercial law. A certain number of conventions - satellites are associated with it, and although each of them deals

with a separate subject of regulation and is complete, nevertheless, it takes into account the provision of the Convention on the international sale of goods. For example, the 1974 UN Limitation Convention was amended by the Vienna Convention in 1980 on the same day that the Conference adopted the Convention on Contracts for the International Sale of Goods; this was done with the aim of bringing the Limitation Convention into line with the said Convention. Related to the Vienna and Hague Conventions on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods, 1986, and the Geneva Convention on Representation in the International Sale of Goods, 1983. The 1988 Ottawa Conventions on International Factoring and International Financial Leasing appears to be also interrelated with the Vienna Convention.

The Convention adopted many of the concepts of the Uniform Law on the International Sale of 1964, but they were improved and made more acceptable. It retains the distinction between material and non-material breaches of the sales contract, but the definition of material breaches is more objective.

An important feature of the Vienna Convention is that it allows a state wishing to become a party to it and introduce its provisions into its national law, to declare that the Convention will apply only if the parties to the treaty agree to its application.

The Practice of Applying the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods by Arbitration Courts

On June 16, 1993, the Free Trade Agreement was concluded between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus [7].

In accordance with paragraph (1) of Art. 1 of this Agreement, «Contracting Parties shall not apply customs duties, taxes and charges having an equivalent effect on the export and / or import of goods originating from the customs territory of one of the Contracting Parties and destined for the customs territory of the other Contracting Party».

Pursuant to this Agreement, the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Belarus of April 19, 1995 N 218 included a provision on non-collection of export duties when exporting goods originating from the Republic of Belarus to the Republic of Moldova.

The above circumstances were the basis for the request of the Arbitration of the Republic of Moldova on the interpretation of the application of the provisions of the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus on free trade of June 16, 1993 in connection with the collection by the Republic of Belarus of customs duties not provided for by the said Agreement.

After hearing the judge-rapporteur S.S. Abdrakhmanov, the General Counsel of the Economic Court V.A. Borovtsov, the head of the International Economic Relations Department of the Ministry of Foreign Economic Relations of the Republic of Belarus V.A. Shikh, having examined and evaluated the case materials, the Economic Court came to the following conclusions: fundamental in the law of contracts is the principle «*pacta sunt servanda*" - "contracts must be respected". It is enshrined in the fundamental international legal instruments: the Charter of the United Nations [3]; Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation among States in Accordance with the Charter of the United Nations, dated 24 October 1970 [4]; Vienna Convention on the Law of Treaties of 23 May 1969 [13]; Charter of the Commonwealth of Independent States of January 22, 1993 [2], and others.

The Declaration on the Principles of International Law establishes: «Each state is obliged to fulfill in good faith its obligations arising from international

treaties valid in accordance with generally recognized norms and principles of international law». A similar rule is contained in article 26 of the Vienna Convention: «Every treaty in force is binding on its participants and must be fulfilled in good faith by them».

From the given norms it follows that:

- states must strictly fulfill their obligations, regardless of internal and external factors;
- the state does not have the right to conclude treaties with third states in contradiction with its obligations under the treaties in force;
- arbitrary unilateral termination and amendment of international treaties is not allowed, except for strictly defined cases and only in compliance with the established procedures;
- a party to a contract cannot refer to the provisions of its internal law to justify non-performance of the contract.

Due to the fact that the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus on free trade of June 16, 1993 is an international treaty, the above principles apply to it.

According to Article 8 of the Constitution of the Republic of Belarus, the Republic of Belarus recognizes the priority of the generally recognized principles of international law and ensures the compliance of the legislation with them. The legislation of the Republic of Belarus also provides: if an international treaty of the Republic of Belarus establishes rules other than those contained in the legislation of the Republic of Belarus, then the rules of the international treaty are applied.

Based on these fundamental provisions, it should be stated that the signing of the Agreement on the Customs Union between the Republic of Belarus and the Russian Federation of January 6, 1995 and the adoption by the Cabinet of Ministers of the Republic of Belarus of Resolution No. 472 of August 28, 1995 do not provide grounds for the Republic of Belarus to fail to fulfill its obligations to Republic of Moldova under the Free Trade Agreement of June 16, 1993.

In the opinion of the Court, the provision of paragraph 2 of Article 8 of the Agreement between the Republic of Belarus and the Russian Federation, providing for the obligation of the Contracting Parties to bring other international treaties concluded by them into conformity with this Agreement in the event of a conflict with the latter, does not give the Republic of Belarus the right to unilaterally terminate or amend the Agreement with the Republic Moldova.

The Vienna Convention, namely Articles 60-64, contains an exhaustive list of grounds allowing a party to a treaty to demand its termination, none of which is valid in this case. But even if there are such grounds, the Government of the Republic of Belarus should, in accordance with the Vienna Convention and Article 54 and Article 65, carry out a procedure aimed at terminating the Agreement with the Government of the Republic of Moldova (which is also provided for in Article 19 of this Agreement).

Likewise, this Agreement may be amended subject to certain conditions and only as a result of negotiations between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus, based on Articles 39-41 of the Vienna Convention. In this case, the main of these conditions is the following: the contract can be changed only by agreement between its participants.

The Court's findings are also based on the well-known international law provision defined as «*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*" - "a treaty does not create obligations for a third state without its consent", based on the provisions of Article 34 of the Vienna Convention. An obligation for a third state arises from a treaty provision only when the third state explicitly accepts this obligation in writing, in accordance with Article 35 of the Vienna Convention.

In this regard, imposed on the Republic of Moldova indirectly, as a result of the signing of the

Agreement between the Republic of Belarus and the Russian Federation, the obligation to pay customs duties for goods exported from the Republic of Belarus, from which it is exempted under the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus, in the absence of its written consent, has no legal force.

Guided by clause 5 of the Regulations on the Economic Court of the Commonwealth of Independent States and clauses 13.4, 13.5 of the Rules of the Economic Court of the Commonwealth of Independent States, the Economic Court decided:

1. At the request of the Arbitration of the Republic of Moldova, give the following interpretation.

The Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus on free trade of June 16, 1993 is an international treaty in respect of which the principles of international law apply:

- the contract must be fulfilled in full;
- the parties are not entitled to conclude treaties with third states that conflict with their obligations under existing treaties;
- the provisions of the agreement can be changed only with the consent of the parties;
- Arbitrary unilateral termination and amendment of treaties is not allowed, except for the cases determined by the Vienna Convention on the Law of Treaties of 1969, and only in compliance with the established procedures;
- the parties to the contract cannot refer to the provisions of their internal law to justify the failure to fulfill the contract.

2. To send a copy of the decision to the governments of the Republic of Belarus and the Republic of Moldova, the Arbitration of the Republic of Moldova, the Interstate Economic Committee of the Economic Union, the Executive Secretariat of the Commonwealth of Independent States and the judicial and arbitration bodies of the member states of the Commonwealth.

3. The decision can be appealed to the Plenum of the Economic Court of the Commonwealth of Independent States within three months from the date of receipt by the parties of its copy.

4. The decision is subject to publication in the publications of the Commonwealth and the mass media of the states parties to the Agreement on the status of the Economic Court of the Commonwealth of Independent States.

Conclusions

- An international sales contract is concluded, like any contract, by a meeting between an offer and its acceptance. An offer is an offer made to one or more specific persons, if it is sufficiently accurate and expresses the will of the tenderer to accept the obligation if accepted. The offer comes into force when it reaches the recipient when it is done orally or delivered to the recipient himself by any means . An offer is considered sufficiently accurate if it identifies the goods and specifies, explicitly or implicitly, the quantity and price, or gives indications that allow them to be identified.
- An offer addressed to indefinite persons is not considered an offer, but an invitation to tender, unless the applicant clearly expresses the opposite intention. The offer can be withdrawn until it reaches the recipient, including if the withdrawal reaches the offer. An offer cannot be withdrawn before the deadline for admission has expired - if it includes such a deadline - or if it provides that it is irrevocable, or if the recipient reasonably deemed it irrevocable and behaved accordingly.
- Acceptance is represented by a declaration or other manifestation of will, by which the recipient of the offer expresses his consent to conclude an agreement .
- Silence or inaction does not mean acceptance.

The acceptance takes effect - and the contract is concluded - from the moment it reaches the tenderer. Acceptance must reach the tenderer within the time period specified by the tender or, in the absence of a reservation, within a reasonable period of time. An oral proposal must be accepted immediately, unless the circumstances indicate otherwise.

- The rule established by the Convention regarding the content of the acceptance is that the acceptance must be pure and simple, that is, agree with the content of the offer. A response that is generally acceptance of the offer, but which contains additions, restrictions, or other changes, is a rejection of the offer and constitutes a counter-offer.

Bibliographical references

1. BABICH, O. M. *International Contracts: Study Guide.* Khabarovsk. 1999. 327 p.
2. Charter of the Commonwealth of Independent States of January 22, 1993 [date of visit 31/05/2023]. Available at: http://base.garant.ru/1118251/.
3. Charter of the United Nations [date of visit 31.05.2023]. Available: https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text.
4. Declaration of Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation between States in Accordance with the Charter of the United Nations of October 24, 1970. [date of visit: 31.05.2023]. Available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles. shtml
5. MIHALACHE, Iu., TATAR, O. *Significance and role of trading customs in international trade and in the regulation of international agreements*. In: Legea și viața, nr. 09-10 (369-370) 2022, p. 41-50.
6. NIKOLYUKIN, S. V. *Sale-Purchase of Goods in Foreign Trade Turnover. Tutorial.* Moscow: Justicinform. 2010. 473 p.
7. On the Interpretation of the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the Government of the Republic of Belarus on Free Trade of June 16, 1993 [date of visit 31.05.2023]. Available: http://adilet.zan.kz/rus/docs/H96S0000007.
8. RYKOV, I. Yu. *Subsidiary Liability: Trends in Modern Management.* Moscow: Statute. 2021. 332 p.
9. TATAR, O. *Legal regulation of certain types of contracts through the prism of the legislation of European countries: comparative legal analysis.* In: International Workshop „Raise awareness on Moldova Europeanization in academia and beyond it”organized by the Moldova State University, which will take place at the Moldova State University, Chisinau, on 10-11 May 2023, p. 56-69.
10. TATAR, O., SCIUCHINA, N. *Theory and practice of drawing up and concluding international commercial agreements.* Study Guide: (Author's Course of Lectures). Tipogr. «A&V Poligraf». Comrat, 2021. 267 p.
11. TATAR, O. *Strengthening treaty stability in the international legal sphere.* In: International Conference Strengthening security and stability in in the new national, regional and global realities, May 12-13 Chișinău, 2023, p. 87-99.
12. TATAR, O., MIHALACHE, Yu. *A Variety of international treaties - the stability of international economics and politics.* In: International Conference Strengthening security and stability in in the new national, regional and global realities, May 12-13 Chișinău, 2023, p. 113-129.
13. Vienna Convention on the Law of Treaties of 23 May 1969 [date of visit 31.05.2023]. Availableat: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/law_treaties.shtml.

CZU 343.23
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).05

CONOTAȚII DOCTRINARE PRIVIND TENTATIVA DE INFRACȚIUNE. ASPECTE DE DREPT COMPARAT

Albert ANTOCI
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *antoci22@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-6304-2046

Petru POPESCU
Doctorand, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *antoci22@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-5168-7584

Cătălin LÎSÎI
Doctorand, Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *antoci22@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0001-9880-2076

Tentativa de infracțiune ca și infracțiunea consumată, posedă elementele caracteristice pentru o faptă social periculoasă. Chiar dacă prin activitatea infracțională care din anumite circumstanțe nu și-a atins scopul dorit și prevăzut de făptuitor, infracțiunea nu va fi considerată consumată, acest fapt nu-l eliberează de la răspunderea penală pe făptuitor. Organul de urmărire penală în procesul de investigare al tentativei de infracțiune urmează să stabilească toate circumstanțele ce au legătură cu faptul investigat, în vederea oferirii unei calificări corecte și aplicării pedespei corespunzătoare pentru infracțiunea neconsumată. Aplicarea corectă a prevederilor legii penale naționale, analiza acesteia prin comparație cu legile penale ale altor state, este un factor deosebit de important în vederea delimitării și aprecierii corecte a etapei de realizare a infracțiunii neconsumate, identificarea laturii obiective și laturii subiective.

***Cuvinte-cheie**: tentativă de infracțiune, infracțiune consumată, pregătire de infracțiune, lege penală, investigare.*

DOCTRINAL CONNOTATIONS REGARDING ATTEMPTED CRIME. ASPECTS OF COMPARATIVE LAW

The attempted crime, like the consummated crime, possesses the characteristic elements for a socially dangerous act. Even if through the criminal activity which, due to certain circumstances, did not achieve the purpose desired and foreseen by the perpetrator, the crime will not be considered consummated, this fact does not release the perpetrator from criminal liability. The criminal investigation body in the investigation process of the attempted crime should establish all the circumstances related to the investigated fact, in order to provide a correct qualification and apply the appropriate punishment for the

unconsummated crime. The correct application of the provisions of the national criminal law, its analysis by comparison with the criminal laws of other states, is a particularly important factor in order to correctly define and assess the stage of the commission of the unconsummated crime, identifying the objective side and the subjective side.

***Keywords**: attempted crime, consummated crime, crime preparation, criminal law, investigation.*

CONNOTATIONS DOCTRINALES CONCERNANT LA TENTATIVE DE CRIME. ASPECTS DE DROIT COMPARÉ

La tentative de crime, comme le crime consommé, possède les éléments caractéristiques d'un acte socialement dangereux. Même si par l'activité criminelle qui, en raison de certaines circonstances, n'a pas atteint le but souhaité et prévu par l'auteur, le crime ne sera pas considéré comme consommé, ce fait ne dégage pas l'auteur de la responsabilité pénale. L'organisme d'enquête pénale dans le processus d'enquête sur la tentative de crime devrait établir toutes les circonstances liées au fait faisant l'objet de l'enquête, afin de fournir une qualification correcte et d'appliquer la peine appropriée pour le crime non consommé. L'application correcte des dispositions du droit pénal national, son analyse par comparaison avec les lois pénales d'autres États, est un facteur particulièrement important pour définir et évaluer correctement le stade de la commission du crime non consommé, en identifiant le côté objectif et le côté subjectif.

***Mots-clés**: tentative de crime, crime consommé, préparation du crime, droit pénal, enquête.*

ДОКТРИНАЛЬНЫЕ КОННОТАЦИИ ОТНОСИТЕЛЬНО ПОКУШЕНИЯ НА ПРЕСТУПЛЕНИЕ. АСПЕКТЫ СРАВНИТЕЛЬНОГО ПРАВОВЕДЕНИЯ

Покушение на преступление, как и оконченное преступление, обладает признаками общественно опасного деяния. Даже если в результате преступной деятельности, которая в силу определенных обстоятельств не достигла желаемой и предвиденной виновным цели, преступление не будет считаться оконченным, этот факт не освобождает виновного от уголовной ответственности. Орган уголовного преследования в процессе расследования покушения на преступление должен установить все обстоятельства, связанные с расследуемым фактом, в целях правильной квалификации и применения соответствующего наказания за неоконченное преступление. Правильное применение норм национального уголовного законодательства, его анализ в сравнении с уголовным законодательством других государств является особенно важным фактором для правильного определения и оценки стадии совершения неоконченного преступления, выявления объективной и субъективной сторон.

***Ключевые слова**: покушение на преступление, оконченное преступление, приготовление к преступлению, уголовное право, расследование.*

Introducere

Tentativa de infracțiune (*conatus delinquendi*), în teoria dreptului penal ocupă un loc destul de impostant. De faptul dacă este sau nu finisată infracțiunea, la care etapă a comiterii infracțiunii ea a fost reprimată, depend așa întrebări esențiale precu, posibilitatea atragerii la răspundere penală, limita aplicării pedepsei penale, posibilitatea liberării de răspundere penală sau pedeapsă.

În practica organului de urmărire penală și cea judiciară, apar greșeli la etapa delimitării pregătirii de infracțiune de tentativa de infracțiune, din care cauză în acest demers științific am supus unei investigații sub aspect comparat al normelor legii penale al diferitor state întru stabilirea unei delimitări clare și precise al întrebărilor teoretice legate de stabilirea etapei comiterii infracțiunii pentru ulterioara aplicare al normelor legii penale în procesul de calificare al infracțiunilor.

Materiale utilizate şi metode aplicate. La elaborarea prezentului articol a fost studiat şi utilizat cadrul normativ, doctrina internațională, regională şi națională ce studiază instituția tentativei de

infracțiune. Au fost folosite metodele: logică, comparativă, a analizei şi sintezei, sistemică.

Rezultate obţinute şi discuţii

Legea penală în care fapta este prevăzută poate fi numai Codul penal, deoarece în însuși conţinutul acestuia, și anume în alin. (1) al art. 1, se prevede: "Prezentul cod este unica lege penală a Republicii Moldova" [1]. Necesitatea prevederii faptei de către legea penală nu privește numai dispoziţiile din partea specială, ci și unele dispoziţii din partea generală a legii penale. Tentativa și participaţia vor fi sancţionate penal numai în măsura în care ele sunt anume prevăzute de legea penală [2, p. 108].

Astfel, actuala legislație penală prevede un număr destul de mare de diferite condiții, necesare să fie prezente în momentul când persoana poate comite o faptă socialmente periculoasă și de care ulterior va depinde calificarea faptei ilegal săvârșite. Una din aceste condiții care prin prezența sau absența sa influențează considerabil, și nu numai, asupra limitei pedepsei ce va fi aplicată de către instanța de judecată la final făptuitorului, cât și în coraport cu acțiunile de urmărire penală și de investigare ce vor fi realizate de către organul de urmărire penală, este tentativa la infracțiune.

Sensul noțiunii de tentativă la infracțiune este expus în art. 27 CP al R.Moldova, care statuează: „*Se consideră tentativă de infracţiune acţiunea sau inacţiunea intenţionată îndreptată nemijlocit spre săvîrşirea unei infracţiuni dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, aceasta nu şi-a produs efectul*". Respectiv, tentativa va fi considerată infracţiune în măsura în care, fiind incriminată de lege, întruneşte trăsăturile esenţiale prevăzute la art.14 CP RM.

Legiuitorul fixând noțiunea de tentativă în Codul Penal, a prevăzut un elemet esențial, sensul căreia constă în faptul că infracțiunea nu trebuie să fie finalizată, iar făptuitorul să nu atingă scopul său infracțional, din cauza unor condiții care nicidecum nu depindeau de însăși făptuitor.

Noțiunea de tentativă prezentată în Codul Penal al R.Moldova, este identică cu cea prezentată de Codul Penal al Federației Ruse: „*Tentativă de infracţiune se consideră acţiunea intenţionată (inacţiunea) persoanei, nemijlocit îndreptată spre comiterea infracţiunii, dacă în acelaşi timp infracţiunea nu a fost finisată din cauza unor împrejurări independente de voinţa acestei persoane*" [3].

Codul penal al Republicii Belarus oferă următoarea noțiune al tentativei de infracțiune: „*Tentativa de infracţiune este acţiunea sau inacţiunea intenţionată a persoane îndreptată nemijlocit la săvârşirea unei infracţiuni, dacă prin aceasta infracţiunea nu a fost dusă capăt din cauza unor împrejurări independente de voinţa acestei persoane*" [4].

În dreptul penal francez se evidențiază câteva tipuri ale infracțiunii neconsumate: tentativa de infracțiune (*infraction tente*), fapta criminală care nu a avut loc (*infraction man-quee*) și infracțiunea imposibilă (*infraction impossible*). Astfel, conform prevederilor legii penale Franceze „*Tentativa are loc atunci, când fiind evident începutul comiterii unei fapte ea a fost întreruptă sau consecințele acesteia nu au survenit din cauza împrejurărilor ce nu depindeau de voința făptuitorului*" [5].

Tentativa la infracțiune se determină în teoria dreptului penal francez ca începutul executării unei fapte criminale în lipsa unui refuz benevol de la aceasta. Orice tentativă, în așa mod este caracterizează prin două elemente obligatorii:

1. Începutul realizării acțiunii criminale (semnul material);
2. Lipsa refuzului benevol de la finalizarea acțiunii criminale (semnul psihologic).

Etapa de trecere de la acțiunile de pregătire, către începutul realizării faptei, efectiv este dificil de determinat din care cauză în teoria dreptului penal francez pe acest segment al acțiunii criminale există două puncte de vedere opuse.

Conform așa numitei teorii obiective ce ține cont

doar de acțiunile obiective comise, începutul executării se consideră acele acțiuni care prezintă prin sine elementele constitutive principale ale faptei criminale în acea determinare care este oferită în partea dispozitivă al normei penale și în condițiile ce servesc temei pentru urmărirea penală. Toate celelalte acțiuni trebuie să fie interpretate ca pregătire.

Conform teoriei subiective, care ține cont de intenția făptuitorului, începutul executării există în cazul când sunt prezente acțiuni externe, obiective bine exprimate, cu toate că elementul material al faptei criminale nu poate fi stabilit, dar această acțiune din punctul de vedere al elementului psihologic este destul de apropiată cu cea infracțională și persoana și-a dorit să atingă scopul trasat.

Codul Penal francez, statuează că se supune pedepsei tentativa de infracțiune pentru orice tip de infracțiune, totuși tentativa asupra unui delict se pedepsește numai în cazurile în care este prevăzută expres de legea penală, (art. 121-4). Se pedepsesc așa tentative de infracțiuni precum agresiunile sexuale care nu constituie viol (art. 222-27), introducerea sau scoaterea ilegală de droguri (alin. (1) art. 222-36), șantajul (art. 312-10), extorcarea (312-1), etc. Orice tentativă care corespunde condițiilor de mai sus este considerată de dreptul penal francez drept o infracțiune în sine. Acest lucru este valabil și pentru tentativele la delictele prevăzute de legea penală.

Astfel, persoana ce a comis o tentativă este supusă aceloraşi pedepse ca și autorul unei infracțiuni sau delict finisat. Identitatea urmăririi penale a unei tentative și a unei fapte penale finalizate vizează nu numai pedepsele principale, ci și cele suplimentare.

Codul penal francez identifică și așa categorii de infracțiuni ca: infracțiune nerealizată și infracțiune imposibilă.

O faptă penală nerealizată apare atunci când făptuitorul a făcut tot ce era necesar pentru comiterea infracțiunii, dar nu și-a atins scopul din cauza neglijenței sale, sau în virtutea oricăror altor circumstanțe, atunci când scopul propus era real.

Juriștii francezi special disting un asemenea tip de infracțiune neconsumată, deoarece consideră că aceasta este ceva mai mult decât o tentativă obișnuită, deoarece făptuitorul a efectuat toate acțiunile ce depind de el, prin aceasta el nu s-a refuzat benevol de la comiterea acestora, nu a fost oprit de careva din forțele exterioare (poliție, martori, etc.), corespunzător sunt toate temeiurile de a afirma că persoana a avut intenția de comite o infracțiune și tăria de a o duce la bun sfârșit. Totuși presupun juriștii francezi că aceasta este ceva mai neînsemnat ca un delict finisat, deoarece consecințele negative nu au survenit și nici nu vor mai surveni.

Act criminal imposibil, este un delict care din start era imposibil de a fi realizat din cauza defectualității obiectului atentatului criminal, mijloacelor și metodelor folosite la comiterea infracțiunii, despre care făptuitorului nu-i era cunoscut aceasta: ”omorul” unei persoane decedate, ”otrăvirea” prin substanțe netoxice, împușcătură dint-o armă neîncărcată. Prin aceasta consecințele dorite, obiectiv erau imposibil de a fi atinse.

Pe parcursul unei perioade îndelungate de timp, doctrina și practica judiciară nu puteau uniform să răspundă la întrebarea: trebuie oare de pedepsit astfel de acțiuni și care este limita pedepsei pentru astfel de fapte? Doctrina propunea de a diferenția imposibilitatea absolută care definitiv înlătură urmărirea penală și imposibilitatea relativă, care atrage răspunderea penală și asociată cu tentivele obișnuite.

Poziția respectivă a fost respinsă prin hotărârea Curții de Casație a Franței din 09 noiembrie 1928, care a aprobat sentința de condamnare, emisă pentru efectuarea unui abort în stare de imposibilitate absolută, (persoana nu era însărcinată). Atunci doctrina a propus de a introduce diferențierea dintre imposibilitatea juridică, când lipsește un careva anume element constitutiv, ce intră în structura activității

infracționale, stabilită de legea penal, (de ex. omorul unei persoane decedate, unde lipsește însăși obiectul infracțiunii, iar fără de acest element, în sensul legii, omorul în genere nu poate să aibă loc) și imposibilitatea factică (împușcătura dintr-o armă neîncărcată).

Răspunderea penală survine doar în cazurile unei imposibilități factice. În cazul unei imposibilități juridice acțiunea nu conține acele elemente necesare care sunt indicate în legea penală și respectiv lipsește însăși fapta penală.

În prezent, practica judiciară identifică faptele penale imposibile cu tentativa de infracțiune fără nicio distincție între „imposibilitate". Camera Penală a Curții de Casație, prin hotărârea din 16 ianuarie 1986, a statuat că pentru caracterizarea tentativei de infracțiune ca o infracțiune intenționată, nu este important faptul dacă a decedat persoana vătămată sau nu, această circumstanță nu depinde de voința executorului și acțiunile violente numite caracterizează începutul executării. Totuși această poziție nu este una unanim recunoscută. Există multiple hotărâri judecătorești, care eliberează persoanele atrase la răspundere pentru omor din imprudență sau pentru neacordarea ajutorului persoanei care se află în stare de pericol, dacă victima s-a dovedit a fi deja decedat [6, p. 105-106].

După cum statuăm în actele precitate, determinarea prezentată este oficială și recunoscută. Totuși în ceea ce privește întrebarea referitoare la conținutul și construcția noțiunii de tentativă .prezentată în prezentele Coduri, studiind lucrările științifice ale autorilor ruși și beloruși constatăm faptul prezenței unei poziții separate în coraport cu cea al legiuitorului.

Unii autori ruși, indică la incorectitudinea și influența negativă referitor la practica ce se conține în alin.3 art. 30 CP al Federației Ruse. În afirmarea argumentelor sale, autorii se axează pe propoziția: „ *acțiunea intenționată (inacțiunea) persoanei, nemijlocit îndreptată spre comiterea infracțiunii*". O asemenea propoziție include o oarecare vagitate în sensul semantic general al acestei norme juridice. Ca regulă generală, săvârșirea unei fapte periculoase din punct de vedere social, presupune realizarea de către făptuitor al laturii obiective a infracţiunii [7, p. 258-261].

Atât legislatorul autohton, cât și cel rus și belorus, a inclus în procesul de comitere al infracțiunii pe lângă executarea deplină al laturii obiective al infracțiunii, asemenea și așa condiții care precedă nemijlocit momentul comiterii faptei socialmente periculoase, precum factorul psihologic, adică intența persoanei de a comite fapta socialmente periculoasă.

Autorul rus А. П. Козлов, respinge formularea dată de legiuitor tentativei de infracțiune, argumentând aceasta prin faptul că în articolul prezentat, procesul de comitere a infracțiunii prezintă prin sine doar o etapă al executării părții obiective al infracțiunii, pe când comiterea infracțiunii cuprinde totodată și crearea condițiilor necesare și benefice pentru făptuitor [8, p. 91].

Conform unor opinii existente în doctrina penală al Rusiei М. П. Редина [9, p. 28-31] și Л. З. Тадевосян [10, p. 84-88], determinarea procedurii de tentativă la infracțiune se îndepărtează de latura obiectivă a infracţiunii.

Considerăm eronate asemenea poziții, deoarece latura obiectivă al infracțiunii este prezentată în forma de cumul al mai multor evenimente, circumstanțe, studierea detailată și contrapunerea cărora va oferi posibilitatea destul de exact de apreciat timpul nemijlocit când s-a produs infracțiunea și timpul când au survenit consecințele negative ale acesteia. Îm legătură cu aceasta organul de urmărire penală, va avea posibilitatea mult mai precis și corect să delimiteze așa fenomene penale ca tentativa la infracțiune și/sau pregătirea de infracțiune.

În contrar cu opinia autorilor ruși precitați, reprezentanții doctrine române, prin tentativă au în vedere acel act de executare care reprezintă înfăptu-

irea acțiunii tipice descrise în norma de incriminare, adică a acțiunii care constituie elementul material al laturii obiective a infracțiunii şi exprimat prin cuvântul sau expresia care indică materialitatea faptei (*verbum regens*) în cuprinsul dispoziției de incriminare din partea specială a Codului penal [11, p. 122].

Doctrina penală română [12, p. 73] este unanimă în a distinge două perioade în care se desfăşoară activitatea infracţională: perioada sau faza internă (psihică, spirituală, subiectivă) şi perioada sau faza externă. activitatea fizică este precedată de atitudinea psihică, deci, înainte de începerea activităţii fizice există o perioadă spirituală. Activităţii fizice trebuie să-i succeadă anumite urmări şi după efectuarea acesteia, avem o perioadă a urmărilor. Respectiv, realizarea activităţii fizice se încadrează între perioada spirituală care se învecinează cu punctul de plecare al acestei activităţi şi perioada urmărilor care este vecină cu punctul ei terminal, alcătuind o perioadă mediată, denumită perioada executării [12, p. 73].

Interpretare, care se desprinde din prevederile art. 32 alin. (1) CP al României: „*Tentativa constă în punerea în executare a intenţiei de a săvârşi infracţiunea, executare care a fost însă întreruptă sau nu şi-a produs efectul*" [13].

Asemeni și autorii autohtoni consideră că deoarece la etapa actelor de executare făptuitorul trece la realizarea acțiunii prejudiciabile prevăzute în dispoziția normei, latura obiectivă a tentativei de infracțiune rezultă atât din normele părții generale a Codului penal, de unde sunt desprinse semnele caracteristice tentativei de infracțiune, cât şi din normele părții speciale a Codului penal, care conțin semnele infracțiunii concrete care s-a încercat a fi comisă [14, p. 53-56].

Conform doctrinei penale germane, tentativa are loc atunci când persoana deja a început acțiunea sa ilicită, și care cuprinde în sine conținutul elementelor constitutive ale unei infracțiuni intenționate, pe care însă încă nu a finisat-o.

Spre deosebire de pregătirea de infracțiune, termenul tentativă de infracțiune și semnele lui generale sunt oferite în Codul Penal German. „*Atentează la o faptă penal pedepsită acela, care conform poziției sale, nemijlocit începe să realizeze componența de infracțiune*" [15]. În așa mod, norma respectivă se întemeiază esențial pe atitudinea subiectivă al persoanei asupra faptului comiterii unei acțiuni criminale. În același timp nu are importanță dacă poate acțiunea respectivă în genere să aducă la rezultatul scontat [16, p. 95].

Respectiv, conform unei asemenea construcții legislative al institutelor infracțiunii neconsumate, în practică apar dificultăți în procesul delimitării tentativei de acțiunile de pregătire pentru comiterea infracțiunii. Se subînțelege că despre trecerea subiectului ce comite acțiunea criminală la etapa de tentativă este posibil de vorbit, doar în cazul dacă se realizează un impact nemijlocit asupra unui bun juridic protejat – obiectul acțiunii criminale. De aceea acțiunile pregătitoare de regulă nu sunt supuse pedepsei penale, ținând cont de afirmațiile expuse mai sus.

În dreptul penal al RFG, se delimitează tentativa asupra unui obiect inutil, și tentativa cu mijloace inutile. Reprezentanții teoriilor subiective în dreptul penal al Germaniei presupun că diferențe substanțiale dintre tentativa de infracțiune obișnuită și tentativa de infracțiune inutilă nu există, deoarece voința persoanei în toate cazurile este îndreptată spre comiterea acțiunii criminale.

De aceea tentativa de infracțiune asupra unui obiect inutil și tentativa de infracțiune cu mijloace inutile, ar trebui să fie pedepsite asemănător ca și în cazul unei tentative de infracțiune obișnuite.

Adepții concepțiilor obiective, din contra consideră că tentativa de infracțiune cu mijloace inutile sau asupra unui obiect inutil, nu ar trebui să fie atrași la răspundere, deoarece o acțiune obiectivă persoanele date nu au săvârșit și nu au putut cauza un prejudiciu real.

Practica judiciară aderă către teoria subiectivă. Argumentul de bază constituie faptul că persoana a conștientizat despre posibilitatea realizării faptei sale infracționale și a acționat în modul corespunzător [17, p. 95].

§ 23 alin. (3) Cod Penal al RFG, prevede regula, conformă căreia: „dacă persoana în virtutea neînțelegerii evidente, nu sesizează că tentativa de infracțiune sau din cauza tipului obiectului (tentativa de infracțiune asupra unui obiect inutil), asupră căruia acesta este îndreptată, sau din cauza mijloacelor cu ajutorul cărora acțiunea respectivă ar trebui să fie realizată (tentativa cu mijloace inutile), în general nu au putut aduce la finisarea acțiunii, atunci instanța poate să refuze în aplicarea pedepsei sau să atenueze pedeapsa conform convingerii sale.

Dreptul penal al RFG îi sunt cunoscute la fel și noțiunea de tentativă de infracțiune consumată și tentativă de infracțiune neconsumată. Ca și în dreptul penal Francez, nu fieacare tentativă poate fi supusă pedepsei. Tentativa de infracțiune se pedepsește doar în acele cazuri, dacă despre aceasta este direct indicat în lege, iar tentativa de infracțiune se pedepsește întotdeauna - § 23 Cod Penal al RFG.

Spre deosebire de Codul Penal al Franței care în prevederile sale pentru majoritatea infracțiunilor comise prin tentativă prevede aceeași pedeapsă ca și în cazul unei infracțiuni ordinare, Codul Penal al RFG admite posibilitatea aplicării unei pedepse mai blânde persoanelor care au comis tentativa de infracțiune (§ 23 alin. (2)). Întrebarea despre pedepsirea tentativei în comparație cu acțiunea finisată, până în prezent constituie un subiect destul de discutabil în diferite sisteme de drept.

Pentru asemenea discuții există temeiuri. De fapt, crima nu a fost dusă până la capăt, nu au survenit consecințele negative, ceea ce înseamnă că societatea nu a avut de suferit. Prin urmare, nu avem dreptul de a pedepsi o persoană în același mod în care pedepsim un infractor care a săvârșit o faptă încheiată.

În același timp, tentativa de infracțiune, atât conform dreptului francez, cât și al dreptului german, reprezintă prin sine începutul realizării unei fapte penale în lipsa unui refuz benevol. Aceasta înseamnă că există toate motivele să se înțeleagă că persoana ar fi acționat în conformitate cu intenția sa criminală și ar fi tins să obțină consecințe negative ale acesteia, însă sau apărut circumstanțe care nu au depins de voința acestuia, ceea ce a făcut ca acțiunea să nu fie realizată.

Respectiv nu putem atribui vinovatului meritul asupra faptului ce nu a depins de el în nici un fel, iar persoana urmează a fi pedepsită de rând ca și cu infractorul care a dus până la capăt infracțiunea.

Întrebarea despre limita pedepsei aplicabile pentru tentativa de infracțiune în coraport cu infracțiunea finisată nu a primit în Codul Penal al RFG uo soluție bine definită. Astfel, conform (§ 23 alin. (2), tentativa de infracțiune poate fi pedepsită mai blând în coraport cu infracțiunea consumată. Prin aceasta întrebarea respectivă, faptul în cauză, rămâne la discreția instanței. În teorie și în practică nu rareori apare problema delimitării tentativei de infracțiune ce nu urmează a fi suspusă pedepsei de tentativa de infracțiune care poate fi supusă pedepsei. Adepții teoriei obiective drept criteriu de delimitare consideră „începutul înfăptuirii infracțiunii”. În opinia lor pregătirea cuprinde acțiunile intenționate care condiționează la realizarea infracțiunii, tentativa de infracțiune însă reprezintă acele acțiuni prin care acea „realizarea infracțiunii” începe și continuă.

Totuși înțelesul „începutul realizării” este interpretat diferit. În practica judiciară nu rareori erau mărite limitele tentativei de infracțiune prin mutarea începutului realizării tot mai departe la etapa acțiunilor de pregătire [18, p. 102-103].

Adepții teoriei subiective drept criterii de delimitare al pregătirii de infracțiune și tentativă de infracțiune, consideră direcția intenției subiectului. Către pregătire, ei atârnă aceleași acțiuni intenționate, care contribuie la îndeplinirea acțiunii criminale, dar în esență

ele nu exprimă evident în ce constă intenția persoanei (asupra a ce este îndreptată voința acestuia sau prin ce el este periculos pentru societate). Către tentativa de infracțiune se atribuie acele acțiuni intenționate, care nu numai contribuie la la realizarea acțiunii criminale, dar și în esență ele nemijlocit determină prezența și conținutul intenției criminale. O asemenea interpretare al tentativei de infracțiune considerabil lărgește sfera acestei din contul pregătirii către infracțiune. Procurarea utilajului pentru tipărirea bancnotelor false mărturisește nemijlocit despre direcția și conținutul intenției subiectului, însă asemenea acțiuni reprezintă a fi doar pregătitoare. Conform teoriei subiectiviste asemenea acțiuni vor fi recunoscute drept tentativă de infracțiune [18, p.102-103].

Concluzii și recomandări

Particularitățile distinctive ale calificării tentativei de infracțiune prevăzute de legile penale ale fiecărei țări în parte, raportat la circumstanțele care au condiționat imposibilitatea survenirii rezultatului criminal scontat, permit evidențierea tendințelor actuale de evoluție a normelor dreptului penal, prin alegerea acelor poziții de interpretare al legii penale, care sunt adecvate circumstanțelor stabilite și corespund scopului legii penale.

După cum am enunțat mai sus, esența unei tentative de infracțiune indiferent că este tentativă de infracțiune consumată sau neconsumată, constă intenția persoanei îndreptată nemijlocit prin intermediul acțiunilor sale pentru săvârșirea infracțiunii (aspectul subiectiv și obiectiv al tentativei). Având în vedere că legile penale care au servit obiectul de studiu leagă nemijlocirea săvârșirii unei infracțiuni cu executarea acesteia, au fost analizate acțiunile îndreptate nemijlocit la realizarea unei infracțiuni, care au fost începute dar nu și finisate în componența materială, indicate în articolele părții speciale al Codului Penal, care nu au survenit dar puteau surveni în cazul comiterii infracțiunii până la capăt.

Drept elementele generale caracteristice tentativei de infracțiune, putem atribui următoarele:

1. Tentativa de infracțiune prezintă în sine realizarea laturii obiective al faptei social periculoase.
2. La tentativa de infracțiune fapta social periculoasă niciodată nu este definitivată, adică adusă până la sfârșitul ei logic și făptuitorul nu atinge scopul scontat. În practică acest fapt poate permite de a delimita renunțarea benevolă de comiterea infracțiunii și nemijlocit însăși de tentativa de infracțiune.
3. Tentativa de infracțiune practic întotdeauna este însoțită de forma intenționată a vinovăției. Astfel, nu putem vorbi despre tentativa de infracțiune în cazul comiterii unei fapte social periculoase prin imprudență, deoarece la subiectul infracțiunii pur și simplu lipsește intenția de a comite asemenea faptă.

Stabilim că tentativa de infracțiune reprezintă începutul executării acțiunii infracționale, nu va exista tentativa de infracțiune dacă a avut loc refuzul benevol de la comiterea infracțiunii, tentativa de infracțiune după toate caracteristicile sale juridice va fi identificată ca infracțiune finisată.

Referinţe bibliografice

1. *Codul penal al Republicii Moldova.* Cod nr. 985 din 18-04-2002Publicat: 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195.
2. BOTNARU, Stela, ȘAVGA, Alina, GRAMA, Mariana. *Drept penal. Partea generală*. Edit. Cartier, Chișinău 2005 (Combinatul Poligr.). p. 108.
3. https://rulaws.ru/uk/Razdel-II/Glava-6/Statya-30/, accesat la 25.08.2022.
4. *Уголовный кодекс Республики Беларусь* от 9 июля 1999 года № 275-З (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.05.2022 г.). Принят Палатой представителей 2 июня 1999 года. Одобрен Советом Республики 24 июня 1999 года. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30414984#pos=6;-140&sdoc_params=text
5. *Code pénal Française.* Version en vigueur au 27

août 2022, art.121-5 h.ttps://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/, accesat la 27.08.22.

6. КРЫЛОВА, Н. Е., СЕРЕБРЕННИКОВА, А. В. *Уголовное право зарубежных стран* (Англии, США, Франции, Германии) изд. Зерцало. Москва 1998. стр. 105-106./ 201 с. ISBN: 5-8078-0027-3

7. ХОРОШТЛОВА, О. С. *Покушение на преступление и фактическая ошибка.* В: *Вестник Кемеровского государственного университета.* 2015. № 4-2 (64). С. 258-261.

8. КОЗЛОВ, А. П. *Учение о стадиях преступления*. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 353 с. ISBN: 5-94201-095-1

9. РЕДИН, М. П. *Объективные и субъективные признаки приготовления к преступлению и покушения на преступление.* В: *Российский следователь*. 2003. № 1. С. 28-31.

10. ТАДЕВОСЯН, Л. З. *Понятие и особенности покушения на преступление.* В: *Вестник Московского университета МВД России.* 2008. № 6. С. 84-88.

11. ANTONIU, G., elab. *Tentativa (doctrină, jurisprudenĠă, drept comparat).* Bucureşti: Editura SocietăĠii Tempus, 1996, p. 122.

12. GIURGIU, Narcis. *Penal law şi the crime – doctrine, legislation, jurisprudence.* Gama Publishing House, 1994, citat Elena-Giorgiana SIMIONESC, Fazele infracţiuniiintenţionate. Aspecte teoretice şi practice. În: Analele Universităţii "Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Seria Ştiinţe Juridice, Nr. 4/2012, p.73

13. MITRACHE, Constantin, MITRACHE, Cristian. *Romanian Penal law. Genaral part*, Legal universe, Bucharest, 2011, citat Elena-Giorgiana SIMIONESC, Fazele infracţiuniiintenţionate. Aspecte teoretice şi practice. În: Analele Universităţii "Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Seria Ştiinţe Juridice, Nr. 4/2012, p.73.

14. *Codul Penal* din 17 iulie 2009 (Legea nr. 286/2009) Emitent parlamentul Publicat în Monitorul oficial nr. 510 din 24 iulie 2009, https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635 accesat la 27.08.22.

15. MARTIN, Daniel, COPEȚCHI, Stanislav. *Calificarea tentativei de infracțiune*. În: Materiale Conferinței «Integrare prin cercetare și inovare» Chișinău, Moldova, 10-11 noiembrie 2015, p. 53-56.

16. *Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии*: в редакции от 13 ноября 1998 г. по состоянию на 15 мая 2003 г. Законодательство зарубежных стран пер. с нем. Н. С. Рачковой. § 22 с. 59/ с. 522 ISBN:978-5-94201-203-8

17. КУЗНЕЦОВА, Н. Ф., ВЕЛЬЦЕЛЬ, Л. *Уголовное право ФРГ.* М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980.с.95 / 214 с.

18. КРЫЛОВА, Н. Е., СЕРЕБРЕННИКОВА, А. В. *Уголовное право зарубежных стран* (Англии, США, Франции, Германии) изд. Зерцало Москва 1998. стр. 102-103./ 201 с. ISBN: 5-8078-0027-3

CZU 341.215.2
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).06

BIOETICA ȘI DREPTURILE OMULUI: REGLEMENTAREA LEGALĂ INTERNAȚIONALĂ ȘI ROLUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Vladlena LÎSENKO
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat,
Republica Moldova
e-mail: *vladalisenco@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-9846-2750

În prezentul articol sunt abordate probleme generale controversate în domeniul bioeticii și dreptului bioetic, precum și îndrumările organizațiilor internaționale cu privire la numirea, principiile de organizare și funcționare a comitetelor de bioetică de diferite tipuri. Se efectuează o analiză juridică a activităților organizațiilor internaționale privind protecția drepturilor omului în domeniul cercetării biomedicale. Se analizează și se propune o clasificare a comitetelor de bioetică în funcție de nivelul la care își desfășoară activitatea, în funcție de sarcinile ce le rezolvă și de nivelul de acoperire (național, regional, local), de gradul de dezvoltare a comitetelor de bioetică în Republica Moldova, rolul organizațiilor internaționale neguvernamentale în reglementarea problemelor de bioetică.

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, bioetică, drept bioetic, comitet de etică, cercetare biomedicală, organizații interguvernamentale, organizații internaționale neguvernamentale.*

BIOETHICS AND HUMAN RIGHTS: INTERNATIONAL LEGAL REGULATION AND THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

The article deals with general debatable issues in the field of bioethics and bioethical law, discusses the guidelines of international organizations on the appointment, principles of organization and functioning of ethical committees on bioethics of various types. Short research includes a legal analysis of the activities of international organizations on issues of protection of human rights in the field of biomedical research. Analyzed and proposed cclassification of bioethics ethics committees according to the level at which they operate, according to the tasks to be solved, according to the level of coverage (national, regional, local), the degree of development of bioethics ethics committees in the Republic of Moldova. The role of international non-governmental organizations in the regulation of bioethical issues.

Keywords*: human rights, bioethics, bioethical law, ethics committee, biomedical researches, intergovernmental organizations, non-governmental organizations.*

BIOÉTHIQUE ET DROITS DE L'HOMME: RÉGLEMENTATION JURIDIQUE INTERNATIONALE ET RÔLE DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES

Dans cet article, des questions générales controversées dans le domaine de la bioéthique et du droit de la bioéthique sont abordées, ainsi que les orientations des organisations internationales sur la nomination, les principes d'organisation et le fonctionnement des comités de bioéthique de divers types. Une analyse juridique des activités des organisations internationales sur la protection des droits de l'homme dans le domaine de la recherche biomédicale est réalisée. Il est analysé et proposé une classification des comités de bioéthique selon le niveau auquel ils opèrent, selon les tâches qu'ils

résolvent et le niveau de couverture (national, régional, local), le degré de développement des comités de bioéthique en République de Moldova, le rôle des organisations internationales non-gouvernementales dans la régulation des problèmes de bioéthique.

Mots-clés: *droits de l'homme, bioéthique, droit bioéthique, comité d'éthique, recherche biomédicale, organisations intergouvernementales, organisations internationales non-gouvernementales.*

БИОЭТИКА И ПРАВА ЧЕЛОВЕКА: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

В статье рассматриваются общие дискуссионные вопросы в сфере биоэтики и биоэтического права, а также руководства международных организаций по вопросам назначения, принципам организации и функционирования этических комитетов по биоэтике разных типов. Проводится правовой анализ деятельности международных организаций по вопросам защиты прав человека в сфере биомедицинских исследований. Анализируется и предлагается классификация этических комитетов по биоэтике в соответствии с уровнем, на котором они действуют, в соответствии с решаемыми задачами, в соответствии с уровнем охвата (национальные, региональные, местные), степень развития этических комитетов по биоэтике в Республике Молдова, роль международных неправительственных организаций в регулировании вопросов биоэтики.

Ключевые слова*: права человека, биоэтика, биоэтическое право, этический комитет, биомедицинские исследования, межправительственные организации, международные неправительственные организации.*

Введение

Биоэтику и биоэтическое право можно отнести к научной отрасли, которая имеет междисциплинарный метод исследования, и связан с кругом общественных отношений, регулируемых конституционным, административным, гражданским, семейным, уголовным, медицинским правом. Разными учеными отмечаются ряд проблем в этой области исследования: соотношение биологической сущности и правовой личности человека; вопросы правового регулирования витального начала; в целом вопросы «научной легальности».

Тема биоэтики берет свое начало в 1926 году, когда впервые термин bioethics употребил немецкий богослов Фриц Яр, в своем сочинении «Наука о жизни и нравственности» [5]. В этом сочинении он обосновал понятие и идею биоэтики. Формирование биоэтики напрямую связанно с развитием биомедицины и технологий, которые предоставили возможность обсуждать биотические проблемы. Вплоть до XX века возможности врачей были весьма ограниченны, и единственное, что мог сделать врач в случае смертельно больного пациента, это исключить вмешательства в его состояние, предоставив таким образом «спокойную смерть». Только с появлением медицинских технологий начинает развиваться паллиативная помощь, возникают дискуссии вокруг эвтаназии. Помимо прочего, XX характеризовался взрывным увеличением продолжительности срока жизни, что было связанно с тем, что медицинская общественность смогла побороть большинство инфекционных бактериальных болезней при помощи антибиотиков, появилась возможность контролировать вирусные болезни при помощи вакцинации – все это было бы невозможным без проведения биомедицинских экспериментов. Тем не менее, проведение новых клинических исследований непосредственно связанно с рядом вопросов этического и юридического характера, в связи с этим появляется необходимость нового, биоэтического знания.

Биоэтика – это сложный феномен современной культуры, который возник в конце 60-х – начале 70-х годов в США. Американский онколог Ван Ренселлер Поттер предложил термин «биоэтика» в качестве названия междисциплинарной науки, и в том же году другой американский врач акушер Андре Хеллегерс использовал термин «биоэтика» уже в новом контексте, придав ему смысл диалога между медициной и деятельностью по защите прав человека в представленной области.

Сегодня биоэтика представляет собой междисциплинарную сферу, которая находится на границе этической науки (или философии) и профессиональными проблемами, которые существуют в самых разных направлениях человеческой деятельности. Наиболее дискуссионные вопросы касаются биомедицинской этики: определение критериев жизни и смерти, модели взаимодействия медицинских работников и пациентов, нравственная оценка эвтаназии, аборта, трансплантации органов, суррогатного материнства, моральная допустимость клонирования человека, экспериментов с геномом, защита прав ВИЧ-инфицированных и психически нездоровых пациентов.

В качестве социального института биоэтика действует в виде специальных комитетов по этике, которые существуют на разных уровнях (от правительственных комиссий по биотехнологиям до научно-исследовательских институтов и рядовых больниц, где существует необходимость принятия ответственных, но неочевидных с точки зрения общественной морали решений).

С целью принятия честного, непредвзятого решения в таких экстремальных ситуациях Скрибнер предложил создать специальную гражданскую структуру. Таким образом, в Сиэтле появляется первый в мировой практике этический комитет. Данный комитет включал семь граждан Сиэтла, в котором помимо врачей был юрист, священник, философ, специализирующийся в области этики.

Несомненно, создатели первого этического комитета совершили судьбоносное для развития биоэтики открытие – этические дилеммы, появляющиеся в медицинской науке и практике, не могут решаться только врачами. Становится очевидной необходимость сотрудничества с представителями гуманитарных профессий и общественностью.

В течение последних сорока лет в ряде государств резко изменились взгляды и поведение людей, как тех, кто стал пациентами, так и тех, кто согласился участвовать в клинических испытаниях. Данные перемены находят отражение в активной роли, которую сегодня играют пациенты и участники исследований, в отличии от той пассивной роли, которую они играли, в основном, на протяжении жизни целых поколений.

По мере подобных перемен предпринимались формальные шаги, направленные на обеспечение прав и безопасности пациентов и участников исследований. В ряде государств была разработана и осуществлена доктрина информированного согласия. Особое внимание она получила сразу же после окончания второй мировой войны, во время работы Нюрнбергского кодекса (1947 г.). Кодекс стал ответной реакцией цивилизованного общества на варварские и зверские «эксперименты» над подневольными заключенными и узниками, проводимые нацистами во имя медицины, что нашло свое отражение в принятой Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций Всеобщей декларации прав человека (1948 г.).

Доктрина информированного согласия становится попыткой перенеси основной принцип демократии «управления с согласия управляемых», на медицину и науку о жизни.

К сожалению, нельзя не отметить, что коды и

декларации – это лишь слова на бумаге. Какими бы желательными или искренними они ни были, они не имеют принудительной силы. Для придания им большей значимости, люди, разрабатывающие, осуществляющие и контролирующие государственную политику должны выступать в их поддержку.

Исследование темы

Появление и широкое распространение в современной биомедицине этических комитетов является одним из важнейших аспектов институционализации биоэтики, другими словами - создание таких социальных структур и механизмов, которые обеспечивают выявление и согласование действующих в этой сфере разнонаправленных интересов.

Самый распространенный пример – взаимоотношения того, кто проводит биомедицинское исследование, и того, кто участвует в нем в качестве испытуемого. В подавляющем большинстве проводимых сегодня биомедицинских исследований («терапевтического» характера) испытуемым оказывается пациент, страдающий тем или иным заболеванием, и, соответственно, мотивом его участия в исследовании является надежда получить новое, более эффективное, чем все существующие, средство диагностики, терапии, профилактики и т.п. Что касается исследователя, то его институциональный интерес заключается в получении нового знания, и история биомедицинских исследований полна случаев, когда в ходе реализации этого интереса испытуемым причинялся немалый, а иногда и непоправимый вред.

Тем не менее, невозможно преодолеть данный конфликт, определив позицию одной из сторон как неправильную, отступающую от этических норм, так как этот конфликт интересов носит объективный характер, и имеет тенденцию воспроизводиться в каждой из сходных ситуаций. В связи с этим возникает необходимость институциональных средств и механизмов, которые позволять не избегать конфликта вовсе, а держать в приемлемых рамках. В этом и заключается смысл деятельности этических комитетов.

Кроме того, в последнее годы возникают все новые вопросы, связанные с биотехнологиями, и их влияние на права человека, что входит в работу международных организаций. Не так давно безопасности жизни и здоровью людей угрожала пандемия COVID-19. Государства и международные организации должны обеспечивать права на охрану здоровья, и принимать все необходимые меры для обеспечения эффективной защиты населения. Так, в конце марта 2021 г. Генеральный секретарь Совета Европы Бурич М.П. подчеркнула, что: «Ограничения в связи с пандемией COVID-19 должны соизмеряться с правами человека». Сегодня существует множество международно-правовых актов, которые регулируют вопросы в области биоэтики. [17]

К международно-правовым актам, закрепляющим права и свободы человека, в том числе и право на охрану здоровья, актов, посвященным регулированию общих и специальных правоотношений в сфере биоэтики, одобренным международными организациями для создания соответствующих стандартов, прежде всего, относятся акты ООН, Всемирной организации здравоохранения (далее – ВОЗ), Совета Европы, Организации Объединенных наций по вопросам образования, науки и культуры (далее – ЮНЕСКО) и др.

ВОЗ рассматривает исследуемое вопросы с точки зрения медицины, в то время как ЮНЕСКО уделяет внимание этической стороне исследований [22, с. 377–382]. На базе ВОЗ действует Руководящий комитет по вопросам этических исследований, который осуществляет проверку принимаемых ВОЗ документов на предмет со-

ответствия их требованиям этических норм и Международную платформу для регистрации клинических испытаний, которая позволяет осуществить прозрачность исследований, и предоставляет человеку возможность ознакомиться с ходом любого клинического испытания. В данной области принимается ряд документов, которые позволяют исследователям в равной степени использовать достижения в сфере биомедицинских экспериментов.

В рамках ЮНЕСКО по вопросам правового регулирования биомедицинских исследований с 1993 г. функционирует Программа по биоэтике, которая подробно рассматривает этический аспект проведения биомедицинских исследований. Помимо этого, благодаря этой программе были приняты «Всеобщая декларация о геноме человека и правах человека 1997 г.» [10] и «Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека 2005г.» [9]. В рамках ЮНЕСКО действуют Международный комитет по биоэтике (МКБ) и межправительственный комитет (МПБК), их деятельность заключается в недопущении использования генетических данных человека в целях, на которые согласие дававших их лиц не было получено.

Важную роль в сфере регулирования биомедицинских исследований на региональном уровне играет Совет Европы, главная цель которого – поддержание и осуществление прав и основных свобод человека [20]. Советом Европы была принята Конвенция Совета Европы о защите прав и достоинства человека в связи с применением биомедицины: Конвенция о правах человека и биомедицине 1997 г.(Конвенция Овьедо) [12], и сформирован Комитет по биоэтике (DH-BIO), который регулирует соблюдение положений Конвенции Овьедо и наделен правом обращаться в Европейский суд по правам человека по вопросам, входящим в его компетенции.

Комитет по биоэтике – это комитет, который систематически и постоянно занимается этическими аспектами медицинских наук; наук о жизни; инновационной политики в области здравоохранения. Типичный комитет по биоэтике состоит из ряда независимых экспертов и обычно носит многодисциплинарный характер, члены которого используют различные (медицинские и немедицинские) подходы к работе, направленной на решение биоэтических проблем, прежде всего моральных или биоэтических дилемм, соблюдения прав и интересов участников клинических исследований. Большое количество рекомендательных актов, принятых Комитетом по биоэтике (DH-BIO), являются ориентиром на международном уровне. Данный комитет осуществляет деятельность по выявлению пробелов в правовом регулировании и соблюдении этических норм при проведении исследований, а также устанавливает программы для гармонизации государственной политики в данной области.

В марте 2021 г. Руководитель группы биоэтики Лоуренс Льофф проинформировал о последних изменениях в соответствующей работе Совета Европы и подчеркнул роль Комитета по биоэтике (DH-BIO) как ведущей Межправительственной платформы для обмена информацией, опытом и анализом по вопросам защиты прав человека в области биомедицины.

Также стоит отметить инициативу ЮНЕСКО по вопросам правового регулирования биомедицинских исследований. Отдел этики науки и технологии, подготавливает и публикует серии руководств, описывающих назначение, принципы организации и функционирования этических комитетов разных типов (в этих руководствах комитеты именуются биоэтическими). Всего издано три чрезвычайно информативных руководства.

В первом из руководств представлены клас-

сификация различных типов комитетов, которая дается по двум основаниям: а) в соответствии с уровнем, на котором они действуют; б) в соответствии с решаемыми задачами.

По уровню охвата выделяются: а) национальные комитеты; б) комитеты регионального уровня; в) местные комитеты, действующие на уровне отдельного лечебного или исследовательского учреждения.

С точки зрения решаемых задач в Руководстве №1 выделены: а) комитеты/комиссии/советы по разработке политики и (или) рекомендаций, действующие на национальном уровне (КБП); б) комитеты по биоэтике профессиональных медицинских ассоциаций (КБМ); в) комитеты по биоэтике медицинских учреждений/больниц (КББ); г) комитеты по биоэтике исследований (КБИ). В зависимости от того, какой вид комитета по биоэтики был выбран, для его реального создания председатель и члены должны определить его главную цель, которая будет выполнять роль движущей силы в выполнении тех функций, которые были определенны как главные (минимум на ближайший год, или на более длительную перспективу.). Следует отметить, что разные виды комитетов имеют разные цели [18, с. 19].

При выполнении поставленных задач, с целью обеспечения качества этической экспертизы, комитет вправе взаимодействовать с другими этическими комитетами и заинтересованными организациями, заключать с ними соглашения о сотрудничестве и другие необходимые договоры о проведении этической экспертизы планируемых клинических испытаний для других организаций (лечебных учреждений, медицинских вузов и научно-исследовательских центров).

После принятия решения о создании комитета по биоэтике (на любом государственном уровне), ответственные за его формирования лица, обязаны рассмотреть и согласовать вопросы о последовательности этапов его создания. Данные этапы четко сформулированы в Руководстве № 1 [18, с. 61].

Перед любой программой обязательно стоит вопрос о ее эффективности. Исходя из этого, появляется вопрос о том, кто оценивает эту эффективность. Одним из ответов на этот вопрос является самооценка. Формальная оценка комитетов по биоэтике может проводиться в виде собеседований, вопросников, непосредственных замечаний, высказываемых лицами со стороны. Деятельность комитета может обсуждаться в СМИ, официальное лицо может посвятить ему свое выступление, или интервью; неформальная оценка носит характер свободного обсуждения членами комитета тех, или иных вопросов. Такого рода оценка может значительно повлиять на реформу политики или изменение кадрового состава комитета.

Необходимость оценки обусловлена тем, что она может дать ценный образовательный опыт, в ходе которого члены комитета будут узнавать больше о своих коллегах, о целях и функциях, процедурах и деятельности комитета. Преимущество, которым обладают члены этического комитета, заключается в практическом опыте и возможностью наличия собственного мнения касательно проблематики.

Формальная оценка, проводимая специалистами, как правило, несет более важный характер, так как для официальных лиц, СМИ и общественность, деятельность комитетов, в основном, не заметна. Это связанно, как правило, с недостатком знаний, или заинтересованностью. В связи с этим, приглашаются эксперты, которые готовы и способны для проведения серьезной оценки. Правильно проведенная оценка может определить как сильные стороны, которые необходимо сохранять и развивать, так и слабые стороны,

которые необходимо скорректировать. В случае, если комитет не в состоянии провести оценку, он оказывается в институциональной изоляции, рискует утратить авторитет и стабильность. В случае успешного проведения оценки комитета, ему следует обеспечить информацию об изменениях в области своей политики, с целью сохранения доверия к себе.

На сегодняшний день, в Европейский странах существует единый стандарт этической экспертизы. Биотехнологии безусловно привели к впечатляющим достижениям в области здравоохранения, так же нет сомнений в том, что проведение клинических исследований невозможно без этической оценки данных испытаний. Научная ценность медицинских открытий должна быть сопоставима с требованиями стандартов этики, которая обеспечивает защиту прав пациента и его безопасность при участии в медицинских исследованиях. Подход к охране здоровья на основе соблюдения прав человека предполагает ряд четких принципов для разработки и оценки политики здравоохранения и медицинского обслуживания и ориентирован на устранение дискриминации и несправедливых, властных отношений, лежащих в основе несправедливых показателей здоровья. В рамках подхода на основе соблюдения прав человека, следует разрабатывать политику, стратегии и программы с конкретной целью – улучшить реализацию всеми людьми своего права на здоровье, - и ориентироваться, наряду с этим, на более обездоленные категории людей.

Другой особенностью подходов на основе соблюдения прав человека, является сотрудничество. Другими словами, национальные заинтересованные стороны, в том числе негосударственные структуры, межправительственные неправительственные организации, принимают конструктивное участие в формировании программ на всех этапах – оценки, анализа, планирования, осуществления, мониторинга и аналитического отчета.

В настоящее время отношения сотрудничества с международными неправительственными организациями (МНПО) в той или иной мере осуществляется большинством международных межправительственных организаций (ММПО) как на универсальном, так и на региональном уровнях.

Роль международных организаций в сфере биоэтики

Важную роль в сотрудничестве в рассматриваемой области играет ООН. ООН является международной организацией общей компетенции. Такие специфические вопросы, как правовые аспекты биомедицины прямо в ее компетенции не включены. В области здравоохранения взаимоотношения с МНПО поддерживают такие организации системы ООН, как: ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ, ВОЗ и другие. В рамках ВОЗ и ЮНЕСКО вопросы биоэтики и биомедицинских исследований рассматриваются более детально, чем в рамках ООН. В рамках ЮНЕСКО существует два комитета, которые занимаются вопросами биоэтики: Международный комитет по биоэтике и Межправительственный комитет по биоэтике.

Международный комитет по биоэтике был создан в 1993 г., а в 1998 г. был принят Устав Комитета. В работе Комитета принимают участие, во-первых, его члены (статья 3 Устава) и, во-вторых, наблюдатели (статья 4 Устава). В соответствии со статьей 3 Устава Комитет состоит из 36 членов, назначаемых Генеральным директором на четыре года, при этом половина членов переизбирается через два года. Одно и то же лицо не может занимать пост в течение двух сроков подряд. Государства при предложении кандидатуры должны выбирать авторитетных специалистов в естественных и гуманитарных науках.

Согласно статье 4 Устава наблюдателями могут быть: государства-члены ЮНЕСКО; ассоциированные члены ЮНЕСКО; государства, не являющиеся членами ЮНЕСКО, но имеющие постоянную миссию наблюдателей при ЮНЕСКО; ООН и другие организации системы ООН, с которыми ЮНЕСКО заключила соглашение, предусматривающее представительство на взаимной основе; международные межправительственные и неправительственные организации, имеющие цели, сходные с целями деятельности Комитета; специалисты или иные соответствующие лица или группы лиц, которые могут консультировать Комитет по вопросам, входящим в его компетенцию [8].

Комитет выполняет ряд функций, среди которых: рассмотрение этических и правовых вопросов, связанных с развитием естественных наук, и обеспечение обмена информацией в данной сфере; содействие просвещению в области биоэтики; сотрудничество с международными межправительственными и неправительственными организациями, деятельность которых затрагивает вопросы биоэтики, а также с национальными комитетами по биоэтике. Помимо этого, у Комитета есть специальные функции, которые он выполняет в соответствии с Всеобщей Декларацией о геноме человека и правах человека 1997 г., Всеобщей декларацией о биоэтике и правах человека 2005 г., Международной декларацией о генетических данных человека 2003 г.

В 1998 году ЮНЕСКО расширяет сферу своих интересов до глобальной проблемы биоэтики, так был учрежден Межправительственный комитет по биоэтике. В соответствии со ст. 11 Устава Международного комитета по биоэтике, Межправительственный комитет по биоэтике состоит из 36 представителей государств-членов Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, которые собираются не реже одного раза в год [15]. Представители избираются Генеральной конференцией ЮНЕСКО и занимают свой пост 4 года [3].

В обязанности Межправительственного комитета входит рассмотрение заключений и рекомендаций Международного комитета по биоэтике. Межправительственный комитет должен сообщать о своем мнении по поводу этих заключений и рекомендаций Международному комитету, а также передавать свои заключения Генеральному директору для их дальнейшей передачи вместе с рекомендациями и заключениями Международного комитета государствам-членам, Исполнительному совету и Генеральной конференции. Межправительственный комитет также вправе вносить предложения по дополнению заключений или рекомендаций Международного комитета.

Деятельность ВОЗ сосредоточенна на медицинских аспектах проведения биомедицинских исследований, в то время как ЮНЕСКО рассматривает этические вопрос биомедицины.

Следует привести длительную и насыщенную историю сотрудничества с гражданским обществом Всемирной Организации Здравоохранения (ВОЗ). Успешное сотрудничество ВОЗ с неправительственными институтами можно выразить в следующих примерах: партнерство государства и церкви в вопросах здравоохранения в Африке, совместные мероприятия по защите прав ребенка и ВИЧ-инфицированных в Бразилии, совместные действия в борьбе с употреблением табака, программы по вопросам репродуктивной политики населения в Азии [5].

Существующее взаимодействие между ММПО и неправительственными структурами благотворно влияет на обе стороны. Для организации ООН, сотрудничество с гражданским обществом способствует усилению авторитета

и влияния, позволяет инициировать проведение совместных мероприятий. МНПО благодаря этой связи обладает возможностями укрепления собственного положения в глобальном управлении, предоставления своих знаний и опыта в целях решения глобальных проблем [8, с. 257]. Таким образом НПО принимают участие в работе ВОЗ, выражают свое мнение по поводу отдельных вопросов в процессе разработки политики Организации по развитию здравоохранения, совершенствует собственные знания благодаря доступу к информации ВОЗ, а также становятся участниками мероприятий ВОЗ на глобальном, национальном и местном уровнях [11, с. 10].

Данный пример позволяет говорить о двойственном результате: возрастающая роль гражданского общества в решении вопросов здравоохранения, заинтересованность и целесообразность сотрудничества с НПО определяет основные векторы политики ВОЗ, направленные на укрепление партнерских отношений с неправительственными структурами.

Международно-правовая база отношений сотрудничества НПО и ВОЗ основывается на ряде документов ВОЗ: Устав ВОЗ (Нью-Йорк, 22 июля 1946) [21] Правила Процедуры Всемирной Ассамблеи здравоохранения; Правила Процедуры Исполнительного Совета; «Принципы, определяющие отношения между ВОЗ и НПО» принятые в 1987 году Всемирной ассамблеей здравоохранения (резолюция ВОЗ 40.2) [6]. Кроме того, укреплению союза способствуют различные резолюции органов Всемирной организации здравоохранения: Всемирной ассамблеи здравоохранения (ВАЗ), Исполнительного совета (Совет; ИС), Регионального комитета.

Согласно установленным «Принципам, определяющим отношения между ВОЗ и НПО», при сотрудничестве с НПО Организация должна действовать в соответствии с резолюциями Генеральной Ассамблеи или Экономического и Социального Совета Организации Объединенных Наций. Таким образом, документы данных главных органов ООН также являются источником норм, регулирующих отношения сотрудничества ВОЗ и неправительственного сектора.

Неправительственные организации можно классифицировать на организации, предоставляющие профессиональные ассоциации и организации, направленные на оказание медицинской помощи и борьбу с отдельными заболеваниями. Самым авторитетной МНПО в области международного здравоохранения является Всемирная медицинская ассоциация, которая относится к первой группе представленной классификации.

Всемирная медицинская организация (далее по тексту — ВМА; World Medical Association) — всемирный врачебный парламент, международная организация, представляющая врачей мира и устанавливающая международные нормы медицинской деятельности, обязательные для исполнения врачами всех стран. Устав ВМА принят на первой Генеральной Ассамблеи ВМА в 1947 году. На настоящий момент ВМА объединяет более 80 национальных медицинских ассоциаций. Основная цель ВМА – обеспечить гарантии независимости врачей и высоких стандартов их этической деятельности. Финансирование организации осуществляется за счет ежегодных взносов ее членов.

Другим примером международной неправительственной организации является Совет для международных научных медицинских организаций (далее по тексту – СМНМО (CIOMS)). Совет был учрежден совместно ВОЗ и ЮНЕСКО в 1949 г. В целом цели СМНМО (CIOMS) сводятся к развитию деятельности в области биомедицины на международном уровне; служению интересам организаций, деятельность которых связана с биомедициной; поддержание связей с

ВОЗ и ЮНЕСКО. В литературе отмечается, что, хотя СМНМО (CIOMS) не вправе принимать общеобязательные акты, он обязан отчитываться перед ВОЗ и имеет возможность влиять на принятие решений в рамках этой организации [1, с. 28]. В Совет входят представители медицинского научного сообщества, развиваются несколько программ. Для защиты прав человека в области биомедицинских исследований особое значение имеют Программа в области биоэтики и Международный диалог по политике в сфере здравоохранения, этики и человеческих ценностей.

Главная заслуга Совета в области биоэтики состоит в совместной с ВОЗ разработке Международных руководящих принципов этики для биомедицинских исследований на человеке. Стоит также отметить Принципы медицинской этики, касающиеся защиты заключенных от пыток, в разработке которых Совет участвовал по приглашению ВОЗ и которые были приняты Генеральной Ассамблеей ООН в марте 1983.

Деятельность Международного совета по гармонизации (далее по тексту – МСГ (ICH)) технических требований к регистрации фармацевтических продуктов, предназначенных для применения человеком (ранее назывался Международной конференция по гармонизации). Первые заседания Ассамблеи провел 23 октября 2015 года, учреждая МСГ (ICH) в качестве международной ассоциации. МСГ (ICH) был основан в 1990 г. на встрече в Брюсселе, где был принят его мандат и учрежден Руководящий комитет, деятельность которого поддерживается Координаторами МСГ (ICH) и Секретариатом. Помимо этого, в рамках совета существует несколько типов рабочих групп экспертов.

Миссия МСГ (ICH) заключается в стандартизации и достижении большей гармонизации во всем мире для обеспечения разработки и регистрации безопасных, эффективных и высококачественных лекарственных средств наиболее эффективным с точки зрения ресурсов способом. Гармонизация достигается за счет разработки Руководства МСГ (ICH) в процессе научного консенсуса с регулирующими органами и отраслевыми экспертами. МСГ (ICH) в частности выполняет следующие функции: является форумом для конструктивного диалога между регулирующими органами соответствующих государств и фармацевтическими компаниями, чтобы обеспечить более быстрое появление на рынке лекарств и доступность таких лекарств для пациентов; способствует защите системы здравоохранения; проверяет и дополняет технические требования; в результате деятельности конференции упрощается принятие новых или улучшенных подходов в области проведения исследований; а также упрощается распространение информации о гармонизированных руководствах и их использовании.

Под наблюдением ВОЗ также организуется Международная конференция органов по регулированию лекарственных средств (International Conference of Drug Regulatory Authorities) (далее по тексту – МКОРЛС (ICDRAs)). Конференции проводятся с 1980 г. с целью содействия обмену информацией и выработке совместных подходов к решению проблем, представляющим взаимный интерес. В качестве платформы, созданной для достижения международного консенсуса, ICDRA продолжает оставаться важным инструментом для ВОЗ и органов по регулированию лекарственных средств в их усилиях по гармонизации регулирования и повышению безопасности, эффективности и качества лекарственных средств.

На региональном уровне наиболее значимыми являются организации Совета Европы и ЕС. В рамках Совета Европы действует Руководящий Комитет по Биоэтике (CDBI). Руководящий Комитет по Биоэтике вправе обращаться в ЕСПЧ в связи с возникновением юридических вопросов,

касающихся толкования положений Конвенции о правах человека и биомедицине (статьи 29, 32); Конвенция подвергается специальному анализу в Комитете, для отслеживания новых явлений в науке (согласно статье 35 Протокола о биомедицинских исследованиях Комитет осуществляет пересмотр Протокола); Комитет вправе вносить предложения по поправкам к Конвенции и Протоколам к ней.

В рамках Совета Европы действует Группа специалистов по биомедицинским исследованиям, мандат [3] которой был принят Комитетом министров по предложению Руководящего Комитета по Биоэтике. Состав Группы включает непосредственных членов и прочих участников. Первая категория назначается Руководящим комитетом по биоэтике; вторая категория — это представители ЮНЕСКО, ОЭСР, ВОЗ, ЕС (Европейская комиссия вправе назначить своего представителя). Группа изучает этические и правовые проблемы, касающиеся биомедицинских исследований, и предлагает их решение Руководящему комитету по биоэтике; вносит дополнения в существующие документы; следит за развитием вопросов, затронутых в Протоколе о биомедицинских исследованиях, и передает предложения о развитии принципов, предусмотренных в данном документе; облегчает применение существующих документов в области биомедицинских исследований; способствует согласованию международных документов в данной области.

Также в рамках Совета Европы действует Европейская конференция национальных комитетов по этике (далее по тексту – COMETH). Согласно статье 3 Резолюции №1 Конференции [2] в ее состав входят представители национальных комитетов по этике или аналогичных органов государств-членов Совета Европы. Целями Конференции являются: содействие сотрудничеству между национальными комитетами по этике; помощь в организации комитетов по этике в странах, где они отсутствуют; содействие публичному обсуждению этических проблем в связи с развитием биологии, медицины и здравоохранения (статья 2).

В Европейском Союзе существует Европейская группа по этике в науке и новых технологий при Европейской комиссии. Данная Группа является нейтральным и независимым органом, который включает экспертов, назначаемых Европейской комиссией с учетом их опыта и личных качеств. В задачи Группы входит изучение этических вопросов, возникающих в связи с наукой и новыми технологиями и принятие заключений для Европейской комиссии в связи с подготовкой и применением нормативных актов и мер в рамках Европейского Союза.

ЕС вносит клад в развитие медицины в развивающихся странах, помогает бороться с наиболее опасными болезнями, содействуя разработке и испытанию лекарственных средств. С этой целью в 2003 г. было создано Партнерство европейских и развивающихся стран в области клинических испытаний (**далее по тексту** – EDCTP). Оно служит инструментом оказания помощи в борьбе с ВИЧ/СПИД, малярией и туберкулезом. Так, основной целью Партнерства является ускорение разработки новых или улучшенных медицинских вмешательств при инфекционных заболеваниях, связанных с бедностью, поражающих страны Африки к югу от Сахары. Самые большие инвестиции EDCTP направляются на совместные клинические исследования ряда медицинских вмешательств, особенно диагностики, а также лекарств и вакцин для лечения и профилактики. Эти гранты поддерживают исследования безопасности и эффективности фазы I–III (испытаниям на больших группах больных) с упором на испытания фазы II и III (испытаниям на больших группах больных различного воз-

раста с целью определения соотношения риска и пользы). Также поддерживается фаза IV фармаконадзора и исследования эффективности после лицензирования (прагматические испытания), а также исследования внедрения, ориентированные на продукт. Не так давно разразившаяся пандемия COVID-19 показала, что с усилением связи между различными регионами мира инфекционные заболевания могут быстро распространяться по всему миру. В связи с этим, разработка медицинских технологий имеет решающее значение для ограничения распространения таких заболеваний, а также для борьбы с ними после их распространения**.**

В Республике Молдова существует система этических комитетов, созданная по следующему принципу: национальный этический комитет, региональные этические комитеты, юрисдикция которых распространяется на определенную территорию, местные, создаваемые при лечебных учреждениях или университетах.

Процесс формирования этических комитетов в Молдове начался с 2002 года. Так, первой была организованно Национальная комиссия по этике при МЗ СЗ Молдовы, которая в 2006 году была переоформлена в Национальный комитет по этике (далее по тексту – НКЭ). В 2016 году Правительство Молдовы учредило Национальный комитет этической экспертизы клинических исследований, в качестве некоммерческого публичного учреждения с финансовой автономией, в котором Министерство здравоохранения является учредителем.

Основная задача НКЭ – качественное проведение этической экспертизы планируемых клинических исследований. Клинические исследования в Республике Молдова следуют очень строгим международным правилам, они проводятся в соответствии с рекомендациями МСГ (ICH) и Хельсинской декларацией [17], а также действующим законодательством и нормативно-правовыми актами Республики Молдова.

В 2005 году состоялось открытие Центра по биоэтике. Центр был создан в рамках финансируемого ЮНЕСКО проекта «Популяризация знаний в области биоэтике в Республике Молдова», основная цель которого состоит в распространении знаний по проблемам биоэтики на основе имеющегося международного и национального опыта [16].

Заключение и выводы

Подводя итог, стоит отметить, что международно-правовые документы являются эффективным инструментом обеспечения в сфере защиты прав человека, особенно связанных с применением биомедицинских исследований. Однако существует недостаточное правовое регулирование в данной сфере, как в Республике Молдова, так и в других странах. Проведенный анализ деятельности международных организаций по созданию этических комитетов показывает, что этические комитеты способствуют урегулированию правовых и этических проблем в этой области.

Тем не менее, нельзя не отметить, что международно-правовая регламентация защиты прав человека в сфере биомедицинских исследований связанна с глубоким вмешательством генетики, биотехнологий в естественную сущность человека, что вызывает необходимость разработать общие руководства, с целью обеспечения их применимости в данной сфере.

Проведение клинических исследований невозможно без этической оценки проводимых испытаний. В связи с этим создается все большее количество специальных институциональных органов – этических комитетов, которые осуществляют соответствующую экспертизу,

выполняют контролирующую функцию и дают рекомендации в конфликтных ситуациях [13, с. 12]. Необходимо уравновесить научную ценность клинических открытий, путем соблюдения стандартов этики, которые направлены на обеспечение безопасности пациентов.

Современная медицина находится в новом периоде своего развития, который призван не только увеличить продолжительность жизни, но и повысить качество жизни человека в целом, что требует пересмотра существующих этических норм и оценок [14, с. 111–118]. Биоэтика затрагивает каждого человека. В отношениях врача и пациента нравственные ценности и правовые нормы не всегда совпадают. Биоэтика призвана предложить важные ориентиры для предотвращения использования биологических и медицинских технологий во вред. Это касается как отдельного человека, так и человечества в целом.

Список литературы

1. CARR, D. M. *Pfizer's Epidemic: A Need for International Regulation of Human Experimentation in Developing Countries.* URL: https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1417&context=jil (дата обращения 30.06.2023)
2. European Conference of National Ethics Committees (COMETH). URL: https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/cometh/national_ethics_committees/ (дата обращения 07.06.2023)
3. Group of Specialists on Biomedical Research: Terms of Reference. URL: https://rm.coe.int/168007d004 (дата обращения 07.06.2023)
4. International Bioethics Committee (IBC). URL: https://en.unesco.org/themes/ethics-science-and-technology/ibc (дата обращения 04.06.2023)
5. JAHR, F. *Wissenschaft vom Leben und Sittenlehre* (Alte Erkenntnis in neuem Gewande). In: Steger F. (Hg.): Fritz Jahr — Begründer der Bioethik (1926). 22 Originalarbeiten des protestantischen Theologen aus Halle (Saale). Halle; 2014: 25-27 (first published in: Die Mittelschule: Zeitschrift für das gesamte mittlere Schulwesen. 1926; 40: 604-605). ISBN 978-3-86977-103-8.
6. Principles Governing Relations with Nongovernmental Organizations. URL: http:// www.who.int/civilsociety/relations/principles/en/index.html. (дата обращения 04.06.2023)
7. WHO's Relations with Nongovernmental Organisations URL: http://www.who.int/ civilsociety/relations (дата обращения 04.06.2023)
8. WAPNER, P. *Civil society.* The Oxford Handbook on the United Nations / edited by Weiss, Thomas G., Daws, Sam. - Oxford: 2007. ISBN 978-0199560103.
9. Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека 2005г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bioethics_and_hr.shtml (дата обращения: 04.06.2023).
10. Всеобщая декларация о геноме человека и правах человека 1997 г. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/human_genome.shtml (дата обращения: 04.06.2023).
11. Документ Европейского регионального комитета ВОЗ от 18.07.2002 EUR/ RC52/7 //http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0007/116998/rdoc7.pdf (дата обращения 04.06.2023)
12. Конвенция о защите прав и достоинств человека в связи с применением достижений биологии и медицины: Конвенция о правах человека и биомедицине. Овьедо, 1997 г. URL: https://rm.coe.int/168007d004 (дата обращения: 04.06.2023)
13. МАЗУР, С. Ю. *Процессуальные кодексы этических комитетов психоаналитических обществ: структура, функции, генезис* / С. Ю. Мазур // Журн. практ. психологии и психоанализа. – 2014. – № 4.
14. МАККИАРИНИ, П. *Особенности этической экспертизы при планировании и проведении клинических исследований в регенеративной медицине* / П. Маккиарини, Е. Кондратьева // Клеточ. трансплантология и тканевая инженерия. – 2011.Т. 6, № 4.
15. Межправительственный комитет по биоэтике URL: https://ru.unesco.org (дата обращения 01.07.2023)

16. Официальное открытие Национального Центра по биоэтике в Республике Молдова URL: http://bioethicsmd.narod.ru/otkr1.html (дата обращения 25.06.2023)

17. Права человека важны как никогда во времена кризиса URL: https://www.coe.int/ru/ web/portal/covid-19 (дата обращения 25.06.2023)

18. Регламент клинических исследований. URL: https://www.arensia-em.md/reglementarea-studiilor-clinice (дата обращения 01.07.2023)

19. Руководство №1 по созданию комитетов по биоэтике. Париж, ЮНЕСКО, 2005. - 81 с. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000139309_rus (дата обращения: 16.07.2023)

20. Устав Совета Европы от 05.05.1949 // Блатова Н.Т., Мелков Г.М. Международное право. Сборник документов. М., 2009.

21. Устав (Конституция) Всемирной организации здравоохранения. URL: http://www. who.int/governance/eb/who_constitution_ru.pdf. (дата обращения 01.07.2023)

22. ХЕНК ТЕН, Хаве. *Деятельность ЮНЕСКО в области биоэтики* / Хенк тен Хаве // Казан. мед. журн. – 2008. – Т. 89, № 4.

CZU 341.215.43:341.231.14
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).07

SEGMENTUL JURIDICO-PRACTIC DE ADAPTARE A REFUGIAȚILOR IN SOCIETATEA EUROPEANĂ

Cristina CEBAN
Doctor in drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *cristinaceban@yahoo.com*
https://orcid.org/0009-0006-7736-5173

Artur FUIOR
Doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *fuiorartur@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-9307-6298

Prezentul articol are drept obiectiv de a reda aspecte importante despre o societate prosperă democratică europeană, cum ar fi prin elemente practice de adaptare a refugiaților în raport cu comunitatea europeană. Sunt utilizate diverse metode noi de cercetare și analiză, pentru a recepționa informația corectă. Această informație prezintă mai multe cunoștințe ce ține de litigiile de adaptare a refugiaților în procesul de integrare a comunității europene, pornind de la asimilarea definitivă a instrumentelor europene, în raport cu principalii piloni vitali umani asimilând elementele practice de adaptare a refugiaților. Se expune un adevăr crud asupra tuturor segmentelor practice de convieţuire a refugiaților, cu obiectivele de îmbunătățire și de alarma publicul privind pericolul în care se situează refugiații în necunoștință cu tradițiile sociale locale a cetățenilor statelor UE. În urma analizei unui voluminos nivel de acte științifice din sfera refugiaților, determinăm importanța garantării unui nivel de viață demnă a refugiaților. Autorii a mai multor acte doctrinare fac referire la o multitudine de idei, in vederea stabilirii unei situații aplicabile a convieţuirii refugiaților în comunitatea europeană. La finele studiului sunt prezentate concluzii cu privire la aspectele practice ce ține de nivelul de existență a refugiaților.

Cuvinte-cheie: *refugiat, Uniunea Europeană, adaptarea refugiaţilor, CEDO, UNCHR.*

LEGAL-PRACTICAL SEGMENT FOR ADAPTING REFUGEES TO EUROPEAN SOCIETY

This article aims to address important issues about a prosperous European democratic society, such as through practical elements for adapting refugees to the European community. Various new research and analysis methods are used to receive the correct information. This information presents more knowledge of refugee adaptation disputes in the process of integrating the European community, starting from the final assimilation of European instruments, in relation to the main vital human pillars assimilating the practical elements of refugee adaptation. A cruel truth is exposed to all practical segments of refugee coexistence, with the objectives of improvement and alarming the public about the danger in which refugees are unaware of the local social traditions of EU citizens. Following the analysis of a voluminous level of scientific acts in the field of refugees, we determine the importance of guaranteeing a dignified standard of living of refugees. The authors of several doctrinal acts refer to a multitude of ideas, in order to establish an applicable situation of

refugee coexistence in the European community. At the end of the study, conclusions are presented on the practical aspects related to the level of existence of refugees.
***Keywords**: refugee, European Union, refugee adaptation, ECHR, UNCHR.*

SEGMENT JURIDIQUE ET PRATIQUE DE L'ADAPTATION DES RÉFUGIÉS DANS LA SOCIÉTÉ EUROPÉENNE

Cet article vise à aborder des aspects importants d'une société démocratique européenne prospère, par exemple à travers des éléments pratiques d'adaptation des réfugiés par rapport à la Communauté européenne. Diverses nouvelles méthodes de recherche et d'analyse sont utilisées pour recevoir les informations correctes. Ces informations présentent plus de connaissances liées aux litiges d'adaptation des réfugiés dans le processus d'intégration de la communauté européenne, à partir de l'assimilation définitive des instruments européens, en relation avec les principaux piliers humains vitaux assimilant les éléments pratiques de l'adaptation des réfugiés. Il expose une vérité cruelle sur tous les segments pratiques de la cohabitation des réfugiés, dans le but d'améliorer et d'alarmer le public sur le danger dans lequel les réfugiés se retrouvent dans l'ignorance des traditions sociales locales des citoyens des États de l'UE. À la suite de l'analyse d'un volumineux niveau d'actes scientifiques dans le domaine des réfugiés, nous déterminons l'importance de garantir un niveau de vie digne aux réfugiés. Les auteurs de plusieurs actes doctrinaux se réfèrent à une multitude d'idées, afin d'établir une situation applicable de la cohabitation des réfugiés dans la Communauté européenne. À la fin de l'étude, des conclusions sont présentées sur les aspects pratiques liés au niveau d'existence des réfugiés.
***Mots-clés:** réfugié, Union Européenne, adaptation des réfugiés, CEDH, UNCHR.*

ЮРИДИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ АДАПТАЦИИ БЕЖЕНЦЕВ В ЕВРОПЕЙСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Целью данной статьи является отражение важных аспектов процветающего европейского демократического общества, например, посредством практических элементов адаптации беженцев в европейском сообществе. Для получения правильной информации используются различные новые методы исследования и анализа. Статья представляет собой больше данных, касающихся споров по вопросу адаптации беженцев в процессе интеграции в европейское сообщество, начиная с окончательного усвоения европейских инструментов в отношении основных жизненно важных человеческих столпов, ассимилирующих практические элементы адаптации беженцев. Суровая правда раскрывается на всех практических сегментах сосуществования беженцев с целью улучшить и обратить внимание общественности относительно опасности, которой подвергаются беженцы из-за незнания местных социальных традиций стран ЕС. Проанализировав солидный объем научных работ в сфере беженцев, мы определяем важность обеспечения достойного уровня жизни беженцев. Авторы ряда доктринальных документов обращаются к множеству идей, чтобы создать применимую ситуацию для сосуществования беженцев в европейском сообществе. В заключение представлены выводы относительно практических аспектов, связанных с уровнем жизни беженцев.
***Ключевые слова:** беженец, Европейский Союз, адаптация беженцев, ЕСПЧ, ООН.*

Introducere

Tematica privind adaptarea tehnico-practică a refugiaților în raport cu comunitatea europeană, expusă în prezentul articol, este prioritară și preocupă arena europeană, în fapt modificările care se întâmplă în lume, îndeosebi pe terenul european, după implementarea normelor juridice europene privind refugiații cu expunerea unor vaste metodologii noi, legi de ajutor și adaptare a refugiaților. Sunt expuse o multitudine de aspecte legate de adaptarea modernă

socială ca soluții privind problema cu refugiații care are loc pe teritoriul țării gazdă cât și influența sferei exterioare. Segmentul de adaptare a refugiaților va fi expus ca o imagine de dezvoltare a unei societăți, care pe terenul european are un loc separat, ce au pus în dificultate țările gazdă care nu au fost gata să educe generații adoptive, noi de incluziune. La general refugiatul este subiectul care se dă start prin teama de persecuție ,fiind definitorii de determinare a criteriilor expuse în Convenția din 1951. Obiectivul acestui articol este de a reda mecanismele europene de adaptare practice a refugiaților în baza noilor elemente de modernizare a comunității.

Uniunea Europeană are ca unul dintre obiectivele sale formarea unei societăți moderne. UE promovează învățarea pe tot parcursul vieții și investește în sisteme educaționale de calitate. UE promovează respectarea drepturilor omului, diversitatea și egalitatea de gen ca valori fundamentale ale unei societăți moderne și progresiste. UE dispune de multe alte inițiative și politici care vizează formarea unei societăți moderne, competitive și prospere. Obiectivul general este de a crea o Uniune Europeană în care cetățenii beneficiază de o calitate mai bună a vieții și de mai multe oportunități pentru dezvoltare personală și profesională.

„Conceptul de integrare este folosit în multe discipline academice, dintre care sociologia pare a fi cea mai relevantă pentru scopurile noastre. Văzută dintr-o perspectivă macro, integrarea se referă la o caracteristică a sistemului social, a societății în ansamblu, şi anume, la intensitatea relaţiilor stabilite între părţile componente. În ultimii ani, conceptul de coeziune socială a fost foarte uzitat ca echivalent pentru integrare. Integrarea trebuie înţeleasă ca un proces de participare activă a imigranţilor în toate dimensiunile societăţii europene, proces privit din două direcţii: atât din punctul de vedere al imigranţilor rezidenţi legal în Uniunea Europeană, cât şi din cel al societăţii europene gazdă. Aceasta implică, pe de o parte, responsabilitatea societăţii gazdă de a asigura un cadru legal de drepturi şi obligaţii care să ofere posibilitatea participării imigranţilor la viaţa economică, socială, culturală şi civilă, iar pe de altă parte, din partea străinilor presupune respectarea normelor şi valorilor fundamentale ale societăţii europene şi, totodată, participarea activă în procesul de integrare, fără însă a-şi pierde propria identitate.” [1].

Convenția de la Geneva din 1951 privind statutul refugiaților reprezintă un element cheie în adaptarea și protecția refugiaților la nivel internațional. Convenția definește un refugiat ca fiind o persoană care se află în afara țării sale de origine din cauza temerilor justificate de persecuție pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinii politice, și care nu poate sau nu vrea să se întoarcă în țara sa din cauza acestor temeri. Convenția stabilește drepturile fundamentale ale refugiaților, inclusiv dreptul la protecție, adăpost, alimentație, asistență medicală și educație. Convenția de la Geneva din 1951 a fost ulterior completată de Protocolul din 1967, care a eliminat restricțiile geografice și temporale inițiale și a extins aplicarea convenției la toți refugiații, indiferent de momentul și locul persecuției lor. Această convenție și protocolul său au fost instrumente esențiale pentru protecția și asistența refugiaților din întreaga lume și au contribuit la dezvoltarea legislației și politicilor privind refugiații la nivel global. „Pe lângă Convenție, libertatea de gândire, de conștiință și de religie face parte, desigur, din drepturile fundamentale consacrate de Organizația Națiunilor Unite. Astfel, în conformitate cu art. 18 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, orice persoană are drept la libertatea gândirii, conștiinței și religiei; acest drept implică libertatea de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, individual sau în comun, atât în public cât și în particular, prin cult și îndeplinirea rituri-

lor, prin practici și prin învățământ. Nimeni nu va fi supus vreunei constrângeri putând aduce atingere libertății sale de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa. Libertatea manifestării religiei sau convingerilor nu poate fi supusă decât restricțiilor prevăzute de lege și necesare pentru ocrotirea securității, ordinii și sănătății publice ori a moralei sau a libertăților și drepturilor fundamentale ale altora. Principiul libertății de religie apare și în alte acte, în special în Convenția cu privire la drepturile copilului, act internațional care consacră în mod clar principiul menționat la art. 14. În mod similar, art. 12 din Convenția americană privind drepturile omului prevede că orice persoană are dreptul la libertatea de conștiință și de religie. Acest drept include libertatea de a-și păstra religia sau convingerile, ori de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a predica și a răspândi credința sau convingerile, fie în mod individual, fie în colectiv, în public sau în privat. Importanța libertății de gândire, de conștiință și de religie a fost subliniată în mod repetat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În general, libertatea de gândire, de conștiință și de religie este considerată a fi unul dintre pilonii societății democratice; în special, judecătorii consideră libertatea religioasă ca fiind un element vital pentru formarea identității credincioșilor și a concepțiilor lor despre viață. Libertatea de gândire, de conștiință și de religie, consacrată la art. 9 din Convenție, este unul dintre pilonii societății democratice în sensul Convenției. Aceasta se numără, în dimensiunea sa religioasă, printre elementele esențiale ale identității credincioșilor și ale concepției lor despre viață, dar este totodată un bun prețios pentru atei, agnostici, sceptici sau indiferenți. Convenției este de a proteja drepturi care nu sunt teoretice sau iluzorii, ci concrete și efective. Cu toate acestea, dreptul prevăzut la art. 9 ar fi eminamente teoretic și iluzoriu dacă latitudinea acordată statelor le-ar permite acestora să confere noțiunii de „cult" sau „religie" o definiție prea restrictivă, până la punctul de a înlătura protecția juridică a unei forme netradiționale și minoritare de religie. Astfel de definiții restrictive au repercusiuni directe asupra exercitării dreptului la libertatea de religie și pot restrânge exercitarea acestui drept în cazul în care natura religioasă a unui cult este negată'' [2].

Adaptarea refugiaților într-o țară gazdă implică o serie de aspecte practice și dificultăți pe care aceștia și societatea gazdă trebuie să le abordeze împreună. Una dintre primele și cele mai importante aspecte ale adaptării este învățarea limbii țării gazdă. Cunoașterea limbii este esențială pentru a comunica, pentru a accesa serviciile, pentru a găsi locuri de muncă și pentru a se integra în comunitate. Refugiații trebuie să găsească locuințe adecvate pentru a-și asigura un adăpost stabil. Uneori, organizațiile umanitare sau guvernele oferă asistență în găsirea de locuințe temporare. Pentru familiile cu copii, accesul la educație este esențial. Este important să se asigure că copiii refugiați au acces la școli și că există programe de educație pentru adulți pentru a sprijini învățarea limbii și dezvoltarea abilităților. Refugiații trebuie să aibă acces la asistență medicală și servicii de sănătate pentru a menține starea lor de sănătate și pentru a face față problemelor medicale. Adaptarea nu se referă doar la aspectele materiale, ci și la integrarea în comunitatea gazdă din punct de vedere socio-cultural. Refugiații trebuie să învețe despre normele și valorile societății gazdă și să participe la activități culturale și sociale. Găsirea unui loc de muncă este esențială pentru adaptarea refugiaților și pentru independența lor financiară. Aceasta poate necesita pregătire și asistență pentru a-și recunoaște calificările și experiența anterioară în țara gazdă. Este important ca societatea gazdă să fie deschisă și să promoveze incluziunea refugiaților în toate aspectele vieții comunitare. Acceptarea și sprijinul comunității pot avea un impact semnificativ asupra adaptării și integrării refugiaților. Adaptarea refugiaților este un

proces complex și poate dura ani sau chiar generații. Guvernele, organizațiile neguvernamentale și societatea civilă joacă un rol crucial în sprijinirea acestui proces și în asigurarea că refugiații au oportunitatea de a-și reconstrui viața într-un mod sigur și productiv în țările gazdă.

„De-a lungul secolelor, oamenii au fost nevoiţi să-şi părăsească ţara de origine pentru a se salva de persecuţii, conflicte armate sau violenţe generalizate; or, aceste circumstanțe constituie o sursă primară a migraţiilor. În contextul acestor fenomene, comunitatea internaţională a reuşit să elaboreze o serie de standarde ale drepturilor omului, care protejează atât drepturile individuale, cât şi cele de grup. Într-un mod specific, drepturile şi obligaţiile refugiaţilor sunt guvernate de Convenţia Naţiunilor Unite privind Statutul Refugiaţilor, adoptată la Geneva în anul 1951. Situaţia refugiaţilor, ca străini dezrădăcinați, deseori fără resurse materiale şi chiar fără documente, lipsiţi nu doar de protecţia statelor de origine, dar şi de protecţia oferită, în mod tradiţional, de o familie sau de comunitate, îi face vulnerabili în multe privinţe. La abuzurile suferite în propria ţară se adaugă pericolele întâlnite în drumul spre ţara de refugiu, iar în perioada procedurii de azil, pentru a supravieţui în ţara de azil, refugiaţii au nevoie de resurse materiale care să le acopere necesităţile de bază, eliberarea de documente de identitate, acces la servicii medicale, asistenţă socială sau posibilitatea de a munci pentru procurarea mijloacelor de existenţă. Refugiaţii întâmpină o serie de obstacole în procesul integrării, care sunt determinate, în mare parte, de experienţa exilului involuntar, necunoaşterea limbii ţării-gazdă, izolarea, problemele de adaptare din primii ani, tulburări fizice şi psihice generate de traumele din trecut şi de posibile torturi ş.a.” [3].

Refugiații care ajung în Europa se confruntă adesea cu numeroase bariere și provocări în procesul lor de adaptare și integrare în societatea europeană. Evitarea acestor bariere și facilitarea procesului de integrare poate fi esențială pentru refugiați și pentru societatea gazdă. Evitarea sau depășirea barierele în procesul de adaptare în Europa poate fi un proces dificil, dar cu sprijin, perseverență și angajament, refugiații pot construi o viață mai bună și mai stabilă în țara lor gazdă. Este important să căutați resurse și să colaborați cu organizațiile și comunitatea locală pentru a vă ajuta în acest demers. „În prezent Europa dispune de cea mai elaborată bază juridică privind drepturile omului, refugiaților și a diferitor minorități: etnice, lingvistice, religioase, culturale, sexuale etc. Lucrurile au decurs în așa mod, încât minoritățile au devenit mai avantajate decât orice majoritate. Implementarea principiilor liberale a adus și continuă să ducă la deplasări sociale covârșitoare cu impact puternic asupra destinelor umane. De la ignorarea minorității de către majoritate s-a trecut la ignorarea majorității de către minoritate. De la neglijarea individului de către grup și societate s-a trecut la neglijarea societății de către individ, la abolirea societății ca entitate, ca realitate obiectivă. Noțiunea de societate, în accepțiunea neoliberală, ar fi, chipurile, o ficțiune, lipsită de orice conținut”[4].

Creșterea numărului de refugiați în raport cu adaptarea lor în UE reprezintă o problemă complexă și de actualitate. Cu creșterea fluxurilor de migrație forțată din cauza conflictelor, persecuțiilor și altor motive, adaptarea și integrarea refugiaților în UE au devenit subiecte importante de dezbatere și preocupare. Adaptarea refugiaților într-o țară gazdă poate fi un proces dificil și poate implica numeroase provocări, inclusiv învățarea limbii, găsirea de locuri de muncă, asigurarea accesului la servicii de sănătate și educație, și asimilarea într-o cultură și societate diferite. Pentru ca adaptarea și integrarea să fie de succes, este crucială promovarea incluziunii sociale. Acest lucru implică recunoașterea și valorizarea diversității și a contribuțiilor refugiaților în cadrul societății gazdă. UE lucrează pentru a promova cooperarea între statele membre în gestionarea fluxurilor

de refugiați și în dezvoltarea unor politici și practici comune de integrare. Există eforturi pentru a aloca fonduri și resurse pentru a sprijini țările membre care se confruntă cu un număr mare de refugiați.,, Creșterile recente ale numărului de persoane care solicită protecție pe teritoriul UE au adus politica UE privind migrația în centrul atenției. Impactul pe termen lung al acestui aflux de migranți depinde de cât de bine sunt ei integrați. Deși responsabilitatea pentru integrarea migranților revine în principal statelor membre, în ultimele două decenii, UE a jucat un rol important în acordarea de sprijin și de stimulente în acest sens statelor membre. Pe lângă schimbul de informații și de bune practici și învățarea reciprocă și cooperarea pe care le oferă, UE a facilitat utilizarea fondurilor UE și a oferit un cadru pentru dezvoltarea unor politici privind migrația și combaterea discriminării''[5].

UNHCR, Agenția Națiunilor Unite pentru Refugiați este o organizație specializată a ONU care are ca scop protejarea și asistența refugiaților din întreaga lume. UNHCR oferă protecție legală și asistență umanitară refugiaților, solicitatorilor de azil, persoanelor apatride și altor grupuri vulnerabile. Acesta acordă adăpost, hrană, apă, servicii medicale, educație și alte resurse esențiale pentru supraviețuire. UNHCR acționează în calitate de avocat al refugiaților, pledând pentru respectarea drepturilor lor, inclusiv dreptul la azil, non-refoulement și accesul la servicii de bază. UNHCR lucrează la promovarea soluțiilor durabile pentru refugiați, cum ar fi reîntoarcerea voluntară sigură și integrarea lor în societățile gazdă. Aceasta implică colaborarea cu guvernele pentru a crea condiții favorabile pentru refugiați și comunitățile gazdă. UNHCR este o organizație crucială în lupta pentru protecția și asistența refugiaților la nivel mondial și joacă un rol important în gestionarea crizelor umanitare și a problemelor legate de migrația forțată. UNHCR este implicată în numeroase eforturi pentru a ajuta la adaptarea refugiaților la noile lor țări de azil sau la comunitățile în care se stabilesc. Această implicare implică o serie de activități și programe menite să sprijine refugiații în procesul lor de adaptare. UNHCR promovează accesul refugiaților la educație și programe de formare profesională. Aceasta include sprijinirea copiilor refugiați să meargă la școală și oferirea de cursuri de limbă pentru adulți pentru a îmbunătăți abilitățile lor lingvistice și șansele de angajare. Organizația oferă asistență juridică și sprijin pentru refugiați pentru a le ajuta să-și rezolve problemele legale și să-și exercite drepturile. Implicarea UNHCR în adaptarea refugiaților este crucială pentru asigurarea că aceștia au șanse reale de a-și reconstrui viețile și de a contribui la societățile lor gazdă.

Persoanelor care au obținut o formă de protecție internațională într-o țară a Uniunii Europene, li se acordă anumite drepturi și beneficii pentru a le ajuta să înceapă o nouă viață și să se integreze în societatea gazdă. Aceste drepturi pot varia ușor de la o țară la alta, dar există unele aspecte comune în UE. Este important de menționat că drepturile și beneficiile exacte pot varia în funcție de statutul de protecție ,de exemplu, refugiat sau protecție subsidiară și de țara gazdă. În plus, reglementările și politicile privind protecția internațională pot evolua în timp, deci este important ca persoanele care au obținut protecție să se informeze despre drepturile și responsabilitățile lor în țara lor de reședință și să urmeze ghidurile și informațiile furnizate de autoritățile locale și organizațiile de ajutor. ,,Persoanelor care au obținut o formă de protecție internațională într-o țară UE+ li se acordă o serie de drepturi și beneficii. Printr-o decizie pozitivă se poate acorda statutul de refugiat sau de protecție subsidiară. Rata de recunoaștere se referă la numărul de rezultate pozitive ca procent din numărul total al deciziilor privind cererile de protecție internațională. Amploarea și calitatea drepturilor și a serviciilor pe care le primesc beneficiarii

de protecție influențează perspectivele lor de integrare efectivă în societatea gazdă. Unele țări UE+ s-au axat pe îmbunătățirea identificării solicitanților cu nevoi speciale și a sprijinului pentru aceștia, dezvoltând strategii naționale și mecanisme de coordonare, îmbunătățind procesele de evaluare a vulnerabilității și continuând să asigure o gamă largă de cursuri de pregătire specializată. Alte țări au lansat inițiative noi sau le-au continuat pe cele existente, punând accentul pe grupuri specifice de solicitanți. Unele sisteme de primire s-au confruntat din nou cu provocarea de a oferi sprijin adecvat solicitanților cu nevoi speciale, când locurile de primire specializate erau limitate. Găsirea unui loc pentru solicitanții cu vulnerabilități a fost o prioritate în multe țări UE+, dar locurile disponibile nu au fost neapărat cele mai potrivite pentru a răspunde nevoilor de primire specializate'[6].

Europa este un spațiu specific pentru refugiați de-a lungul istoriei sale moderne și a avut o lungă tradiție de primire și protejare a persoanelor care au fugit din cauza persecuțiilor, conflictelor și opresiunii în alte părți ale lumii. Această tradiție se datorează unor valori și principii fundamentale, precum drepturile omului, solidaritatea și respectul pentru demnitatea umană. „Europa a fost mereu un spaţiu excepţional şi un mediu excepţional, care au permis mari străluciri, dar şi mari tragedii. De aceea, la o analiză atentă a principalelor componente ale strategiei europene de integrare, se constată că europenii au luat toate măsurile pentru a rezolva, în timp, odată pentru totdeauna, marile probleme ale frontierelor. Integrarea europeană, deşi în esenţa ei este frontalieră, nu se reduce la filosofia şi fizionomia frontierei politice. Fără a neglija acest aspect, care, repetăm, este esenţial, integrarea se prezintă ca o „construcţie pe module", ce vine deci din interiorul entităţilor existente. Pentru că strategia europeană de integrare nu se constituie pe „principiul creuzetului" în care se pune totul şi apoi se amestecă, ci pe „principiul sudării", prin atracţie, a unor entităţi puternice, omogene, stabile şi cu numeroase resurse interioare care interoperează şi se asamblează'' [7].

Europa se confruntă cu o problemă complexă și în continuă evoluție legată de gestionarea și adaptarea refugiaților. Uniunea Europeană a dezvoltat politici și regulamente comune pentru gestionarea cererilor de azil și migrație. Principalele directive includ Regulamentul Dublin, care stabilește reguli privind responsabilitatea pentru tratarea cererilor de azil, și Directiva privind condițiile de primire, care stabilește standarde minime pentru condițiile de cazare și tratament pentru solicitanții de azil. „Ce poate face Europa pentru a remedia această situație? Țările pot reduce la minim consecințele economice și sociale ale schimbării demografice prin politici ce transformă forța de muncă de dimensiuni mai mici într-o forță de muncă mai productivă, inclusiv prin îmbunătățirea abilităților și sănătății muncitorilor, astfel încât aceștia să poată fi încadrați mai productiv și într-o activitate profesională având o durată mai lungă. Luând în considerare dimensiunea vastă a emigrației în Europa Centrală și țările baltice din ultimele două decenii, imigrarea nu va compensa declinul populațiilor de vârstă activă. Totuși, având în vedere numărul din ce în ce mai mare de refugiați din Europa, imigrarea va deveni treptat partea răspunsului politicilor publice. În prezent întrebarea legată de politici în țările din Europa Centrală și țările baltice nu este dacă să accepte sau nu migranţi, ci, cum se poate transforma provocarea crizei refugiaților într-o oportunitate" [8].

Imaginea refugiaților în UE poate varia în funcție de perspectiva și experiența fiecărei persoane. Este important de menționat că există o diversitate semnificativă în ceea ce privește originea, motivele și situația fiecărui refugiat, iar aceste diferențe pot influența percepția asupra lor. Multe persoane din UE văd refugiații ca fiind victime ale persecuției politice, etnice sau religioase sau ale conflictelor armate. Aceștia sunt adesea percepuți ca oameni care au

fugit din motive de supraviețuire și căutau un mediu sigur pentru ei și familiile lor. O altă perspectivă comună este cea a solidarității și a umanitarismului. Refugiații sunt văzuți ca persoane care au nevoie de ajutor și protecție și care merită sprijin pentru a-și reconstrui viețile. Unii oameni consideră refugiații ca având potențialul de a contribui la economia și societatea UE prin intermediul muncii și aportului lor cultural. Ei pot aduce cunoștințe și experiențe noi și pot completa forța de muncă. Există și preocupări cu privire la securitatea legată de primirea refugiaților, cu temeri legate de potențiala infiltrare a teroriștilor sau infractorilor. Aceste preocupări pot influența opinia publică asupra refugiaților și pot conduce la politici mai stricte privind securitatea. Unele țări și comunități din UE sunt mai deschise și mai prietenoase față de refugiați, promovând solidaritatea și diversitatea culturală. Aceste locuri pot vedea refugiații ca o oportunitate de a îmbogăți și diversifica societatea lor. Politicile și acțiunile guvernelor, precum și acțiunile organizațiilor și indivizilor, pot juca un rol semnificativ în formarea acestei imagini. Este crucial să se promoveze o înțelegere corectă și echilibrată a refugiaților și să se lucreze la crearea unui mediu în care aceștia să aibă șanse reale de integrare și prosperitate în societatea europeană.

Concluzii

Ca factor constatator adaptarea refugiaților are un progres semnificativ în aria socială, drepturile fundamentale ale subiectului fiind asimilate primordial aspecte practico-tehnice de incluziune. La momentul actual există un element semnificativ în acest domeniu, în baza Convenţia din 1951.Adaptarea refugiaților în comunitatea europeană implică abordarea unor aspecte tehnico-practice pentru a evita sau depăși barierele sociale și a facilita integrarea lor. Sunt câteva astfel de aspecte:

1. Programe de învățare a limbii: Furnizarea de programe de învățare a limbii țării gazdă este esențială. Aceste programe ar trebui să fie accesibile, să se adapteze nivelului de cunoaștere a limbii al refugiaților și să includă lecții practice care să ajute la dezvoltarea abilităților de comunicare cotidiană.

2. Educație și sprijin pentru copii: Asigurarea accesului la educație pentru copiii refugiaților este crucială. Școlile ar trebui să ofere sprijin pentru integrarea copiilor refugiați, inclusiv învățarea limbii și servicii de consiliere.

3. Asistență în căutarea de locuri de muncă: Organizațiile pot furniza servicii de consiliere și orientare profesională pentru a ajuta refugiații să-și găsească locuri de muncă potrivite abilităților și experienței lor.

4. Sprijin medical și psihologic: Accesul la servicii de sănătate și asistență medicală, inclusiv la servicii de sănătate mentală, ar trebui să fie ușor și disponibil pentru refugiați.

5. Cursuri de orientare culturală: Organizațiile pot furniza cursuri care să ajute refugiații să înțeleagă cultura, valorile și normele societății gazdă.

6. Asistență juridică: Refugiații ar trebui să aibă acces la asistență juridică pentru a-și cunoaște și apăra drepturile legale.

7. Reuniunea familială: Facilitarea reunirii familiilor este importantă pentru bunăstarea refugiaților și pentru adaptarea lor.

8. Promovarea incluziunii sociale: Eforturile ar trebui să fie făcute pentru a promova incluziunea socială și pentru a preveni discriminarea pe criterii de rasă, religie, gen sau alte caracteristici personale.

9. Servicii de adaptare specifică pentru grupuri vulnerabile: Un accent special ar trebui pus pe furnizarea de servicii pentru grupurile vulnerabile, cum ar fi femeile singure cu copii, persoanele cu dizabilități sau persoanele vârstnice.

10. Monitorizare și evaluare: Este important să se monitorizeze și să se evalueze constant programele

și serviciile oferite pentru a asigura că acestea sunt eficiente și să se facă ajustări în funcție de nevoile refugiaților.

11. Parteneriate cu comunitățile locale: Implicarea comunităților locale și crearea de parteneriate între organizații, autorități și societatea civilă pot contribui la facilitarea adaptării și integrării refugiaților.

12. Consolidarea resurselor: Alocarea de resurse adecvate pentru serviciile de adaptare și integrare este esențială pentru succesul acestor programe. Aceste aspecte tehnico-practice trebuie implementate într-un mod coordonat și adaptate la nevoile specifice ale comunităților de refugiați și la contextul local. În plus, colaborarea între autorități, organizații neguvernamentale, comunități și refugiați înșiși este cheia pentru asigurarea unei adaptări de succes și pentru evitarea barierele sociale în comunitatea europeană.

Obiectivul privind incluziunea refugiaților vizează crearea unui mediu în care refugiații pot să se integreze și să participe activ în societatea gazdă, având acces la drepturile și oportunitățile disponibile cetățenilor acelei țări. Incluziunea refugiaților este importantă pentru a le permite să-și reconstruiască viețile și să devină membri activi și contribuitori în comunitățile în care s-au stabilit.Incluziunea refugiaților nu este doar un obiectiv important din perspectiva umanitară și a drepturilor omului, ci și din perspectiva socială și economică. Când refugiații sunt incluși cu succes în societatea gazdă, ei pot contribui pozitiv la aceasta prin intermediul muncii, a culturii și a diversității lor.

Obiectivul privind incluziunea refugiaților se referă la eforturile de a integra și de a asigura participarea activă a refugiaților în societatea gazdă, astfel încât aceștia să poată duce o viață demnă și să contribuie la comunitatea lor de primire. Incluziunea refugiaților este o componentă esențială a politicii de azil și a drepturilor omului. Un obiectiv de bază al incluziunii refugiaților este asigurarea accesului la drepturile fundamentale, cum ar fi dreptul la viață, libertate și securitate, dreptul la educație, sănătate și muncă decentă. Aceste drepturi trebuie să fie garantate fără discriminare pe baza originii lor sau a statutului de refugiat. Refugiații ar trebui să aibă oportunitatea de a-și exprima opiniile și de a participa la viața comunității lor de primire. Acest lucru poate implica implicarea lor în procesele de luare a deciziilor locale sau în activități de voluntariat. Incluziunea refugiaților trebuie să fie un proces care să promoveze coeziunea socială și să reducă tensiunile între refugiați și comunitatea locală. Educația și sensibilizarea sunt instrumente importante în acest sens. Obținerea acestor obiective necesită o colaborare strânsă între guverne, organizații neguvernamentale, comunități locale și organizații internaționale.

Referințe bibliografice

1. MIRCEA, Radu. *Politica şi practica privind integrarea imigranţilor şi refugiaţilor în statele europene*, pag.2,5 https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2011-02/docl_18864_250852215.pdf (Accesat - 22.08.2023)

2.Ghid privind art. 9 din Convenția europeană a drepturilor omului,pag.7,8,9 https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_9_rum (Accesat - 22.08.2023)

3. Specificul integrării sociale a refugiaţilor în Republica Moldova https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2018/01/24.-p.207-215.pdf) (Accesat - 22.07.2023)

4. Migraţie valori liberale, migraţie, consecinţe, Alexandru N. ROŞCA https://icjp.asm.md/sites/default/files/publicatii/migratia.pdf (Accesat - 22.07.2023)

5.Integrarea migranților din afara UE https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/Briefi-

ng_paper_Integration_migrants/Briefing_paper_Integration_migrants_RO.pdf (Accesat - 25.08.2023)

6. Raport privind azilul pentru anul 2022 https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2022-07/2022_Asylum_Report_Executive_Summary_RO.pdf (Accesat - 23.08.2023)

7. Strategia europeană a integrării https://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/strategia_europeana_a_integrarii.pdf (Accesat - 22.06.2023)

8. *Este criza refugiaților o oportunitate pentru o Europă care îmbătrânește?* https://www.worldbank.org/ro/news/opinion/2015/09/22/is-refugee-crisis-opportunity-for-aging-europe (Accesat - 22.07.2023)

CZU 343.1
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).08

CORELAREA IMPRUDENȚEI (CULPEI) PENALE CU EROAREA DE FAPT SAU EROAREA DE DREPT ÎN MATERIE DE INFRACȚIUNI SĂVÂRȘITE CU IMPRUDENȚĂ

Roman EREMCIUC
Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *r.eremciuc@procuratura.md*
https://orcid.org/0000-0002-5792-5691

Alexandru MARIȚ
Doctor în drept, profesor universitar, Academia de Studii Economice din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *alexmarit123@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-3198-8398

În prezentul articol autorii efectuează o analiză a relației de neglijență penală cu greșeli de fapt în cazul infracțiunilor din domeniul securității. În opinia autorilor, pentru a stabili vinovăţia ca temei al răspunderii în dreptul penal trebuie avut în vedere principiul răspunderii subiective. În baza acestui principiu oricât de gravă ar fi fapta săvârşită de o persoană, oricât de periculoase ar fi urmările ei pentru societate, atâta timp cât nu s-a stabilit că făptuitorul nu a acţionat cu intenție sau din culpă, fapta şi urmările sale nu-i sunt imputabile. Drept urmare răspunderea penală este exclusivă.
Cuvinte-cheie: *imprudență, legalitate, pedeapsă, reprezentare, antijuridicitate, proces, infracțiune.*

CORRELATION OF CRIMINAL IMPRUDENCE (GUILT) WITH FACTUAL ERROR OR LEGAL ERROR IN MATTERS OF CRIMES COMMITTED WITH IMPRUDENCE

In this article, the authors carry out an analysis of the relationship of criminal negligence with factual mistakes in the case of security crimes. According to the authors, in order to establish guilt as a basis for liability in criminal law, the principle of subjective liability must be taken into account. Based on this principle, no matter how serious the act committed by a person, no matter how dangerous its consequences for society, as long as it has not been established that the perpetrator did not act intentionally or through fault, his deed and consequences are not attributable to him/her. As a result, criminal liability is exclusive.
Keywords: *imprudence, legality, punishment, representation, illegality, trial, crime.*

CORRÉLATION DE L'INSOUCIANCE CRIMINELLE (CULPABILITÉ) AVEC UNE ERREUR DE FAIT OU UNE ERREUR DE DROIT EN TERMES DE CRIMES COMMIS IMPRUDEMMENT

Dans cet article, les auteurs effectuent une analyse de la relation entre la négligence criminelle et les erreurs factuelles dans le cas des délits dans le domaine de la sécurité. De l'avis des auteurs, pour établir la culpabilité comme fondement de la responsabilité pénale, le principe de la responsabilité subjective doit être pris en compte. Sur la base de ce principe,

quelle que soit la gravité de l'acte commis par une personne, quelle que soit la dangerosité de ses conséquences pour la société, tant qu'il n'a pas été établi que l'auteur n'a pas agi intentionnellement ou par faute, l'acte et ses conséquences ne lui sont pas imputables. En conséquence, la responsabilité pénale est exclusive.

Mots-clés: *insouciance, légalité, punition, représentation, antijuridicité, procès, crime.*

СООТНОШЕНИЕ ПРЕСТУПНОЙ НЕОСТОРОЖНОСТИ (ВИНЫ) С ФАКТИЧЕСКОЙ ИЛИ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОШИБКОЙ В ВОПРОСАХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ ПО НЕОСТОРОЖНОСТИ

В данной статье авторы проводят анализ взаимосвязи преступной халатности и фактических ошибок по делам о преступлениях в сфере безопасности. По мнению авторов, для установления вины как основания ответственности в уголовном праве необходимо учитывать принцип субъективной ответственности. Исходя из этого принципа, каким бы тяжким не было деяние, совершенное лицом, какими бы опасными не были его последствия для общества, пока не установлено, что виновный действовал не умышленно или по вине, деяние и его последствия не подлежат вменению: в результате уголовная ответственность является исключительной.

Ключевые слова: *неосторожность, законность, наказание, представительство, незаконность, суд, преступление.*

Introduction

To establish guilt as the basis of liability in criminal law, the principle of subjective accountability must be taken into account. On the basis of this principle, however serious the act of a person is, however dangerous its consequences for society are, as long as it has not been established that the perpetrator has not acted intentionally or by fault, his deed and its consequences are not imputable: As a result, criminal liability is exclusive. The offense provided for by the criminal law does not constitute an offense committed by the person who, at the time of the offense, was unaware of the existence of a condition, circumstances or circumstances on which the criminal character of the deed depends.

In order to establish guilt as the basis of liability in criminal law, the principle of subjective liability must be taken into account. Based on this principle, however serious the deed committed by a person may be, however dangerous its consequences may be for society, as long as it has not been established that the perpetrator did not act intentionally or out of fault, the deed and its consequences are not imputable: as a result, criminal liability is exclusive.

The main ideas of the research

The intentional commission of a crime requires, on the part of its author, a series of circumstances, states, situations on the existence of which the incriminating norm depends. When establishing guilt, this knowledge is never assumed nor applied, but always examined concretely, in relation to the factual and legal circumstances, as well as the person of the perpetrator.

In some situations, the perpetrator acts without having known those states, situations or circumstances, or having known them wrongly.

The perpetrator could misperceive the object on which he directed his activity, he could think falsely about the social significance of his act, etc.

However, whatever the sense in which the error manifests itself, since the perpetrator acted on the basis of wrong knowledge, both the deed and its consequences are other than those represented and desired by him.

In relation to the legal consequences, in the first hypothesis there is only the intention, not realized, and in the second one there is no intention to commit such an act.

Seen under the second aspect, ignorance or wrong knowledge of the actual circumstances appear as negative factors, which make the activity conscious, or imposed by special circumstances.

Under the influence of ignorance or wrong knowledge of reality, neither the representation of the deed and its consequences, nor the will to act correspond to objective reality. The consequences that wrong knowledge or ignorance of reality can have on guilt and therefore on criminal liability justify the importance of their investigation and regulation.

Asrespects to the application of the legal provisions regarding the factual error, our legal practice follows the theoretical principles, according to which it has formulated solutions according to these principles in a series of concrete problems.

Some legislative systems like for example the Romanian one, regulates the Error in art. 30 of the criminal code of Romania: «Art. 30 Error (1) The deed provided for by the criminal law, committed by the person who, at the time of committing it, did not know the existence of a state, situations or circumstances on which the criminal character of the deed depends, does not constitute a crime.

And in paragraph (2) it is mentioned that: «The provisions of paragraph (1) also apply to acts committed through fault that the criminal law punishes, only if ignorance of the state, situation or circumstance in question is not itself the result of fault».

Likewise, in the case of premeditated crimes, the error on the more serious consequences that exceed the perpetrator's intention, excludes liability in terms of causing those consequences only if it is not imputable to the author's fault; times, the consequences «correspond» to a constitutive element of the crime. Finally, in the case of the terminal attempt, although the perpetrator did not obtain the desired result due to the error in the action, the criminal liability is indisputable with regard to the attempt. That is why the wording would have been more accurate if it had referred to the circumstances, states or situations whose knowledge was necessary for the existence of the crime.

In the case of crimes committed through negligence, the following conditions must be met in order to operate the error of fact:

a) to criminalize the culpable commission of the respective deed, and not only the deed committed with intent;

b) the very error (ignorance or wrong knowledge) about the state, situation or circumstance on which the criminal character of the act depends should not be due to the fault of the perpetrator; for example, it is not a factual error when a driver commits an accident resulting in the death of a person due to a technical defect that must and could be detected during the mandatory technical control at the start of the race.

Certain acts provided by the criminal law can be committed with the form of culpability, which according to art. 19 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, consists in the fact that the criminal either foresees the result of his deed, but does not accept it, considering without grounds that it will not occur (a form known as culpability with foresight or ease), or does not foresee the result of his deed, although he should and could foresee it (a form known as unforeseeable fault).

The error removes the criminal nature of the act that cannot be imputed to the perpetrator, when it is not due to his own fault. Thus, if a driver, after taking the vehicle from the inspection and being assured that the technical control that he was required to have been carried out, starts the race and while driving the steering bar breaks, which results in an accident resulting in the death of a persons, is not

responsible for the manslaughter caused. His liability is removed because he cannot be imputed any fault in causing the victim's fault; he took over the car with the assurance that the inspection had been carried out, which in reality had not been carried out or had been carried out improperly.

The error may be due to the fault of the agent, but it may also be due to another person, who, by misleading the agent (delusion), caused an erroneous representation in his mind. Deception can be direct, when the challenger acts directly on the challenged, or it can be indirect, mediated when the challenger uses certain means to cause the error (for example, changes the meaning of a road sign or changes the content of a medical prescription).

It does not matter who caused the error of the agent: if a person intentionally caused his error, the person who caused the error will be liable for the acts committed by the person in error (for example, for the forgery committed by the notary, as a result of the responsibilities, intentionally erroneous, given by the person who requested the act, the latter person will respond); if the error caused was avoidable and the agent should and could have verified the situation presented by the provocateur, the agent will be liable for fault (for example, the agent who received a gun, which he was told was not loaded, without verifying the statement, directs it at a person and kills him), will be responsible for the crime of negligence. If the error originated directly from the agent's culpable behavior, he will also be liable for a culpable offense (if the law criminalizes the act in question and when it is committed culpably).

The provoked error excludes the intention of the provoked only for the crime in relation to which the provoker acted and not for another person on the quality of the official whom the agent wanted to hit (he was told that he was some official, although the one in question was a carrier official of the state authority) will not be liable for insult but will be liable for a hit in relation to which the provocation has no relevance. The provocateur - according to some authors - will answer, however, in relation to the crime of insult, committed by the act of the provocateur[1].

Some clarifications are, we think, necessary in relation to the so-called *willful misconduct*. As a form of guilt, negligence also implies an *error on the part of the subject, which does not bear on circumstances necessary for the existence of the crime*, but on *circumstances, states or situations on which its non-existence depends*, i.e. the prevention of socially dangerous consequences (self-instigation, quality the means used for this purpose, the conditions for carrying out the activity, etc.). This error *on the possibility of preventing consequences* allows the existence of *guilt in the form of lenience*, only if the crime can also be committed through fault. In order to understand the *mechanism of the influence of the factual error on guilt, it is necessary to determine those circumstances, states or factual situations whose knowledge is necessary for the existence of guilt*.[2]

However, it is known that not all the circumstances, states or situations in which a certain deed is committed are important for its characterization as a crime. In the case of the crime of murder, for example, the use of *one mean or another* to illegally take a person's life, as well as a series of circumstances related to the *place or time of the act*, etc. they have no importance in considering the fact as a state. However, it is not about such circumstances, but about those whose presence is necessary for the

[1] Ferrando Mantovani, Diritto penale, parte generale, secondo edizione „CEDAM", Padova, 1988, p. p.349

[2] L. Biro, M. Basarab, *op. cit*., (2), p. 154; A. A.Pionkovski, *Studiul asupra vinovăţiei, op. cit.,* p. 133; I. Oancea, notă în J.N., nr.1/1956, p. 145; Alexandru Radulescu, notă în *L.P*., nr. 3/1961, p. 96.

existence of the crime. In establishing these circumstances, there can only be the criterion of the law in our criminal law. The criminal law determines for each individual crime what are those *circumstances, states or situations* that are characteristic and therefore *necessary for the existence of the crime*, where *the error on one of them influences the guilt in the commission of this crime*. Therefore, these circumstances, states or situations cannot be divided into essential and non-essential. For a fuller understanding of the *mechanism* by which *the factual error influences the guilt*, as well as the *degree of this influence*, we consider it useful to appreciate the fact that the examination of the error on the *circumstances, states or situations*, and in connection with the *elements of the crime*[3].

Moreover, under this aspect, it should be mentioned that the factual error can be *invincible* or *culpable* (vincible). The effects of the error are somewhat different in the two situations. Thus, if the error is *invincible*, it completely exonerates from liability, *regardless of whether the act committed was done intentionally or by mistake.* For example, in the case of art. 218 Criminal Code (R. Moldova) (sexual intercourse with a minor), if the author was in an *invincible error* regarding the age of the minor with whom he had sexual intercourse - as happens when, in relation to her physical development, the author could not realize that she is not 15 years old - he will not answer for any crime.

If, however, *the error was due to the fault of the author, it will remove the possibility of holding the accused responsible for an intentional crime, but leaves open the way for him to be held liable for a culpable act*, to the extent that the act committed is also criminalized in this manner. For example, during a hunting party, a participant notices movement in a bush and fires a gun, convinced that there is an animal there, although in reality it was a person. in this case, the error is due to the fault of the author who did not make sure that it was really an animal. Consequently, the error will exonerate the liability for the intentional act, but the perpetrator will be held liable for manslaughter. If the deed is not criminalized and in the event that it was committed through fault, the author will be completely exonerated from liability, even if the error was culpable. Returning to the first example, in the case of the sexual act with a minor, even if the error regarding the age of the minor was due to the perpetrator's fault, he will not be held criminally responsible because the crime committed is criminalized only in the manner of committing it with intent.

In most cases, *the failure to foresee a state, situation or circumstance* (unforeseen fault) or the *easy hope* that the harmful results of an action or inaction *will not occur* (premeditated fault) is *due to the fault of the perpetrator*, as he *did not inform himself sufficiently on the circumstances in which he carried out his conduct, or acted recklessly or recklessly, although he had to take them into account*. For example, in the case of *unforeseeable fault* - it is possible that the perpetrator, as the attending physician of a patient, as we mentioned before, administers to him

[3] Ludovic. Biro, Matei. Basarab, *Curs de drept penal*, al R.P.R., Ed. "Didactică şi Pedagogică", Bucureşti, 1963, p.420; G. Antoniu, *Eroarea de drept penal,* Revista de drept penal Nr. 1, Bucureşti, 1994, p. 29, Gaston Ştefani, George Levasseur, Bernard Bouloc , *Droit pénal général*, treizième édition, „Dalloz", Paris, 1987, p. 424-425; R. Merle, André Vitu, *Traité de droit criminel*, Tome 1 5e, Editura „Cujas", Paris 1984, p.428; R. Garraud, *Traite theorique et pratique du droit penal francais*, Tome premier, treisieme edition, Sirey, Paris, 1913, p. 605, Reinhardt Maurach, *Deuîsches Sîrafrecht, Allgemeiner Teii, 3, Auflage*, C.F. Muller Karlsruhe 1965, p. 237; ; Donnedreu de Vobres, *op.cit.,* p. 84:, Giuseppe Bettioi, Diritto penale, parte generale, „Ottava edizione", CEDAM, Padova, 1973, p. 464; Williams; Hans Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teii, vierie Auflage, Duncker und Humblot, Berlin, 1988, p. 278; Hermann. Blei, *Strafrecht I Allgemeiner Teil*, Ed."C. H. Beck", Munchen, 1983, p. 215.

a medicine dosed wrongly by the pharmacist, with the full belief that the medicine is useful and to cause *serious injury to the patient by mistake*. Obviously, the doctor *was not at fault for the act* committed, as *he could not foresee either the pharmacist's mistake or the harmfulness of the medicine*.

In the case of *premeditated fault*, the error occurs when the perpetrator, although he *behaves carelessly* in terms of the assessment of the circumstances on which the possibility of preventing the harmful result depends, and it will be proven that he was still in error *in relation to a situation, circumstance or state, on which the criminal nature of the act would depend*. Thus, it can be noted that he will benefit from the error excuse, the perpetrator who, engaging in a dangerous car race, on a busy road, in the hope of avoiding any danger due to the exceptional qualities of the vehicle or his driving skills, produces a serious accident due to a *vehicle breakdown*, which he thought had been fixed a short time before. In this way, the *error removes the criminal nature of the act* that cannot be imputed to the perpetrator, when *it is not due to his own fault*. Thus, if a driver, after ta*king the vehicle from the inspection and being assured that the technical control that he was required to have been carried out*, starts driving, and while driving, the steering bar breaks, which results in an accident resulting in death to a person, *is not liable for manslaughter thus produced.* His liability is removed because no fault can be imputed to him in causing the victim's fault; he took over the car with the certainty that the control had been carried out, which in reality had not been carried out or had been done improperly. *This error,* however*, can be due to the fault of another person*, who, by misleading the agent (delusion), caused an erroneous representation in his mind. The deception can be *direct*, when the provocateur acts directly on the provoked, or it can be *indirect*, mediated when the provocateur uses certain means to cause the error (for example, changes the meaning of a road sign, or changes the content of a medical prescription). If *a person intentionally caused his error,* the person who caused the error will be liable for the acts committed by the person in error (for example, for the forgery committed by the notary, which generated the commission of another crime of forgery or tax evasion. In this meaning that if *the error caused was avoidable*, and *the agent should and could have verified the situation presented by the provocateur, he will be liable for the crime committed through negligence* (for example, the agent who received a gun, which he was told was not loaded , without verifying the statement, directs it at a person and kills him), will be liable for the crime of negligence. And if t*he error came directly from the culpable manner of behavior of the agen*t, he will also be responsible for a crime committed by negligence (if the law criminalizes that act)[4].

Speaking further about the incidence of the factual error in the case of the aggravating circumstances of the crimes committed due to imprudence or fault, certain acts provided by the criminal law can be committed with guilt in the form of fault according to art. 190 para. 2 Criminal Code of the Republic of Moldova, and in art. 30 para. 2 of the Criminal Code of Romania, provisions are provided that regulate the incidence of error in the matter of *intentional crimes and their aggravating circumstances,* and they also apply to acts committed out of *fault* that the law punishes, only if *ignorance of the respective state, situation or circumstance it is not itself the result of the perpetrator's fault*[5].

Thus, according to art. 30 para. 2 of the current criminal legislation of Romania, the factual error can

[4] Padovani, *op. cit.,* p. 280; Mantovani, *op. cit.,* p. 344; Pannain, *op. cit.,* p. 671; Merle, Vitu, *op. cit.,* p. 428; Stefani, Levaseur, Bouloc, *op. cit.,* p. 424; G. Antoniu, *op. cit.,* p. 28

[5] V. Dongoroz, *op. cit., Tratat,* p. 419.

also have the effect of removing the aggravating character (of the aggravating circumstances) of a deed committed due to fault, if at the time of the commission he, the perpetrator, *did not know or was wrongly aware of the state, situation or circumstance on which the legal aggravation of the act depends*. And in order for the error to remove the aggravated nature of a deed committed through fault, the following conditions must be met [6]:

1. Therefore, *the crime of imprudence or fault*, in connection with which the error occurs, should be provided by the criminal law not only in a simple form but also in an *aggravated manner*. The criminal code in force criminalizes a series of acts committed by imprudence in the form of negligence or fault without provision, in both forms, such as *body injury due to imprudence or fault, destruction by imprudence or fault or negligence in the service*, etc.

2. Through his act, the person invoking the error must have produced socially dangerous results that *characterize the aggravated form of the act due to imprudence or fault*.

3. The perpetrator must demonstrate that he was in error in connection with any state, situation or circumstance on which the occurrence of the negative result that characterizes the act in its aggravated form depended, for example in the case where the author of a destruction proves that he did not he knew, or he knew wrongly, a circumstance that depended on the amplification of the damage caused up to its actions and implications.

Of course, the factual error on the *aggravating circumstances* will produce the same effects of *partial annihilation of the criminal liability* even if they have a judicial character. In this hypothesis, the error *will not completely remove the criminal liability* for the committed deed, but it will remove the aggravating effect of the legal circumstance, *contributing to the individuality of the criminal liability* and the fixing of a punishment that correctly reflects the seriousness of the deed and the *real degree of guilt of the perpetrator* [7].

It is generally accepted in the theory of criminal law and in the legislation that a *circumstance that the perpetrator was not aware of at the time of committing the act does not constitute an aggravating circumstance* of the crime committed. *The factual error excludes in this case the aggravated character* of the crime which can only exist under its simple aspect. The factual error can influence the guilt, even when it exists in the form of imprudence or fault, under the double condition that the deed committed in such circumstances constitutes a crime, and when it is committed due to imprudence or fault, there will no longer be a factual error, because the deed to be imputed to the perpetrator himself as a result of his imprudence or fault [8].

Speaking further about the incidence of the factual error in the case of the aggravating circumstances of the crimes committed due to imprudence or fault, certain acts provided by the criminal law can be committed with guilt in the form of fault according to art. 190 para. 2 Criminal Code of the Republic of Moldova, and in art. 30 para. 2 of the Criminal Code of Romania, provisions are provided that regulate the incidence of error in the matter of intentional cri-

[6] I. Tanoviceanu, V. Dongoroz, *Tratat de drept şi procedură penală*, vol. I, *op. cit*., p. 673; V. Dongoroz, *op.cit.,* p. 423; *T. Pop Drept penal comparat. Partea generală*, vol. II, Cluj, 1923, p. 469. V.Dongoroz, *op. cit*., p. 318, L. Biro şi M. Basarab, *op.cit.,* (2), p. 143, nota 1; V.Papadopol, în *L.P.* , nr. 8/1856, p. 901-914.

[7] L. Biro, M. Basarab, *op.cit.,* (2), p. 154;; A. A. Пионтковский «Учение о преступлении по совецкому уголовному праву», Москва, 1961., p. 133; В.И. Якушин «Ошибка и значение ее установления в уголовном праве», Издательство Казанского Университета, 1988, p.29.; I. Oancea, notă în *J.N.,* nr.1/1956, p. 145; Alexandru Radulescu, notă în *L.P.,* nr. 3/1961, p. 96.

[8] V. Papadopol, *op. cit.,* Speţa. Proca în *J.N*., nr. 7/1964, p. 908.

mes and their aggravating circumstances, and they also apply to acts committed out of fault that the law punishes, only if ignorance of the respective state , situation or circumstance it is not itself the result of the perpetrator's fault.

Thus, according to art. 30 para. 2 of the current criminal legislation of Romania, the factual error can also have the effect of removing the aggravating character (of the aggravating circumstances) of a deed committed due to fault, if at the time of the commission he, the perpetrator, did not know or was wrongly aware of the state, situation or circumstance on which the legal aggravation of the act depends. And in order for the error to remove the aggravated nature of a deed committed through fault, the following conditions must be met:

1. Therefore, the crime of imprudence or fault, in connection with which the error occurs, should be provided by the criminal law not only in a simple form but also in an aggravated form. The criminal code in force criminalizes a series of acts committed by imprudence in the form of negligence or fault without provision, in both forms, such as bodily injury due to imprudence or fault, destruction by imprudence or fault or negligence in the service, etc.

2. Through his act, the person invoking the error must have produced socially dangerous results that characterize the aggravated form of the act due to imprudence or fault.

3. The perpetrator must demonstrate that he was in error in connection with any state, situation or circumstance on which the occurrence of the negative result that characterizes the act in its aggravated form depended, for example in the case where the author of a destruction proves that he did not he knew, or he knew wrongly, a circumstance that depended on the amplification of the damage caused up to his actions and implications

Conclusions

Of course, the factual error on the aggravating circumstances will produce the same effects of partial annihilation of the criminal liability even if they have a judicial character. In this hypothesis, the error will not completely remove the criminal liability for the committed deed, but it will remove the aggravating effect of the legal circumstance, contributing to the individuality of the criminal liability and the fixing of a punishment that correctly reflects the seriousness of the deed and the real degree of guilt of the perpetrator.

It is generally accepted in the theory of criminal law and in the legislation that a circumstance that the perpetrator was not aware of at the time of committing the act does not constitute an aggravating circumstance of the crime committed. The factual error excludes in this case the aggravated character of the crime which can only exist under its simple aspect. The factual error can influence the guilt, even when it exists in the form of imprudence or fault, under the double condition that the deed committed in such circumstances constitutes a crime, and when it is committed due to imprudence or fault, there will no longer be a factual error, because the deed to be imputed to the perpetrator himself as a result of his imprudence or fault.

So, for example, the norm of criminalizing slander stipulates the requirement that the imputable statement could have exposed the victim to a criminal sanction, if the agent is convinced that the statement made does not expose the victim to a criminal sanction, the intention of slander is excluded (if the other alternative hypotheses also , described in the incrimination norm regarding the consequences to which the victim may be exposed, the slanderous statement is not verified); in this case, the agent represents a fact other than the one disclosed in the incrimination norm. Likewise, if the person accused of conceal-

ment is in error regarding the circumstance that the concealed asset comes from an act provided for by the criminal law.

Bibliographical references

1. TANOVICEANU, I., DONGOROZ, V. T*reatise on law and criminal procedure*, vol. I, op. cit., p. 673.

2. POP, T. *Comparative criminal law*. *General part,* vol. II, Cluj, 1923, p. 469.

3. OANCEA, I. *Note in J.N.*, no. 1/1956, p. 145; Alexandru Radulescu, note in L.P., no. 3/1961, p. 96.

4. PAPADOPOL, V. Op. cit., Speța. Proca in J.N., no. 7/1964, p. 908.

5. BASARAB, Matei. *Criminal Law Course of the Republic of Poland*, Ed. "Didactics and Pedagogy", Bucharest, 1963, p.420.

6. ANTONIU, G. *Criminal Law Error,* Criminal Law Review No. 1, Bucharest, 1994, p. 29.

7. MANTOVANI, Ferrando. *Diritto penale, parte generale.* Secondo edizione "CEDAM", Padua, 1988, p. p.349.

8. GASTON, Ştefani, LEVASSEUR, George. *Droit pénal général*. Treizième edition, "Dalloz", Paris, 1987, p. 424-425.

9. MERLE, V., VITU, André. *Traité de droit criminel,* Tome l 5e, "Cujas" Publishing House, Paris 1984, p.428.

10. GARRAUD, R. *Traite theorique et pratique du droit penal francais*, Tome premier, treisieme edition, Sirey, Paris, 1913, p. 605.

11. REINHARDT, Maurach. *Deuîsches Sîrafrecht,* Allgemeiner Teii, 3, Auflage, C.F. Müller Karlsruhe 1965, p. 237.

12. GIUSEPPE, Bettioi. *Diritto penale, parte generale,* "Ottava edizione", CEDAM, Padova, 1973, p. 464.

13. Williams; Hans Heinrich Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teii, vierie Auflage, Duncker und Humblot, Berlin, 1988, p. 278.

14. HERMANN. Blei, *Strafrecht I Allgemeiner Teil,* Ed."C. H. Beck", Munich, 1983, p. 215.

15. PIONTKOVSKY, A. A. *Teaching about crimes under Soviet criminal law*. Moscow, 1961., p. 133.

16. YAKUSHIN, V. I. *Ошибка и значение ее установния в криминальном праве.* Издательство Казанского Университета, 1988, p.29.

17. PIONKOVSKI, A. A. *Study on guilt*, op. cit., p. 133; I. Oancea, note in J.N., no. 1/1956, p. 145; Alexandru Radulescu, note in L.P., no. 3/1961, p. 96.

CZU 342.56
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).09

PROIECTUL DE LEGE CU PRIVIRE LA CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE ȘI GOLIREA DE SENS A UNEI CĂI DE ATAC – RECURSUL

Serghei ȚURCAN
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *sergheiturcan@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-1786-9197

Iulian RUSANOVSCHI
Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *rusanovschi_iulian@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-6066-1762

Recursul reprezintă o cale de atac ce are menirea de a pune în valoare principiul constituțional al dublului grad de jurisdicție, iar natura sa juridică decurge din această împrejurare. Prin intermediul acestei căi de atac, Curtea Supremă de Justiție își îndeplinește unul din cele mai importante roluri – cel de unificare a practicii judiciare. Existența unei instanțe supreme reprezintă și o chestiune de unitate națională, ținând cont de faptul că, în Republica Moldova există două unități teritorial-administrative autonome – Transnistria și Găgăuzia. Două sunt principiile de bază ale Curții Supreme de Justiție: primul îl constituie suveranitatea hotărârilor date în ultimă instanță și al doilea e conținut în caracterul recursului, de unde reiese că, instanța supremă nu constituie un al treilea grad de jurisdicție și ca atare îi este oprită cunoașterea fondului cauzelor primite spre examinare. Proiectul de lege al Curții Supreme de Justiție desfigurează această cale de atac, care poate fi folosită doar pentru cauzele cu cea mai mare importanță social și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului.

Cuvinte-cheie: *Constituție, lege, instanţă, contestație, recurs, control de constituționalitate.*

THE DRAFT LAW ON THE SUPREME COURT OF JUSTICE AND THE EMPTYING OF THE MEANING OF A WAY OF ATTACK – THE APPEAL

The remedy implies the right of the parties to benefit, in the resolution of an existing dispute, apart from the courts of fact and a court of law, intended to verify the way of applying the objective law to the case under judgment. Through this appeal, the Supreme Court of Justice fulfills one of its most important roles - that of unifying judicial practice. The existence of a Supreme Court is also a matter of national unity, taking into account the fact that in the Republic of Moldova there are two autonomous territorial-administrative units - Transnistria and Gagauzia. There are two basic principles of the Supreme Court of Justice: the first is the sovereignty of the decisions given in the last instance and the second is contained in the nature of the appeal, from which it appears that the Supreme Court does not constitute a third degree of jurisdiction and as such is prevented from knowing the substance of the cases received for examination. The draft law of the Supreme Court of Justice disfigures this remedy at law, which can only be used for cases of the

greatest social and legal importance, as well as those that reveal particularly serious violations of the law and human rights.
Keywords: *Constitution, law, court, opposition, appeal, constitutionality control.*

PROJET DE LOI SUR LA COUR SUPRÊME DE JUSTICE ET LE VIDAGE DE SENS D'UN APPEL – LE RECOURS

Le recours est un appel qui vise à mettre en évidence le principe constitutionnel de double compétence, et sa nature juridique découle de cette circonstance. Par cet appel, la Cour Suprême de Justice remplit l'un de ses rôles les plus importants, celui d'unifier la pratique judiciaire. L'existence d'une Cour Suprême est également une question d'unité nationale, compte tenu du fait qu'en République de Moldova, il existe deux unités administratives territoriales autonomes-la Transnistrie et la Gagaouzie. Deux sont les principes de base de la Cour Suprême de justice: le premier est la souveraineté des jugements rendus en dernier ressort et le second est contenu dans le caractère de l'appel, d'où il résulte que la Cour Suprême ne constitue pas un troisième degré de juridiction et en tant que tel est empêché de connaître le fond des affaires reçues pour examen. Le projet de loi de la Cour Suprême de Justice défigure cet appel, qui ne peut être utilisé que pour les affaires de la plus haute importance sociale et juridique, ainsi que celles qui révèlent des violations particulièrement graves de la loi et des Droits de l'Homme.
Mots-clés: *Constitution, loi, tribunal, appel, recours, révision constitutionnelle.*

ПРОЕКТ ЗАКОНА О ВЫСШЕЙ СУДЕБНОЙ ПАЛАТЕ И ЛИШЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ СПОСОБА ОПРОТЕСТОВАНИЯ – АПЕЛЛЯЦИЯ

Апелляция представляет собой способ опротестования, целью которой является подчеркнуть конституционный принцип двойной инстанции, и ее правовая природа вытекает из этого обстоятельства. Посредством апелляции Верховный суд выполняет одну из своих важнейших функций – унификацию судебной практики. Существование Верховного суда также является вопросом национального единства, учитывая тот факт, что в Республике Молдова существуют две автономные территориально-административные единицы - Приднестровье и Гагаузия. Существуют два основных принципа Верховного суда: первый — это суверенитет решений, вынесенных в последней инстанции, а второй содержится в характере апелляции, из чего следует, что Верховный суд не является третьей судебной инстанцией. и, как таковой, не может знать существа дел, поступивших на рассмотрение. Законопроект Верховного суда лишает смысла это обращение, которое может быть использовано только по делам, имеющим наибольшую социально-правовую значимость, а также по делам, выявляющим особо серьезные нарушения закона и прав человека.
Ключевые слова: *Конституция, закон, суд, апелляция, обращение, контроль конституционности.*

Introducere

Proiectul legii Curții Supreme de Justiție, propus spre dezbatere publică în septembrie 2022, conține unele prevederi care tratează și chestiunea căilor de atac. Respectiv, în baza art. 2 lit. c) al proiectului de lege, CSJ asigură „examinarea în calitate de instanță de recurs a cauzelor cu cea mai mare importanță socială și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului”.

De asemenea, în conceptul proiectului de lege privind reformarea CSJ se indică faptul că va fi creat temeiul „pentru inadmisibilitatea recursului în cazul în care acesta din punct de vedere tehnic se

încadrează în temeiurile de recurs, însă nu prezintă o importanță juridică socială suficientă". În aceeași ordine de idei, se propune ca instanța supremă să își păstreze competența examinării doar asupra cauzelor deosebit de grave ale legii și ale drepturilor omului, iar codurile de procedură să fie modificate pentru a permite examinarea probatoriului în situațiile în care hotărârile contestate cu recurs vor fi arbitrare sau bazate pe o apreciere vădit *nerezonabilă* a probelor.

Partea de cercetare

Considerăm că aceste modificări legislative nu respectă fundamentele constituționale ale căii de atac recursul și riscă să aducă atingere fundamentale dreptului la apărare și a accesului la justiție. Prin Hotărârea nr. 26/2010 Curtea Constituțională a stabilit expres cele trei criterii de calitate ale unui act normativ - *accesibilitate, previzibilitate şi claritate* – iar pentru a corespunde acestor criterii, „norma de drept trebuie să fie formulată cu suficientă precizie, astfel încât să permită persoanei să decidă asupra conduitei sale şi să prevadă, în mod rezonabil, în funcţie de circumstanţele cauzei, consecinţele acestei conduite. În caz contrar, cu toate că legea conţine o normă de drept care aparent descrie conduita persoanei în situaţia dată, persoana poate pretinde că nu-şi cunoaşte drepturile şi obligaţiile. Într-o astfel de interpretare, norma ce nu corespunde criteriilor clarităţii este contrară art.23 din Constituţie, care „statuează obligaţia statului de a garanta fiecărui om dreptul de a-şi cunoaşte drepturile".

Drept urmare, sintagma înserată la art. 2 lit. c) a proiectului de lege cu privire la CSJ care prevede că „*examinarea în calitate de instanță de recurs a cauzelor cu cea mai mare importanță socială și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului*" nu corespunde criteriului de claritate și nu oferă o precizie suficientă. O astfel de normă va da naștere unui arbitrariu din partea magistraților, care vor avea dreptul discreționar de a decide asupra nivelului de importanță socială și juridică a multitudinii de cauze parvenite spre examinare în ordine de recurs.

De asemenea, o atare normă de drept va genera un fenomen de segregare, diferențiere pe aumite criterii arbitrare și discriminare a persoanelor lezate în drepturi prin pronunțarea unor hotărâri ilegale de către instanțele ierarhic superioare. Există riscul ca majoritatea recursurilor să fie respinse ca fiind inadmisibile doar din considerentul că ele nu relevă o încălcare care se dorește a fi „*deosebit de gravă a legii și a drepturilor omului*". Pentru fiecare persoană în parte, dreptul lezat în speța respectivă poate constitui o încălcare deosebit de gravă, însă pentru CSJ această încălcare poate fi apreciată ca fiind de o gravitate mai redusă. Considerăm că nu există argumente în lume care ar determina această discrepanță vădită între cele două poziții procesuale. Iar dacă e vorba de omul inocent, oricât de mică ar fi pedeapsa, dacă aceasta este nedreaptă, el poate cere să fie scutit de ea. Pedeapsa cea mai mică reprezintă infinitul nedreptății față de cel nevinovat, deziderat pus în pericol în condițiile imposibilității contestării cu recurs a unei sentințe/decizii ilegale din simplul motiv că în esență, nu ar reprezintă *cea mai mare importanță socială și juridică*.

În practica sa, CtEDO nu recomandă situațiile în care o lege poate fi interpretată extensiv defavorabil condamnatului, sau o aplicare defavorabilă a legii pentru a se asigura protecția persoanei împotriva arbitrariului. De asemenea, Curtea Constituțională a stabilit prin Hotărârea nr. 24/2019 că: „pentru ca legea să îndeplinească cerinţa previzibilităţii, ea trebuie să precizeze cu suficientă claritate întinderea şi modalităţile de exercitare a puterii de apreciere a autorităţilor în domeniul respectiv, ţinând cont de scopul legitim urmărit". O putere discreționară nelimitată acordată instanțelor judecătorești, nu poate trece testul previzibilității. Este evident că acestei

legi îi va urma modificarea codurilor de procedură prin care recursul va fi accesibil doar într-un număr redus de cazuri și va fi examinat de către Curte Supremă de Justiție doar în cazurile *cu cea mai mare importanță socială și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului*, fără ca să existe un *clasificator* al cauzelor de mare importanță socială…

Având în vedere că orice cale de atac se fundamentează pe dreptul constituțional la apărare și accesul liber la justiție, recursul este instituit pentru a garanta dreptul la un proces echitabil și pentru reglementarea unui remediu efectiv în temeiul căruia orice persoană care se consideră victimă a unei violări ale drepturilor sale protejate de Convenţie, poate ataca în faţa instanţelor judecătoreşti presupusa violare (art. 13 din CEDO).

Recursul presupune dreptul părților de a beneficia, în rezolvarea unui litigiu existent, în afară de instanțele de fapt și de o instanță de drept, menită să verifice modul de aplicare al dreptului obiectiv la speța supusă judecății. Instanțele de fond arată care este dreptul părților în proces, iar instanța de recurs se preocupă în mod impersonal și obiectiv să arate dreptul tuturor. În această logică de idei, nici o hotărâre judecătorească nu poate fi sustrasă posibilității de contestare cu recurs în vederea verificării legalității hotărârii recurate. De aici devine neclar cum va putea CSJ să unifice practica judiciară prin ghiduri practice de aplicare a legislației și a unor recomandări în materie, dacă în atribuțiile ei va intra doar examinarea cererilor de recurs cu *cea mai mare importanță socială și juridică* și cererile care vor reclama *încălcări deosebit de grave ale legii și ale drepturilor omului*?

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 s-a stabilit la punctul 112 că: „un sistem în care Curții Supreme de Justiție îi este acordată posibilitatea de a adresa instanțelor de rang inferior „recomandări/explicații" în probleme de aplicare a legislației, nu este de natură să favorizeze apariția unei puteri judecătorești cu adevărat independente. Judecătorii nu pot fi priviți ca funcționari administrativi care să execute întocmai indicațiile „superiorilor", în speță a judecătorilor de la CSJ.

Legislația actuală nu stabilește nici un criteriu material prin care să cuantifice noțiunile de „cea mai mare importanță socială" și cea de „încălcări deosebit de grave ale legii și ale drepturilor omului". Din acest motiv există riscul evident ca „*marea importanță socială*" sau „*gravitatea*" să fie apreciată în baza unor criterii arbitrare și discreționare de către cei dotați cu această competența a aplicării legii.

Luând în considerație multitudinea semnificațiilor acestei sintagme, destinatarul normei nu poate cunoaște exact care este acțiunea/inacțiunea prohibită, astfel încât să își cunoască exact drepturile sale și conduita pe care trebuie să o adopte în modul corespunzător. În practică, stabilirea acestora poate fi făcută doar de cei în drept să aplice legea și în baza unor critorii lipsite de suport legal, aruncând justițiabilul într-o stare de incertitudine juridică și oferind Curți Supreme de Justiție o marjă de discreție excesivă. În consecință, exercitarea unui atare recurs aduce o știrbire fundamentelor sale constituționale fiindcă îngrădește evident dreptul la apărare și limitează în mod neconstituțional accesul liber la justiție prin crearea unor filtre discreționare de admisibilitate a recursurilor.

La etapa actuală în R. Moldova există un decalaj considerabil între teoria dreptului constituțional și practica realizării ideilor constituționale întruchipate în normele juridice: „ideile nu se transformă în ideologisme, în stereotipuri ale conștiinței de drept, iar altele legislative, care dezvoltă și concentrează ideile de drept constituțional și care s-ar părea că poartă un caracter aplicativ, nu funcționează eficient". În aceeași ordine de idei, academicianul Ion Guceac este de părere că „problema principală a dezvoltării

constituționale ca proces de organizare a instituțiilor publice, a voințelor individuale nu este noutatea ideilor constituționale propuse, ci conștiința de drept insuficientă care domină în societate".

În același proiect de lege se insistă pe ideea ca instanța supremă să poată examina ca instanță de fond o serie de cauze ce îi vor fi deferite prin lege, iar hotărârile adoptate astfel de CSJ să devină irevocabile din momentul pronunțării, în mod special fiind vorba de contestațiile depuse împotriva hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii și a Consiliului Superior al Procurorilor.

Considerăm că excluderea acestor hotărâri de la controlul legalității reprezintă o eroare gravă. Rațiunea existenței căilor de atac se bazează pe ideea că, judecata este supusă erorii, iar judecătorii sub cuvântul interpretării, substituie în hotărâre textul precis al legii cu voința lor arbitrară. În consecință, căile de atac sunt privite ca remedii procesuale cu ajutorul cărora ar putea fi înlăturate eventualele erori apărute într-un proces de judecată concret. Excluderea posibilității de supunere a unei hotărâri controlului de legalitate reprezintă o îngrădire improprie a accesului liber la justiție.

Recursul este organizat pentru salvgardarea interesului public și el trebuie înserat expres în textul Constituției, pentru a lipsi puterea legiuitoare de posibilitatea discreționară de a exclude verificarea legalității unei hotărâri judecătorești prin suprimarea dreptului la recurs. Toate legislațiile moderne și democratice reglementează căi de atac împotriva hotărârilor judecătorești, indiferent de gradul instanței care le adoptă. Hotărârile CSJ pot fi contestate cu recurs tot la Curtea Supremă de Justiție printr-un recurs pe orizontală. Recursul pe orizontală reprezintă o „judecată realizată de un complet aflat pe același nivel ierarhic, altul decât cel care a adoptat hotărârea recurată". Modul de organizare a instanțelor de judecată naționale nu poate constitui un motiv de anihilare a dreptului la un remediu efectiv garantat de art. 13 CEDO și a dreptului de acces liber la justiție.

Potrivit articolului 20 din Constituție „orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime". Nici o lege nu poate îngrădi accesul persoanelor la justiţie. Garantarea accesului liber la justiție nu se poate realiza prin legi care nu oferă împricinaților posibilitatea declanșării unui control de legalitate a hotărârilor care le afectează drepturile și interesele personale. Într-o astfel de situație, accesul liber la justiție și dreptul la apărare devin drepturi iluzorii și lipsesc de conținut prevederile art. 119 din Constituție, oferind de cealaltă parte, drepturi discreționare și poziție de infailibilitate judecătorilor din cadrul CSJ care vor căpăta dreptul de a adopta hotărâri irevocabile ca instanță de fond.

Dublul grad de jurisdicţie constituie un drept recunoscut justiţiabililor prin Protocolul nr. 7 al Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. „Acesta presupune că orice persoană declarată vinovată de săvârşirea unei infracţiuni de un tribunal, are dreptul de a cere examinarea hotărârii, prin care i s-a stabilit vinovăţia, de către o instanţă superioară în grad".

O altă chestiune care vizează proiectul legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție constă în acordarea unei noi prerogative și anume acea cale de examinare a probatoriului în situațiile în care hotărârile contestate cu recurs sunt arbitrare sau bazate pe o apreciere vădit *nerezonabilă* a probelor.

La ziua de azi, CSJ poate examina probatoriul existent la materialele cauzei doar în situația în care deține calitatea de instanță de fond (spre exemplu în cazul infracțiunilor comise de Președintele R. Moldova). Atunci când instanța supremă examinează cererile de recurs, este în drept să verifice doar legalitatea hotărârii atacate. Recursul este un mijloc de a obține reformarea unei hotărâri însă el nu constituie un nou apel, el nu reprezintă o continuare a examină-

rii cauzei în fond și din acest motiv instanța supremă nu poate verifica decât legalitatea hotărârii, fără a avea prerogativa aprecierii probelor.

În condițiile în care recursul împotriva deciziei instanței de apel este o cale extraordinară de atac, motivele de recurs pot avea ca obiect doar nelegalitatea hotărârii recurate nu și temeinica acesteia. Recursul este o cale de atac devolutivă doar în drept nu și în fapt, iar instanța de recurs nu judecă pricina ci doar verifică legalitatea hotărârii instanței de fond, fapt pentru care nu există o justificare ca în ordine de recurs să se poată administra probe.

Legislațiile europene admit posibilitatea prezentării de noi probe în ordine de recurs doar în cazuri excepționale (Spania, România, Italia) în ideea demonstrării și combaterii motivelor de casare, fiind vorba doar de înscrisuri noi pe care părțile nu le-au deținut pe parcursul examinării cauzei în fond și nici nu le puteau deține/obține. Subliniem că aceste probe admise de unele legislații europene în ordine de recurs vizează demonstrarea motivelor de recurs, ci nu demonstrarea unei situații de fapt diferită de cea reținută prin hotărârea recurată, fiindcă situațiile de fapt nu reprezintă atributul instanței de recurs.

În practica recentă a CSJ există situații în carea aceasta și-a extins atribuțiile în mod arbitrar prin aprecierea probatoriului existent la materialele cauzei în situația examinării cererii de recurs în secțiunea a 2-a. În cauza contencioasă *Colgiu E. contra Consiliului R. Sângerei*, CSJ a oferit apreciere mai multor probe din dosar după cum urmează: „*Colegiul lărgit apreciază critic abordările instanței de fond și apel, care în scopul constatării valorii bunurilor imobile și anume a terenurilor confiscate ilegal și a sumelor ce urmează a fi achitate reclamantei Eleonora Colgiu, au reținut informația eliberată avocatului Rusanovschi Iulian la 11 ianuarie 2016 de Bursa imobiliară „Lara", pe motiv că prin răspunsul nr.11/01-05/2253/2017 din 22 septembrie 2017, Departamentul Cadastru a Agenției Servicii Publice a invocat că obiecte ale evaluării potrivit Metodologiei aprobate prin Ordinul Agenției Relații Funciare și Cadastru nr.136/2008, sunt construcțiile și încăperile, iar terenurile nu constituie obiecte ale evaluării, astfel pentru acest tip de bunuri imobile servicii de evaluare a bunurilor confiscate nu se prestează. Relevant fiind că însăși Bursa imobiliară „Lara" în cuprinsul informației cu nr. 07 și nr. 08 din 11 ianuarie 2016, specifică că documentul are un caracter informațional despre valoarea indicată și că, valoarea dată poate devia în dependență de starea tehnică, planimetrie, condițiile tranzacției, modalitatea de achitare ș.a…*"

În această manieră CSJ și-a depășit atribuțiile atunci când a dat apreciere unor probe din dosar, în condițiile în care legea îi permite să verifice doar legalitatea hotărârii contestate nu și temeinica acesteia. În speță, decizia CSJ în această cauză, pronunțată la 12.10.2022 este abuzivă și ilegală deoarece soluția de respingere a despăgubirii victimei represiunilor politice prin achitarea contravalorii terenurilor confiscate în urma represiunilor politice s-a întemeiat pe art. 12 din Legea 1225/1992 care prevede exact contrariul. Această atitudine și eventuala atribuire Curții Supreme a dreptului de a examina probatoriul existent la materialele cauzei reprezintă o pârghie improprie acestei instituții și va duce la scăderea încrederii populației în justiție, arbitrariu și chiar la denaturarea recursului, în calitatea sa de cale de atac de reformare.

Concluzii

În consecință, suntem de părere că Ministerul Justiției și Parlamentul R. Moldova ar urma să solicite opinia specialiștilor în domeniu și a mediului academic în vederea îmbunătățirii proiectului de lege și a garantării accesului la justiție și dreptului la apărare tuturor cetățenilor care se consideră lezați în drepturi prin hotărârilor pronunțate de instanțele

ierarhic inferioare Curții Supreme de Justiție, indiferent de nivelul *de importanță socială* a acelor cauze de judecată.

Referințe bibliografice

1. https://www.justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-cu-privire-la-curtea-suprema-de-justitie-nota-informativa-la-proiect
2. https://justice.gov.md/ro/content/concepte-de-acte-normative
3. Hotărârea CEDO din data de 08.02.1996 Domenichi contra Italiei adoptată de Marea Cameră. Site: https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6d810.html, accesat la data de 22.10.2022.
4. Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 17.10.2019 privind controlul consituționalității unor prevederi din articolele 189 alin. (3) lit. f), 307 alin. (2) lit. c), 327 alin. (2) lit. c), 329 alin. (1) și alin. (2) lit.b) și din articolul 335 alin. (11) din Codul penal al R. Moldova. Site: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_24_151g_urm%C4%83ri%20grave_ro.pdf, accesat la data de 07.07.2019.
5. NEGULESCU, P., ALEXIANU, G. *Tratat de drept public*. Volumul I. București: Casa Școalelor, 1942. p. 121.
6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 355-359 din 14.10.2016.
7. GUCEAC, Ion. *Constituția la răscruce de milenii.* Chișinău: S.n. (ÎS FEP „Tipografia Centrală"), 2013. p. 300.
8. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
9. POPESCU, C. *Diminuarea garanțiilor constituționale privind independența și imparțialitatea instanțelor judecătorești, în urma revizuirii constituționale.* În: Pandectele Române, 2003, nr. 6. p. 7.
10. BOROI, G., STANCU, M. *Drept procesual civil,* Editura Hamangiu, București 2015, p. 625.
11. Site: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68919, accesat la 02.11.2022.

CZU 343.265
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).10

APLICAREA LIBERĂRII CONDIȚIONATE ÎNAINTE DE TERMEN – REACȚIE ASUPRA FENOMENULUI INFRACȚIONAL

Elena GROIAN
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail:*groianelenagh@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0003-2439-8255

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen reprezintă o alternativă a detențiunii pentru persoana condamnată, în cazul în care aceasta este flexibilă de a păși pe calea corijării și reeducării, astfel fiind examinată în acest sens de către angajații instituției penitenciare în a cărei custodie se deține condamnatul, înainte de a se adresa în instanța de judecată. Această cale extrajudiciară existentă și temeiurile de liberare condiționată, sunt benefice atât pentru a face o claritate în sensul întrunirii condițiilor pentru eventuala liberare condiționată a condamnatului cât și, având în vedere volumul preponderent în creșterea numărului dosarelor puse pe rol în cauzele privind deținuții în instanțele de judecată naționale, o ușurare a lucrului judecătorului. În același timp, examinarea prealabilă a personalității condamnatului ar trebui efectuată încă de la începutul executării pedepsei privative de libertate, în scop de a nu admite propunerea pentru liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen a unui condamnat care de fapt nu întrunește condițiile prevăzute de lege.

Cuvinte-cheie: *liberare condiționată, alternativă a detențiunii, condamnat, corijare, reeducare, instituții penitenciare, custodie.*

THE APPLICATION OF CONDITIONAL RELEASE BEFORE THE TERM - REACTION TO THE CRIMINAL PHENOMENON

Conditional release from punishment before the term is an alternative to detention for the convicted person, if he is flexible to follow the path of correction and re-education, thus being examined in this sense by the employees of the penitentiary institution in whose custody the convict is held , before going to court. This existing extrajudicial way and the grounds for conditional release, are beneficial both for making a qualification in the sense of meeting the conditions for the possible conditional release of the convicted and, considering the predominant volume in the increase in the number of files brought to the table in the cases concerning detainees in the courts of national judgment, an easing of the judge's work. At the same time, the preliminary examination of the convict's personality should be carried out from the beginning of the execution of the custodial sentence, in order not to admit the proposal for the conditional release of the sentence before the term of a convict who in fact does not meet the conditions provided by the law.

Keywords: *conditional release, alternative to detention, convict, correction, re-education, penitentiary institutions, custody.*

L'APPLICATION DE LA LIBÉRATION CONDITIONNELLE AVANT LE TERME - RÉACTION AU PHÉNOMÈNE CRIMINEL

La libération conditionnelle de la peine avant terme est une alternative à la détention pour le condamné, s'il est flexible pour suivre la voie de la correction et de la rééducation, étant ainsi examiné dans ce sens par les employés de

l'établissement pénitentiaire dont le condamné a la garde. est tenue, avant d'aller au tribunal. Cette voie extrajudiciaire existante et les motifs de libération conditionnelle, sont bénéfiques à la fois pour faire une qualification dans le sens de remplir les conditions d'une éventuelle libération conditionnelle du condamné et, compte tenu du volume prédominant dans l'augmentation du nombre de dossiers portés à la table dans les affaires concernant les détenus devant les juridictions nationales, un allégement du travail du juge. Parallèlement, l'examen préalable de la personnalité du condamné doit être effectué dès le début de l'exécution de la peine privative de liberté, afin de ne pas admettre la proposition de libération conditionnelle de la peine avant le terme d'un condamné qui en fait ne remplit pas les conditions prévues par la loi.

Mots-clés: *libération conditionnelle, alternative à la détention, condamné, correction, rééducation, établissements pénitentiaires, garde à vue.*

ПРИМЕНЕНИЕ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ - РЕАКЦИЯ НА ПРЕСТУПНОЕ ЯВЛЕНИЕ

Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания является для осужденного альтернативой содержанию под стражей, если он гибко идет по пути исправления и перевоспитания, при этом до обращения в суд проходит обследование работниками пенитенциарного учреждения, в котором находится осужденный. Существующий внесудебный способ и основания для условно-досрочного освобождения выгодны как для проведения квалификации в смысле выполнения условий возможного условно-досрочного освобождения осужденного, так и, учитывая преобладающий объем увеличения количества дел, доставляемых в следственный изолятор, облегчение работы судьи. При этом, предварительное освидетельствование личности осужденного должно проводиться с начала отбывания наказания в виде лишения свободы, чтобы не допустить представления об условно-досрочном освобождении от наказания раньше срока осужденного, которое фактически не соответствует условиям, предусмотренным законом.

Ключевые слова: *условно-досрочное освобождение, альтернатива задержанию, осужденный, исправление, перевоспитание, пенитенциарные учреждения, содержание под стражей.*

Introducere

Pedeapsa penală fiind o măsură de constrângere statală şi un mijloc de corectare şi reeducare a condamnatului ce se aplică de instanţele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracţiuni, cauzând anumite lipsuri şi restricții drepturilor lor, a produs o reacţie negativă a întregii societăţi asupra flagelului infracţional şi, desigur, a atras un răspuns de represiune penală a faptelor condamnabile. În pofida faptului că scopurile pedepsei penale constau în restabilirea echităţii sociale, corectarea condamnatului, precum şi prevenirea săvârșirii de noi infracţiuni atât din partea condamnaţilor, cât şi a altor persoane, acestea pot fi atinse uneori și fără executarea pedepsei în regim de detenţiune. Astfel legiuitorul a prevăzut în art.91 Codul Penal al Republicii Moldova una din instituţiile juridice, care-i conferă judecătorului posibilitatea de a libera persoana de pedeapsa penală, şi mai exact liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen.

Instituţia liberării de pedeapsa penală a fost instituită ca fiind un pilon de salvare al legiuitorului în reglementarea unor situaţii ce nu necesită o recluziune a unei persoane vinovate de o faptă penală. Deşi pedeapsa penală sub forma închisorii a dominat decenii la rând, aceasta nu a convins societatea că este unicul mijloc desăvârşit în corectarea şi reeducarea persoanelor care au săvârşit fapte penale, pedepsite cu o astfel de sancţiune. Astfel, Datorită răsturnării postulatului desăvârşirii aplicării pedepsei cu închisoare ca unicul mijloc raţional al salvării societăţii

de fenomenul infracţional, sistemul justiţiei a beneficiat din partea legiuitorului de apariţia unor norme penale ce reglementează astfel de situaţii cu alternative pentru pedeapsa închisorii.

În acest sens, condițiile ce trebuie respectate de către persoana condamnată, reprezintă un aspect primordial, în cadrul aplicării liberării condiționate de pedeasă penală înainte de termen. Importanţa aplicării liberării condiționate înainte de termen este oportună datorită existenţei elementului condiţionat ce ţine de scutirea şi favorizarea persoanei condamnate, precum şi tendinţa spre reeducare şi corijare a acestuia din partea statului, de care trebuie să dea dovadă persoana condamnată, fără aplicarea pedepsei cu închisoarea, stabilind o alternativă bine calificată şi restricţionată.

În această ordine de idei, deducem motivele şi specificul numeroaselor cereri şi demersuri parvenite în instanţele de judecată din ţară, ceea ce dă dovadă de un succes rezultat al aplicării instituţiei abordate, manifestată prin sîrguinţa condamnaţilor cu privire la întrunirea cumulativă a condiţiilor prevăzute de legea penală şi naşterea dorinţei acestora de a parcurge procesul de corectare, reeducare şi resocializare, pentru a fi supuşi liberării condiţionate de pedeapsă înainte de termen. Datorită valorii cît mai pronunţate a aplicării instituţiei liberării condiţionate de pedeapsă înainte de termen, legiuitorul a admis mai multe inconsistenţe şi lacune de ordin normativ, care reclamă întâmpinarea unor dificultăţi în aplicarea, interpretarea corectă şi tălmăcirea justă a prevederilor art.91din Cod penal al Republicii Moldova, observând astfel o mulţime de modificări şi completări ale legislaţiei penale privind reglementarea juridică a prevederilor legale privind liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen, ceea ce ne implică şi mai mult la cercetarea temei abordate.

Toate acestea necesită un studiu aprofundat, ştiinţific argumentat, al tematicii axate privind noţiunile abordate de legislația națională precum și de doctrina contemporană, reglementate de legea penală privind liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen, actualitatea şi importanţa acesteia, îndemnând la soluţionarea celor mai litigante probleme vizând interpretarea şi aplicarea corectă a prevederilor art.91 din Cod Penal.

Idei principale ale cercetării

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, fiind o reflectare a principiului umanismului, este un act de stimulare a persoanelor condamnate, astfel aceștia sunt responsabili de a da dovadă de un comportament pozitiv pe parcursul executării pedepsei pentru a beneficia de avantajul de a fi puși în libertate înainte de executarea deplină a pedepsei, deoarece liberarea condiţionată de pedeapsa înainte de termen reprezintă atitudinea manifestată a legiuitorului sau reacţia asupra fenomenului infracţional prin prisma educării şi corectării persoanei condamnate în regim de libertate sau excluderii aplicării unei pedepse în mod tardiv ori fără necesitate, ceea ce implică caracterul de o importanţă generală a temei abordate.

Condițiile acordării liberării condiționate privesc, pe de o parte, executarea de către condamnat a unei părți de pedeapsă, iar, pe de altă parte, persoana condamnatului, comportarea acestuia în timpul executării pedepsei [1, p. 241].

Codul penal reglementează liberarea condiţionată în art.91, care prevede: *„Persoanei care execută pedeapsa cu închisoare i se poate aplica liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen dacă a realizat programul individual de executare a pedepsei, a reparat integral daunele cauzate de infracțiunea pentru care a fost condamnată, cu excepția cazului când dovedește că nu a avut nicio posibilitate să le îndeplinească, și dacă se constată că corectarea ei este posibilă fără executarea deplină a pedepsei. Persoana poate fi liberată, în întregime sau parțial, și de pedeapsa complementară* [2].

Astfel, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, este privit ca un act de stimulare a persoanei condamnate, care îl motivează să fie eliberat înainte de a ispăși efectiv întreg termenul de pedeapsă stabilit prin sentința de condamnare.

În acest sens, legiuitorul, prin reglementarea normei prevăzute la art.91 CP al RM, stabilește condiții bine determinate care necesită a fi întrunite și respectate de către deținut, pentru a se face posibilă aplicarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, și anume: realizarea programului individual de executare a pedepsei; repararea integrală a daunelor cauzate de infracțiune; termenul de pedeapă stabilit, conform alin.4) art.91 CP, *„Liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată dacă condamnatul, care la momentul săvârşirii infracţiunii a atins vîrsta de 18 ani, a executat efectiv: a) cel puţin jumătate din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârşirea unei infracţiuni uşoare sau mai puţin grave; b) cel puţin două treimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârşirea unei infracţiuni grave;* c) *cel puţin trei pătrimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârşirea unei infracţiuni deosebit de grave sau excepţional de grave, precum şi din pedeapsa aplicată persoanei anterior liberate condiţionat de pedeapsă înainte de termen, dacă liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen a fost anulată în condiţiile alin.8),,.*

Condiția privind executarea de către condamnat a unei părți din pedeapsă privește executarea unei părți din pedeapsă ca o garanție că finalitatea acesteia a fost atinsă, adică cel condamnat a fost reeducat și nu mai este nevoie de executarea pedepsei integrale [3, p. 187].

În calculul tuturor fracțiunilor de pedeapsă se prevedea că se va ţine seama şi de partea din durata pedepsei care poate fi considerată, potrivit legii, ca executată pe baza muncii prestate, întrucât perioada în care condamnatul a lucrat se socoteşte mai avantajos în funcţie de natura şi randamentul activităţii efectuate [4, p. 288].

În literatura juridică de specialitate, s-a arătat că această condiţie suplimentară are rolul "de a preîntâmpina posibilitatea liberării condiţionate la un interval prea scurt de la începerea executării, a condamnaților care, eventual, au muncit stăruitor și disciplinat, interval de timp insuficient însă pentru realizarea temeinică a acţiunii de reeducare şi îndreptare" [5, p. 48].

Menţiunea din textul legii privitoare la durata din pedeapsă care poate fi considerată executată pe baza muncii prestate, face posibil ca unii condamnaţi să se libereze condiţionat mai repede decât alţii, deşi toţi au început executarea pedepsei în aceeaşi zi şi au acelaşi cuantum de pedeapsă, pentru aceeaşi infracţiune. Trebuie subliniat însă, încă o dată, faptul că executarea părţilor de pedeapsă obligatorii nu ar putea conduce la un rezultat pozitiv din punctul de vedere al acordării liberării condiţionate, dacă nu ar fi îndeplinite cumulativ și celelalte condiții consfințite expres în articolul 91 Cod penal.

Pe lângă aceste condiții reglementate de legislația penală, pentru ca persoana condamnată să fie acceptată, pregătită și propusă spre o liberare condiționată înainte de termen, aceasta trebuie să mai respecte și o cale extrajudiciară, care este obligatorie și în caz că nu a fost respectată face încheierea instanței de judecată să fie emisă ca fiind una inadmisibilă.

Conform prevederilor Statutului executării pedepsei de către condamnaţi, în fiecare penitenciar se constituie o comisie în scopul eficientizării procesului de educare, reeducare şi resocializare a condamnaţilor, racordării practicii punerii în executare a pedepselor penale privative de libertate la cadrul legislativ, precum şi măririi flexibilităţii de schimbare a regimului de detenţie a condamnaţilor [6]. Competenţa prioritară a comisiei penitenciarului este „examinarea propunerii de prezentare în instanţa de ju-

decată a condamnaţilor pentru liberarea condiţionată înainte de termen" [7].

Deținutul și avocatul său poate adresa, de asemenea, o cerere de liberare anticipată, după ce au îndeplinit procedura extrajudiciară prevăzută de art. 266 și 267 din Codul de executare. Procedura extrajudiciară care trebuie urmată de deținut constă în completarea unei cereri adresată comisiei penitenciarului, pentru liberarea sa condiționată. Comisia va verifica dacă sunt îndeplinite condițiile care sunt prevăzute de lege pentru liberarea condiționată. În cazul în care sunt îndeplinite condițiile, atunci, ei vor trimite cazul în judecată. În caz de refuz, deținutul va putea trimite din proprie inițiativă cererea de liberare judecătorului de instrucție. Instanţa de judecată va organiza o audiere, unde deținutul, avocatul său, procurorul și reprezentantul instituției penitenciare vor fi prezenți. Instanţa, în persoana unui judecător, este responsabilă de a decide liberarea persoanei [8, p. 94]. Prin urmare, faptul examinării prezentării condamnatului în fața comisiei penitenciare cu privire la posibilitatea eliberării condiționate a acestuia înainte de termen, prezintă acea cale prealabilă obligatorie pe care condamnatul trebuie să o respecte înainte de a se adresa în instanța de judecată sau înainte de a fi propus spre o asemenea eliberare condiționată, de către organul de detenție în custodia căruia se deține acesta.

În cazul când instanţa de judecată respinge propunerea privind liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen, adică demersul instituţiei penitenciare, înaintarea repetată a materialelor poate avea loc numai după ce au fost înlăturate motivele de fapt şi/sau de drept invocate de instanţă la respingerea propunerii, dar nu mai devreme de 6 luni de la data când hotărârea a devenit definitivă, sau instituția penitenciară își exercită dreptul de a contesta cu recurs respingerea demersului dacă o consideră neîntemeiată sau dacă a fost emisă cu încălcarea normelor de procedură. Încheierea instanţei de judecată se anexează la dosarul personal al condamnatului.

În ce priveşte condiţia legală cu referire la posibila corectare a condamnatului fără executarea deplină a pedepsei, este de constatat că aceasta ţine strict de aprecierea instanţei de judecată, după propria sa convingere, că o astfel de posibilitate urmează a fi acordată. În literatura de specialitate se susţine ideea că argumentul folosit în fundamentarea posibilităţii reducerii pedepsei în faza de executare este acela că, după mulţi ani de la aplicare a pedepsei, deţinutul este o persoană distinctă de cea din momentul condamnării. Considerăm că o astfel de idee poate fi acceptată, deoarece trecerea unui interval de timp în executarea pedepsei cu închisoare face ca persoana să se schimbe din punct de vedere comportamental şi, ca urmare, se poate stabili care este oportunitatea sau ineficienţa duratei pedepsei penale stabilite prin sentinţa de condamnare. Desigur că comportamentul condamnatului în timpul executării pedepsei penale cu închisoare se schimbă în timp, reieşind din mediul penitenciar în care trăieşte, însă acesta poate fi atât unul acceptabil şi adecvat reintegrării, cât şi unul inacceptabil.

Concluzia că persoana condamnată, pentru corectarea sa, nu mai are nevoie de executarea de mai departe a pedepsei trebuie să se întemeieze pe o apreciere multilaterală a faptei săvârşite, a personalităţii vinovatului şi, nu în ultimul rând, pe comportamenul acestuia în timpul executării pedepsei. Totodată, subliniem că datele ce atestă faptul comportării exemplare a condamnatului se elucidează prin lipsa încălcărilor regimului de executare a pedepsei şi prin atitudinea cinstită faţă de muncă [9].

Multitudinea măsurilor juridico-penale luate în privinţa celor care săvârşesc o faptă penală reprezintă, întâi de toate, pârghiile prin care statul asigură ordinea de drept, însă totodată urmăreşte un şir de obiective mai mici, care ar asigura ordinea respectivă.

În acest sens, legea penală operează cu un şir de instituţii aplicate în funcţie de comportamentul condamnatului în timpul executării pedepsei cu închisoarea. Este de menţionat că termenul închisorii stabilit de instanţa de judecată nu întotdeauna reflectă cu exactitate aprecierea necesară în care este posibilă corectarea sau reeducarea unei persoane condamnate. Aici suntem în prezenţa a două situaţii: aprecierea termenului detenţiei cu închisoarea este tratat fie prea exagerat, fie insuficient pentru corectarea şi reeducarea persoanei condamnate. Dacă admitem că termenul de detenţie la care a fost condamnată persoana nu este suficient, atunci suntem în prezenţa competenţei inadecvate a personalului instituţiilor penitenciare. Cât priveşte însă exagerearea termenului detenţiei unei persoane condamnate, putem menţiona următoarele: legea penală soluţionează această problemă prin intermediul instituţiei liberării condiţionate de pedeapsă înainte de termen. Această situaţie este condiţionată însă de atitudinea persoanei condamnate faţă de ulterioara resocializare, de atitudinea faţă de muncă şi respectarea normelor de convieţuire în penitenciar, potrivit legislaţiei în vigoare. Aşadar, se poate întâmpla ca scopul pedepsei penale să poată fi atins şi în timpul executării pedepsei cu închisoarea, generând astfel o posibilă reintegrare socială a condamnatului înainte de termen. Importanţa acestui institut penal, după cum se menţionează în literatura de specialitate, rezultă din faptul că liberarea condiţionată a persoanei condamnate la închisoare o separă de mediul penitenciar care, oricât de bine ar fi organizat, oricum exercită o influenţă negativă asupra tuturor condamnaţilor, îndeosebi asupra celor primari.

Liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen (ca, de altfel, şi alte tipuri ale liberării de pedeapsă) are drept scop stimularea condamnaţilor de a manifesta pe durata detenţiunii o comportare ireproşabilă. Cu atât mai mult că prevederea de la art. 62 alin. (3) CP al RM menționează că: „Munca neremunerată în folosul comunității poate fi aplicată ca pedeapsă principală sau în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei”, iar noi considerăm că și a liberării condiţionate de pedeapsă penală înainte de termen (s.n.). – „în calitate de obligație pentru perioada termenului de probă”. Or această reglementare de la art. 62 nu-și găsește locul aici, ci, în viziunea noastră, ea ar fi mai binevenită la art. 90 alin. 6) CP al RM. Astfel, liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen poate fi definită ca fiind o categorie a liberării de pedeapsa penală ce constă în punerea în libertate a condamnatului din locul de deţinere înainte de executarea deplină a pedepsei, cu condiţia ca până la împlinirea duratei acesteia să nu mai săvârşească infracţiuni sau delicte contravenționale, să nu se eschiveze intenționat de la îndeplinirea obligaţiilor stabilite de instanţa de judecată. De instituţia liberării condiţionate poate beneficia orice condamnat la pedeapsa cu închisoarea, indiferent de durata acesteia, condamnaţii cu trimitere într-o unitate militară disciplinară, precum şi condamnaţii la detenţiunea pe viaţă. Anume instanţa de judecată hotărăşte în fiecare caz în parte dacă este sau nu oportună acordarea liberării condiţionate.

Aşadar, instituţia liberarării condiţionate de pedeapsă înainte de termen reprezintă o reflectare a principiului umanismului în dreptul penal. Specificul acesteia constă în liberarea persoanei care execută un anumit tip de pedeapsă de la executarea de mai departe a acesteia, în prezenţa anumitor condiţii şi prin respectarea unor obligaţii de către cel liberat condiţionat de pedeapsă înainte de termen. Astfel, această formă de liberare poate fi una atât condiţionată, cât şi una necondiţionată. Dacă în timpul părţii neexecutate din pedeapsă condamnatului i se pune în sarcină să îndeplinească anumite obligaţii stabilite de instanţa de judecată, atunci acestea devin unul dintre motivele pentru care condamnatul, la încălcarea acestora, poate fi trimis să execute partea din

pedeapsa neexecutată, stabilită prin sentinţa de condamnare. Dacă în privinţa sa nu sunt stabilite anumite obligaţii, condamnatul urmează să se reintegreze în societate, fără a fi limitat prin acestea.

Consiliul Europei vede liberarea condiţionată ca fiind instituţia ce are scop asistenţa deţinuţilor de a trece de la viaţa penitenciară la viaţa supusă legilor în comunitate prin condiţiile post eliberare şi supraveghere care promovează şi contribuie la siguranţa publică şi reducerea infracţiunilor în comunitate. Liberarea înainte de termen permite motivarea deținuților de a se reabilita în penitenciar, relațiile deținuți - personal penitenciar, motivarea de a se reabilita în societate și de a beneficia de serviciile sociale, monitorizarea în societate, încarcerarea rapidă în caz de alte infracțiuni, reducerea suprapopulării, reducerea riscul de recidivă, etc. Astfel, urmează să constatăm dacă liberarea înainte de termen este o favoare deținului sau societății.

În virtutea faptului că scopurile pedepsei penale, prevăzute la alin. (2) art. 61 din Codul Penal al Republicii Moldova (în continuare CP al RM), pot fi atinse uneori și fără executarea pedepsei în regim de detențiune, legiuitorul a prevăzut în CP al RM o serie de instituții juridice, care-i conferă judecătorului posibilitatea de a libera persoana de pedeapsa penală. Una dintre pedepsele aplicate persoanelor fizice prevăzute de art. 62 CP este închisoarea și este de menționat că termenul închisorii stabilit de instanța de judecată nu întotdeauna reflectă cu exactitate aprecierea necesară în care este posibilă corectarea sau reeducarea unei persoane condamnate. Aici suntem în prezența a două situații: aprecierea termenului detenției cu închisoarea este tratat fie prea exagerat, fie insuficient pentru corectarea și reeducarea persoanei condamnate. Dacă admitem că termenul de detenție la care a fost condamnată persoana nu este suficient, atunci suntem în prezența competenței inadecvate a personalului instituțiilor penitenciare. Cât privește însă exagerarea termenului detenției unei persoane condamnate, putem menționa următoarele: legea penală soluționează această problemă prin intermediul instituției liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen [10].

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, fiind o reflectare a principiului umanismului, este un act de stimulare a celor condamnați, astfel aceștia sunt responsabili de a da dovadă de un comportament pozitiv pe parcursul executării pedepsei pentru a beneficia de avantajul de a fi puși în libertate înainte de executarea deplină a pedepsei. Acest tip de liberare de pedeapsă penală este reglementat de art. 91 CP al RM, de art. 469-471 din Cod de Procedură Penală a Republicii Moldova [11].

De constatat că liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen ține strict de aprecierea instanței de judecată (care, potrivit art. 470 CPP, este instanța de judecată din raza de activitate a organului sau a instituției care execută pedeapsa), după propria sa convingere, având dreptul fie să acorde, fie să refuze beneficiul acestei instituții. Instanța de judecată aplică această instituție fie în baza demersului instituţiei care pune în executare pedeapsa, fie în baza demersului procurorului care exercită supravegherea organului sau instituţiei care pune în executare pedeapsa, fie la cererea condamnatului sau a apărătorului acestuia în condiţiile prevăzute la art. 266 şi 267 din CE al RM şi numai după respectarea procedurii extrajudiciare stabilite.

Condițiile acordării liberării condiționate privesc, pe de o parte, executarea de către condamnat a unei părți de pedeapsă, iar, pe de altă parte, persoana condamnatului, comportarea acestuia în timpul executării pedepsei [12].

Ca să analizăm eficienţa condițiilor acordării liberării înainte de termen trebuie să facem referire la Programului individual de executare a pedepsei condamnatului și modelele țărilor cu bune practici în acest domeniu la capitolul planificare. Această planificare a executării pedepsei începe odată cu intrarea

deţinutului în penitenciar şi cuprinde o evaluare iniţială realizată de către toţi membri ai personalului. Trebuie să menţionăm că, o claritate a procesului de evaluare iniţială oferă Recomandările Comitetului de miniştri al Consiliului Europei nr.R2006(2) cu privire la Regulile Penitenciare Europene: Regula nr. 16 – „La cât mai scurt timp de la depunere:

a. Informaţiile referitoare la starea de sănătate a deţinuţinutului trebuie să fie completate cu un examen medical, în conformitate cu Regula 42;

b. Regimul de siguranţă al deţinutului trebuie să fie stabilit în conformitate cu regula 51, care descrie că: imediat după depunere, fiecărui deţinut i se va stabili: a. riscul pe care l-ar reprezenta pentru comunitate şi b. riscul de evadare pe cont propriu sau cu ajutorul complicilor. Fiecare deţinut va fi supus imediat unui regim de siguranţă corespunzător riscului identificat;

c. Gradul de risc al deţinutului trebuie să fie stabilit în conformitate cu regula 52.

Programele de pregătire pentru liberare – sunt activităţile realizate de către specialiştii asistenţi sociali şi consilierii de probaţiune la finalul perioadei de detenţie atunci cînd deţinuţii se pregătesc de eliberarea condiţionată înainte de termen, iar informaţiile şi competenţele necesare în prima etapă după eliberare sunt însuşite în cadrul acestor programe. Componenta ce este realizată cel mai puţin este munca în cadrul penitenciarului. Dacă în marea majoritate a ţărilor europene, pentru deţinuţi munca este obligatorie, legislaţia naţională nu prevede această acţiune impusă tuturor. Aceasta se datorează lipsei locurilor de muncă în sistemul penitenciar şi a obiectelor de producere care aşa şi nu şi-au revenit după perioada sovietică. Numărul condamnaţilor care îşi doresc să muncească este mult mai mare decît oferta penitenciarelor, iar lipsa posibilităţii de a munci, îi face pe deţinuţi să petreacă neconstructiv şi ineficient timpul în penitenciar. Atâta timp cât ei nu sunt implicaţi în activităţi, deţinuţii sunt în mare parte desocializaţi, iar procesul de reintegrare în societate va fi sortit eşecului.

În realizarea eficientă a Programului individual de executare a pedepsei condamnatului un aport considerabil îl aduce însăşi personalul penitenciar, care urmează a fi format şi pregătit pentru evaluarea nevoilor deţinuţilor, elaborarea strategiilor şi planului individual şi desigur implementarea în practică cît mai eficientă, calitativă și cantitativă a acestor strategii.

Totuși, avem reglementate anumite cazuri în care nu se aplică liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen și anume:

a) în cazul condamnatului care anterior a fost liberat de pedeapsă înainte de termen și a săvârșit o nouă infracțiune în perioada condiționării pedepsei, excepție fiind condamnatul minor;

b) în cazul condamnatului care în timpul detenției s-a automutilat;

c) în cazul condamnatului care în timpul detenției a avut cazuri de suicid;

d) în cazul condamnatului care în timpul detenției a încălcat regimul de detenție și se află sub acțiunea sancțiunii disciplinare.

Ca analiză comparativă**,** liberarea condiționată este reglementată și de Codul penal al României [13] și anume la art. 99–106. Interesant este faptul cum legiuitorul român prevede liberarea condiționată a persoanelor condamnate cu detențiunea pe viață.

Astfel, observăm că pe lângă celelalte condiții, în special este prevăzută o condiție mai blândă și anume că cel condamnat cu detențiunea pe viață poate fi liberat condiționat dacă a executat efectiv 20 de ani de detențiune, spre deosebire de legislația Republicii Moldova, care prevede că trebuie executați 30 de ani. De asemenea, CP al RM prevede o regulă generală, și anume că respectivul condamnat liberat condiționat poate fi supus unui termen de supraveghere" în termenul de pedeapsă rămas neexecutat, însă nu dă un răspuns în cazul liberării condamnatu-

lui supus pedepsei cu detențiunea pe viață, or trebuie să înțelegem că instanța îl poate obliga să îndeplinească anumite sarcini pentru tot restul vieții. Legiutorul român, spre deosebire de cel moldav, a venit cu o soluție în acest context, stipulând în alin. (3) art. 99 CP al României următoarele: „de la data liberării condiționate, condamnatul este supus unui termen de supraveghere de 10 ani”.

Referitor la condiția executării efective a unei părți din pedeapsa închisorii, CP al României stipulează că liberarea condiționată poate fi dispusă dacă cel condamnat a executat cel puțin două treimi din durata pedepsei, în cazul închisorii care nu depășește 10 ani, sau cel puțin trei pătrimi din durata pedepsei, dar nu mai mult de 20 de ani, în cazul închisorii mai mari de 10 ani. În acest sens, o deosebire la fel de importantă este cum ambii legiuitori tratează principiul umanismului în dependență de criteriul vârstei. În cazul CP al RM, un regim mai favorabil este creat condamnaților minori, care trebuie să execute efectiv o perioadă mai mică din pedeapsă față de persoanele care au atins vârsta de 18 ani. În cazul CP al României, un regim mai favorabil este prevăzut pentru persoanele în etate și anume „În cazul condamnatului care a împlinit vârsta de 60 de ani, se poate dispune liberarea condiționată, după executarea efectivă a jumătate din durata pedepsei, în cazul închisorii ce nu depășește 10 ani, sau a cel puțin două treimi din durata pedepsei, în cazul închisorii mai mari de 10 ani, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute în alin. (1) lit. b)-d) art. 100”.

În concluzie, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen constituie o alternativă la pedeapsa cu închisoarea, ea fiind posibil de aplicat din momentul pronunțării sentinței de condamnare și până la etapa executării pedepsei, care încă nu este executată pe deplin. Spre deosebire de persoanele eliberate definitiv, persoana liberată condiționat poate fi supusă la respectarea anumitor obligații de către instanța de judecată, iar, în caz că nu respectă aceste obligații, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, pe lângă temeiurile prevăzute la alin. (8) art. 91 CP al RM, poate fi revocată.

Concluzii

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen reprezintă o alternativă a detențiunii pentru persoana condamnată, în cazul în care aceasta este flexibilă de a păși pe calea corijării și reeducării, astfel fiind examinată în acest sens de către angajații instituției penitenciare în a cărei custodie se deține condamnatul, înainte de a se adresa în instanța de judecată.

Considerăm oportună cale extrajudiciară existentă și temeiurile de liberare condiționată, ca fiind benefice atât pentru a face o claritate în sensul întrunirii condițiilor pentru eventuala liberare condiționată a condamnatului cât și, având în vedere volumul preponderent în creștere a numărului dosarelor puse pe rol în cauzele privind deținuții în instanțele de judecată naționale, o ușurare a lucrului judecătorului. În același timp, examinarea prealabilă a personalității condamnatului are trebui să fie efectuată mult mai veridic și într-un volum mai vast de informații privind persoana condamnată, în scop de a nu admite propunerea pentru liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen a unui condamnat care de fapt nu întrunește condițiile prevăzute de lege.

În concluzie, trebuie să schimbăm percepția celor care participă la actul de justiție și a societății, față de cei care se află în detenție.

În concluzie, am veni cu recomandări de îmbunătățire a aplicării instituției liberării condiționate înainte de termen și anume, reducerea termenului de revizuire, acest lucru fiind în concordanță cu termenul celor mai multe țări europene, contribuind totodată și la eliminarea incertitudinilor legate de aplicarea legii, crearea locurilor de muncă într-un număr mai mare și mai diversificat

privind domeniile de activitate, jurisprudența privind liberarea condiționată necesită o atenție deosebită din partea Curții Supreme de Justiție, pentru a asigura o practică uniform, desfășurarea unui studiu privind jurisprudența liberării condiționate înainte de termen, ce ar analiza, mai ales, interpretarea judiciară a întrunirii condițiilor de eliberare înainte de termen, introducerea unui formular aparte în penitenciar și o practică de a informa toţi deţinuţii, la sosire, despre mecanismul de liberare și despre condițiile care trebuie îndeplinite pentru a putea fi liberați, reducerea numărului de membri în comisia penitenciară pentru a include persoanele care au lucrat cu deținutul și pot analiza riscurile puse de deținut, implicarea Centrului de evaluare a riscului (diagnoză și prognoză) care se planifică a fi constituit, pentru argumentare mai bine fundamentată a avizului comisiei penitenciare pentru instanţă.

Pentru a avea o practică clară și bazată pe experiența altor țări, se recomandă ca după ispășirea termenului minim, revizuirea să aibă loc anual, să fie aplicată contestarea împotriva hotărârilor primei instanțe care să acopere atât situațiile faptice, cât și aspectele juridice. Pentru asigurarea conformității cu jurisprudența CEDO menționată mai sus, este important să se ia în considerare în decizie care sunt motivele criminogene concrete pentru a nu elibera deținutul și acțiunile care trebuie întreprinse pentru a rezolva problema. Probațiunea și personalul din penitenciare ar trebui să analizeze cu atenție nevoile criminogene și să includă în cazurile necesare sugestii pentru instanţă pentru aplicarea obligațiilor suplimentare dacă se recurge la liberare condiționată.

Referințe bibliografice

1. GRAMA, M., BOTNARU, S. ș.a. *Drept penal. Partea Generală.* Vol.II, Chișinău, 2016, p. 241.
2. *Codul penal al Republicii Moldova*, adoptat prin Legea nr. 985 din 18.04.2002, publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195.
3. RUSU, M. I. *Instituții de drept penal. Partea Generală.* București, 2007, p. 187.
4. BASARAB. M. *Drept Penal. Partea Generală.* Vol. II. București 1997, p. 288.
5. DONGOROZ, V. *Explicații teoretice ale codului penal.* Vol.II, București 1970, p. 48.
6. Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.583 din 26.05.2006
7. Regulamentul de activitate al Comisiei penitenciarului din cadrul instituțiilor penitenciare, aprobat în baza ordinului ANP nr. din 2018.
8. DROSU, V., BURCILĂ, N. *Detențiunea pe viață și liberarea condiționată înainte de termen în Republica Moldova.* Chișinău, 2017, p. 94.
9. MACOVEI, C. *Liberarea condiționată de pedeapsă penală înainte de termen.* Teză de doctor, Chișinău 2015.
10. Planul de acţiuni privind implementarea Strategiei de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020, obiectiv special implementarea și dezvoltarea programului individual cu implicarea activă a specialiștilor direcției reintegrare socială.
11. Ansamblul de Reguli minime pentru tratamentul deţinuţilor, adoptate la 31 iulie 1957 despre tratament, clasificare şi individualizare, Rezoluție adoptată la 30 august 1955.
12. Recomandările Comitetului de miniștri al Consiliului Europei nr.R2006(2) cu privire la Regulile Penitenciare Europene.
13. Codul penal al României din 2009, adoptat prin Legea nr.286/2009 și intrat în vigoare la 1 februarie 2014.

CZU 343.1:343.9
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).11

PROTECŢIA PROCESUALĂ A PERSOANELOR CE COLABOREAZĂ CU ORGANUL DE URMĂRIRE PENALĂ ÎN DESCOPERIREA REŢELEI CRIMINALE

Maxim GROPA
Doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *mgropa@gmail.com*
https://orcid.org/0009-0004-0965-7700

Asigurarea masei probatorii este o provocare permanentă a organului de urmărire penală în procesul penal. Această provocare este materializată prin dorința făptuitorului/criminalului de a distruge probele care dovedesc vinovăția acestuia. În cadrul investigării infracțiunilor de criminalitate organizată acest pericol este mai iminent datorită modalităților de acționare a grupărilor şi organizațiilor criminale şi anume violența, cruzimea şi teroarea. De secole declarațiile persoanelor în privința cărora au fost îndreptate acțiunile criminale sau cei care au fost martori a aplicării acestor acțiuni au constituit cele mai viabile probe într-un proces penal. Reieșind din importanța și greutatea probelor date, acțiunile organizațiilor criminale în permanență au fost îndreptate în privința influențării şi distrugerii acestora. Anume acest fapt a determinat legislatorul să vină cu o poziție fermă în acest sens pentru asigurarea protecției de stat a persoanelor ce conlucrează cu organul de urmărire penală în vederea tragerii la răspundere penală a vinovaților.

***Cuvinte-cheie**: probe, organizație criminală, protecția de stat, măsuri de protecție, program de protecție, organ abilitat cu protecția de stat, persoană protejată.*

PROCEDURAL PROTECTION OF PERSONS WHO COLLABORATE WITH THE LAW ENFORCEMENT AGENCY IN UNCOVERING THE CRIMINAL NETWORK.

Ensuring the evidential basis is a permanent challenge for the law enforcement agency in criminal proceedings. This challenge is materialized by the desire of the perpetrator/criminal to destroy the evidence that proves their guilt. In investigating crime offenses, this danger is more imminent due to the operating methods of criminal groups and organizations, namely violence, cruelty and terror. For centuries, the statements of persons targeted by criminal actions or those who witnessed these actions have been considered the most viable evidence in a criminal trial. Given the importance and weight of the given evidence, the actions of criminal organizations have constantly been aimed at influencing and destroying it. It is precisely this fact that has led the legislator to take a firm position in this regard to ensure the state protection of persons who collaborate with the law enforcement agency in holding the guilty parties accountable.

***Keywords:** evidence, criminal organization, state protection, protection measures, protection program, authorized entity for state protection, protected person.*

PROTECTION PROCÉDURALE DES PERSONNES QUI COLLABORENT AVEC LA POURSUITE PÉNALE DANS LA DÉCOUVERTE DU RÉSEAU CRIMINEL

L'assurance de la preuve est un défi permanent pour l'organe de poursuite pénale dans le processus pénal. Ce défi est matérialisé par le désir de l'auteur/criminel de détruire les preuves de sa culpabilité. Dans le cadre de l'enquête sur les

crimes de criminalité organisée, ce danger est plus imminent en raison des modes d'action des groupes et organisations criminelles, à savoir la violence, la cruauté et la terreur. Depuis des siècles, les déclarations des personnes à l'encontre desquelles des actes criminels ont été commis ou les témoins de l'application de ces actes, étaient considérées comme les preuves les plus viables dans un procès pénal. Compte tenu de l'importance et du poids des preuves fournies, les actions des organisations criminelles ont constamment été axées sur leur influence et leur destruction. C'est précisément ce qui a incité le législateur à adopter une position ferme à cet égard pour assurer la protection de l'état des personnes qui collaborent avec l'organe de poursuite pénale en vue de poursuivre les coupables pénalement.

***Mots-clés**: preuves, organisation criminelle, protection de l'état, mesures de protection, programme de protection, organe habilité à la protection de l'état, personne protégée.*

ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ЛИЦ, СОТРУДНИЧАЮЩИХ С ОРГАНОМ УГОЛОВНОГО ПРЕСЛЕДОВАНИЯ В РАСКРЫТИИ КРИМИНАЛЬНОЙ СЕТИ

Обеспечение доказательной базы является постоянной задачей органа уголовного преследования в уголовном процессе. Этот вызов материализуется желанием преступника уничтожить улики, доказывающие его вину. В рамках расследования организованной преступности эта опасность более очевидна из-за методов действия преступных групп и организаций, а именно насилия, жестокости и террора. Испокон веков наиболее весомыми доказательствами в уголовном процессе считались показания лиц, против которых были направлены преступные действия, или тех, кто был свидетелем применения этих действий. В силу важности и весомости представленных доказательств, действия преступных организаций постоянно были направлены на их влияние и уничтожение. Именно этот факт побудил законодателя выступить с твердой позицией в этом отношении по обеспечению государственной защиты лиц, сотрудничающих с органом уголовного преследования в целях привлечения виновных к уголовной ответственности.

***Ключевые слова:** доказательства, преступная организация, государственная защита, меры защиты, программа защиты, орган уполномоченный на государственную защиту, охраняемое лицо.*

Introducere

Convingerea persoanei de a conlucra cu organele statului în vederea tragerii la răspundere penală a persoanelor vinovate, inclusiv deconspirarea întregii rețele criminale a organizației criminale constituie o abilitate profesională deosebită a procurorului, sau după caz, a organului de urmărire penală. Însă, acest fapt pe lângă latura pozitivă, manifestată prin reuşita acestuia, atrage apariţia unor obligaţiuni în cazul existenţei unor riscuri de a asigura viaţa şi sănătatea persoanelor ce au dat acordul de a conlucra cu organele statului şi a membrilor familiei lui, precum a proprietăților acestora.

Această obligaţie este destul de serioasă, responsabilă şi în acest caz organele competente ale statului intră în luptă deschisă cu factorul criminal, căzând deseori pradă acestora ca rezultat a îndeplinirii conştiente a atribuţiilor de serviciu, inclusiv şi a celor ce ţin de protecţia martorilor, întru menţinerea probatoriului.

În vederea eficientizării acestui proces a fost creat un organ abilitat cu protecţia martorilor. Eficacitatea acestui organ specializat depinde, în mare parte, de locul acestuia în ierarhia organelor de drept, precum şi cadrul legislativ care determină competenţa şi abilităţile acestuia, precum şi mecanismele de materializare a atribuţiilor ce ţin de realizarea programului de protecţie.

Asigurarea masei probatorii este o provocare permanentă a organului de urmărire penală în procesul penal. Această provocare este materializată prin dorința făptuitorului/criminalului de a distruge probele care dovedesc vinovăția acestuia.

În cadrul investigării infracțiunilor de criminalitate organizată acest pericol este mai iminent datorită modalităților de acţionare a grupărilor şi organizațiilor criminale şi anume: violența, cruzimea şi teroarea.

De secole declarațiile persoanelor în privința cărora au fost îndreptate acțiunile criminale sau cei care au fost martori a aplicării acestor acțiuni au fost considerate cele mai viabile probe într-un proces penal.

Reieșind din importanța și greutatea probelor date, acțiunile organizațiilor criminale în permanență au fost îndreptate spre influențarea şi distrugerea acestora, fapt ce a determinat ca victimele infracțiunilor şi martorii să devină vulnerabili în fața criminalității organizate. Anume acest fapt a determinat legislatorul să vină cu o poziție fermă în acest sens pentru asigurarea protecției persoanelor ce conlucrează cu statul în vederea tragerii la răspundere penală a vinovaților.

Expunerea conținutului de bază

Organele competente ale statului sunt responsabile de descoperirea infracțiunilor, având totodată obligația pozitivă de a asigura securitatea şi siguranța probelor obținute, mai ales în cazul când victima sau martorii dau declarații împotriva unei organizații criminale, conștientizând din start riscul la care este supus acesta şi membrii familiei lui.

Aici apare acea legătură între stat și persoanele predispuse să conlucreze în vederea descoperirii faptelor criminale. Statul în schimbul conlucrării propuse de către victimă/martor și alți participanți la proces urmează să întreprindă acțiuni ca să înlăture orice situații de pericol apărute în cadrul procesului nominalizat, să nu permită criminalilor să domine legea şi orânduirea statală.

Experiența internațională demonstrează că oferirea unor garanții și măsuri robuste de protecție a martorilor poate aduce numeroase beneficii importante atât pentru martori, cât și pentru eficacitatea sistemului de justiție penală. Aceste beneficii, inter alia, includ:

• creșterea încrederii publicului în sistemul de justiție penală;

• creșterea încrederii publicului în corectitudinea și independența actorilor din sistemul de justiție penală;

• creșterea numărului de infracțiuni raportate/denunțate, inclusiv a infracțiunilor de criminalitate organizată şi corupție;

• dovezi de o mai bună calitate furnizate de victime și martori;

• creșterea numărului de martori motivați să participe în ședințele de judecată, pentru a depune mărturii;

• o disponibilitate mai mare a martorilor supuși intimidărilor și vulnerabili să se prezinte pentru a raporta infracțiunile și a depune mărturii etc. [5, p.2]

Acțiunile de intimidare și amenințare cu moartea sau aplicarea violenței în privința persoanei ce a dat declarații împotriva membrilor organizației criminale dacă își ating obiectivele, atunci faptele date vorbesc despre impotența statului de a realiza scopurile sale procesuale, de lipsa mecanismelor şi procedeelor viabile de asigurare a protecției de stat, ne mai vorbind despre asigurarea integrității probelor.

Anume acest eșec trezește în conștiința societății o neîncredere față de organele competente ale statului şi dezacordul lor de a participa la contracararea criminalității, în special a celei organizate, situație ce duce la limitarea capacităților organului de urmărire penală de a trage la răspundere persoanele vinovate.

În vederea neadmiterii situației enunțate *supra*, legislatorul și-a asumat obligația de a ocroti persoana prin stipularea în art.16 alin.(1) din Constituție a faptului că: „respectarea şi ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului", precum şi în art.215 Cod de procedură penală care prevede că:" În circumstanțele prevăzute de Legea cu privire

la protecția martorilor şi altor participanți la procesul penal, organul de urmărire penală, procurorul sau, în funcție de caz, instanța de judecată sunt obligați să ia măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, integrității corporale, libertății sau bunurilor participanților la proces şi, în condițiile legii, ale rudelor apropiate şi membrilor de familie ai acestora.

Aplicarea măsurilor de protecție se dispune prin hotărâre motivată a procurorului sau a instanței de judecată. Hotărârea este obligatorie pentru organul abilitat cu protecția martorilor." [1]

Această normă procesuală, fiind totodată şi o normă de blanchetă face trimitere la Legea nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor şi altor participanți la procesul penal, şi prevede obligația pozitivă a statului, care acționează prin intermediul organului de urmărire penală, procurorului sau, în funcție de caz, a instanței de judecată să ia măsuri prevăzute de legislațieşi să asigure protecția martorilor, a rudelor sale, precum şi a bunurilor acestora.

Sfera de reglementare a Legii nr.105/2008 prevede asigurarea securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate este amenințată ca urmare a faptului:

- deținerii a datelor pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare;
- aceste date constituie probe concludente cu privire la săvârşirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave. [4]

Subiectul procesual ce se bucură de programul de protecție se numeşte persoană protejată.

Organul abilitat cu protecția martorilor şi altor participanți la procesul penal conform art.5 din Legea nr.105/2008 este subdiviziune specializată care funcționează în cadrul Ministerului Afacerilor Interne şi anume Direcția protecția martorilor al Inspectoratului General de Poliție al MAI, având următoarele atribuții funcționale:

a) asigură executarea hotărârii cu privire la aplicarea măsurilor de protecție, emise în conformitate cu art.215 alin.(2) din Codul de procedură penală;

b) emite decizii privind aplicarea măsurilor de protecție;

c) identifică soluțiile necesare şi suficiente în scopul aplicării măsurilor de protecție optime;

d) elaborează, în comun cu persoana protejată sau cu reprezentantul legal al acesteia, în condițiile art.23 alin. (2) din Lege, programul de protecție;

e) întocmeşte acordul de protecție, care urmează a fi semnat de conducătorul organului abilitat şi de persoana protejată, sau de reprezentantul legal al acesteia în condițiile art. 23 alin. (2) din Lege;

f) organizează bază de date proprie cu privire la persoanele incluse în program şi la măsurile de protecție aplicate, asigurând o maximă siguranță a confidențialității;

g) aplică măsurile de protecție conform programului de protecție;

h) efectuează alte acțiuni prevăzute în programul de protecție;

i) aplică, după caz, măsuri urgente sau măsuri de asistență stipulate în prezenta lege;

j) gestionează fonduri de la bugetul de stat şi din surse de finanțare externe, necesare realizării programului de protecție.

k) efectuează măsuri speciale de investigații în conformitate cu prevederile legislației în vigoare;

l) verifică, în orice timp, modul de executare a deciziilor privind aplicarea măsurilor de protecțieşi modul de aplicare a măsurilor urgente şi de asistență de către administrația locului de detenție în condițiile art. 9. [4, art.(6)]

Legislația Republicii Moldova diferențiază măsurile de protecție aplicate în privința persoanelor de la libertate şi cei care îşi ispăşesc pedeapsa penală în penitenciarele țării.

Conform art. 13,13¹,14,14¹, 22 din Legea nr.105/2008 din 16.05.2008, măsurile de protecție de stat sunt clasificate în:

1) măsuri urgente;

2) măsuri de protecție;
3) măsuri de asistență.

Măsurile urgente sunt aplicate, în privința persoanei protejate, de organul de urmărire penală şi constau în:

a) asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor;

b) interceptarea comunicărilor ei în condițiile Codului de procedură penală;

c) supravegherea prin intermediul mijloacelor audio/video în condițiile Codului de procedură penală;

d) plasarea temporară într-un loc sigur;

e) protejarea deplasării sau limitarea deplasării;

f) eliberarea mijloacelor speciale active şi pasive de protecție personal.

Măsurile urgente aplicate de administrația locului de detenție în privința persoanei aflate în locurile de detenție constau în:

a) plasarea într-un loc special amenajat în acest scop;

b) transferul la un alt loc de detenție;

c) transportarea cu aplicarea unor măsuri mai riguroase de protecție;

d) instalarea tehnicii speciale de semnalizare în locul de detenție;

e) instalarea, în încăperile de detenție, a legăturii telefonice directe (interfon) cu unitatea de gardă a locului de detenție şi cu organul abilitat.

Măsurile urgente pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsurile de asistență.

Măsurile de protecție ce pot fi aplicate în cadrul procesului penal sunt:

a) protecția datelor de identitate;

b) audierea cu aplicarea unor modalități speciale;

c) schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii;

d) schimbarea identității, schimbarea înfățișării;

e) instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință;

f) schimbarea numărului de telefon;

g) asigurarea protecției bunurilor.

Măsurile de protecție pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsurile urgente şi/sau cu măsurile de asistență.

Totodată, persoanele protejate care își execută pedeapsa cu închisoarea pot beneficia de măsuri de protecție cum sunt:

a) audierea cu aplicarea unor modalități speciale;

b) transferul la un alt penitenciar din Republica Moldova sau la un penitenciar din altă țară în baza acordurilor de asistență juridică internațională în materie penală la care Republica Moldova este parte.

Măsurile de asistență de regulă sunt incluse în mod suplimentar în acordul de protecție, cum ar fi:

a) integrarea în alt mediu social;

b) recalificarea profesională;

c) asigurarea unui venit decent până la găsirea unui loc de muncă;

d) asistență la obținerea unei noi profesii;

e) asistență medicală;

f) asistență juridică;

g) asistență psihologică şi socială.

În acordul de protecție cu persoana aflată în locul de detenție pot fi incluse următoarele măsuri de asistență:

a) asistență medicală;

b) asistență juridică;

c) asistență psihologică şi socială. [4]

Măsurile de protecție în privința persoanei protejate se aplică în baza ordonanței procurorului, sau după caz, a hotărârii instanței de judecată privind aplicarea măsurii de protecție, la decizia conducătorului organului abilitat cu protecția martorilor.

Dacă analizăm atent buchia legii, identificăm că, totuși măsurile de protecție nu se aplică doar în baza ordonanței sau a hotărârii instanței de judecată, normă imperativă prevăzută de Codul de procedură penală, [2, art.215 alin.(2)] dar este necesar, din considerente neclare, și decizia șefului organului abilitat

cu protecția martorilor, care conform art. 26 alin.(2) din Legea 105/2008, emite Decizii privind aplicarea măsurilor de protecție, precum şi în cazul în care hotărârea cu privire la aplicarea măsurilor de protecție nu corespunde cerințelor prevăzute în prezenta lege, poate solicita corectarea acestora, fiindu-i atribuite niște competențe neprocesuale.

Toate aceste imperfecțiuni se întâmplă datorită faptului că, legii speciale i sau acordat mai multe împuterniciri procesuale de cât celei procesuale, acțiune nejustificată din punct de vedere juridic şi fapt care contravine prevederilor art. 2 alin.(4) Cod de procedură penală, ce indică că, normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția includerii lor în prezentul cod.

Analizând prevederile Legii nr.105/2008 am identificat mai multe acțiuni procesuale care se pretind a fi atribuite spre executare organului abilitat cu protecția martorilor, ca de exemplu acțiunea prevăzută în art.6 alin.(1), lit.k) şi anume: ”efectuarea măsurilor speciale de investigații în conformitate cu prevederile legislației în vigoare”, deşi această normă este inaplicabilă, deoarece nu este prevăzută de Codul de procedură penală. Astfel de acțiuni sunt prevăzute şi în art.13 alin.(3) lit.b),c), art.14, alin.(1) lit.b) din actul normativ analizat.

La prima vedere, parcă avem o situație extraordinară legislativă la capitolul protecției martorilor, dar de fapt, avem o normă procesuală de blanchetă care face trimiteri la o lege specială, prevederile căreia, în mare parte sunt procesuale şi inaplicabile din motivul că nu sunt incluse în Codul de procedură penală.

Organul abilitat cu protecția de stat, de regulă, aplică doar măsuri de protecție ce se limitează la protecția fizică, dotarea cu echipamente de informare despre pericolul apărut şi instalarea unui sistem de alarmă în domiciliu sau reşedință. Aceasta se datorează incapacității financiare de aplicare a altor măsuri de protecție mai complexe, precum şi a lipsei acordurilor de colaborare internațională cu organele similar din alte state.

Măsurile de protecție cum ar fi schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii, schimbarea identității şi schimbarea înfățişării, luând în considerație aspectele geografice ale Republicii Moldova (suprafața mică a țării, numărul redus de persoane) sunt greu aplicabile, dat fiind faptul că, nu poți ascunde un martor pe o cauză de criminalitate organizată, cu un impact social sporit, unde fiecare raion este supravegheat de membrii grupărilor criminale din care este formată organizația criminală, fără ca acesta să fie depistată, sau în cel mai rău caz membrii lui de familie.

Cu regret, procurorul la aplicarea măsurilor de protecție de stat îşi asumă niște obligațiuni, realizarea cărora nu depind de el, dar impactul negativ de nerealizare în volum deplin a programului de protecție, se răsfrânge negative asupra probatoriului, precum şi a încrederii persoanelor protejate față de organele competente ale statului. Până în final, persoanele protejate devin vulnerabile şi şantajabile, primind o ofertă mai convenabilă şi realizabilă de la mediul criminal, fapt ce determină schimbarea declarațiilor, chiar cu riscul tragerii ulterioare la răspundere penală pentru declarații mincinoase.

Într-o situație mai complicată se află persoanele protejate din detenție, care au dat declarații împotriva organizației criminale. Acestea, aflându-se în penitenciar, sunt supuse permanent intimidărilor şi amenințărilor cu aplicarea violenței, precum şi cu aplicarea violenței de către masa de deținuți de orientare negativă. Acțiunile date sunt realizate datorită controlului penitenciarelor din țară de către organizațiile criminale, precum şi condițiilor învechite de detenție (condamnații se dețin nu în celule, dar în construcții de tip baracă). În cazul lor se propune asigurarea executării pedepsei într-un penitenciar separat, de dorit în sistem de celule, care va

contribui la izolarea persoanelor date de restul masei de deținuți şi asigurarea protecției de stat la nivelul cuvenit.

De asemenea opinăm, luând în considerare faptul că Legea nr.105/2008 enumeră care sunt măsurile de protecție, dar nu indică că această listă este exhaustivă, la decizia procurorului sau a instanței de judecată, în caz de extremă necesitate, să fie posibilă aplicarea şi altor măsuri de protecție, care să îmbunătățească programul de protecție şi să contribuie la asigurarea într-un mod mai efectiv realizarea acestuia şi a scopului legii în ansamblu.

Totodată, ținând cont de faptul că acțiunile procesuale pot fi efectuate doar în cadrul procesului penal, e necesar de stipulat prin prevederi procesual penale termenul de acțiune a măsurilor de protecție, efectul extensiv în timp a acestora şi modalitatea de încetare a programului de protecție.

La capitolul încetarea programului de protecție, opinez ca aceasta procedură să fie efectuată doar în baza hotărârii motivate a organului care a dispus aplicarea măsurilor de protecție. Acest fapt va aduce plus valoare realizării programului de protecție şi a controlului obiectiv a ordonatorului față de necesitatea derulării acestuia.

Un moment nu mai puțin important, este legitimitatea organului abilitat cu efectuarea măsurilor de protecție şi subordonarea acestuia. Legea indică clar că organul abilitat funcționează ca subdiviziune a Ministerului Afacerilor Interne, dar nu al Inspectoratului Generale de Poliție, care este instituție subordonată MAI.

Această subordonare poate influența negativ derularea programelor de protecție, ținând cont de interesul instituțional al organului de politie în coraport cu competențele sale procesuale şi extra procesuale, de nivelul informațiilor prelucrate şi riscurile existente.

După părerea mea, organul abilitat cu protecția de stat trebuie să fie o entitate independentă menită să asigure executarea măsurilor de protecție dispuse în baza hotărârilor procurorului, sau după caz a instanței de judecată, în cadrul procesului penal, cu respectarea principiului extensiv a măsurilor de protecție, în cazul menținerii pericolului asupra vieții şi sănătății persoanei, până la dispariția acestuia.

La baza legislației naționale au stat standardele internaționale, care au orientat legislatorul autohton să conformeze aspectele specifice ale acestora la compartimentul protecției martorului.

Astfel, conform Studiului:" La nivel internațional și regional există un șir de documente, care abordează problematica protecției martorilor în cazurile de crimă organizată și corupție. La nivelul Organizația Națiunilor Unite au fost adoptate două tratate importate din perspectiva prezentului Studiu:

- Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate;
- Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției.

Obiectul Convenției împotriva criminalității transnaționale organizate este promovarea cooperării statelor în scopul prevenirii şi combaterii mai eficiente a criminalității transnaționale organizate. Sub incidența Convenției cad mai multe categorii de infracțiuni transnaționale, cum ar fi: traficul de ființe umane, spălarea produsului infracțiunii (banilor), traficul de droguri etc. Articolul 8 al Convenției include și corupția în categoria infracțiunilor transnaționale, iar articolul 9 stabilește necesitatea adoptării de către state a măsurilor împotriva corupției, inclusiv "[…]măsuri eficiente de ordin legislativ, administrativ sau altele pentru a promova integritatea şi a preveni, a descoperi şi a pedepsi corupția agenților publici; […]măsuri pentru a se asigura că autoritățile sale acționează în mod eficient în materie de prevenire, descoperire şi reprimare a corupției agenților publici, inclusiv, acordându-le o independență suficientă pentru a împiedica orice influență nepotrivită asupra acțiunilor lor". [2]

Protecția martorilor este abordată în articolul 24 al Convenției, după cum urmează:

Articolul 24. Protecția martorilor

1) Fiecare Stat Parte ia, în limita mijloacelor sale, măsuri corespunzătoare pentru a asigura o protecție eficace împotriva eventualelor acte de represalii sau de intimidare a martorilor care, în cadrul procedurii penale, depun mărturie privind infracțiunile prevăzute de prezenta Convenție şi, în caz de nevoie, a părinților lor şi a altor persoane apropiate.

2) Măsurile avute în vedere la paragraful 1 al prezentului articol pot consta mai ales, fără prejudicierea drepturilor pârâtului, inclusiv dreptul la o procedură normală, în:

a) stabilirea, pentru protecția fizică a acestor persoane, a unor proceduri privind îndeosebi, după nevoie şi în măsura posibilităților, de a li se oferi un nou domiciliu şi de a li se permite, în caz de nevoie, ca informațiile privind identitatea lor şi locul unde se află să nu fie dezvăluite sau ca dezvăluirea lor să fie limitată;

b) prevederea unor reguli de probațiune care să permită martorilor să depună într-un mod care să le garanteze securitatea, în special să fie autorizați să depună mărturie recurgând la tehnici de comunicare cum sunt legăturile video sau alte mijloace adecvate.

3) Statele Părți au în vedere să încheie aranjamente cu alte state în vederea stabilirii unui nou domiciliu persoanelor menționate la paragraful 1 al prezentului articol.

4) Dispozițiile prezentului articol se aplică de asemenea victimelor, când acestea sunt martori. [2]

În timpul negocierii Convenției privind criminalitatea transnațională organizată, dispoziția privind stabilirea corupției ca infracțiune a făcut obiectul unei ample dezbateri, în principal pentru că a fost considerată un efort limitat împotriva unui fenomen mult mai larg. Întrucât corupția este una dintre metodele și activitățile în care s-au angajat grupurile infracționale organizate, abordarea selectată în cele din urmă a fost includerea unei prevederi în Convenție care vizează corupția din sectorul public. Acest lucru a fost făcut înțelegând că, pentru a acoperi corupția într-o manieră cuprinzătoare, ar fi nevoie de un instrument separat. Negocierile ulterioare între statele membre au condus la adoptarea de către Adunarea Generală a Convenției Națiunilor Unite împotriva corupției.

Măsurile de protecție a martorilor sunt integrate la art.32 al Convenției ONU împotriva corupției, după cum urmează:

Articolul 32. Protecția martorilor, experților și a victimelor [3]

1. Fiecare stat parte ia, conform sistemului său juridic intern și în limita mijloacelor sale, măsuri corespunzătoare pentru a asigura o protecție eficace împotriva eventualelor acte de represalii sau de intimidare a martorilor și experților care depun mărturie referitor la infracțiunile prevăzute în prezenta convenție și, dacă este cazul, a rudelor și a altor persoane apropiate.

2. Măsurile avute în vedere la paragraful 1 al prezentului articol pot consta mai ales, fără prejudicierea drepturilor pârâtului, inclusiv a dreptului la o procedură normală, în:

a) stabilirea pentru protecția fizică a acestor persoane a unor proceduri privind îndeosebi, după nevoie și în măsura posibilului, de a li se oferi un nou domiciliu și de a li se permite, dacă este cazul, ca informațiile privind identitatea lor şi locul unde se află să nu fie dezvăluite sau ca dezvăluirea lor să fie limitată;

b) prevederea unor reguli de probațiune care să permită martorilor și experților să depună într-un mod care să le garanteze securitatea, în special să fie autorizat să depună mărturie recurgând la tehnici de comunicare cum sunt legăturile video sau la alte mijloace adecvate.

3. Statele părți au în vedere să încheie acorduri

sau aranjamente cu alte state în vederea stabilirii unui nou domiciliu persoanelor menționate la paragraful 1 al prezentului articol.

4. Dispozițiile prezentului articol se aplică, de asemenea, victimelor când acestea sunt martori.

5. Fiecare stat parte, sub rezerva dreptului său intern, face în așa fel încât părerile și preocupările victimelor să fie prezentate și luate în seamă în fazele corespunzătoare ale procedurii penale angajate împotriva autorilor infracțiunilor într-un mod care nu prejudiciază dreptul la apărare." [5, p.8-9]

La nivelul Consiliului Europei au fost adoptate un șir de recomandări ce vizează subiectul protecției martorilor. Astfel, relevante sunt:

• Recomandarea Comitetului de Miniștri al CoEnr.R(97)1317 [8] privind intimidarea martorilor și drepturile apărării. Această normă trasează direcțiile de activitate cu privire la protecția martorilor și cu privire la martorii aflați sub amenințare;

• Recomandarea Comitetului de Miniștri al CoEnr.R(2001)1118 [6] privind principiile directoare în lupta împotriva criminalității organizate. Această normă încurajează statele să-și extindă programele naționale de protecție a martorilor la martorii străini, prin semnarea acordurilor bi sau multilaterale.

• Recomandarea Comitetului de Miniștri al CoEnr.R(2005)919 [7] privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției. Această normă indică mecanisme pentru a decide dacă un martor sau un colaborator al justiției poate beneficia de măsuri sau programe de protecție, măsurile care vizează prevenirea identificării martorului sau a colaboratorului justiției etc.

Metodele de cercetare folosite în prezenta lucrare şi anume metoda cantitativă, calitativă, analitică şi comparativă, precum şi alte metode au permis localizarea și delimitarea problemei cercetate, colectarea de date importante pentru a genera ipoteze care sunt testate şi susținute în articol.

Folosind o varietate de proceduri, cercetarea temei este stimulată pentru a găsi adevărul care nu a fost definit sau studiat în profunzime, datorită dezvoltării în continuu a fenomenului criminalităţii organizate, pentru a obține soluții fiabile de protecție a martorilor și altor participanți la proces. De asemenea, în vederea expunerii obiectului tematicii cercetate, a fost îmbinată doctrina cu practica existentă și baza legislativă, fiind studiate lucrări științifice, publicații, studii, și norme legislative naționale și internaționale care cercetează aspectele legate de protecția martorilor și criminalității organizate.

Concluzii

În concluzie, atestăm că legislația Republicii Moldova în domeniul protecției martorilor deși la prima vedere corespunde standardelor internaționale, reglementând relativ clar măsurile şi cadrul instituțional competent în aplicarea acestora, nu a determinat în volum deplin mecanismul de aplicare a acesteia.

Institutul aplicării măsurilor de protecţie în ansamblu, pentru a fi viabil, după părerea mea, urmează să fie procesualizat prin codificarea normei în Codul de procedură penală. Acest fapt v-a determina sporirea gradului de responsabilitate a tuturor participanților competenți în aplicarea şi executarea măsurilor de protecţie, concretizând algoritmul de acțiune al tuturor autorităților implicate în solicitarea, dispunerea și aplicarea măsurilor de protecție, v-a prevedea mecanisme şi instrumente procesuale de realizare a programului de protecţie şi vor deschide noi oportunităţi funcţionale organului abilitat.

Organul abilitat cu protecţia martorilor, la rândul său, trebuie să fie o entitate independentă menită să asigure executarea măsurilor de protecţie dispuse în baza hotărârilor procurorului, sau după caz a instanţei de judecată, în cadrul procesului penal, cu respectarea principiului extensiv a măsurilor de protecţie, în cazul menţinerii pericolului asupra vieţii şi sănătăţii persoanei, până la dispariţia acestuia.

Persoana predispusă să conlucreze cu organul de urmărire penală trebuie să fie asigurată nu numai cu avantaje procesuale pentru faptele şi atitudinea sa (liberarea de răspundere și pedeapsă penală), dar să fie încrezută că statul, punând în funcțiune mecanismele sale coercitive, poate să-i garanteze siguranță adecvată, fapt ce va determina dorința mai multora să acorde suportul necesar în vederea contracarării fenomenului criminalității organizate.

Totodată, ţinând cont de constrângerile geografice și numărul mic al populației Republicii Moldova, precum şi de posibilităţile financiare limitate a ţării, reduce practic la zero aplicarea unor măsuri mai extinse, mai efeciente, fără o conlucrare la nivel internaţional a organelor competente în domeniul protecţiei martorilor.

Referințe bibliografice

1. *Cod de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003.* În:Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.
2. *Convenția Organizației Naţiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptată la New York, la 15 noiembrie 2000 (*ratificată prin Legea Republicii Moldova nr. 15 din 17.02.2005). În: Tratate Internaționale, 30.12.2006, nr. 35. 480 p. ISBN: 978-9975-9669-3-1.
3. *Convenția Organizaţiei Naţiunilor Unite contra corupţiei, adoptată la New York, la 31 octombrie 2003* (ratificată prin Legea Republicii Moldova nr.158-XVI din 06.07.2007). În: Monitorul Oficial nr. 103-106 din 20-07-2007, art. 451). Disponibil:https://www.cna.md/public/files/conventia_onu_ro.pdf (Accesat – 22.08.2023)
4. *Legea Republicii Moldova nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor şi altor participanți la procesului penal.* În:Monitorul Oficial Nr. 112-114 din 27-06-2008, art. 434.
5. *Protecția martorilor în cauzele de corupție/ Studio.* În:Proiectul „Lupta cu corupția prin consolidarea integrității în Republica Moldova" implementat de PNUD Moldova cu suportul financiar al Ministerului Afacerilor Externe al Norvegiei, Chișinău, 2020, Disponibil:https://cna.md/public/files/Studiumartori2020dadee.pdf (Accesat – 22.08.2023)
6. *Recomandarea Comitetului de Miniștri al CoEnr.R(2001)1118 privind principiile directoare în lupta împotriva criminalității organizate.* Adoptată de Comitetul de Miniștri a CoE pe 19.09.2001 la cea de-a 765-a reuniune.
7. *Recomandarea Comitetului de Miniștri al CoEnr.R(2005)919 privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției.* Adoptată de Comitetul de Miniștri a CoE pe 20.04.2005 la cea de-a 924-a reuniune.
8. *Recomandarea Comitetului de Miniștri al CoEnr.R(97)1317 privind intimidarea martorilor și drepturile apărării.* Adoptată de Comitetul de Miniștri a CoE pe 10.09.1997 la cea de-a 600-a reuniune.

CZU 342.8(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).12

ARBORELE GENEALOGIC AL APARIȚIEI, DEZVOLTĂRII ȘI REGLEMENTĂRII PRINCIPIILOR DREPTULUI ELECTORAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dumitru JELESCU
Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova,
e-mail: *dumitrujelescu@ymail.com*
https://orcid.org/ 0000-0002-7460-0784

În prezentul articol este abordată și explicată problema genezei arborelui genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova. În acest scop, s-a recurs la genealogie pentru a vedea dacă în cadrul ei au fost tratate sau nu aceste principii. Drept urmare, am constatat că în cadrul ei nu au fost abordate apariția, dezvoltarea și reglementarea principiilor dreptului electoral, în particular, în Republica Moldova sau în alte state. Totuși, credem că ideea despre evoluție, geneză, scopul studiului, metodele, uneltele, materialele folosite etc. este binevenită și că, după analogie, ea poate fi aplicată la cercetarea apariției, dezvoltării și reglementarii principiilor dreptului electoral în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *arbore genealogic, geneză, principii, drept electoral, reglementarea principiilor dreptului electoral, Republica Moldova.*

THE GENEALOGICAL TREE OF THE APPEARANCE, DEVELOPMENT AND REGULATION OF THE PRINCIPLES OF ELECTORAL RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article addresses and explains the problem of the genesis of the genealogical tree of the emergence, development and regulation of the principles of electoral law in the Republic of Moldova. For this purpose, the genealogy was resorted to to see whether or not these principles were dealt with within it. As a result, we found that the emergence, development and regulation of the principles of electoral law were not dealt with, in particular, in the Republic of Moldova or in other states. However, we believe that the idea of evolution, genesis, purpose of study, methods, tools, materials used, etc. is welcome and that, by analogy, it can be applied to the research of the emergence, development and regulation of the principles of electoral law in the Republic of Moldova.

Keywords: *genealogical tree, genesis, principles, electoral law, regulation of electoral law principles, Republic of Moldova.*

ARBRE GÉNÉALOGIQUE DE L'ÉMERGENCE, DU DÉVELOPPEMENT ET DE LA RÉGLEMENTATION DES PRINCIPES DU DROIT ÉLECTORAL EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article aborde et explique le problème de la genèse de l'arbre généalogique de l'émergence, du développement et de la régulation des principes du droit électoral en République de Moldova. À cette fin, la généalogie a été utilisée pour voir si ces principes y étaient traités ou non. En conséquence, nous avons constaté qu'il ne traitait pas de l'émergence, du développement et de la réglementation des principes de la loi électorale, en particulier en République de Moldova ou dans d'autres états. Cependant, nous pensons que l'idée d'évolution, de genèse, de but de l'étude, de méthodes, d'outils,

de matériaux utilisés, etc.is bienvenue et que, par analogie, il peut être appliqué à la recherche de l'émergence, du développement et de la régulation des principes du droit électoral en République de Moldova.

Mots-clés: *arbre généalogique, genèse, principes, loi électorale, réglementation des principes de la loi électorale, République de Moldova.*

ГЕНЕАЛОГИЧЕСКОЕ ДРЕВО ВОЗНИКНОВЕНИЯ, РАЗВИТИЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИНЦИПОВ ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В статье рассматривается и разъясняется проблема генезиса генеалогического древа возникновения, развития и регламентирования принципов избирательного права в Республике Молдова. С этой целью, мы обратились к генеалогии, чтобы установить, учитываются ли в ней эти принципы. В результате, мы обнаружили, что возникновение, развитие и регламентация принципов избирательного права не рассматривались в её рамках, в частности, в Республике Молдова или в других странах. Однако, мы считаем, что идея эволюции, генезиса, цели исследования, методов, инструментов, используемых материалов и т. д. подходящая и что, по аналогии, её можно применить к исследованию возникновения, развития и регулирования принципов избирательного права в Республике Молдова.

Ключевые слова: *генеалогическое древо, генезис, принципы, избирательное право, регулирование принципов избирательного права, Республика Молдова.*

Introducere

Pentru a vorbi despre geneza/apariția, dezvoltarea și reglementarea principiilor dreptului electoral în Republica Moldova, vom apela succint la genealogie, la metodele ei, la istorie ca să vedem dacă în cadrul ei au fost sau nu tratate aceste principii.

Genealogia (din greacă: γενεαλογία, din γένος *genos* - rasă, familie; λόγος *logos* - cuvânt, învățătură, știință) este una dintre cele mai vechi, dar și printre cele mai importante, științe auxiliare ale istoriei, având drept *scop* studiul nașterii și evoluția familiilor, înrudirile care se stabilesc între persoanele unei epoci, evoluția acestor înrudiri în timp, precum și rolul pe care aceste înrudiri îl joacă în desfășurarea evenimentelor istorice. *Metodele de cercetare* ale genealogiei sunt cele analitice, prin care se stabilește tabla ascendenților și cele sintetice, prin care se stabilește tabla descendenților [1]. Uneltele genealogiei sunt, în special, registrele de stare civilă, registrele parohiale, testamentele, pomelnicele, actele de înnobilare sau de punere în posesie, actele judecătorești, registrele de ranguri nobiliare, foile de zestre, inscripțiile funerare, pisaniile etc. Această știință își are rădăcinile, probabil, undeva în preistorie, unde legăturile de rudenie și descendența din strămoși comuni sau din totem fundamentau societatea și relațiile între membrii ei. În protoistorie și în perioada veche, odată cu apariția scrisului, în genelogie începe să se manifeste vizibil preocuparea anumitor familii de a-și venera strămoșii sau de a-și arăta obârșia socială. În Imperiul Roman *arborele familiei* și *cartea casei* erau indispensabile oricărei familii nobile. În perioada medievală, genealogia cunoaște o nouă perioadă de înflorire datorită relațiilor sociale stricte, însă prima lucrare cu caracter genealogic cunoscută este *Incunabulul anonim*, apărută în 1467 la Strasbourg. După acest moment întreaga Europă este cuprinsă de o frenezie a tipăriturilor cu tabele genaelogice, printre cele mai importante fiind *Thesaurus Principium* a lui Eyzinger (1591) și opera în cinci volume a lui Hyronymus Hennigs publicată în 1598. Stabilirea primelor norme, principii și reguli de abordare a genelogiei se fac abia în secolul al XVII-lea prin contribuțiile unor genealogiști ca André Duchesne (Cheneus), Claude-François Ménestrier, Jean Le Laboureur, Sir William Dagdale etc,

însă fundamentarea genealogiei ca știință auxiliară a istoriei o face germanul Johann Hübner în seria de lucrări publicate între anii 1725 - 1731. Opera acestuia este continuată de Johann Christof Gattener care, urmând principiile predecesorilor săi, introduce cursuri de genealogie la Universitatea de la Göttingen, fiind cel care publică în 1788 primul curs universitar al acestei noi discipline. În secolul XIX această știință se dezvoltă foarte mult, în special după tratatul lui Ottokar Lorenz *Lechrbuch des gesamten wissenschaftlischen Genealogie* [1].

După cel de al Doilea Război Mondial, cercetările în domeniu s-au intensificat și sunt create primele instituții specializate (Centre Généalogique de Paris, Office généalogique et héraldique de Belgique). Pe plan internațional, este înființată *Comisia Internațională de Științe Genealogice și Heraldice* afililată *Comitetului Internațional de Știițe Istorice,* care publică anuarul *L'Intermediare des généalogistes,* iar o dată la doi ani organizează un congres internațional [1].

În România, genelogia este cunoscută încă din perioada medievală din actele de cancelarie, pe baza stabilirii succesiunii se fixau moștenirile drepturile asupra pământului. Primele cercetări genelogice cu caracter științific apar în opera lui Dimitrie Cantemir care încearcă să schițeze un istoric al familiilor boierilor moldoveni [1].

În 1787 banul Mihail Cantacuzino concepe *Ghenealoghia Cantacuzinilor*, lucrarea însă va rămâne în manuscris până la publicarea ei abia un secol mai târziu, în 1884 [1].

O lucrare deosebit de importantă pentru dezvoltarea genealogiei în Țările Române o constituie *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane,* elaborată între 1844 și 1856 de paharnicul Constantin Sion și publicată la Iași în 1892 de istoricul Gheorghe Ghibănescu [1]. Printre istoricii de la începutul secolului XX care au studiat familiile nobiliare române îi putem enumera pe Nicolae Iorga și Octav George Lecca, însă cel care fundamentează științific această ramură a istoriei este Ștefan Dimitrie Grecianu, care publică „*Genealogiile documentate ale familiilor boierești*" în trei volume, proiect monumental rămas însă neterminat datorită morții premature a autorului. [1]. La Iași, între 1912 și 1913, apare prima publicație de specialitate *Arhiva Genealogică* (apar numai 11 numere), iar încercarea de relansare din 1944 sub numele de *Arhiva Genealogică Română*, fiind un eșec, oprindu-se editarea ei după primul număr. În 1970 ia ființă la București *Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie din cadrul Institutului de Istorie „*Nicolae Iorga". Între 1943 și 1945 a funcționat la Iași *Cercul Genealogiștilor Români*. Unul din membrii fondatori a fost Theodor Râșcanu. În 1999, tot la Iași, a fost înființat *Institutul Român de Genealogie și Heraldică* „Sever Zotta". Printre membrii fondatori se numără: Ștefan Andreescu, Dan Cernovodeanu, Paul Cernovodeanu (președinte), Ștefan S. Gorovei (vicepreședinte), Mihai Dimitrie Sturdza, Mircea Ciubotaru, Maria Dogaru, Ioan Drăgan, Nicolae Edroiu, Constantin Ittu, Jean Nicolas Mănescu, Ioan Aurel Pop, Adrian Andrei Rusu, Maria Magdalena Székely, Silviu Tabac, Mihai-Răzvan Ungureanu, Vasile Docea, Marcel Lutic, Silviu Văcaru și Petronel Zahariuc. Printre genealogiștii români mai importanți se află: Gheorghe Ghibănescu, Gheorghe G. Bezviconi, Sever I. Zotta, Radu Rosetti, Theodor Râșcanu, Ioan Filitti, George D. Florescu, Dan Pleșia, Ștefan S. Gorovei, Paul Cernovodeanu, Dan Berindei, Mihai Dimitrie Sturdza, George Felix Tașcă [1].

Genealogia, ca manifestare a omului de a urmări curgerea unui neam, apare ca o treaptă obligatorie în evoluția sa spirituală și o urmare firească a unui ancestral cult al strămoșilor găsit în orice cultură umană [1].

În Republica Moldova se editează revista „*Studii de arhondologie și genealogie*", la care colaborează

cei mai prestigioși genealogiști moldoveni: Sergiu Bacalov (redactor-șef), Dinu Poștarencu, Alexandru Furtună, Valentin Tomuleț, Alla Cestina, Teodor Candu, Ivan Duminica, Stepan Bulgar etc. [1].

Așadar, din relatarea cu privire la genealogie, metodele și istoria ei putem constata că în cadrul ei nu au fost tratate apariția, dezvoltarea și reglementarea principiilor dreptului electoral, în particular, în Republica Moldova sau în alte state. Totuși, credem că ideea despre evoluție, geneză, scopul studiului, metodele, uneltele, materialele folosite etc. este binevenită și că, după analogie, poate fi aplicată la cercetarea apariției, dezvoltării și reglementarii principiilor dreptului electoral în Republica Moldova. Să urmărim, deci, treptat această geneză.

Geneza etapelor principiilor dreptului electoral în Republica Moldova

1. *Principiile dreptului electoral în perioada antică a statului geto-dac*

(sec.I î.Hr. – sec II d. Hr.)

În această perioadă au apărut normele de drept electoral nescrise, adoptate prin tradiție, datină, obicei, uz, ipotetic – cutuma. Regele era ales în baza principiilor democrației militare. În perioada formării statului dac independent şi centralizat au început să fie practicate pentru prima dată *alegerile,* şi anume alegerile regilor şi preoţilor. Aceştia erau aleşi dintre „cei mai aleşi" geţi, numiţi tarabostes. Regii şi preoţii erau aleşi, totuşi, în baza anumitor criterii, deşi necunoscute, nescrise [2, pp. 3, 4, 5, 6, 10], [3], [4, p. 71].

2. *Principiile dreptului electoral în Dacia romană*

(sec.III d. Hr. – sec.IV)

În această perioadă dreptul electoral era interzis sub orice formă și, deci, nu existau nici un fel de principii ale acestui fel de drept [2, pp. 11, 12], [3], [5].

3. *Principiile dreptului electoral în evul mediu*

(sec.IV – sec.XIV)

Obștea se administra pe baze elective și își alegea organele de conducere în mod practic, conducându-se de anumite principii nescrise ale dreptului electoral, cum ar fi: obligativitatea alegerilor, oportunitatea fixării alegerilor, caracterul teritorial al alegerilor [2, pp. 17-27], [6, pp. 102-104], [7].

4. *Principiile dreptului electoral până la instaurarea dominației otomane*

(sec. al XIV-lea – sec. al XVI-lea)

Deşi au apărut unele izvoare scrise, cum ar fi gramotele cancelariei domneşti, despre dreptul electoral și principiile lui încă nu se scria nicăieri [2, pp. 33, 34, 36-42], [9, pp. 109, 113, 114, 115], [8, pp. 65, 67, 68, 77, 82, 83, 115].

5. *Principiile dreptului electoral în timpul dominației otomane*

(mij. sec. XVI – sec. XVII)

Sistemul electiv-ereditar a fost deteriorat. Principalul factor de desemnare a domnitorului devine Imperiul Otoman, care schimba foarte des domnitorii. Astfel, nu mai erau respectate nici un fel de principii elective. Dreptul electoral lipsea cu desăvârşire [8, pp. 141], [2, pp. 52, 53, 54, 55, 57, 69, 70, 71], [10, pp. 16-17].

6. *Principiile dreptului electoral în timpul regimului fanariot*

(sec XVIII – înc. sec. XIX)

S-a menținut regimului turco-fanariot. Domnitorii, Sfatul domnesc (divanul), dregătorii, pârcălabii, ispravnicii, vorniceii, membrii acelui sau altui organ de conducere erau numiţi de Poarta otomană. Cât priveşte evoluţia dreptului și despre dreptul electoral – nici pomină [2, pp. 69, 70 71, 72], [8, p. 152].

7. *Principiile dreptului electoral în timpul tranziției de la evul mediu la perioada modernă*

Domnii erau aleşi dintre marii boieri de către Adunarea Obştească Extraordinară, confirmaţi de către Poartă şi comunicaţi Rusiei [9, p. 254]. Sfatul orăşenesc era ales de locuitori, iar alegerea era întărită de domn, care numea dintre cei aleşi un pri-

mar [2, p. 82]. Satele se aflau sub conducerea vorniceilor. Regulamentele organice erau adoptate cu încuviinţarea unor puteri străine (Rusiei şi Turciei), fără consultarea şi acordul poporului şi nu conţineau dispoziţii privitoare la drepturi şi libertăţi [8, p. 166]. Regulamentele organice conţineau dispoziţii prin care au fost introduse primele principii de drept constituţional în istoria legislaţiei din Moldova şi Ţara Românească, cum ar fi principiul separaţiei puterilor în stat, punând astfel bazele instituţiilor moderne în cele două țări [11]. În Regulamente, însă, lipseau dispoziţiile referitoare la principiile dreptului electoral. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost adoptată „*Legea electorală*" (1864) [12] şi „*Constituţia României*" (1866) [13], dar care au fost sancționate de domnitor.

8. *Principiile dreptului electoral în perioada contemporană*

(înc. sec XX – prezent)

Constituția României din 1923 [14], prevedea alegerea deputaților de către cetățenii majori prin vot universal, egal, direct, obligator şi secret pe baza reprezentării minorității. Constituţia RASSM din 1925 [15; 16; 17], nu cuprindea norme care ar fi reglementat procesul electoral. Potrivit Constituţiei României [14], Adunarea Deputaţilor era aleasă de cetăţenii români cu drept de vot care au atins vârsta de 30 de ani și prin instituirea censului de capacitate, care excludea din alegeri analfabeții. Constituţia RASSM din 1938 [16;17; 18], a introdus dreptul la vot universal, direct, egal și cu scrutin secret. Conform Constituției RSSM din 1941 [16; 17; 19], alegerea deputaților în Sovietul Suprem al RSSM, în sovietele județene, raionale, orășenești, de orășel şi sătești se efectua prin votul universal, egal, direct şi secret. Potrivit Constituției RSSM din 1978, [16; 17; 20], deputaţii erau aleşi prin vot universal, egal, direct şi secret. Constituția Republicii Moldova din 1994 a creat condițiile necesare pentru constituirea dreptului electoral în calitate de subramură autonomă a dreptului constituțional, în care este proclamat dreptul de vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat [17; 21]. Codul electoral al RM din 1997 garantează procesul democratic și legitim de exprimare a voinței libere de către cetățeni în procesul de formare a organelor reprezentative centrale și a organelor de autoadministrare locală (votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat), edificarea unui sistem electoral unitar, coordonat, optimal balansat, necontradictoriu, care ar reflecta natura structurii unitare a statului și, totodată, ar garanta stabilitate și preemțiune în activitatea autorităților publice centrale şi locale [22]. Codul electoral al RM din 2022 prevede ca „în situații excepționale, cum ar fi pandemie, stare de urgență, în unele circumscripții electorale, alegerile se vor putea desfășura pe parcursul a două zile (sâmbătă și duminică), prin derogare de la regula generală. Acest lucru urmează să fie stabilit prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale, cu cel puțin 25 de zile înainte de ziua alegerilor. Totodată, pentru a facilita accesul alegătorilor la procesul electoral, cetățenilor li se va oferi dreptul de a vota atât în baza buletinului sau a buletinului provizoriu de identitate, cât și în baza pașaportului, indiferent de tipul scrutinului. Documentul mai stabilește principii clare privind reflectarea alegerilor de către mijloacele de informare în masă. Instituțiile mass-media vor avea obligația de a respecta principiile de echitate, echilibru și imparțialitate în contextul mediatizării campaniilor electorale. În caz contrar, acestea riscă să fie sancționate gradual de către Consiliul Audiovizualului [23].

Principiile dreptului electoral la etapa actuală

Aceste principii sunt clasificate în funcţie de destinaţia şi interdependenţa acestora în mecanismul organizatorico-juridic de reglementare a raporturilor de drept electoral în: *a) principiile organizării şi desfăşurării alegerilor; b) principiile participării cetăţenilor Republicii Moldova la alegeri; c) principiile complimentare* [16; 17].

a) principiile organizării și desfășurării alegerilor la etapa actuală

Acestea sunt: Obligativitatea alegerilor; Autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor; Periodicitatea alegerilor; Oportunitatea fixării alegerilor; Libertatea alegerilor; Alternativitatea alegerilor; Competitivitatea alegerilor; Admisibilitatea diferitor sisteme electorale; Independența organelor electorale; Distribuirea competențelor între subiecții procesului electoral; Interdicția desfășurării concomitente a alegerilor și referendumului; Principiile complementare cu privire la alegeri [16, 17].

b) principiile participării cetățenilor la vot la etapa actuală

Acestea presupun: Universalitatea dreptului electoral; Egalitatea dreptului electoral; Votarea directă; Secretul votului; Libertatea exprimării opțiunii electorale.

c)principiile totalizării și verificării rezultatelor votării la etapa actuală

Codul electoral al RM (cap. 10 redacție veche) prevede numărarea voturilor şi totalizarea rezultatelor / (cap.11 redacția nouă) – numărarea și stabilirea rezultatelor alegerilor. Implicit, această etapă decisivă, care încununează opera votului, dar și a alegerilor, de asemenea, presupune elaborarea, dezvoltarea și reglementarea în continuare a principiilor dreptului electoral, și anume a *principiilor totalizării și verificării rezultatelor votării*, fundamentate și propuse de autorul actualei lucrări: Principiul integrității procedurii de numărare a voturilor; Principiul înregistrării exacte a rezultatelor votării; Principiul integrității procedurii de centralizare a rezultatelor votării; Principiul numărării paralele a voturilor; Principiul calculării veridice a rezultatelor votului electronic; Principiul anunțării corecte a rezultatelor votării; Principiul publicării la timp a rezultatele oficiale ale votării; Principiul verificării rezultatelor votării; Principiul confirmării rezultatelor votării [24].

Drept urmare a respectării principiului genetic/istoric în studierea apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova, ***Arborele genealogic*** se prezintă astfel.

Dat fiind faptul că, potrivit DEX-ului, *Arbore genealogic* înseamnă o reprezentare grafică (de obicei sub forma unui ***copac cu ramuri***) înfățișând filiația și gradul de înrudire, un tablou al cunoștințelor omenești sub ***formă de copac***, *Arborele genealogic* al ***apariției, dezvoltării și reglementării*** principiilor dreptului electoral în Republica Moldova, în viziunea subsemnatului, poate fi reprezentat astfel.

Schema//organigrama „Arborelui genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova”
(Notă: a se citi ***de jos în sus,*** de la ***rădăcinile arborelui spre vârful lui***)

Condiţiile implementării principiilor electorale
Principiul confirmării rezultatelor votării
Principiul verificării rezultatelor votării
Principiul publicării la timp a rezultatele oficiale ale votării
Principiul anunțării corecte a rezultatelor votării
Principiul calculării veridice a rezultatelor votului electronic
Principiul numărării paralele a voturilor
Principiul integrității procedurii de centralizare a rezultatelor votării
Principiul înregistrării exacte a rezultatelor votării
Principiul integrității procedurii de numărare a voturilor

Principiile totalizării și verificării rezultatelor votării la etapa actuală

Libertatea exprimării opțiunii electorale
Secretul votului
Votarea directă
Egalitatea dreptului electoral
Universalitatea dreptului electoral

Principiile participării cetățenilor la vot la etapa actuală

Principiile complementare cu privire la alegeri
Interdicția desfășurării concomitente a alegerilor și referendumului
Distribuirea competențelor între subiecții procesului electoral
Independența organelor electorale
Admisibilitatea diferitor sisteme electorale
Competitivitatea alegerilor
Alternativitatea alegerilor
Libertatea alegerilor
Oportunitatea fixării alegerilor
Periodicitatea alegerilor
Autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor
Obligativitatea desfășurării alegerilor

Principiile organizării și desfășurării alegerilor la etapa actuală

Principiile dreptului electoral la etapa actuală

Constituția României din 1923 prevedea alegerea deputaților de către cetățenii majori prin vot universal, egal, direct, obligator şi secret pe baza reprezentării minorității. Constituţia RASSM din 1925 nu cuprindea norme care ar fi reglementat procesul electoral. Potrivit Constituţiei României, Adunarea Deputaţilor era aleasă de cetăţenii români cu drept de vot care au atins vârsta de 30 de ani şi prin instituirea censului de capacitate, care excludea din alegeri analfabeții. Constituţia RASSM din 1938 a introdus dreptul la vot universal, direct, egal și cu scrutin secret. Conform Constituției RSSM din 1941, alegerea deputaților în Sovietul Suprem al RSSM, în sovietele județene, raionale, orășenești, de orășel şi sătești se efectua prin votul universal, egal, direct şi secret. Potrivit Constituţiei RSSM din 1978, deputaţii erau aleşi prin vot universal, egal, direct şi secret. Constituția Republicii Moldova din 1994 a creat condițiile necesare pentru constituirea dreptului electoral în calitate de subramură autonomă a dreptului constituțional, în care este proclamat dreptul de vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Codului electoral al RM din 1997 garantează procesul democratic și legitim de exprimare a voinței libere de către cetățeni în procesul de formare a organelor reprezentative centrale și a organelor de autoadministrare locală (votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat), edificarea unui sistem electoral unitar, coordonat, optimal balansat, necontradictoriu, care ar reflecta natura structurii unitare a statului și, totodată, ar garanta stabilitate și preemțiune în activitatea autorităților publice centrale şi locale.

Domnii erau aleşi dintre marii boieri de către Adunarea Obştească Extraordinară, confirmaţi de către Poartă şi comunicaţi Rusiei. Sfatul orăşenesc era ales de locuitori, iar alegerea era întărită de domn, care numea dintre cei aleşi un primar. Satele se aflau sub conducerea vorniceilor. Regulamentele organice erau adoptate cu încuviinţarea unor puteri străine (Rusia şi Turcia), fără consultarea şi acordul poporului şi nu conţineu dispoziţii privitoare la drepturi şi libertăţi. Regulamentele organice conţineau dispoziţii prin care au fost introduse primele principii de drept constituţional în istoria legislaţiei din Moldova şi Ţara Românească, cum ar fi principiul separaţiei puterilor în stat, punând astfel bazele instituţiilor moderne în cele două țări. În Regulamente, însă, lipseau dispoziţiile referitoare la principiile dreptului electoral. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost adoptată „Legea electorală" (1864) şi „Constituţia României" (1866), dar care au fost sancționate de domnitor.

Principiile dreptului electoral în perioada contemporană (înc. sec XX – prezent)

Principiile dreptului electoral în timpul tranziției de la evul mediu la perioada modernă.

S-a menținut regimului turco-fanariot. Domnitorii, Sfatul domnesc (divanul), dregătorii, pârcălabii, ispravnicii, vorniceii, membrii acelui sau altui organ

de conducere erau numiţi de Poarta otomană. Cât priveşte evoluţia dreptului și despre dreptul electoral – nici pomină [2, pp. 69, 70 71, 72], [8, p. 152].

Principiile dreptului electoral în timpul regimului fanariot

(sec XVIII – înc. sec. XIX)

Sistemul electiv-ereditar a fost deteriorat. Principalul factor de desemnare a domnitorului devine Imperiul Otoman, care schimba foarte des domnitorii. Astfel, nu mai erau respectate nici un fel de principii elective. Dreptul electoral lipsea cu desăvârşire [8, pp. 141], [2, pp. 52, 53, 54, 55, 57,69, 70, 71], [10, pp. 16-17].

Principiile dreptului electoral în timpul dominației otomane

(mij. sec. XVI – sec. XVII)

Sistemul electiv-ereditar a fost deteriorat. Principalul factor de desemnare a domnitorului devine Imperiul Otoman, care schimba foarte des domnitori. Astfel, nu mai erau respectate nici un fel de principii elective. Dreptul electoral lipsea cu desăvârşire.

Deși au apărut unele izvoare scrise, cum ar fi gramotele cancelariei domneşti, despre dreptul electoral și principiile lui încă nu se scria nicăieri [2, pp. 33, 34, 36-42], [9, pp. 109, 113, 114, 115], [8, pp. 65, 67, 68, 77, 82, 83, 115].

Principiile dreptului electoral până la instaurarea dominației otomane

(sec. al XIV-lea – sec. al XVI-lea)

Deși au apărut deja unele izvoare scrise, cum ar fi gramotele cancelariei domneşti, despre dreptul electoral și principiile lui încă nu se scria nicăieri.

Principiile dreptului electoral în evul mediu

Obştea se administra pe baze elective şi îşi alegea organele de conducere în mod practic, conducându-se de anumite principii nescrise ale dreptului electoral, cum ar fi: obligativitatea alegerilor, oportunitatea fixării alegerilor, caracterul teritorial al alegerilor.

Principiile dreptului electoral în Dacia romană

Dreptul electoral era interzis sub orice formă.

Apariția normelor de drept electoral nescrise, adoptate ipotetic prin tradiție, datină, obicei, tradiție, uz – cutuma/obicei. Regele era ales în baza principiilor democraţiei militare.

Principiile dreptului electoral în perioada antică a statului geto-dac

Schema//organigrama „Arborelui genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova”

Dumitru Jelescu

Concluzii

1. Examinând procesul apariției şi dezvoltării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova de la origini (sec. VI î.e.n.) şi până în prezent, putem constata că aceste principii încă nu sunt formulate şi specificate într-un act juridic, realmente ele fiind, de facto, condiții de participare a cetățenilor la alegeri și/sau trăsături ale votului (universal, egal, direct, secret și liber exprimat).

2. În același timp, putem considera că realizările obținute pe parcursul istoriei în acest domeniu au pregătit, totuși, premisele pentru apariția dreptului electoral şi a principiilor lui. În acest sens, un rol important l-a jucat obiceiul (dreptul cutumiar), în care, de rând cu alte principii nescrise, se aplicau la nivel empiric (experimental) și unele principii ale dreptului electoral – obligativitatea desfășurării unor alegeri, periodicitatea lor, competitivitatea candidaților, oportunitatea fixării alegerilor.

3. Datorită obiceiului îndelungat de milenii de a aplica anumite reguli de alegere în anumite pos-

turi şi/sau organe de conducere, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost posibilă adoptarea primei Legi electorale (1864) şi a primei Constituții românești (1866), în care au fost reflectate unele caracteristici ale votului (universal, direct, secret).

4. Odată cu adoptarea Constituției României din 1923, pe lângă trăsăturile votului universal, egal, direct și secret a mai fost proclamată și obligativitatea votului, care s-a menținut până la adoptarea Constituțiilor socialiste ce au acționat pe teritoriul Republicii Moldova.

5. Începând cu Constituția R.A.S.S.M. din 1938 și finisând cu cea a R.S.S.M. din 1978, fiind în componența Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, în Republica Moldova a fost proclamat votul universal, egal, direct și secret, revenind astfel la situația Constituției din 1923.

6. Proclamarea suveranității și independenței statului Republica Moldova la 27 august 1991 a pus baza constituirii dreptului electoral și a principiilor lui.

7. Constituția Republicii Moldova (1994) a creat condiții nu numai pentru dezvoltarea mecanismului național de asigurare a drepturilor și libertăților electorale, dar a reglementat și dreptul de a aplica standardele și principiile democratice internaționale în domeniul electoral (votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat).

8. La consolidarea dreptului electoral și la crearea premiselor apariției principiilor dreptului electoral a contribuit adoptarea Codului electoral al RM (1997).

9. Istoria propriu-zisă a principiilor dreptului electoral în RM începe odată cu formularea problemei recunoașterii acestora în Constituția RM (I. Guceac, 2005; T. Cârnaţ, 2010).

10. Analizând și sintetizând cunoștințele despre geneza, dezvoltarea și reglementarea juridică a principiilor dreptului electoral, în general, cât și despre principiile totalizării și verificării rezultatelor votării, în particular, în preistoria, istoria și actualitatea sa [25; 26], am obținut Arborele genealogic al principiilor dreptului electoral în Republica Moldova de la origini până în prezent. Reprezentarea lui sub formă grafică/schematică ilustrează și facilitează înțelegerea dezvoltării dialectice a acestor principii în RM în trecut, prezent și viitor.

Referințe bibliografice

1. https://ro.wikipedia.org/wiki/Genealogie (accesat la 02.11.2022).
2. ARAMĂ, Elena. *Istoria dreptului românesc.* Chișinău: Reclama, 2003.
3. http://www.scritube.com/istorie/formarea-primului-stat-dac-cen53167.php (accesat la 02.11.2022).
4. Istoria dreptului românesc. Coord. Ioan Ceterchi., Vol I. Bucureşti, 1980.
5. http://ro.wikipedia.org/wiki/Divide_et_impera (accesat la 02.11.2022).
6. DVORACEK, Maria. *Istoria dreptului românesc*. Iaşi: Editura fundaţiei „Chemarea”, 1992.
7. http://biblioteca.regielive.ro/referate/drept/legea-tarii-61371.html (accesat la 02.11.2022).
8. CERNEA, Emil, MOLCUŢ, Emil. *Istoria statului şi dreptului românesc.* Bucureşti: Press Mihaela S.R.L., 1999.
9. VOICU, Costică, AMUZA, Ioan T., STANCIU, Bogdan. *Istoria statului şi dreptului românesc*. Curs universitar. Bucureşti: Silvy, 2001, p. 115.
10. *Carte românească de învăţătură*. Bucureşti, 1961, pp. 16-17.
11. *Regulamentul organic al Moldovei*, art. 1279 şi Regulamentul organic al Ţării Româneşti, art. 212.
12. *Legea electorală din 1864.* „Monitorulu-Jurnalu Oficialu alu Principateloru-Unite-Române” nr.146 din 3/15 iulie 1864.
13. https://www.wikiwand.com/ro/Constitu%C8%9Bia_Rom%C3%A2niei_din_1866 (accesat la 03.11.0.2022).
14. *Constituția României din 1923.* Textul actului publicat în M.O. nr. 282/29 mar. 1923, art. 64.
15. https://www.scribd.com/doc/296201355/52-Constutia-RASSM-Din-1925 (accesat la 03.11.0.2022).

16. GUCEAC, Ion. *Drept electoral.* Universitatea de Stat din Moldova. Academia de drept din Moldova. – Chişinău: F.E.-P. „Tipografia centrală", 2005.

17. CÂRNAŢ, Teodor. *Drept Constituţional.* Ediţia a II-a (revăzută şi adăugită). Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova. Catedra Drept Constituţional şi Drept Administrativ. – Chişinău: „Print-Caro" S.R.L., 2010.

18. https://ro.unionpedia.org/Constitu%C8%9Bia_RASS_Moldovene%C8%99ti_(1938) (accesat la 03.11.0.2022).

19. https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-7-dezvoltarea-constitutionala-a-republicii-moldova/ (accesat la 03.11.0.2022).

20. https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-7-dezvoltarea-constitutionala-a-republicii-moldova/ (accesat la 03.11.0.2022).

21. https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-7-dezvoltarea-constitutionala-a-republicii-moldova/ (accesat la 03.11.0.2022).

22. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18225&lang=ro (accesat la 03.11.0.2022].

23. https://multimedia.parlament.md/noul-cod-electoral-al-republicii-moldova-a-fost-adoptat-de-parlament/ ; https://monitorul.gov.md/ro/monitor/2582 (accesat la 03.11.0.2022 / 27.12.2022).

24. JELESCU, Dumitru, ŢURCAN, Serghei. *Legal regulation of the principles totalization and verification of voting results.* În: Revista cu aparitie online „Perspectives of Law and Public Administration". International Academic Publisher, Bucharest, Paris, Calgary, 2022. Vol.11, special issue, october 2022. 2nd conference on comparative and international law, Bucharest, Romania, on June 24, 2022. ISSN 2601-7830, ISSN-L 2601-783.

25. JELESCU, Dumitru. *Perioada istorică a principiilor dreptului electoral în Republica Moldova*. În: „Ştiinţa juridică autohtonă prin prisma valorilor şi tradiţiilor europene", conferinţă ştiinţifică cu participare internaţională (2017; Chişinău). Ştiinţa juridică autohtonă prin prisma valorilor şi tradiţiilor europene. Aportul mediului academic la consolidarea dialogului dintre Republica Moldova şi partenerii strategici în contextul crizelor regionale: Conferinţa ştiinţifică cu participare internaţională, 18 octombrie 2017. - [Chişinău]: ULIM, 2020, pp. 134-141. - 292 p. - Symposia Professorum, ISBN 978-9975-124-64-5. Antetit.: ISBN 978--9975-3371-9-9.

26. JELESCU, Dumitru. *Preistoria principiilor dreptului electoral în Republica Moldova.* În: Studii Juridice Universitare. 2017, nr.1–2(37-38), pp. 133-148. ISSN 1857-2014.

CZU 343.7
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).13

OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 238 DIN CODUL PENAL

Andrei STRATAN
Doctorand, Școala Doctorală în Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *andrei.stratan95@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-1590-7209

În prezentul demers științific este analizat obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.238 din Codul penal al Republicii Moldova. Se arată că obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.238 Codul penal al Republicii Moldova este raportat la fapta prejudiciabilă. În opoziție, obiectul juridic secundar este raportat la urmarea prejudiciabilă. La identificarea conținutului obiectului juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.238 Codul penal al Republicii Moldova trebuie să se țină cont (i) de calitatea victimei acestor fapte penale și, implicit, (ii) de sfera lor de activitate. Se relevă că, întrucât obiectul protecției penale este opus faptei infracționale, la determinarea obiectului juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.238 Codul penal al Republicii Moldova, trebuie să se puncteze pe ordinea legală de obținere a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare. Se demonstrează că în ipoteza dobândirii prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare făptuitorul, de facto, atentează asupra patrimoniului victimei drept valoare socială fundamentală. Se relevă că obiectul juridic secundar al infracțiunilor stipulate la art.238 Codul penal al Republicii Moldova reiese din conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului.

***Cuvinte-cheie**: obiect juridic, relații sociale, credit, împrumut, înșelăciune.*

SPECIAL LEGAL OBJECT OF THE CRIMES PROVIDED IN ART. 238 OF THE CRIMINAL CODE

In this scientific approach is carried out the special legal object of the crimes provided in art. 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. It is stated that the main legal object of the crimes provided in art. 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is related to the prejudicial act. In opposition, the secondary legal object is related to the prejudicial consequence. When identifying the content of the main legal object of the crimes provided in art. 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, account must be taken of (i) the quality of the victim of these criminal offences and, implicitly, (ii) their scope of activity. It is revealed that, since the object of criminal protection is opposed to the criminal act, when determining the main legal object of the crimes provided in art. 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, must be scored on the legal order of obtaining the credit, loan, insurance compensation or indemnity. It is demonstrated that in the case of fraudulent acquisition of the insurance compensation or indemnity, the perpetrator de facto attacks the victim's patrimony as a fundamental social value. It is revealed that the secondary legal object of the crimes stipulated in art. 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova emerges from the content of the generic legal object of crimes against patrimony.

***Keywords:** legal object, social relations, credit, loan, fraud.*

L'OBJET JURIDIQUE SPÉCIAL DES CRIMES PRÉVUS À L'ART. 238 DU CODE PÉNAL

Dans cette approche scientifique, l'objet juridique spécial des infractions prévues à l'article 238 du Code pénal de la République de Moldova est analysé. Il est indiqué que l'objet juridique principal des infractions visées à l'article 238 du Code pénal de la République de Moldova est lié à l'acte préjudiciable. Lors de l'identification du contenu de l'objet juridique principal des infractions prévues à l'article 238 du Code pénal de la République de Moldova, il faut tenir compte (i) de la qualité de la victime de ces actes criminels et, implicitement, (ii) leur champ d'activité. Il est révélé que, puisque l'objet de la protection pénale s'oppose à l'acte criminel, lors de la détermination de l'objet juridique principal des crimes prévus à l'article 238 du Code pénal de la République de Moldova, l'ordre juridique d'obtention de crédit, de prêt ou de compensation/indemnité d'assurance. Il est démontré qu'en cas d'acquisition frauduleuse de l'indemnité ou de l'compensation d'assurance, l'auteur porte de facto atteinte au patrimoine de la victime en tant que valeur sociale fondamentale. Il ressort que l'objet juridique secondaire des délits visés à l'article 238 du Code pénal de la République de Moldova découle du contenu de l'objet juridique générique des délits contre le patrimoine.

Mots-clés: *objet juridique, relations sociales, crédit, prêt, fraude.*

НЕПОСРЕДСТВЕННЫЙ ОБЪЕКТ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, ПРЕДУСМОТРЕННЫХ СТАТЬЕЙ 238 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА

В данной научной статье анализируется непосредственный объект преступлений, предусмотренных статьей 238 Уголовного кодекса Республики Молдова. Утверждается, что основной непосредственный объект преступлений, предусмотренных статьей 238 Уголовного кодекса Республики Молдова, связан с совершением деяния. Дополнительный объект преступлений связан с причинением вреда. При определении основного непосредственного объекта преступлений, предусмотренных статьей 238 Уголовного кодекса Республики Молдова, необходимо учитывать (i) потерпевшего от этих преступных деяний и, косвенно, (ii) их сфера деятельности. Выявлено, что, поскольку объект уголовной защиты противопоставляется преступному деянию, при определении основного непосредственного объекта преступлений, предусмотренных статьей 238 Уголовного кодекса Республики Молдова, должен быть выделен правовой порядок получения кредита, займа, компенсации или страхового возмещения. Показано, что в случае мошеннического получения компенсации или страхового возмещения, виновный фактически покушается на имущество потерпевшего как фундаментальную социальную ценность. Выявлено, что дополнительный объект преступлений, предусмотренных статьей 238 Уголовного кодекса Республики Молдова, вытекает из содержания родового правового объекта преступлений против собственности.

Ключевые слова: *юридический объект, общественные отношения, кредит, ссуда, мошенничество.*

Introducere

La art.238 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM [1]) este prevăzută răspunderea penală pentru dobândirea creditului, împrumutului sau a despăgubirii/indemnizației de asigurare prin înșelăciune.

Fiecărei infracțiuni îi corespunde un anumit obiect juridic special. Acesta este reprezentat de *(i)* valoarea socială concretă vătămată sau periclitată prin săvârșirea unei infracțiuni concrete, precum și de *(ii)* relațiile sociale formate și dezvoltate în legătură cu această valoare socială.

Ca și conținut, obiectul juridic special se desprinde din obiectul juridic general, generic și de subgrup. Cel mai mult însă, acesta corelează cu obiectul juridic generic, și, în special, cu obiectul juridic de subgrup.

Totodată, delimitarea infracțiunilor cu același obiect juridic de subgrup se face anume în baza obiectului juridic special. Tot în funcție de conținutul

obiectului juridic special sunt disociate infracțiunile similare, inclusiv cele cu obiect juridic generic sau cu obiect juridic de subgrup diferit.

Metodologia de cercetare folosită

În prezentul articol au fost folosite diverse metode, inerente unei cercetări în domeniul juridic. Astfel, au fost uzitate următoarele metode: metoda empirică (în procesul realizării studiului jurisprudențial efectuat în materia răspunderii pentru dobândirea prin înșelăciune a creditului, a împrumutului sau a despăgubirii/indemnizației de asigurare); metoda comparativă (în procesul comparării punctelor de vedere teoretice avansate, precum și în procesul comparării pozițiilor judiciare expuse pe marginea unor cauze penale vizând infracțiunile prevăzute la art.238 CP RM); metoda logică (în procesul argumentării unor puncte de vedere personale cu ocazia interpretării unor texte de lege înscrise la art.238 CP RM) etc.

Expunerea conținutului de bază

1. Conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor stipulate la art.238 CP RM, *lato sensu*, derivă din relațiile sociale cu privire la economia națională, și *stricto sensu*, reiese din relațiile sociale aferente activității de acordare și de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, precum și activității de utilizare a mijloacelor din împrumuturile interne sau din fondurile externe.

Până a trece la identificarea *in concreto* a conținutului obiectului juridic special al infracțiunilor examinate, vom sublinia un alt aspect, și anume, aspectul privind structura acestuia.

În doctrină [2, p.359] se enunță că infracțiunile prevăzute la art.238 CP RM sunt pluriobiectuale. În teoria dreptului penal [3, p.3; 4, p.206; 5, p.79; 6, p.76; 7, p.72; 8, p.46; 9, p.57; 10, p.45] se precizează că obiectul juridic special al acestor infracțiuni are caracter complex. O.V. Finoghenova încearcă să explice de ce aceste infracțiuni au un caracter complex: „Obiectul juridic special al acestor infracțiuni au un caracter complex, deoarece prin săvârșirea acestor fapte se atentează, concomitent, asupra mai multor tipuri de relații sociale [11, p.17]".

Generalitter, infracțiunea se consideră ca având un obiect juridic special complex, *inter alia*, atunci când prin săvârșirea unei singure acțiuni sau inacțiuni, cauzatoare de consecințe prejudiciabile, sunt vătămate două sau mai multe valori sociale și relații sociale aferente acestora.

În speță, prin săvârșirea faptei prejudiciabile, soldate cu cauzarea unor daune victimei, sunt lezate două tipuri de relații sociale. Corespunzător, identificăm un *obiect juridic special principal*, și un *obiect juridic special secundar*.

Obiectul juridic principal reiese din obiectul juridic generic și obiectul juridic de subgrup al infracțiunii, comparativ cu obiectul juridic secundar care, nu implică, necesarmente, o asemenea derivație. G.Pavliuc enunță, just: „în cazul infracțiunilor plurobiectuale, este obligatoriu ca obiectul juridic principal să se afle într-o relație de derivație descendentă cu obiectul juridic generic [12, p.62]". Regula enunțată este respectată și în cazul infracțiunilor specificate la art.238 CP RM, fapt de care ne vom convinge *infra*.

În ceea ce privește obiectul juridic secundar al infracțiunii, de regulă, acesta se află în legătură organică cu un alt obiect juridic generic, decât cu cel din care derivă obiectul juridic principal. Și această regulă este sesizată în cazul infracțiunilor examinate.

D.Ursu menționează: „conținutul obiectului juridic special poate fi desprins din descrierea faptei incriminate, din cerința producerii unei urmări prejudiciabile [...] [13, p.75]".

La caz, obiectul juridic principal al infracțiunilor investigate este raportat la fapta prejudiciabilă. În opoziție, obiectul juridic secundar este raportat la urmarea prejudiciabilă.

În cele ce urmează vom încerca să stabilim conținutul celor două categorii ale obiectului juridic special.

2. ***Obiectul juridic principal***. În opinia autorului polonez K.Mucha, prin incriminarea faptelor specificate la art.297 din Codul penal (articol similar celui supus analizei) se asigură corectitudinea și fiabilitatea în domeniul acordării și utilizării creditelor, împrumuturilor bănești, garanțiilor și a altor instrumente financiare destinate unui scop economic specific [14, p.126].

Întâlnim și alte opinii referitoare la conținutul obiectului juridic principal al acestor infracțiuni: „relațiile sociale ce asigură funcționarea normală a sistemului financiar-creditar [9, p.19]"; „relațiile sociale formate în legătură cu realizarea principiului bunei-credințe a subiecților activității economice [15, p.127]"; „relațiile sociale cu privire la sistemul financiar al statului, precum și la ordinea de creditare a cetățenilor și a persoanelor juridice [16, p.50; 17, p.124]"; „relațiile sociale referitoare la starea de protecție a sferei financiar-creditare [18, p.145]"; „relațiile sociale apărute între organizația de creditare și solicitantul de credit, ordinea de obținere și rambursare a creditului obținut [19, p.98]"; „relațiile sociale din sfera activității de creditare a băncilor și a altor organizații de creditare [20, p.45; 21, p.33-34]"; „relațiile sociale din sfera activității financiare a băncilor și a altor creditori [22, p.7]"; „relațiile sociale cu privire la ordinea stabilită de finanțare și creditare a subiecților [23, p.222]".

Observăm că multe din tezele doctrinare expuse *supra* scot în evidență sfera creditară ca fiind aferentă relațiilor sociale de bază lezate prin săvârșirea infracțiunilor analizate. Totuși, remarcăm că aceste concepții sunt evocate pe marginea unui cadru incriminator diferit (*i.e.* rus). Acestea nu concordă cu cadrul incriminator consemnat la art.238 CP RM. Amintim că, începând cu anul 2014 în sfera relațiilor sociale de bază lezate prin săvârșirea faptei prejudiciabile au fost incluse și cele aferente activității de obținere a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare. Evident, cea din urmă sferă se deosebește de sfera creditară, concretizată în obținerea de credite sau de împrumuturi.

În consecință, nu împărtășim nici acele abordări doctrinare care, la relevarea obiectului juridic principal al infracțiunilor analizate, pun accentul pe relațiile sociale aferente activității bancare. Bunăoară, D.M. Dugricilova susține că obiectul juridic principal al acestor infracțiuni îl formează „relațiile sociale din sfera funcționării normale a sistemului bancar și a acordării creditelor de către bănci [24, p.21]". Analogic se expune U.V. Pașințeva, arătând că obiectul juridic principal îl reprezintă „relațiile sociale cu privire creditarea bancară, ca formă a activității de întreprinzător [25, p.9]". Și alți autori punctează că prin această infracțiune se atentează asupra ordinii de funcționare a băncii [26, p.46].

Subliniem că, în postura de victimă a infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM pot apărea nu doar băncile, ci și alte entități, așa ca: organizațiile financiare nebancare, asociațiile de economii și împrumut, asigurătorul. Relațiile sociale aferente obținerii creditului din contul unor instituții bancare (categorie a instituțiilor financiare), practic, în exclusivitate, puteau fi lezate, în mod prioritar, doar până la intervenția Legii Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.180 din 25.07.2014 (în continuare – Legea RM nr.180/2014 [27]). Până atunci, în calitate de victimă a infracțiunii specificate la art.238 CP RM figura doar instituția financiară. Din momentul intrării în vigoare a Legii RM nr.180/2014 cercul victimelor acestor infracțiuni a fost lărgit.

Conchidem că, la identificarea conținutului obiectului juridic principal al infracțiunilor analizate trebuie să se țină cont *(i)* de calitatea victimei acestor fapte penale și, implicit, *(ii)* de sfera lor de activitate.

În opinia unor autori, obiectul juridic principial al acestor infracțiuni îl reprezintă „relațiile sociale din sfera creditării [28, p.12; 15, p.127; 29, p.11]". Dintr-o perspectivă, această abordare este una mult prea largă, întrucât vizează nu doar obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM, ci și a altor infracțiuni legate de creditare, *i.e.* a celor specificate la art.239 CP RM. Din altă perspectivă, așa cum am notat mai sus, această abordare limitează cercul relațiilor sociale vătămate doar la cele aferente activității de creditare. Aceste considerente ne impun să nu împărtășim respectiva optică.

În altă privință, R.V. Markizov este de părere că obiectul juridic special al infracțiunilor suspuse cercetării îl formează „interesele protejate de lege ale creditorilor (statului, persoanelor juridice sau fizice) [30, p.9]". Un punct de vedere similar îl are M.A. Kostiucenko [31, p.25].

Și aceste aserțiuni doctrinare suscită o doză de reticență. În primul rând, este neclară sfera intereselor creditorilor care ar putea fi afectată prin săvârșirea faptei infracționale. Reiterăm că aceasta trebuie să privească activitatea de acordare și de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare. În al doilea rând, suntem în dezacord cu afirmația că „interesele persoanei" formează conținutul obiectului juridic special. În acest sens, în doctrină au fost aduse suficiente argumente conform cărora „interesul nu constituie obiect al apărării penale, ci un element structural al acestuia [2, p.81]".

În altă ordine de idei, autorul E.N Bulîcev susține că „conținutul acestor incriminări protejează ordinea stabilită de acordare a creditului [32, p.57]. Analogic se pronunță I.Z. Fiodorov [33, p.140] și N.A. Sultanova [34, p.47].

Se impun câteva precizări în legătură că această teză doctrinară. O primă precizare rezidă în concretizarea categoriilor de bunuri ce pot fi dobândite prin săvârșirea infracțiunilor specificate la art.238 CP RM. Or, tocmai în corelație cu acestea este identificat și obiectul protecției penale. Reieșind din varianta în vigoare a normelor incriminatoare consemnate la art.238 CP RM, constatăm că conținutul obiectului juridic special principal trebuie să-l formeze atât relațiile sociale aferente obținerii unui credit, cât și cele aferente obținerii unui împrumut, unei despăgubiri sau unei indemnizații de asigurare.

Mai venim cu o altă precizare: prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM se atentează asupra relațiilor sociale referitoare la *obținerea* în condiții de legalitate a creditului, a împrumutului etc., ci nu la relațiile sociale cu privire la *acordarea* creditului, împrumutului etc. (așa cum susțin autorii sus-citați). Cele din urmă relații sociale sunt lezate prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.239 CP RM, *i.e.* atunci când sunt încălcate regulile *de acordare* a creditului, împrumutului etc.

Are dreptate N.M. Zolotova când menționează că obiectul juridic special al infracțiunilor investigate îl constituie „relațiile sociale formate în legătură cu obținerea mijloacelor financiare [35, p.9]".

Asemănător opinează și S.Prodan: „obiectul juridic specific al infracțiunii de dobândire a creditului prin înșelăciune îl formează relațiile sociale cu privire la obținerea creditului [36, p.128]". Desigur, acest punct de vedere este în consonanță cu vechiul conținut incriminator. Este însă, remarcabil faptul, că evidențiază corect relațiile sociale lezate, din perspectiva subiectului ce atentează infracțional.

Totuși, accepțiunea doctrinară enunțată comportă o carență. Aceasta nu specifică modul de obținere a creditului. Întrucât obiectul protecției penale este opus faptei infracționale, considerăm necesar ca la determinarea obiectului juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM, să se puncteze pe *ordinea legală* de obținere a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare. O atare specificare regăsim în punctul de vedere aparținându-i lui V.Stati: „obiectul juri-

dic principal [al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM] îl constituie relațiile sociale cu privire la obținerea legală a creditului, a împrumutului sau a despăgubirii/indemnizației de asigurare [5, p.79]". Similar se expune S.Brînza [2, p.359], deși în contextul vechii dispoziții legale (*i.e.* atunci când doar creditul apărea pe post de bun obținut în rezultatul săvârșirii infracțiunii). Într-o speță practică instanța a motivat în felul următor asupra lipsei obiectului infracțiunii imputate inculpatului: „în acțiunile inculpatului lipsește obiectul juridic special al infracțiunii imputate care, în mod normal, îl constituie relațiile sociale cu privire la obținerea legală a creditului [37]".

Ținând cont de opiniile doctrinare expuse mai sus, dar și având în vedere cadrul incriminator de ultimă oră, prevăzut la art.238 CP RM, concluzionăm că, *de lege lata*, în postura de obiect juridic principal al infracțiunilor examinate apar relațiile sociale privitoare la ordinea legală de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, apărate împotriva prezentării unor informații false.

Totuși, considerăm cu neputință, ca prin obținerea prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare să se atenteze infracțional asupra relațiilor sociale privitoare la ordinea legală de obținere a acestor mijloace.

Amintim că obiectul juridic principal trebuie să derive din obiectul juridic generic. Notăm că în ipoteza dobândirii prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare făptuitorul, *de facto*, atentează asupra patrimoniului victimei drept valoare socială fundamentală. Din acest motiv am și propus reamplasarea acestei fapte în conținutul Capitolului VI din partea specială a Codului penal. Corespunzător, în fapt, în ipoteza dobândirii prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare obiectul juridic special al acestei fapte ar trebui să derive din relațiile sociale cu privire la patrimoniul persoanei. În aceste condiții, amplasând greșit, respectiva faptă, în textul legii penale, este redat, în egală măsură, greșit, obiectul atentării infracționale.

În consecință, reiterăm poziția noastră, de reașezare corectă, în textul legii penale, a faptei de dobândire prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare.

3. *Obiectul juridic secundar*. În continuare, vom stabili care relații sociale sunt protejate, în plan secundar, prin incriminarea faptelor de dobândire prin înșelăciune a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare.

V.V. Stepanova susține că infracțiunile respective sunt atribuite în categoria celor îndreptate spre protecția proprietarilor de organizații creditare [38, p.116]. Să sugereze oare autorul că prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM, în plan secundar, este țintit patrimoniul victimei?

Mult mai explicit se pronunță alți autori [9, p.57; 29, p.11; 11, p.17; 34, p.47], afirmând că în calitate de obiect juridic secundar al acestor infracțiuni evoluează relațiile sociale cu privire la patrimoniul victimei.

Însă, și această aserțiune doctrinară nu este lipsită de neajunsuri. Aceasta deoarece, autorii acestei teze, suprapun practic, obiectul juridic secundar al acestor fapte penale cu conținutul obiectului juridic generic al tuturor infracțiunilor contra patrimoniului.

Este adevărat că obiectul juridic secundar al infracțiunilor stipulate la art.238 CP RM reiese din conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului. În acest sens, am și arătat că, de regulă, conținutul obiectului juridic secundar al unei infracțiuni nu se află în derivație organică cu conținutul obiectului juridic generic al respectivei fapte penale. În cele mai dese cazuri, obiectul juridic secundar decurge din conținutul unei alte valori sociale fundamentale (alta, decât cea care marchează obiectul juridic generic al acestei infracțiuni). Tocmai o asemenea stare a lucrurilor atestăm și în cazul

infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM. Totuși, obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni, deși derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniul persoanei, nu se poate suprapune cu cele din urmă relații sociale. Or, între obiectul juridic special al unei infracțiuni (inclusiv cel secundar) și obiectul juridic generic există o relație de tipul parte-întreg. Partea nu se suprapune cu întregul. Partea este un fragment din tot întregul. În consecință, este mult prea generală aprecierea relațiilor sociale cu privire la patrimoniul victimei în calitate de obiect juridic secundar al infracțiunilor examinate.

Privitor la conținutul obiectului juridic secundar al infracțiunilor cercetate, susținem următorul punct de vedere, exprimat în doctrina autohtonă: „obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra creditului, a împrumutului sau a despăgubirii/indemnizației de asigurare [5, p.79]".

Deci, nu relațiile sociale cu privire la patrimoniul victimei, ci relațiile sociale cu privire la *posesia* mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare, formează conținutul obiectului juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM.

Constatăm că, prezența obiectului juridic secundar, în conținutul infracțiunilor analizate, este desprins din existența urmării prejudiciabile – semn obligatoriu. Cauzând un prejudiciu victimei, făptuitorul atentează asupra relațiilor sociale cu privire la posesia de către victimă a mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare. Astfel, „ulterior comiterii infracțiunii de către făptuitor, victimei îi este îngrădită posibilitatea de a-și exercita posesiunea asupra creditului, a împrumutului sau a despăgubirii/indemnizației de asigurare [39, p.164]".

În lipsa urmării prejudiciabile nu învederăm un obiect secundar al protecției penale. O asemenea situație era prezentă în vechiul conținut incriminator. Mai exact, componența infracțiunii prevăzute la art.238 CP RM era formală, urmarea prejudiciabilă nefiind semn obligatoriu. În aceste condiții, obiectul apărării penale era unul simplu, fiind format din relațiile sociale cu privire la ordinea legală de obținere a creditelor. Ulterior, prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008 [40] componența de infracțiune a fost transformată din formală în materială. În conținutul componenței de infracțiune a fost inclusă urmarea prejudiciabilă sub forma „daunelor în proporții mari". Din acel moment, obiectul protecției penale a căpătat un caracter complex. Din acel moment, relațiile sociale cu privire la posesia asupra mijloacelor financiare reprezentând un credit, au fost incluse în conținutul componenței de infracțiune.

Într-o speță, instanța a punctat (din punctul nostru de vedere, eronat) că obiectul juridic secundar al infracțiunii imputate inculpatei îl formează „relațiile sociale cu privire la posesia asupra creditului de către inculpată [41]". Accentuăm că, prin săvârșirea infracțiunilor de la art.238 CP RM nu este prejudiciat solicitantul de credit/împrumut ori solicitantul despăgubirii sau a indemnizației de asigurare. Prin aceste infracțiuni sunt aduse atingere relațiilor sociale aferente instituției financiare, organizației de creditare nebancară, asociației de economii și împrumut sau asigurătorului. De fapt, solicitantul de credit/împrumut sau solicitantul despăgubirii sau a indemnizației de asigurare apare în postura de subiect al acestor infracțiuni. În același timp, e cu neputință ca subiectul infracțiunilor examinate să evolueze și în postura de victimă.

Privitor la conținutul obiectului juridic secundar al infracțiunilor supuse cercetării, identificăm și alte abordări doctrinare: „interesele patrimoniale ale creditorilor [28, p.12; 42, p.158; 35, p.9; 21, p.34]"; „interesele economice ale creditorilor [43, p.50; 17, p.124]"; „interesele patrimoniale ale organizațiilor de creditare sau ale statului [18, p.146]". Remarcăm

că aceste accepțiuni nu diferă substanțial de cele relevate *supra*. Totuși, observăm că autorii acestor teze pun în vizor „interesele victimei", ci nu „relațiile sociale" lezate, atunci când încearcă să reliefeze obiectul protecției penale. Accentuăm repetat că, interesele persoanei nu pot forma conținutul obiectului apărării penale. Valorile sociale și relațiile sociale formate în jurul acestora pot forma, în exclusivitate, conținutul obiectului protecției penale.

Autorii ucraineni A.Baida și O.Sklezi afirmă că pe post de obiect juridic secundar al acestor infracțiuni apar atât interesele creditorilor, cât și drepturile acestora [23, p.222]. Precizăm că dreptul subiectiv este doar o parte a relației sociale. Legea penală apără relații sociale, ci nu drepturi subiective, întrucât „un drept subiectiv nu se pierde în lipsa exercitării lui [2, p.69]". Relațiile sociale însă, de fiece dată sunt vătămate prin săvârșirea faptei infracționale.

4. Consemnăm că sub tiparul art.238 CP RM sunt reunite două infracțiuni în variantă-tip. Corespunzător, fiecare dintre aceste două infracțiuni posedă un obiect juridic special distinct. Or, nu există infracțiuni având același obiect juridic special. Constatăm că caracterul distinctiv al obiectului atentării este desprins din conținutul diferit al urmării prejudiciabile.

Așadar, în cazul infracțiunii stipulate la alin.(1) art.238 CP RM obiectul protecției penale îl formează *(i)* relațiile sociale privitoare la ordinea legală de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, apărate împotriva prezentării unor informații false și *(ii)* relațiile sociale cu privire la posesia, de către victimă, a mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare, *apărate împotriva cauzării unor daune în mărime mai mare sau egală cu 500 u.c*.

Iar în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.238 CP RM obiectul protecției penale îl formează *(i)* relațiile sociale privitoare la ordinea legală de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, apărate împotriva prezentării unor informații false și *(ii)* relațiile sociale cu privire la posesia, de către victimă, a mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare, *apărate împotriva cauzării unor daune în proporții deosebit de mari.*

Concluzii

Conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor stipulate la art.238 CP RM, *lato sensu*, derivă din relațiile sociale cu privire la economia națională, și *stricto sensu*, reiese din relațiile sociale aferente activității de acordare și de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, precum și activității de utilizare a mijloacelor din împrumuturile interne sau din fondurile externe.

Obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM este raportat la fapta prejudiciabilă. În opoziție, obiectul juridic secundar este raportat la urmarea prejudiciabilă.

La identificarea conținutului obiectului juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM trebuie să se țină cont *(i)* de calitatea victimei acestor fapte penale și, implicit, *(ii)* de sfera lor de activitate.

Prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM se atentează asupra relațiilor sociale referitoare la *obținerea* în condiții de legalitate a creditului, a împrumutului etc., ci nu la relațiile sociale cu privire la *acordarea* creditului, împrumutului etc. Cele din urmă relații sociale sunt lezate prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.239 CP RM, *i.e.* atunci când sunt încălcate regulile *de acordare* a creditului, împrumutului etc.

Întrucât obiectul protecției penale este opus faptei infracționale, considerăm necesar ca la determinarea obiectului juridic principal al infracțiunilor prevă-

zute la art.238 CP RM, să se puncteze pe *ordinea legală* de obținere a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare.

De lege lata, în postura de obiect juridic principal al infracțiunilor examinate apar relațiile sociale privitoare la ordinea legală de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, apărate împotriva prezentării unor informații false. Totuși, considerăm cu neputință, ca prin obținerea prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare să se atenteze infracțional asupra relațiilor sociale privitoare la ordinea legală de obținere a acestor mijloace. În ipoteza dobândirii prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare făptuitorul, *de facto*, atentează asupra patrimoniului victimei drept valoare socială fundamentală.

Obiectul juridic secundar al infracțiunilor stipulate la art.238 CP RM reiese din conținutul obiectului juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului. Totuși, obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni, deși derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniul persoanei, nu se poate suprapune cu cele din urmă relații sociale.

Nu relațiile sociale cu privire la patrimoniul victimei, ci relațiile sociale cu privire la *posesia* mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare, formează conținutul obiectului juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM.

În cazul infracțiunii stipulate la alin.(1) art.238 CP RM obiectul protecției penale îl formează *(i)* relațiile sociale privitoare la ordinea legală de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, apărate împotriva prezentării unor informații false și *(ii)* relațiile sociale cu privire la posesia, de către victimă, a mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare, *apărate împotriva cauzării unor daune în mărime mai mare sau egală cu 500 u.c*.

Iar în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.238 CP RM obiectul protecției penale îl formează *(i)* relațiile sociale privitoare la ordinea legală de obținere a creditelor, a împrumuturilor, a despăgubirilor sau a indemnizațiilor de asigurare, apărate împotriva prezentării unor informații false și *(ii)* relațiile sociale cu privire la posesia, de către victimă, a mijloacelor financiare reprezentând un credit, un împrumut, o despăgubire sau o indemnizație de asigurare, *apărate împotriva cauzării unor daune în proporții deosebit de mari.*

Referințe bibliografice

1. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. BRÎNZA, S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p. ISBN 9975-70-414-X
3. STATI, V. Infracțiunea de dobândire a creditului prin înșelăciune (art.238 C.pen. RM): noi tendințe și abordări. Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr.12, p. 2-10. ISSN 2587-411X
4. STATI, V. Infracțiunile prevăzute la art.238 și 239 CP RM în lumina amendamentelor operate în Codul penal la 25.07.2014. În: R*evista Științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae", Seria „Științe sociale"*, 2015, nr.3(83), p. 205-224.
5. STATI, V. *Infracțiuni economice: note de curs. Ed. a 3-a, rev. și actualizată până la data de 1 mai 2019*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019. 600 p. ISBN 978-9975-146-73-9
6. STATI, V. *Infracțiuni economice: note de curs. Ed. a 2-a, rev. și actualizată*. Chișinău: CEP USM, 2016. 622 p. ISBN 978-9975-71-807-3
7. STATI, V. *Infracțiuni economice: note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2014. 530 p. ISBN 978-9975-71-520-1
8. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p. ISBN 978-9975-53-470-3

9. ШАЛЯПИНА, М. Ю. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы противодействия кредитно-банковским преступлениям*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2015. 217 p.

10. БАЛЯБИН, В. Н., ВОРОНЦОВА, С. В. *Уголовно-правовое обеспечение безопасности банковского кредитования и проведения расчетов*. Москва: Проспект, 2016. 120 p. ISBN 978-5-392-19281-6

11. ФИНОГЕНОВА, О.,В. *Уголовная ответственность за незаконное получение кредита и злостное уклонение от погашения кредиторской задолженности*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003. 23 p.

12. PAVLIUC, G. Obiectul juridic generic și obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.349 din Codul penal. Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.10, p. 56-64. ISSN 2587-411X

13. URSU, D. *Tortura, tratamentul inuman sau degradant: aspecte de drept penal material*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 292 p. ISBN 978-9975-53-797-1

14. MUCHA, K. Economic crime in the Polish legal system on the example of the crime of obtaining a bank credit by false pretenses. În: *Annales Universitatis Apulensis, Series Jurisprudentia*, vol. 16, 2013, No.1, p. 120-132. ISSN 1454-4075

15. АЛЕШИНА-АЛЕКСЕЕВА, Е. Н. Отграничение мошенничества в сфере кредитования (ст. 159[1] УК РФ) от незаконного получения кредита (ст. 176 УК РФ). În: *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*, 2019, № 2 (82), p. 124-130. ISSN 2071-8284

16. АСЛАНЯН, Р. Г. Информация как объект и средство совершения преступлений в сфере экономики: вопросы взаимосвязи. În: *Вестник Краснодарского Университета МВД России*, 2016, № 1 (31), p. 48-52. ISSN 2073-1078

17. ШАЛЯПИНА, М. Ю. Ответственности за незаконное получение кредита по Уголовному кодексу Российской Федерации. În: *Общество и право*, 2014, № 2 (48), p. 124-128. ISSN 1727-4125

18. ТАТАЕВ, Э. К. К вопросу об объекте незаконного получения кредита. În: *Актуальные проблемы экономики и право*, 2009, № 3 (11), p. 143-147. ISSN 1993-047X

19. ТЮНИН, В. И. *Преступления в сфере экономической деятельности: учебно-практическое пособие*. Москва, 2012. 384 p.

20. АБРАМОВ, В. Ю. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями в сфере банковского кредитования*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1998. 166 p.

21. АБДИРОВА, Г. А. *Использование специальных экономических (бухгалтерских) знаний при расследовании преступлений, совершаемых в сфере банковской деятельности (по уголовно процессуальному законодательству Республики Казахстан)*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2003. 200 p.

22. МОЙСИК, В. Р. *Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами.* Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2002. 17 p.

23. БАЙДА, А., СКЛЕЗЬ, О. Особливості *кваліфікації злочинів за статтею 222 Кримінального Кодексу України «Шахрайство з фінансовими ресурсами». Ін: Підприємництво господарство і право, 2020, №5,* p.221-226. ISSN 2663-5321

24. ДУГРИЧИЛОВА, Д. М. *Преступления в сфере кредитно-банковской деятельности: Общая характеристика и вопросы квалификации*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005. 32 p.

25. ПАШИНЦЕВА, У. В. *Уголовно-правовая охрана банковского кредитования*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009. 22 p.

26. ГАМЗА, В. А., ТКАЧУК, И. Б. *Безопасность коммерческого банка: организационно-правовые и криминалистические проблемы*. Москва: Изд-ль Шумилова И.И., 2002. 251 p. ISBN 5-89784-055-5

27. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.180 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.238-246.

28. ШАДРИНА, О. В. *Уголовная ответственность*

за преступления в банковское-кредитной сфере по уголовному праву Российской Федерайии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2008. 23 p.

29. ГУДКОВ, С. В. *Уголовно-правовая оценка посягательств на кредитные отношения*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Омск, 2008. 20 p.

30. МАРКИЗОВ, Р. В. *Ответственность за преступления в сфере кредитных отношений по уголовному праву России*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2003. 26 p.

31. КОСТЮЧЕНКО, М. А. *Кредитные преступления (ст.ст. 176, 177 УК РФ): характеристика и предупреждение*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Иркутск, 2020. 253 p.

32. БУЛЫЧЕВ, Е. Н. Особенности уголовной ответственности за незаконное получение кредита (ст. 176 УК РФ) и ее соответствие конституционному принципу равной защиты всех форм собственности. În: *Евразийская Адвокатура*, 2018, № 6 (37), p. 56-59. ISSN 2304-9839

33. ФЕДОРОВ, И. З. et al. Спорные аспекты современной теоретико-правовой модели состава мошенничества в сфере кредитования. În: *Вестник Российского университета кооперации*, 2018, № 2 (32), p. 138-144. ISSN 2227-4383

34. СУЛТАНОВА, Н. А. *Уголовно-правовое противодействие преступлениям в сфере кредитования*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Грозный, 2020. 204 p.

35. ЗОЛОТОВА, Н. М. *Преступления в сфере кредитования*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 28 p.

36. PRODAN, S. *Răspunderea penală pentru infracțiunile legate de creditare*. Chișinău: CEP USM, 2011. 294 p. ISBN 978-9975-71-187-6

37. Sentința Judecătoriei Cahul, sediul Central din 09 octombrie 2020. Dosarul nr.1-24/2017. [citat 10.12.2022]. Disponibil: https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/04787731-b512-4846-af9f-bd5983255c9b

38. СТЕПАНОВА, В. В. К вопросу о толковании понятия «Преступление в сфере банковской деятельности». În: *Вектор науки ТГУ, Серия: Юридические науки*, 2014. №2(17), p. 115-117. ISSN 2220-7457

39. STRATAN, A. Natura obiectului în cadrul infracțiunilor prevăzute la art.238 CP RM. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae", Seria „Științe sociale"*, 2020, nr.8(138), p.163-168. ISSN 1814-3199

40. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.

41. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 28 mai 2015. Dosarul nr.1a-197/2015. Dosarul nr.1-24/2017. [citat 10.12.2022]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f548fa0f-3a1b-e511-b888-005056a5d154

42. СЕЛЯМИН, А. А. Понятие и общая уголовно-правовая характеристика преступлений в сфере кредитования по Уголовному кодексу Российской Федерации. În: *Вестник Челябинского государственного университета*, 2015, № 17 (372), p. 155-162. ISSN 1994-2796

43. АСЛАНЯН, Р. Г. Информация как объект и средство совершения преступлений в сфере экономики: вопросы взаимосвязи. În: *Вестник Краснодарского Университета МВД России*, 2016, № 1 (31), p. 48-52. ISSN 2073-1078

CZU 343.23
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).14

ELEMENTE CONSTITUTIVE SUBIECTIVE PRIVIND INFRACȚIUNEA PREVĂZUTĂ LA ARTICOLUL 208 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Alina STAHURSCHI
Doctorandă, Academia "Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *alina.stahurschi@igp.gov.md*
https://orcid.org/0000-0003-4909-4602

Prevederile Codului penal al Republicii Moldova stipulează la art.14 faptul că, infracţiunea este o faptă (acţiune sau inacţiune) prejudiciabilă, săvârşită cu vinovăţie şi pasibilă de pedeapsă penală. Prezenta lucrare este consacrată analizei elementelor constitutive subiective privind atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârşirea unor fapte imorale. Susţinem afirmaţia precum că, latura subiectivă şi subiectul infracţiunii reprezintă elementele constitutive subiective ale infracţiunii, iar simpla constatare a prevederii faptei prejudiciabile în legea penală nu este suficientă pentru calificarea acesteia drept infracţiune. O asemenea calificare poate fi dată numai în măsura în care fapta a fost săvârşită cu vinovăţie. Atât acţiunea, cât şi inacţiunea prejudiciabilă trebuie să reprezinte o manifestare psihică conştientă şi volitivă a persoanei. Persoana poate fi supusă răspunderii penale şi pedepsei penale numai pentru fapte săvârşite cu vinovăţie, atâta timp cât latura subiectivă reprezintă atitudinea psihologică a persoanei faţă de fapta comisă.
***Cuvinte-cheie**: infracțiune, subiect, latura subiectivă, vârstă, responsabilitate, motiv, scop.*

SUBJECTIVE CONSTITUTIVE ELEMENTS REGARDING THE OFFENSE PROVIDED FOR IN ARTICLE 208 CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The provisions of the Criminal Code of the Republic of Moldova stipulate in art. 14 the fact that the offense is a prejudicial (action or inaction) act, provided by the criminal law, committed with guilt and punishable by criminal punishment. This paper is dedicated to the analysis of the subjective constitutive elements regarding the attraction of minors to criminal activity or their determination to commit immoral acts. We support the statement that the subjective side and the offence subject are the subjective constituent elements of the offence, and the mere finding of the provision of the harmful deed in the criminal law is not sufficient for its classification as an offence. Such a qualification can be given only to the extent that the deed was committed with guilt. Both harmful action and inaction must be a conscious and volitional psychic manifestation of the person. The person may be subject to criminal liability and punishment only for acts committed with guilt, as long as the subjective side represents the psychological attitude of the person towards the act committed.
***Keywords**: offense, subject, subjective side, age, responsibility, reason, purpose.*

ÉLÉMENTS CONSTITUTIFS SUBJECTIFS CONCERNANT LE CRIME PRÉVU À L'ARTICLE 208 DU CODE PÉNAL DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

L'article 14 du Code pénal de la République de Moldova stipule qu'une infraction est un acte (action ou inaction) préjudiciable prévu par le droit pénal, commis avec culpabilité et passible d'une sanction pénale. Ce travail est consacré

à l'analyse des éléments constitutifs subjectifs de l'attraction des mineurs à des activités criminelles ou leur détermination à commettre des actes immoraux. Nous soutenons l'affirmation selon laquelle l'aspect subjectif et le sujet de l'infraction sont les éléments constitutifs subjectifs de l'infraction, et que la simple découverte de l'acte préjudiciable dans le droit pénal n'est pas suffisante pour le qualifier d'infraction. Une telle qualification ne peut être faite que dans la mesure où l'acte a été commis avec culpabilité. L'acte préjudiciable et l'inaction préjudiciable doivent représenter une manifestation mentale consciente et volontaire de la personne. Une personne ne peut être passible de responsabilité pénale et de sanctions pénales que pour des actes commis avec culpabilité, pour autant que l'aspect subjectif représente l'attitude psychologique de la personne à l'égard de l'acte commis.

***Mots-clés** : infraction, sujet, aspect subjectif, âge, responsabilité, motif, but.*

СУБЪЕКТИВНЫЕ СОСТАВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 208 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Согласно статье 14 Уголовного кодекса Республики Молдова, преступлением является наносящее вред деяние (действие или бездействие), совершенное умышленно и уголовно наказуемое. Данная статья посвящена анализу субъективных составляющих элементов вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность или склонения их к совершению аморальных действий. Мы поддерживаем утверждение о том, что субъективная сторона и субъект преступления являются субъективными составными элементами преступления, а простое нахождение вредного деяния в уголовном законе недостаточно для квалификации его в качестве преступления. Подобную квалификацию можно дать лишь в той мере, в какой деяние было совершено умышленно. Как наносящее вред действие, так и бездействие должны представлять собой сознательное и волевое психическое проявление лица. Лицо может быть привлечено к уголовной ответственности и наказанию только за деяния, совершенные умышденно, при условии, что субъективная сторона представляет собой психологическое отношение лица к совершенному деянию.

***Ключевые слова**: преступление, субъект, субъективная сторона, возраст, ответственность, мотив, цель.*

Introducere

În doctrina dreptului penal, subiectul infracţiunii este considerat un element indispensabil, inerent şi strict necesar pentru existenţa oricărei componenţe de infracţiune.

Literatura de specialitate, atribuie calitate de subiect al infracţiunii: „persoanelor implicate în săvârșirea unei infracţiuni, fie prin comiterea actului de executare, fie prin suportarea consecințelor, a răului cauzat prin săvârşirea acesteia" [7; p. 81]. În așa mod, se face distincție între subiectul activ (făptuitorul) şi subiectul pasiv (victima) al infracţiunii.

Conform doctrinei penale naționale, în calitate de subiect al infracţiunii este recunoscută: „persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, în baza faptului că posedă toate semnele prevăzute de legea penală pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală" [11; p. 207].

În ceea ce privește condițiile răspunderii penale ale subiectului infracțiunii, acestea sunt: categoria subiectului infracțiunii, responsabilitatea, vârsta și semnele speciale ale subiectului infracțiunii.

Potrivit prevederilor art.21 al Codului penal, în calitate de subiect al infracţiunii pot evolua următoarele categorii de persoane: persoane fizice şi persoane juridice [8].

Astfel, pentru ca o faptă săvârșită de către un subiect să capete o conotație juridico-penală nu este suficient ca elementul material să fie săvârșit, ci este necesar ca această conduită ilegală să fie rezultatul unui impuls psihic. Spre deosebire de latura obiectivă a infracţiunii ce poate fi percepută de diferite

persoane (de victimă, martori și de alte persoane) datorită materializării actului de execuţie, *latura subiectivă* exprimă aspectul interior, adică *„poziţia psihică a subiectului infracţiunii în raport cu activitatea materială desfăşurată de el şi nu poate fi sesizată de organele de simţ ale omului" [3; p. 124]*.

Reieșind din faptul că infracţiunea reprezintă o formă de manifestare a conduitei ilicite umane, este destul de important ca acest act să fie supus unei analize psihologice profunde care ar include studierea propriu-zisă a acţiunii şi inacţiunii prejudiciabile, precum şi a motivelor şi scopurilor de comitere a acesteia [21; p. 7].

Latura subiectivă este constituită din două grupuri de semne, care la rândul lor se împart în obligatorii şi facultative. Din categoria celor obligatorii fac parte semnele care prezintă o importanţă majoră pentru calificarea infracţiunii, ca de exemplu vinovăţia şi formele acesteia (intenţia şi imprudenţa), de asemenea, prezenţa vinovăţiei în fapta comisă constituie drept un temei legal de a trage persoana la răspundere penală. La grupul semnelor facultative se atribuie acele semne care sunt utilizate pentru individualizarea răspunderii şi pedepsei penale (de ex. motivul şi scopul infracţiunii). Importanţa juridico-penală a acestor semne nu este identică, însă toate în ansamblu caracterizează procesul lăuntric care are loc în conştiinţa celui vinovat [5; p. 199].

Constituind un element inerent al componenţei de infracţiune care reflectă atitudinea psihică a făptuitorului faţă de acţiunile sale, latura subiectivă corelează şi cu alte elemente ale componenţei, printre care se numără obiectul şi subiectul infracţiunii. În esenţă, latura subiectivă este activitatea mintală a subiectului infracţiunii [14; p. 198].

Metodologia aplicată. În vederea realizării scopului propus, în respectivul articol științific au fost utilizate următoarele metode: metoda logică (bazată pe analiza inductivă și deductivă) și metoda comparativă.

Rezultatele investigaţiei

Cercetând infracţiunea de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârşirea unor fapte imorale, prin prisma elementelor subiective, ne-am propus să analizăm mai multe aspect în cele ce urmează.

În sensul pct.2 din Hotărârea Plenului CSJ a RM din 22.11.2004 nr.39, cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, în cazul când apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea de percepere justă a împrejurărilor ce au importanţă pentru cauza penală, este necesară efectuarea expertizei medico-legale: psihologice sau psihiatrice ori psihologo-psihiatrice. În acest sens, în ședința de judecată pot fi audiați și specialiști în domeniul psihologiei copiilor și adolescenților (psiholog, asistent social, pedagog) [12].

În cazul când se constată că minorul suferă de debilitate mintală, care nu este legată de o boală psihică, instanța de judecată trebuie să stabilească, dacă el a fost pe deplin conștient de săvârșirea actelor și va efectua procedurile judiciare prevăzute în art. 475 alin. (2) CPP [15; p. 70].

Conform opiniei autorului Boroi Al., „persoanele cărora le lipsesc semnele responsabilității nu pot fi considerate ca subiecți ai infracțiunilor, deoarece faptele lor nu oglindesc o poziție conștientă, astfel că pedeapsa ce li s-ar aplica nu ar fi în măsură să le corijeze"[4; p. 167].

În această ordine de idei, se poate de afirmat că iresponsabilitatea persoanei (făptuitorului) în timpul săvârșirii infracţiunii de atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, înlătură posibilitatea recunoașterii acesteia din urmă drept subiect al infracţiunii în cauză. Așadar, subiectul infracţiunii prevăzute şi pedepsite de art. 208 Cod penal este persoana fizică responsabilă.

Responsabilitatea este starea psihologică a per-

soanei care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi a-şi dirija acţiunile. Respectiv această stare este caracterizată printr-o faptă (acțiune sau inacțiune) care este comisă de către o persoană care corespunde cerințelor enunțate anterior.

Ea este caracterizată prin 2 criterii: *juridic și medical*, cel juridic reprezintă în sine capacitatea de a-și da seama de lucrurile pe care le face, iar criteriul medical reprezintă starea psihică a persoanei, care este fără devieri și îi permite să acționeze în deplinătatea capacităților mentale. În acest caz persoana care a săvârșit o infracțiune – va fi considerat subiect al infracțiunii și respectiv va răspunde penal [10; p. 268].

Responsabilitatea este strâns legată de vârsta persoanei care a comis o faptă socialmente periculoasă. Vârsta aplicabilă răspunderii penale nu este o simplă determinare a numărului de ani trăiți, dar şi caracteristica obiectivă a posibilității persoanei de a înțelege caracterul acțiunilor (inacțiunilor) sale şi de a le dirija [20; p. 38].

Potrivit art. 40, alin. (3), lit. a) al Convenţiei internaționale cu privire la Drepturile Copilului: „Statele părţi se vor strădui să promoveze adoptarea de legi [...] special concepute pentru copiii suspectați, acuzați sau declarați că ar fi comis încălcări ale legii penale şi, în 167 special: vor stabili o vârstă minimă sub care copiii vor fi presupuși a nu avea capacitatea de a încălca legea penală" [9].

Având în vedere particularitățile biopsihice ale minorului, legislația penală autohtonă prevede că minorul care nu a atins vârsta de 14 ani nu este subiect al infracţiunii, astfel că nu va putea răspunde penal.

Regula generală de atragere la răspundere penală indică la vârsta minimă de 16 ani (art. 21, alin. (1) Cod penal, însă, prin excepție, sânt pasibile de răspundere penală persoanele fizice care au vârsta între 14 şi 16 ani, doar în cazul comiterii a uneia/ unora din infracțiunile specificate la art. 21, alin. (2) Cod penal [8].

Instanța de judecată este obligată să constate exact vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii), deoarece vârsta acestuia reprezintă o circumstanță care urmează a fi dovedită și constituie o condiție obligatorie pentru tragerea la răspundere penală.

Trăsăturile subiectului special în teoria dreptului penal au primit denumirea de condiții facultative, fiindcă ele nu sunt necesare tuturor componențelor de infracțiuni concrete.

Este lesne de observat că, vârsta nu poate să indice asupra evoluției persoanei care comite infracțiunea, în postura de subiect special, din moment ce vârsta răspunderii penale deja este un semn obligatoriu al subiectului infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM.

Un exemplu din practica judiciară, unde vârsta subiectul infracțiunii este semn obligatoriu:

În noaptea de 14 spre 15.08.2018, fiind în stare de ebrietate şi aflându-se în sat. XXXXXXX, de comun acord cu C. N. prin escaladarea gardului au pătruns în gospodăria cet. C. N., după care prin deteriorarea unui geam de termopan de la casă, au pătruns în locuinţă de unde pe ascuns au sustras: mai multe bunuri, cauzând un prejudiciu material considerabil în sumă de 20000 lei.

Astfel, prin acţiunile sale intenţionate, D. V. a comis infracţiunea prevăzută de art.186 alin.(2) lit. b), c), d) Cod penal - furtul, adică «sustragerea pe ascuns a bunurilor altei persoane săvârşit de două persoane, prin pătrundere în domiciliu cu cauzarea de daune în proporţii considerabile». Tot el, D. V., cunoscând cu certitudine că C. N. nu are vârsta de 18 ani, în noaptea de 14 spre 15.08.2018 i-a propus lui C. N. să sustragă bunuri din gospodăria cet. C. N., după care prin escaladarea gardului au pătruns în gospodăria acestuia şi prin deteriorarea unui geam de termopan de la casă, au pătruns în locuinţă de unde pe ascuns au sustras mai multe bunuri. Astfel, prin acţiunile sale intenţionate, D. V., a comis

infracţiunea prevăzută de ***art.208 alin.(1) Cod penal - "atragerea minorilor la activitatea criminală sau instigarea lor la comiterea infracţiunilor săvârşite de către o persoană care a împlinit vârsta de 18 ani" [16].***

Într-adevăr, orice persoană care a împlinit vârsta de 18 ani poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, chiar dacă infracțiunea fost săvârșită de mai multe persoane, având rolul de organizator, instigator sau complice. Este lesne de indicat faptul că, chiar și persoana care contribuie cu acordarea de careva sfaturi, înlesniri, va răspunde conform art.208 CP RM, dacă a atins vârsta de 18 ani.

Dacă o persoană a dobândit capacitatea de exercițiu la 16 ani în legătură cu încheierea căsătoriei, sau a obținut capacitatea deplină de exercițiu la vârsta de 16 ani prin emancipare, nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute de art. 208 CP RM, dat fiind faptul că nemijlocit în norma de incriminare este indicat expres vârsta de 18 ani.

Pot exista situații în care un minor a atras la activitate criminală sau determinat la săvârșirea unor fapte imorale alt minor, în astfel de cazuri este cert faptul că, minorul nu va putea fi atras la răspundere penală potrivit prevederilor art.208 CP RM. Dacă minorul instigat va recurge la acțiuni, sub influența celuilalt minor (care întrunește condițiile subiectului infracțiunii), atunci instigatorul va fi pasibil răspunderii penale în baza normei care consacră fapta prejudiciabilă la care a recurs minorul determinat (minorul făptuitor va purta răspundere penală în calitate de instigator la infracțiunea comisă de minorul instigat).

Chiar dacă diferența de vârstă între subiectul infracțiunii și victimă este foarte apropiată, aici ne referim de la câțiva ani la câteva luni, atunci considerăm că atâta timp cât în acțiunile persoanei care a atins vârsta de 18 ani sunt prezente semnele constitutive ale infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, este temeinic și legal atragerea la răspunderea penală a făptuitorului, dat fiind faptul că a fost cauzat un prejudiciu prin lezarea relațiilor sociale privitoare la dezvoltarea normal fizică, social, morală, intelectuală și spiritual a minorilor, în astfel de situație natura relațiilor juridice a infracțiunii analizate nu poate fi schimbată.

Ne subscriem în totalitate viziunile acelor autori care recunosc subiectul infracțiunii prevăzut la art. 208 CP RM, drept subiect general cu excepția normei de la alin. (2) art.208 CP RM.

Alin. (2) al art.208 CP RM prevede acțiuni săvârșite de părinte, pedagog, alt ocrotitor legal al copilului, fapt care agravează răspunderea penală. Semnul calificativ în acest caz se referă la subiectul infracțiunii, care este unul special - părinte, pedagog, adoptator, tutore, curator, educator [1; p. 425].

Ne subscriem în totalitate viziunile autorilor Brînză S. și Stati V. precum că, infracțiunile specificate în Capitolul VII din Partea Specială a Codului penal pot fi săvârșite numai de un subiect special părinte sau alt ocrotitor legal al victimei, ori pedagog al acestuia (în situația infracțiunii specificate la alin. (2) art.208 CP RM) [6; p. 1002].

Noțiunile utilizate la alin.(2) art.208 CP RM nu trebuie interpretate extensiv. Sub acest aspect, nu putem să fim de acord cu soluția de calificare stabilită în sentința de condamnare:

Instanţa a constatat că, la 04 mai 2012, B. A. An.n.1989, în jurul orelor 01:00, fiind în stare de ebrietate, prin înţelegere prealabilă cu alte două persoane (în privinţa cărora urmărirea penală a fost disjunsă), având intenţia de a-l atrage în activitatea criminală pe ***fratele său minor, V. B.****, născut la 30.10.1995, aflându-se în s. Mileştii Mici, r-nul Ialoveni, având scopul pătrunderii ilegale în domiciliul altei persoanei fără consimţământul acesteia şi încălcării grosolane a ordinii publice, au intrat în gospodăria familiei P., situată în s. XXXX r.XXXX, iar la solicitarea lui G. P. de a o părăsi, toţi patru i-au aplicat lovituri peste diferite părţi ale corpului, după*

care au pătruns în casă şi, fără vre-un careva motiv, numindu-i pe fraţii G., O. şi C. P. cu diferite cuvinte necenzurate, au deteriorat mobila şi obiectele de uz casnic, aplicându-le părţilor vătămate mai multe lovituri cu pumnii, picioarele, precum şi cu alte obiecte, cum ar fi: scaun, umerar, taler din lemn.., folosite pentru vătămarea integrităţii, peste diferite părţi ale corpului, căuzându-le, astfel, următoarele leziuni corporale: - lui G.P., conform raportului de expertiză medico-legală din 22 mai 2012, leziuni corporale medii; - lui O. P., conform raportului de expertiză medico-legală din 27 iunie 2012, contuzia ţesuturilor moi a capului, fractura oaselor nazale, care nu se supun aprecierii medico-legale a gravităţii vătămării corporale din motivul neconfirmării prin date clinice şi paraclinice obiective; - lui C. P., conform raportului de expertiză medico-legală din 27 iunie 2012, leziuni corporale uşoare [17].

La cererea avocatului, acțiunile învinuitului B.A. în comiterea infracţiunii prevăzute de art. 208 alin. (2) Cod penal, acţiunile inculpatului, urmau să-i fie recalificate în baza art. 208 alin.(1) Cod penal, din motiv că B. V., îi este doar frate lui B. A., dar nu părinte, pedagog sau ocrotitor legal. Hotărârea instanței de judecată, însă a rămas neschimbată, fapt cu care nu suntem de acord. În acest caz, este vorba despre un subiect general, acțiunile lui B.A. urmau a fi calificate potrivit art.208 alin.1 CP RM, fiind lezate relațiile sociale privitoare la dezvoltarea normal fizică, socială, morală, intelectuală și spirituală a minorilor.

Considerăm că legătura de rudenie între subiectul infracțiunii și victimă (frați) reprezintă o circumstanță care ar trebui luată în calcul de către instanța de judecată în procesul individualizării pedepsei penale, dat fiind faptul că fratele nu are obligația de educație și instruire așa cum o au părinții, alți ocrotitori legali sau pedagogii, precum este indicat expres în norma prevăzută la art.208 CP RM. În art. 86 alin.(1) din Codul familiei este prevăzută prevederea conform căreia fraţii şi surorile minore au dreptul de a primi întreţinerea de la fraţii şi surorile mai mari apte de muncă, dacă îndeplinesc un şir de condiţii.

Un alt caz din practica judiciară, unde instanţă a constatat că la 18 decembrie 2015, aproximativ ora 12:00, Gori Vasile şi concubina acestuia inculpata Vremeş Valentina, aflându-se la domiciliu său din r. Xxxxx, s. Xxxxx, str. Xxxxx, primul, 2 acţionând prin participaţie complexă, a organizat şi instigat contra recompensă minorul Xxxxx şi propriii săi copii Xxxxx şi Xxxxx, care se aflau în centrul s. Xxxxx, r. Xxxxx, şi îl aveau în preajmă pe minorul Xxxxx, de a-l ademeni şi invita pe ultimul la el acasă în scopul returnării sumei de 14000 ruble ruseşti primiţi anterior de la fiul său Xxxxx. La scurt timp, Xxxxx, Xxxxxşi Xxxxx venind cu Xxxxxla domiciliul lui Gori Vasile, au intrat în gospodărie, după care în casă. În continuarea acţiunilor ilegale, Xxxxx, Xxxxxşi Xxxxx ghidaţi şi dirijaţi fiind prin sfaturi, indicaţii şi încurajări de către Gori Vasile, iar de către concubina acestuia Vremeş Valentina doar prin încurajări, acţionând întru privarea ilegală de libertate a persoanei, au aplicat faţă de Xxxxx violenţa manifestată prin aplicarea de multiple lovituri peste diferite regiuni ale corpului (cap, faţă, mâini, picioare, abdomen) şi anume, de către Xxxxxcu pumnii şi picioarele precum şi cu un melesteu şi o vergea metalică, de către Xxxxx cu pumnii şi picioarele precum şi cu un melesteu din lemn, iar de către Xxxxx cu picioarele şi cu un cleşte metalic, după care, la cerinţa lui Gori Vasile, Vremeş Valentina a adus şi oferit minorilor lipici, cu care ultimii i-au legat lui Xxxxx mâinile la spate şi l-au târât în beciul aceleiaşi gospodării. În vederea atingerii scopului infracţional Xxxxx, Xxxxx şi Xxxxx legându-i lui Xxxxx picioarele cu o frânghie, cu acordul lui Gori Vasile l-au privat ilegal de libertate şi l-au ţinut până în jurul orei 16:00, timp în care, toţi trei au continuat să-l ameninţe şi insulte precum şi să-i aplice multiple lovituri cu pumnii,

picioarele, cu un melesteu din lemn şi un cleşte metalic în diferite regiuni ale corpului, provocându-i părţii vătămate minore Xxxxx vătămări corporale neînsemnate, sub formă de echimoze şi excoriaţii multiple a feţei şi membrelor superioare şi inferioare. Tot Gori Vasile, la 18 decembrie 2015, în perioada de timp cuprinsă între ora 12:00 – 16:00, prin manipulare psihologică a atras, iar prin influenţă creând intenţii de săvârşire a infracţiunii, a determinat la activitate criminală pe Xxxxx şi propriii săi copii Xxxxxşi Xxxxx, despre care cunoştea cu certitudine că sunt minori, în consecinţă în asemenea mod a organizat privaţiunea ilegală de libertate a minorului Xxxxx.

Acţiunile inculpatului Gori Vasile au fost calificate de prima instanţă în baza art. 42 alin. (3), (4) şi (5), 166 alin. (2) lit. c), d) şi f) Cod penal - *că a organizat, instigat şi prin complicitate a contribuit prin sfaturi şi indicaţii la privaţiunea ilegală de libertate a unei persoane care nu este legată de răpirea acesteia, săvârşite de mai multe persoane, cu bună ştiinţă în privinţa unui minor şi cu aplicarea de obiecte în calitate de armă şi în baza art. 208 alin. (2) Cod penal - adică atragerea şi determinarea minorilor la activitate criminală manifestată prin săvârşirea privaţiunii ilegale de libertate a unei persoane care nu este legată de răpirea acesteia, săvârşite de mai multe persoane, cu bună ştiinţă în privinţa unui minor şi cu aplicarea de obiecte în calitate de armă, săvârşite de părinţi [18].*

În această ordine de idei, specificăm că, subiectul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, este unul general, cu excepția alin. (2).

Conţinutul laturii subiective a infracţiunii îl constituie atitudinea psihică a persoanei faţă de săvârşirea acesteia. Elementele care caracterizează latura subiectivă a infracţiunii includ, de asemenea, vinovăţia, motivul şi scopul infracţiunii. Aceste elemente pot reprezenta întregul proces psihic al infractorului, reflectând legătura care există între conştiinţă şi voinţă, faţă de fapta social periculoasă săvârşită de acesta.

O poziţie mai detaliată referitoare la latura subiectivă a infracţiunii a exprimat-o autorul Ion Oancea, care afirmă că atitudinea psihică a infractorului este formată din stări intelective (atitudinea conştiinţei, scop), stări afective şi volitive (motive, mobiluri), atitudine psihică ce precede şi însoţeşte fapta infracţională şi urmările ei [13; p. 113].

Importanța studierii laturii subiective a oricărei infracțiuni, inclusiv infracţiunii atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, este determinată de mai mulți factori. În primul rând, fiind element al componenței de infracțiune, latura subiectivă reprezintă premisa de bază a răspunderii penale, în sensul respectării principiului incriminării subiective ca principiu fundamental al dreptului penal ce ne obligă să tragem la răspundere penală doar persoanele care au săvârșit fapta prejudiciabilă cu vinovăție. Mai mult, „necesitatea *mens rea* este reprezentată de expresia latină *actus not facit reum nisi mens sit rea* (fapta nu este infracțiune dacă nu există vinovăție)" [23; p. 132]prin urmare, prezența acestui element distinge faptele ce au conținut antisocial. În al doilea rând, latura subiectivă constă în totalitatea condiţiilor cerute de lege cu privire la atitudinea psihică a făptuitorului faţă de materialitatea faptei săvârşite pentru ca aceasta să constituie componenţă de infracţiune, astfel devine de cele mai multe ori, punctul-cheie la calificarea unei fapte prejudiciabile.

Conform prevederilor art.6 alin. (1), persoana este supusă răspunderii penale şi pedepsei penale numai pentru fapte săvârşite cu vinovăţie, și art. 6 alin. (2) CP unde se concretizează faptul că: „Răspunderii penale şi pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârşit cu intenţie sau din imprudenţă o faptă prevăzută de legea penală" [8].

Determinarea laturii subiective a infracțiunii prevăzute de art. 208 CP RM spre deosebire de sta-

bilirea circumstanțelor obiective ale faptei respective este destul de dificilă, datorită faptului că este foarte complicat de a pătrunde în lumea interioară a persoanei, în gândurile, dorințele, retrăirile, ideile, sentimentele, aspirațiile și emoțiile acesteia. Dar, totuși, stabilirea corectă a acestui element al componenței de infracțiune, prezintă o importanță juridică majoră atât pentru justa calificare a faptei și individualizarea pedepsei, cât și pentru asigurarea respectării principiilor legalității, umanismului și democratismului.

În literatură de specialitate este prezentă o poziţie unanimă, potrivit căreia latura subiectivă a infracţiunii prevăzute de art. 208 CP RM se caracterizează numai prin intenție directă [2; p. 308].

Imprudenţa, ca forma vinovăţiei, este exclusă, fapt care reiese chiar din dispoziţia normei imputate.

Nu este posibil ca din imprudenţă făptuitorul să determine un minor să comită faptă infracţională sau să-l instigheze să comită infracţiunea. Aceeaşi situaţia se referă şi la fapte imorale. Imprudenţa ce ţine de determinarea minorilor la săvârşirea faptelor imorale ca cerşetorie, jocuri de noroc sau desfrâu nu este posibilă, făptuitorul nu putea să nu-și dea seama de caracterul antisocial al acțiunilor sale, să prevadă și să dorească survenirea urmărilor prejudiciabile.

Subiectul infracțiunii prevăzut la art.208 CP RM, va răspunde penal nu doar în cazul când cunoștea despre faptul că victima este un minor, ci și în cazul când în virtutea circumstanțelor putea și trebuia să prevadă acest fapt [24; p. 92].

În literatura de specialitate, întâlnim o opinie potrivit căreia dacă se aplică violența față de minor, urmările care survin sub formă de vătămări corporale pot fi percepute drept manifestarea inntenției indirecte a făptuitorului [24; p. 92].

Nu suntem de acord cu afirmația dată, deoarece aplicarea violenței, potrivit componenței de infracțiune, se atribuie la faptă manifestată prin acțiune, nu la consecințe/ urmări și deci în așa circumstanțe excludem intenția indirectă.

În cazul agravantei prevăzute la lit.a) alin. (3) art.208 CP RM cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării ei, acțiunile făptuitorului se caracterizează prin intenție directă. Intenția indirectă, în cazul acestei agravante, nu este admisă.

Reieșind din faptul că infracţiunea atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale este o infracțiune formală, adică infracţiuni care nu provoacă anumite consecințe social periculoase, recunoaşterea pericolului social se referă doar la acţiunea sau inacţiune, intenția directă la astfel de faptă penală se deosebește prin conștientizarea de către făptuitor a caracterului prejudiciabil al acțiunilor sale, prevederea apariției urmărilor prejudiciabile și manifestarea dorinței întru survenirea acestora.

Conștientizarea caracterului prejudiciabil al acțiunilor săvârșite este esențial pentru individualizarea pedepsei penale. Pericolul social vizează elementele obiective ale componenței de infracțiune, dar la săvârșirea diferitor infracțiunii aceasta capătă o conotație specială în dependență de infracțiunea săvârșită, iată de ce pentru determinarea intenției este important de a identifica gradul pericolului social la care se expun membrii societății.

În cazul infracțiunii de atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, pericolul social este determinat de următorii factori: vârsta minorului; caracterul acțiunilor săvârșite de către subiectul infracțiunii (mijloace/metode/procedee de atragere); fapta la care este atras/ instigat/determinat minorul [22; p. 122].

Esența laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM presupune că, făptuitorul cunoaște cu certitudine că victima nu a atins vârsta majoratului, acest fapt constituie un aspect important necesar de demonstrat ăn instanța de judecată pentru individualizarea pedepsei penale.

Pe lângă vinovăția și formele acesteia, latura subiectivă a infracțiunii este compusă și din alte elemente constitutive cum sunt motivul (mobilul) și scopul. În definitivă, subliniem că cele două semne au un caracter de sine stătător, motiv pentru care nu trebuie suprapuse.

Despre același lucru putem vorbi și în cazul infracțiunii reglementate în art. 208 CP, unde motivul și scopul nu constituie elemente obligatorii ale laturii subiective a infracțiunii și, respectiv, nu se iau în considerare la calificarea faptei, ci numai la stabilirea și individualizarea pedepsei și răspunderii penale. Cu toate acestea, faptul respectiv nu ar însemna că săvârșind o astfel de infracțiune, făptuitorul nu ar urma un scop sau nu ar avea nici un motiv.

La săvârșirea oricărei infracțiuni intenționate, inclusiv și a atragerea minorilor la activitatea criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale, motivul constituie impulsul intern ce se naște în mintea făptuitorului și îi dirijează conduita sa ilicită.

În pofida caracterului distinct pe care-l au cele două semne, studiul practicii judiciare demonstrează prezenţa unor cazuri frecvente în care motivul şi scopul infracţiunii sunt confundate. Este exemplificativ următorul fragment reţinut într-o speţă practică în care instanţa nu a indicat expres motivul și scopul infracţiunii:

„În perioada anului 2006 - 05.04.2008, L. N. a fost învinuită că, în perioada lunii decembrie 2007, în scopul atragerii minorilor în activitatea criminală, știind cu certitudine vârsta minoră a lui P. A., a.n. xx.xx.xxxx şi a lui P. S., a.n. xx.xx.xxxx, a atras şi a determinat minorele la săvârșirea unor fapte imorale, şi anume, la practicarea prostituției, amenințând cu aplicarea violenței fizice, în urma cărui fapt L.N. obţinea venituri materiale” [19].

Observăm că, în cazul dat instanța nu a indicat corect asupra motivului și scopului urmărit, scopul urmărit prin săvârșirea infracțiunii nu poate fi atragerea minorilor în activitatea criminală, în cazul dat scopul final spre care se ține din start este practicarea de către minore a prostituției, iar motivul fiind unul din interes material.

Concluzii

Este important să remarcăm faptul că, subiectul infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, este unul general, cu excepția alin. (2), iar pentru a fi în prezența acestuia este necesară întrunirea condiților precum caracterul fizic, vârsta (18 ani) și a responsabilității.

Latura subiectivă a infracțiunii respective este caracterizată numai prin intenția directă. Intenția în cazul infracțiunii prevăzute de art. 208 CP RM poate îmbrăca două forme, atât intenția premeditară cât și intenția subită.

Perceperea caracterului socialmente periculos al faptei şi previziunea consecinţelor social periculoase sânt incluse de mulţi criminalişti în sfera intelectuală a psihicului celui învinuit. Dorinţa de a provoca consecinţe social periculoase se referă la sfera volitivă a psihicului celui vinovat.

Pentru „infracţiuni formale”, adică infracţiuni care nu provoacă anumite consecinţe social periculoase, recunoaşterea pericolului social se referă doar la acţiunea sau inacţiune.

După caz scopul infracţiunii prevăzute la art. 208 CP RM constă în: afirmarea victimei în activitatea criminală; săvârşirea de către victimă a infracţiunilor, săvârşirea de către victimă a unor fapte imorale. Pentru calificarea faptei conform art. 208 CP RM, nu are importanţă dacă scopul a ajuns să fie realizat sau nu.

Reieșind din prevederile art.208 CP RM, deducem faptul că motivul urmărit de făptuitor poate fi și cel patrimonial, astfel încât minorul poate fi impus să practice cerșetorie, dar venitul obținut în urma acestor activități imorale să revină persoanei care la determinat minorul să le comită. Acest semn al laturii subiective este obligatoriu pentru calificarea corectă a faptei infracționale.

Prin urmare celor menționate *supra,* constatăm că cunoașterea motivul și scopului urmărit de făptuitor contribuie pentru determinarea caracterului și gradului prejudiciabil al faptei, pentru cunoașterea periculozității infractorului, stabilirea măsurii de apărare socială adecvată, la fel și pentru delimitarea infracțiunii atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale de alte infracțiuni asemănătoare cu ar fi, proxenetismul, recurgerea la prostituția practicată de un copil etc.

Referințe bibliografice

1. BARBĂNEAGRĂ, A. ALECU, G. BERLIBA, V. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu.* Chișinău, Editura Sarmis, 2009. 860 p. ISBN 978-9975-105-20-0

2. BARBĂNEAGRĂ, A. BERLIBA, V. GURSCHI, C. *Codul penal comentat și adnotat.* Chișinău, Editura Cartier, 2012. 655 p. ISBN 9975-79-338-X.

3. BORODAC, A. *Manual de drept penal. Partea specială.* Chișinău: „Tipogr. Centrală", 2005. 460 p. ISBN 9975-935-77-X.

4. BOROI, A. *Drept penal. Partea generală: conform noului Cod penal.* Editura a 2-a, revăzută. Bucureşti: C.H. Beck, 2014. 693 p. ISBN/ ISSN: 978-606-18-0717-8.

5. BOTNARU, S. ș.a. *Drept penal. Partea Generală.* Chișinău: Cartier juridic. 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0.

6. BRÎNZĂ, S. STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială.* Volumul I. Chișinău, Tipografia Centrală, 2015. 1326 p. ISBN 978-9975-53-468-0

7. BULAI, C. *Manual de drept penal (partea generală).* Bucureşti: Editura „ALL", 1997. 647 p. ISBN 973-9229-74-3.

8. *Codul penal al Republicii Moldova* nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74 (vizitat la 13.04.2023).

9. Convenția internațională cu privire la Drepturile Copilului nr. 1989 din 20.11.1989, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite. În: Tratate Internaționale, 30.12.1998, nr. 1. 390 p. ISBN: 9975-73-022-1.

10. DICUSEARĂ, I. *Subiectul infracțiunii cu elemente de extranietate*. În «Sesiunea naţională cu participare internaţională de comunicări ştiinţifice studenţeşti». Chișinău, 2022. Ediția 26, Vol.1, R. p 443. ISBN 978-9975-159-49-4

11. GRAMA, M., BOTNARU, S., ŞAVGA, A., GROSU, VL. *Drept penal. Partea generală.* Volumul I. Chişinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2012. 328 p. ISBN: 978-9975-53-083- 5.

12. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privier la practica judiciară în cauzele privind minorii nr.39 din 22.11.2004. Modificată de: Hotărârea Plenului Curții Spremede justiție a Republicii Moldova nr.4 din 21.12.2015

13. OANCEA, I. *Tratat de drept penal. Partea generală.* Bucureşti: All, 1994. 352 p. ISBN 9735-71-009-9.

14. PILAT, S. *Vandalismul: analiza juridico-penală.* Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare" al MAI., 2018. 268 p. ISBN 978-9975-121-45-3.

15. PUICA, V. *Justiția juvenilă îndrumar pentru judecători și procurori*. Chișinău, 2014. 104 p. ISBN 978-9975-4411-4-8.

16. Sentinţa CSJ din 16 noiembrie 2022. Dosarul nr. 1ra-1378/22 1-20028610-01-1ra-05092022//http://jurisprudenta.csj.md/(vizitat la 13.04.2023).

17. Sentinţa CSJ din 04 iunie 2004. Dosarul nr. 1ra-1001/2014//http://jurisprudenta.csj.md/(vizitat la 13.04.2023).

18. Sentinţa CSJ din 13 noiembrie 2019. Dosarul nr. 1ra-1774/2019//http://jurisprudenta.csj.md/(vizitat la 13.04.2023).

19. Sentinţa CSJ din 18 mai 2022. Dosarul nr. 1ra-411/2022//http://jurisprudenta.csj.md/(vizitat la 13.04.2023).

20. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. 10-е издание, переработанное и дополненное. Ответственный редактор заслуженный деятель науки РФ, доктор юридических наук, профессор А.И. РАРОГ. Москва: Проспект, 2015 г. 944 с. ISBN: 978-5-392-16326-7.

21. КУДРЯВЦЕВ, В. Н. *Объективная сторона преступления*. Москва: Госюриздат, 1960, 244 с.

22. ЛИТВИНОВА, И. В. *Уголовная ответствен-*

ность за вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений и иные антиобщественные действия. Автореферат дис. На соискание ученой степени кан. юрид. наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования. Московский университет. Москва, 2008. с.217

23. СВЕРЧКОВ, В. *Уголовное право. Особенная часть: Краткий курс лекций.* 5-е издание, перераб. и доп. Москва: Высшее образование, Юрайт-Издат, 2009. 262 p. ISBN 978-5-9692-0410-2.

24. ШЕВЧЕНКО, Н. П. *Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления.* Автореферат дис. На соискание ученой степени кан. юрид. наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Ставрополь, Ставропольский государственный университет, 2003. с.92

CZU 342.2(478):352/354
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).15

ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND REORGANIZAREA UNITĂȚILOR ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Svetlana SLUSARENCO
Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *svetlana_slusarenco@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-9092-0024

Transformările administrativ-teritoriale sunt determinate de declinul demografic, cauza fiind emigrarea masivă sau migrația în interiorul statului, de starea precară a infrastructurii și a economiei localităților respective. Numărul mic al populației per UAT limitează resursele financiare și, drept consecință, capacitatea instituțională și administrativă a APL de a-și îndeplini responsabilitățile. În condițiile create, având în vedere faptul că unele dintre localitățile rurale au ramas fără locuitori sau au un numar foarte mic de locuitori, a fost lansată ideea de amalgamare a unităților administrativ-teritoriale. Reforma structurală sub forma fuziunii autorităților locale va modifica harta administrației locale. Această reformă, care inițial urmează să fie voluntară, amalgamează două sau mai multe autorități locale într-o nouă entitate organizațională politică și economică.

Cuvintele-cheie: *emigrare, populație, unitate administrativ-teritorială, amalgamare, fuziune, municipalizare.*

CONCEPTUAL APPROACHES REGARDING THE REORGANIZATION OF TERRITORIAL ADMINISTRATIVE UNITS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The administrative-territorial transformations are determined by the demographic decline, the cause being massive emigration or migration within the state, by the precarious state of the infrastructure and the economy of the respective localities. The small number of population per UAT limits the financial resources and consequently the institutional and administrative capacity of the LPA to fulfill its responsibilities. In the conditions created, considering the fact that some of the rural localities have been left without inhabitants or have a very small number of inhabitants, the idea of amalgamating the administrative-territorial units was launched. The structural reform in the form of the merger of local authorities will change the map of local administration. This reform, which is initially to be voluntary, amalgamates two or more local authorities into a new political and economic organizational entity.

Keywords*: emigration, population*, *administrative-territorial unit, amalgamation, merger, municipalization.*

APPROCHES CONCEPTUELLES CONCERNANT LA RÉORGANISATION DES UNITÉS ADMINISTRATIVES TERRITORIALES EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Les transformations administratives-territoriales sont déterminées par le déclin démographique, la cause étant l'émigration massive ou la migration à l'intérieur de l'état, par l'état précaire des infrastructures et de l'économie des localités respectives. Le faible nombre d'habitants par UAT limite les ressources financières et par conséquent la capacité institutionnelle et administrative de l'APL à remplir ses responsabilités. Dans les conditions créées, compte tenu du fait que certaines des localités rurales se sont retrouvées sans habitants ou ont un très petit nombre d'habitants, l'idée

de fusionner les unités administratives-territoriales a été lancée. La réforme structurelle sous la forme de la fusion des collectivités locales modifiera la carte de l'administration locale. Cette réforme, initialement volontaire, fusionne deux ou plusieurs collectivités locales en une nouvelle entité organisationnelle politique et économique.

***Mots-clés**: émigration, population, unité administrative-territoriale, fusion, fusion, municipalisation.*

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К РЕОРГАНИЗАЦИИ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Административно-территориальные преобразования определяются демографическим спадом, причиной которого является массовая эмиграция или миграция внутри государства, неблагополучным состоянием инфраструктуры и экономики соответствующих местностей. Небольшое количество населения на административно-территориальных единицах ограничивает финансовые ресурсы и, следовательно, институциональные и административные возможности местных органов самоуправления для выполнения своих обязанностей. В создавшихся условиях, с учетом того, что часть сельских населенных пунктов осталась без жителей или имеет очень малое количество жителей, была выдвинута идея объединения административно-территориальных единиц. Структурная реформа в виде слияния органов местного самоуправления изменит карту местного самоуправления. соответствующая реформа, которая изначально должна быть добровольной, объединяет два или более местных органа власти в новую политическую и экономическую организационную единицу.

***Ключевые слова:** эмиграция, население, административно-территориальная единица, объединение, слияние, муниципализация.*

Introducere

În ultimele decenii, fuziunea unităților administrativ-teritoriale a fost și este pe agenda politică în majoritatea țărilor europene. În unele state, reforma autorităților locale, prin fuziune, reduc substanțial numărul de administrații locale, în altele, reforma nu a fost finalizată. Aceste transformări administrativ-teritoriale sunt determinate de declinului demografic, cauza fiind emigrarea masivă sau migrația în interiorul statului, de starea precară a infrastructurii și a economiei localităților respective.

Emigrarea masivă a populației este una din cele mai mari probleme ale Republicii Moldova. Depopularea unor unități teritoriale este periclitată de migrația excesivă din zonele rurale spre cele urbane, ceea ce știrbește din bunăstarea economică și durabilitatea unităților administrativ-teritoriale (UAT).

Metodologie

În cadrul acestei cercetări am efectuat analiza critică a unor abordări ale doctrinarilor, privind reorganizarea administrativ teritorială. Metoda cercetării comparative am aplicat-o, analizând aspecte specifice ale amalgamării în diferite state, unde fuziunea unităților administrativ-teritoriale a generat o reformă calitativă, precum și experiența unor state, unde reforma nu s-a soldat cu succes. De asemenea, am recurs la metoda sintetică în identificarea aspectelor pozitive și negative, ca urmare a experiențelor aplicate în unele state. Utilizarea metodei sociologice s-a manifestat în interpretarea datelor statistice privind fluxurile migraționale din Republica Moldova și cele din exterior. O altă parte importantă a acestui studiu este dedicată metodei comparative, care ne oferă posibilitatea identificării avantajelor, dezavantajelor și impactului reformei, condiționată de factorii demografici, economici și uneori, politici.

Rezultatele cercetării

Conform statisticilor oficiale, în ultimii 25 de ani, Republica Moldova a pierdut un milion de locuitori, adică un sfert din total. În fiecare an, populația mai

scade cu câte un procent și ceva. La baza acestui declin vertiginos stă o tranziție post-sovietică zbuciumată, care a dus la emigrație masivă, scăderea natalității, speranța scăzută de viață și îmbătrânirea populației [7].

Conform informației statistice oferite Biroul Național de Statistică, privind situația demografică în Republica Moldova, migrația netă[4] a populației cu reședința obișnuită în anul 2020[5] a avut o valoare negativă (-7,1 mii persoane), ca și în anii precedenți, fiind totodată în scădere semnificativă, cu - 31,1 mii persoane, față de anul 2019. Din totalul emigranților, circa 44% sunt persoanele tinere din grupele de vârstă 20-29 de ani și 30-39 de ani. Numărul populației cu reședință obișnuită la 01.01.2021 (conform datelor precizate) a constituit 2626,9 mii persoane, iar la 01.01.2022 (conform datelor provizorii) - 2604,0 mii persoane. În anul 2021, datorită migrației interne, numărul populației din localitățile urbane a crescut cu 5 mii persoane în detrimentul localităților rurale. Numărul cel mai mare de migranți a fost orientat spre orașele mari. Astfel mun. Chișinău a înregistrat 42,5% din total sosiri, fiind urmat de mun. Bălți cu 3,7% [17].

Cel puțin 10 localități rurale riscă să dispară de pe hartă pentru că au rămas fără niciun locuitor. Şi previziunile nu sunt deloc încurajatoare. În următorii ani, numărul satelor fantomă s-ar putea dubla. Efectul migrării a făcut ca în cel puţin 120 de sate să mai supravieţuiască câte 100 de oameni [5]. Fondul ONU pentru Populație în Moldova și Centrul de Cercetări Demografice estimează că până în 2035, populația ar putea să se micșoreze până la 2 milioane de oameni, iar una din trei persoane va avea peste 60 de ani. La 1 ianuarie 2019, peste 18% din populația Rep. Moldova era trecută de 60 de ani [12].

Conform Strategiei de reforma a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030 [18], populația Republicii Moldova este în continuă scădere. Rezultatele recensământului din 2014 [13] arată că populația a atins 2,9 milioane locuitori, comparativ cu 3,5 milioane în urmă cu zece ani. Dintre aceștia, 329.108 locuiesc în străinătate, rămânând doar 2,58 milioane de utilizatori efectivi de servicii și contribuabili la bugetele locale [18]. Ceea ce caracterizează administrația publică locală de nivelul I este fragmentarea și numărul foarte mare (aproape 90%) de UAT cu o populație redusă, sub 5000 locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficientă a serviciilor, nici o capacitate fiscală și administrativă corespunzătoare. Numărul mediu de locuitori într-o unitate administrativ-teritorială este de 2753 [18]. Pentru fiecare 100.000 locuitori revin 36.3 UAT - o valoare mai mare decât în cele mai fragmentate țări europene [18].

Numărul mic al populației per UAT limitează resursele financiare și, respectiv, capacitatea instituțională și administrativă a APL de a-și îndeplini responsabilitățile. Experiența internațională arată că unitățile cu mai puțin de 3000-5000 locuitori nu pot îndeplini responsabilități publice semnificative. Pentru UAT atât de fragmentate descentralizarea funcțională va crea costuri foarte mari. Dimensiunea optimă a unei UAT pentru a asigura eficiența democratică, furnizarea de servicii de calitate precum și pentru a facilita dezvoltarea economica locală este de circa 30,000 locuitori [18].

Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova se efectuează pe următoarele niveluri: satele (comunele) și orașele (municipiile) constituie nivelul întâi, raioanele, municipiul Chișinău și municipiul Bălți constituie nivelul al doilea, iar unitatea teritorială autonomă Găgăuzia are un nivel special de administrare [11].

Conform Legii privind privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, unitatea administrativ-teritorială de sine stătătoare se formează dacă are o populaţie, de regulă, de cel puţin 1500 de locuitori şi dispune de mijloace financiare suficiente pentru întreţinerea aparatului primăriei

şi cel al instituţiilor sferei sociale [11, art. 17 alin. (2)]. Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova se efectuează pe următoarele niveluri: satele (comunele) și orașele (municipiile) constituie nivelul întâi [11, art. 4 alin. (4)]. În condițiile create, având în vedere faptul că unele dintre localitățile rurale au rămas fără locuitori sau au un număr foarte mic de locuitori, a fost lansată ideea de amalgamare a UTA.

Fuziunea a fost pe agenda politică în majoritatea țărilor europene în ultimele decenii. În unele state, reforma autorităților locale, prin fuziune, reduc substanțial numărul de administrații locale, în altele, reforma nu a fost finalizată [3].

Scopul elaborării proiectului Legii cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritorial, este crearea cadrului normativ necesar pentru amalgamarea voluntară a UAT de nivelul întâi în vederea consolidării capacității administrative ale autorităților administrației publice locale și de prestare a serviciilor publice de calitate și accesibile populației.

Pentru a identifica localitățile rurale, care urmează a fi amalgamate, autoritățile publice urmau sa completeze Legea privind privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, cu o nouă anexă, care să specifice principalii indicatori cantitativi și calitativi minimali de definire a localităților rurale. Asemenea indicatori sunt, în legea menționată supra, doar pentru localitățile urbane, fiind foarte ușor de catalogat dacă localitatea poate fi definită ca și municipiu sau oraș [11]. În cazul localităților rurale, existența lor este condiționată de numărul de locuitori și de potențialul financiar suficient pentru întreţinerea aparatului primăriei şi instituţiilor sferei sociale.

Reforma structurală sub forma fuziunii autorităților locale va modifica harta administrației locale. Această reformă, care inițial urmează să fie voluntară, amalgamează două sau mai multe autorități locale într-o nouă entitate organizațională politică și economică. În ultimii 50 de ani, autoritățile locale au fost reunite în Statele Unite, Norvegia, Japonia, Germania, Danemarca, Suedia, Elveția, Marea Britanie, Noua Zeelandă, Ungaria, Israel, Croația, Republica Cehă, Letonia, Zambia, Sudan și Iordania. Într-un anumit sens, fuziunea autorităților locale este o practică de *management public nou*. Scopul este de a eficientiza administrația, de a îmbunătăți guvernanța și de a oferi servicii municipale mai bune [4]. Danemarca a implementat o reformă majoră în 2007, reducând structura administrației locale la 98 de municipalități [20].

În Republica Moldova, primele scenarii privind amalgamarea au fost lansate în Raportul privind opțiunile pentru reorganizarea structurii administrativ-teritoriale în Republica Moldova, elaborat în martie 2015 [16], unde se menționa că, pentru a învinge problemele semnificative produse de puternica fragmentare administrativ-teritorială și pentru a crea condițiile necesare pentru a face disponibil, în mod progresiv, serviciile de bază pentru toți cetățenii Republicii Moldova în următorii ani, au fost înaintate câteva scenarii:

1. amalgamare (consolidare administrativ teritorială);

2. cooperare inter-comunitară;

3. descentralizare asimetrică. Amalgamarea reprezintă singura modalitate de a realiza economii importante, reducând cheltuielile administrative și realocând resursele eliberate în acest fel pentru furnizarea de servicii. Prin amalgamare, responsabilitatea pentru furnizarea serviciilor va aparține unor autorități locale care vor avea capacitatea administrativă și instituțională de a furniza acele servicii, și vor putea să își întărească aceasta capacitate prin atragerea de personal calificat și educat [16].

Strategia de reforma a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, aprobata prin HG nr. 126/2023 [18], este relativ similară

strategiilor anterioare, acoperă cei mai importanți piloni a administrației publice, precum managementul funcției publice, instituțiile publice, politici publice și planificare strategică, servicii publice și administrație publică locală. Este de remarcat că o parte esențială din componenta de analiză a Strategiei se acordă anume domeniului administrației publice locale, fiind detaliată și argumentată necesitatea unei intervenții în acest sector.

Potrivit Notei Informative la Proiectul Legii cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritorial, administrația publica locala este extrem de fragmentata, aproape 90% dintre unitățile administrativ teritoriale *(in continuare - UAT)* de nivelul I având o populație redusa, sub 5000 de locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficienta a serviciilor, nici o capacitate fiscala i administrativa corespunzătoare. Mai mult ca atât, de i Legea nr. 764/200 I privind organizarea administrativ-teritorialii prevede ca o UAT de sine stătătoare se formează daca are o populație, de regula, de cel puțin 1500 de locuitori, 318 (35%) dintre UAT de nivelul I nu ating acest prag minim prevăzut de lege. Numărul mediu de locuitori 1ntr-o UAT este de 2753, ceea ce plasează Republica Moldova printre cele mai fragmentate tări europene. Experiența internaționale arata ca UAT cu mai puțin de 3000-5000 locuitori nu pot 1ndeplini responsabilități publice semnificative [13].

Totodată, urmează a fi scos în evidență obiectivul strategic pentru componenta care vizează administrația publică locală, prin care se propune eliminarea treptată a fragmentării excesive, urmând a fi create premise solide pentru ca pe baza unor politici eficace de dezvoltare economică locală și de creștere și consolidare a autonomiei financiare, capacitatea autorităților locale de a furniza servicii publice de bază precum și accesul populației la acestea să crească în mod semnificativ, mai ales în mediul rural [8].

Potrivit Studiului privind scenariile de reformă administrativ-teritorială [19], elaborat în 2018, au fost înaintate câteva opțiuni de reformă a administrației publice locale: scenariu compact [19], scenariu moderat și municipalizarea [8]. În cadrul modelului, în procesul de simulare, a fost aplicat un set de criterii și indicatori, și anume: distanța până la centrul administrativ, numărul de locuitori ai centrelor administrative și capacitatea fiscală per locuitor a UAT. În urma procesului de modelare au fost generate trei scenarii spațiale, care au la bază o structură formată din două niveluri de administrație publică locală: scenariul moderat cu 231 UAT de nivelul I, scenariul intermediar cu 154 UAT de nivelul I și scenariul compact cu 93 de UAT de nivelul I. În cazul UAT de nivelul II se propune o singură opțiune de reorganizare (identică pentru fiecare din cele trei scenarii propuse), care presupune reorganizarea actualelor UAT de nivelul II în regiuni administrative, în baza actualelor regiuni de dezvoltare [10], și anume: Regiunea administrativă Nord, Regiunea administrativă Centru, Regiunea administrativă Sud, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, Municipiul Chișinău și Transnistria (Localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) nu au făcut parte din cadrul acestei analize din lipsă de date) [19, p. 12].

Potrivit *Scenariului compact*, o autoritate publică locală reformată urmează să întrunească un șir minim de criterii, printre care: continuum geografic, un număr minim de 5000 de locuitori, legătură rutieră și o distanță maximă de la centru de 25-30 km. În același timp, sunt propuse un șir de condiții cu privire la alegerea centrului administrativ, cum ar fi capacitate fiscală sau serviciile furnizate. Totodată, noua autoritate publică locală urmează să aibă capacitatea de a oferi salarii pentru minim 20 angajați din resursele proprii ale autorității publice. Preferință pentru centrele administrative urmează a fi acordat orașelor. În eventualitatea implementării integrale a

acestei opțiuni, numărul autorităților publice locale de nivelul I urmează a fi între 90-130 [8].

Potrivit *Scenariului moderat*, ca și în cazul scenariului compact, o autoritate publică locală reformată urmează să întrunească condiția continuumului geografic sau legăturii rutiere. Totodată, în acest scenariu numărul minim de locuitori a noii unități administrativ teritoriale urmează a fi de 3000, distanța maximă de la centru de 20-25 km și capacitate de susținere financiară din resurse proprii a unui număr minim de 12 angajați. În eventualitatea implementării integrale a acestei opțiuni, numărul autorităților publice locale de nivelul I urmează a fi între 150-200 [8].

În cazul scenariului moderat, reorganizarea UAT de nivelul I a avut ca punct de plecare aplicarea unei distanțe de modelare de 12 km dintre centrul administrativ și localitățile din cadrul UAT amalgamate, rezultând o rată de diminuare a numărului de UAT de nivelul I de 74%, reprezentând un total de 231 de UAT de nivelul I. Scenariul moderat asigură o eficientizare a distribuției UAT I în funcție de numărul populației acestora, reducând la 0 numărul de UAT aflate sub limita legală de constituire, (1500 locuitori), mai mult, nici un centru administrativ propus nu are sub 1000 locuitori. Astfel, comparativ cu situația actuală în care aproape 90% dintre UAT de nivelul I au sub 5000 locuitori, în cazul scenariului moderat 41% din UAT nou formate au o populației cuprinsă între 5000 și 10000 locuitori, iar 40% au peste 10000 locuitori, fapt ce denotă o consolidare și eficientizare semnificativă a UAT I în termeni de populație [19, p. 86].

Adițional, la cele două opțiuni propuse de Guvern, a fost propusă o opțiune alternativă - *municipalizare*. Potrivit acesteia, autoritățile publice locale de nivelul I rămân cu aceleași competențe, cu excepția autorităților publice locale care actualmente sunt reședințele de raion. Acestea urmează să primească responsabilitatea îndeplinirii întregului set de competențe și furnizării serviciilor pe teritoriul orașului reședință, precum și responsabilitatea tuturor celorlalte competențe și servicii pe teritoriul celorlalte unități administrativ teritoriale care astăzi sunt realizate de consiliile raionale și structurile acestora. În cazul acestei opțiuni, structurile actuale ale raioanelor ar urma să fie absorbite integral de către primăriile din orașele de reședință ale raioanelor, acestea dobândind statut de municipiu. Primarul viitorului municipiu urmează a fi ales direct prin votul întregii populații a municipiului (teritoriul actualului raion). Această opțiune este susținută și de Congresul Autorităților Locale din Moldova [8].

Autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi: a) asigură consultarea populației în procesul de luare a deciziilor privind amalgamarea voluntară a UAT prin metodele și formele prevăzute de legislația în domeniul transparenței în procesul decizional [15, art. 7]. Guvernul trebuie să elaboreze și să aprobe metodologia de amalgamare voluntară; să aprobe acte normative pentru asigurarea implementării legii privind amalgamarea voluntară [15, art. 6].

Scenariile prezentate de Guvern se propun a fi implementate pe calea amalgamării voluntare, unde urmează a fi lăsat la latitudinea autorităților publice locale decizia de a se amalgama sau nu în baza criteriilor stabilite. În același timp, Guvernul urmează să vină cu un șir de stimulente pentru a facilita amalgamarea voluntară, printre acestea fiind: stimulente salariale, transferuri speciale cu destinație generală pentru autoritățile amalgamate, granturi pentru dezvoltarea infrastructurii pentru o perioadă de minim patru ani, prioritate la alocările din programele de asistență externă etc. Totodată, reieșind din faptul că procesul de amalgamare voluntară presupune că decizia de amalgamare se ia însăși de autoritățile publice locale, prin scenariile propuse de Guvern se menționează că decizia urmează a fi luată de consiliile locale cu 50%+1 din numărul total de consilieri. Însă decizia odată luată și implementată, procesul

devine ireversibil, acestea nemaiavând dreptul de a reveni la situația anterioară [8].

Aplicarea exclusivă a criteriilor și condițiilor menționate supra în procesul de amalgamare voluntară, comportă riscul de a ajunge în situația când unele localități mici și cu resurse limitate, care nu vor dori să participe în procesul de amalgamare voluntară să rămâne izolate și fără posibilitatea de a se amalgama. În astfel de situații, va fi imposibil de oferit servicii de o calitate mai înaltă sau să atestăm primării cu resurse sporite. Prin urmare, se recomandă de a stabili o anumită hartă în jurul căreia se va realiza amalgamarea voluntară, cu aplicarea ulterior a amalgamării normative pe baza aceleași hărți [8].

Amalgamarea este adesea prezentată ca un mijloc de reducere a costurilor administrative și de îmbunătățire managerială și capacități politice, care să prevină depășirea costurilor bugetare [3]. Stresul fiscal presează guvernele să reducă cheltuielile publice ori de câte ori este posibil. Dar totuși, scăderea standardelor de servicii prestate, creează un discomfort pentru cetățeni și, astfel, reformele administrative reprezintă varianta preferată [3].

Totuși, fuziunile astăzi, tind să fie alimentate de dificultăți financiare, speranța fiind municipalitățile mari, care pot facilita economiile pentru a salva municipalitățile mici [20].

Din experiența altor state, am identificat faptul că reforma UAT a fost conceptualizată sub două aspecte. Primul tip include municipiile, care nu sunt prea diferite ca mărime („merge of equalsși) au fuzionat. Al doilea tip de reformă a UAT se caracterizează prin preluarea unei municipalități mici de către un vecin mai mare, ceea ce înseamnă anexare. Astfel, fuziunea presupune crearea de noi structuri organizatorice, iar anexările nu necesită reorganizări [2, p. 7].

În contextul dezbaterilor conceptului proiectului de Lege cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale, unii experți [6], au menționat că în cazul în care ireversibilitatea fuziunii va rămâne în Lege, APL-urile care intenționează să recurgă la procedura de amalgamare vor fi mai reticente. De asemenea, au fost menționate unele aspecte din Proiect, ce urmează a fi clarificate, și anume: contrar statuărilor art. 72 alin. (3) lit. f) din Constituția Republicii Moldova (care prevede că organizarea administrației locale și organizarea teritoriului se reglementează prin lege organică), se încredințează Guvernului (art. 5 alin. (3), art. 6 lit. b) ș.a.) aprobarea criteriilor și condițiilor pentru amalgamare voluntară, inclusiv pentru selectarea centrelor administrative ale UAT amalgamate și aprobarea metodologiei de amalgamare voluntară. Alte lacune constatate au fost: lipsa reglementărilor privind modificarea sau radierea înscrierilor în Registrul de Stat a UAT-urilor; dar și necesitatea excluderii numărului de 3000 de locuitori care să formeze o UAT. Totodată, proiectul de lege nu admite promovarea și altor metode care pot fi aplicate pentru a spori eficiența APL-urilor, cum ar fi municipalizarea, delegarea, asocierea prin cooperare și care ar putea fi mai puțin costisitoare, mai ușor de realizat și mai previzibile. De asemenea, proiectul ar trebui să stabilească soarta angajaților din APL amalgamate, cheltuielile de inventariere și înregistrare a bunurilor, de perfectare a actelor de stat ce vizează domiciliul etc. Mai mulți participanți la dezbateri au menționat că în proiect nu se menționează nimic despre perioada de după amalgamare [6].

Opiniile cu privire la eficacitatea amalgamării UAT sunt împărțite. Unii cercetători au menționat eficacitatea și economiile implicate în astfel de fuziuni. În anumite condiții, cum ar fi, dimensiunea teritoriului, numărul de municipalități și reformele trecute, fuziunile pot declanșa mai multe investiții și profesionalizare (Ebinger). În schimb, alți cercetători nu au găsit niciun avantaj economic al dimensiunii, susținând că fuziunile nu conduc la economii de costuri pentru servicii (Bel și Warner; Hanes; Soukopova) [4].

Din practica altor state, care au deja experiența amalgamării unităților administrativ-teritoriale, am identificat câteva aspect pozitive, pe care le comportă amalgamarea.

Amalgamarea a fost promovată și din nevoia de a adapta granițele teritoriale la noile evoluții ale spațiilor de locuire. Localitățile s-au dezvoltat pe orizontală și distanțele dintre acestea s-au micșorat până la dispariție în anumite cazuri. În aceste situații și structura serviciilor publice este depășită de multe ori. Astfel, locuitorii care s-au stabilit pe vechile teritorii dintre unitățile administrativ-teritoriale nu beneficiază de servicii publice în toate domeniile. Prin contopirea comunităților, locuitorii pot beneficia de toată gama de servicii [21], furnizarea de servicii specializate devine mai eficientă odată cu creșterea dimensiunii teritoriale după amalgamări [1].

Un impact pozitiv al amalgamării vizează performanța în luarea deciziilor autorității locale, precum și promovarea mai facilă a participării publicului la procesul decizional.

Deși reforma amalgamării comportă beneficii evidente, una dintre motivații fiind argumentul că UAT mai mari sunt capabile să ofere servicii publice locale la costuri mai mici, totuși au fost lansate și unele reproșuri la adresa amalgamării. Oponenții ideii amalgamării susțin că această reformă îi privează pe cetățeni de reprezentarea lor și face organele de conducere mai puțin responsabile în fața publicului. Un alt aspect mai puțin plauzibil, sunt costurile de restructurare, care încep cu mult înainte de data oficială a unificării și continuă câțiva ani după aceea.

La fel, costurile manageriale tind să crească semnificativ după un anumit prag al numărului de populație, astfel încât se atestă și consecințe negative ale amalgamării, deoarece trebuie angajat un număr suplimentar de personal [1].

Este important să înțelegem că fuziunea unităților administrativ-teritoriale nu este doar o fuziune tehnică a administrațiilor și bugetelor. Într-adevăr, o astfel de fuziune poate cauza prejudicii structurii vieții sociale și autodefinirii și identității fiecărei comunități existente înainte de fuziune. Prin urmare, locuitorii teritoriilor amalgamate pot avea obiecții puternice față de fuziuni care le slăbesc încrederea în administrația locală. Locuitorii pot simți că au mai puțin acces la oficialii lor aleși și mai puține șanse de a participa la luarea deciziilor locale [4].

Un alt argument împotriva amalgamării ar fi accesul mai dificil al cetățenilor la unele servicii publice, datorită creșterii distanțelor pe care cetățenii trebuie să le parcurgă pentru a le obține. Dar totuși, trebuie să subliniem faptul că este o problemă din ce în ce mai puțin importantă datorită utilizării instrumentelor IT [21].

Susținătorii cooperării inter municipale și contractării serviciilor municipale evidențiază un argument teoretic suplimentar împotriva fuziunilor. Funcționarii administrației publice locale preocupați de obținerea de economii, pot încheia aranjamente mai flexibile, cum ar fi acorduri de prestări de servicii cu vecinii lor și/sau achiziționarea de servicii de la furnizori privați sau alte autorități locale, evitând astfel utilizarea unui tip mai radical, precum amalgamarea [4].

Atunci când administrația locală este înțeleasă în principal ca un furnizor de servicii administrative, având ca sarcină primordială implementarea deciziilor guvernului central, această înțelegere presupune o justificare oportună a administrației locale. Dintr-o astfel de perspectivă, un anumit mod de organizare a administrației locale este valoroasă doar atâta timp cât este un mecanism în îndeplinirea scopurilor stabilite de guvernul central. Atunci când nu se isprăvește cu această sarcină, organizarea structurală a administrației locale poate fi modificată [20].

În Israel, guvernul central a încercat să facă față crizelor financiare din cadrul autorităților locale, prin fuzionarea unităților administrativ-teritoriale cu performanțe mai slabe cu cele care au demonstrat

performanțe mai bune. Din cauza obiecțiilor puternice din partea autorităților locale, abia în 2003 guvernul central a adoptat un plan limitat de 33 de fuziuni, dintre care doar 12 au fost efectiv implementate și niciuna nu a fost voluntară. Cu patru ani mai târziu, patru dintre acestea, au fost dezagregate din cauza presiunii locale [4]. În același timp, au început să apară inițiative alternative de reglementare a hărții administrației locale. În anii 2000, au început să apară coaliții între autoritățile locale și organizațiile private și ONG-urile. Dar, pasul cel mai semnificativ în implementarea noțiunii de regionalism, deși lent și limitat, a implicat încurajarea autorităților locale să adopte și să funcționeze în mod voluntar sub auspiciile clusterelor regionale. Ministerul de Interne și Ministerul Finanțelor din Israel au adoptat modelul clusterelor regionale, care a fost reglementat prin două valuri de cereri de propuneri în 2012 și 2017, invitând autoritățile locale să se alăture acestui proces în mod voluntar. În 2021, unsprezece clustere regionale sunt operaționale și includ mai mult de 50% din autoritățile locale din Israel, majoritatea fiind situate la periferia geografică și socială a Israelului [4, p. 1424].

Concluzii

Ideea amalgamării a apărut pe agendele naționale ale unor state, inclusiv și a Republicii Moldova. Stresul fiscal presează guvernele să reducă cheltuielile publice ori de câte ori este posibil. Scăderea standardelor de servicii îi deranjează pe cetățeni și, astfel, reformele administrative sunt adesea varianta plauzibilă. Rațiunea pentru reformă este crearea de unități administrativ-teritoriale suficient de mari, pentru a oferi cetățenilor bunăstare și servicii de înaltă calitate, cu costuri reduse. Pentru a da curs reformei administrativ-teritoriale, este nevoie de voință consecventă a administrațiilor și comunităților locale, de a accepta reforma și de a se implica plenar în realizarea ei. Dar pentru buna organizare și finalizare a reformei, este nevoie de o predictibilitate pentru autoritățile amalgamate și pentru locuitorii acestor unități administrativ- teritoriale, de asemenea, fiind necesar și un cadru normativ foarte clar cu referire la mecanismul de implementare a acestei reforme.

Referințe bibliografice

1. TAVARES, Antonio F. *Municipal amalgamations and their effects: a literature review.* În: Miscellanea Geographica. Volume & Issue: Volume 22 (2018) - Issue 1 (March 2018). eISSN. 2084-6118. Disponibil: https://sciendo.com/article/10.2478/mgrsd-2018-0005?tab=article. (Accesat la 16.05.2023)

2. ALLERS, M., J. BIEUWE, Geertsema. *The effects of local government amalgamation on public spending and service levels. Evidence from 15 years of municipal boundary reform*. P. 7. Disponibil: https://www.coelo.nl/images/rapporten/The%20effects%20of%20local%20government%20amalgamation%20on%20public%20spending%20and%20service%20levels%20SOM%2014019-EEF.pdf. (Accesat la 16.05.2023)

3. ASKIM, J., KLAUSEN, S. I. Vabo & K. Bjurstrøm. *What causes municipal amalgamation reform rational explanations meet western european experiences*, 2004–13 (University of Oslo) Disponibil: (https://www.sv.uio.no/isv/forskning/prosjekter/avsluttede/kommunereformen/20150623_ch-4_askimklausenvabobjurstrom.pdf. (Accesat la 10.06.2023)

4. BEERI, I., ZAIDAN, Akab. *Fuziunea, dezagregarea și gruparea autorităților locale: afectează reformele structurale percepțiile despre guvernanța locală și democrația* În: Territory, Politics, Governance. 2021. Disponibil: https://doi.org/10.1080/21622671.2021.1908159. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21622671.2021.1908159?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article. (Accesat la 08.06.2023)

5. *10 localități din Republica Moldova riscă să dispară de pe hartă*. Disponibil: https://tvrmoldova.md/social/cel-putin-10-localitati-din-republica-moldova-risca-sa-dispara-de-pe-harta-pentru-ca-au-ramas-fara-niciun-locuitor/ (Accesat la 06.06.2023)

6. *Conceptul amalgamării voluntare conține lacune*

importante și necesită a fi îmbunătățit. Disponibil: https://www.calm.md/conceptul-amalgamarii-voluntare-contine-lacune-importante-si-necesita-fi-imbunatatit-considerabil/. (Accesat la 16.05.2023)

7. Criza demografică în Moldova. Disponibil: https://www.scena9.ro/article/sate-abandonate-moldova-criza-demografica (Accesat la 16.05.2023)

8. ERMURACHI, A. *Primii pași în realizarea reformei administrației publice locale. Comentariu* Disponibil: https://www.ipn.md/ro/primii-pasi-in-realizarea-reformei-administratiei-publice-locale-comentariu-de-7978-_1093937.html#ixzz842v2YjhA

9. ERLINGSSON, G., JÖRGEN, Ödalen, Erik WÅNGMAR. *Cum amalgamările municipale forțate zădărnicesc valorile autoguvernării locale.* În: SAGE Journal, Volumul 57 , numărul 5, 2020. https://doi.org/10.1177/107808742092145. Disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1078087420921458. (Accesat la 16.05.2023)

10. *Legea cu privire la dezvoltarea regională*, nr. 438 din 26.12.2006. Monitorul Oficial nr. 21-24 din 16-02-2007.

11. *Legea privind privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*, nr. 764 din 27.12.2001, Monitorul Oficial nr. 16 din 29.01.2002.

12. Moldova în cifre. Breviar statistic. 2019. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2019/Breviar_ro_2019.pdf. (Accesat la 08.06.2023)

13. *Nota informativa la proiectnl de lege cu privire la amalgamarea voulntara a unităților administrativ-teritoriale.* Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-254-cs-2023.pdf

14. *Notă informativă privind rezultatele preliminare ale recensământului populației și locuințelor din Republica Moldova în anul 2014*. Dusponibil: https://statistica.gov.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Nota_informativa_Preliminare_Recensamint_2014.pdf

15. *Proiectul de lege cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale*, 2023. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-02-nu-254-cs-2023_0.pdf. (Accesat la 10.06.2023)

16. *Raport privind opțiunile pentru reorganizarea structurii administrativ-teritoriale în Republica* Moldova, elaborate în martie 2015. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raportul_privind_optiunile_pentru_reorganizarea_structurii_administrativ-teritoriale_in_republica_moldova_elaborat_in_martie_2015_.pdf. (Accesat la 10.06.2023)

17. *Situația demografică în anul 2021*. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2021-9578_59440.html. (Accesat la 16.05.2023)

18. *Strategia de reforma a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030,* aprobata prin Hotărârea Guvernului RM nr. 126/2023. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/92-cs.pdf. (Accesat la 10.06.2023)

19. *Studiul privind scenariile de reformă administrativ-teritorială*. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/studiul_privind_scenariile_de_reforma_administrativ-teritoriala_elaborat_in_decembrie_2018.pdf. P. 122. (Accesat la 16.05.2023)

20. GISSUR, Ó., JÖRGEN, Ödalen, Erik WÅNGMAR. *Cum amalgamările municipale forțate zădărnicesc valorile autoguvernării locale.* În: SAGE Journal, Volumul 57, numărul 5, 2020. https://doi.org/10.1177/107808742092145. |Disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1078087420921458. (Accesat la 16.05.2023)

21. SWIANIEWICZ, P., GENDZWILL, A. și ZARDI, A, *Territorial reforms in Europe: territorial amalgamation toolkit*, Centre of Expertise for Local Government Reform, Council of Europe, noiembrie 2017, Disponibil: http://projects.mcrit. com/foresightlibrary/attachments/article/1271/Zardi,%20A.%20(2017)%20Territorial%20reforms%20in%20Europe.pdf. (Accesat la 16.05.2023)

CZU 343.98
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).16

EXPERTIZA AMPRENTELOR DE MÂINI, CONTAMINATE CU PARTICULE DE MATERIAL NUCLEAR, PRELEVATE DE LA LOCUL CRIMEI RADIOLOGICE

Alina NITREAN
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Centrul tehnico-criminalistic și expertize judiciare, Inspectoratul General al Poliției,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *nitreanalina@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-6700-0377

Pentru investigarea cu succes a crimelor cu implicarea MNR este importantă examinarea și valorificarea tuturor urmelor și dovezilor materiale prelevate de la locul faptei, care necesită condiții speciale de manipulare fiind contaminate cu radionuclizi. În cadrul prezentului studiu este definită posibilitatea examinării atât a microparticulelor MNR prin metoda SEM-RMA, cât și a urmelor de mâini prin metoda fumigației cu vapori de cyanoacrylat situate pe obiecte comune, cu diferite suprafețe. Se arată că cele mai complete rezultate pot fi obținute prin analiza probelor pe obiecte cu suprafețe conductoare. Sunt stabilite suprafețele pe care se pot obține rezultate limitate, de asemenea suprafețele pe care și examinarea microparticulelor, și a urmelor papilare, nu este posibilă.

Cuvinte-cheie: *criminalistică nucleară, urme de mâini, microparticule de MNR, microscopie electronică cu scanare, microanaliză cu raze X, vapori de cyanoacrylat.*

EXPERTISE OF FINGERPRINTS CONTAMINATED WITH PARTICLES OF NUCLEAR MATERIAL COLLECTED FROM THE RADIOLOGICAL CRIME SCENE

For the successful investigation of crimes involving the MNR, it is important to examine and evaluate all traces and material evidence collected from the crime scene, which require special handling conditions as they are contaminated with radionuclides. This study establishes the possibility of examining both NRM microparticles by SEM-RMA and fingerprints by cyanoacrylate fumigation, on common objects with different surfaces. It is shown that the most complete results can be obtained by analyzing the samples on conductive objects. The surfaces of objects on which limited results can be obtained are determined, as well as the surfaces on which the examination of microparticles and fingerprints is not possible.

Keywords: *nuclear forensics, fingerprints, NRM microparticles, scanning electron microscopy, X-ray microanalysis, cyanoacrylate.*

EXPERTISE DES EMPREINTES DE MAINS, CONTAMINÉES PAR DES PARTICULES DE MATIÈRES NUCLÉAIRES, PRÉLEVÉES SUR LA SCÈNE DE CRIME RADIOLOGIQUE

Pour mener à bien une enquête sur des crimes impliquant le MRN, il est important d'examiner et de capitaliser toutes les traces et preuves matérielles prélevées sur les lieux du crime, qui nécessitent des conditions de manipulation spéciales contaminées par des radionucléides. Dans cette étude, il est défini la possibilité d'examiner à la fois les microparticules de MRN par la méthode SEM-RMA et les traces de main par la méthode de fumigation à la vapeur de cyanoacrylate situées sur des objets communs avec des surfaces différentes. Il est montré que les résultats les plus complets peuvent

être obtenus en analysant des échantillons sur des objets avec des surfaces conductrices. Les surfaces sur lesquelles des résultats limités peuvent être obtenus sont établies, ainsi que les surfaces sur lesquelles l'examen des microparticules et des traces papillaires n'est pas possible.

Mots-clés: *criminalistique nucléaire, empreintes de mains, microparticules MRN, microscopie électronique à balayage, microanalyse aux rayons X, vapeur de cyanoacrylate.*

ЭКСПЕРТИЗА ОТПЕЧАТКОВ РУК, ЗАГРЯЗНЕННЫХ ЧАСТИЦАМИ ЯДЕРНОГО МАТЕРИАЛА, ИЗЪЯТЫХ С МЕСТА РАДИОЛОГИЧЕСКОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Для успешного расследования преступлений с применением ядерного или другого радиоактивного материала (ЯРМ) важно исследовать и использовать все следы и вещественные доказательства, изъятые с места преступления, которые требуют особых условий обращения, из-за загрязнения радионуклидами. В данной работе определена возможность исследования как микрочастиц ЯРМ методом РЭМ-РМА (сканирующая электронная микроскопия в сочетании с рентгеновским микроанализом), так и отпечатков рук методом окуривания парами цианакрилата, находящихся на общих предметах с разными поверхностями. Показано, что наилучшие результаты можно получить при анализе образцов на объектах с токопроводящими поверхностями. Установлены поверхности, на которых можно получить ограниченные результаты, а также поверхности, на которых исследование микрочастиц и папиллярных узоров, невозможно.

Ключевые слова: *ядерная криминалистика, отпечатки пальцев, микрочастицы МНР, сканирующая электронная микроскопия, рентгеновский микроанализ, пары цианакрилата.*

Introducere

Infracțiunile cu implicarea MNR reprezintă o amenințare atât pentru securitatea națională a statelor, cât și pentru securitatea globală. Fenomenul existent al traficului ilegal de MNR, precum și creșterea numărului și rezonanța incidentelor cu MNR [1], punctează necesitatea consolidării măsurilor de prevenire a acestor infracțiuni, în special, detectarea MNR care a ieșit de sub controlul reglementar, precum și investigarea cu promptitudine a incidentelor în care sunt suspiciuni de infracțiune.

Acțiunile criminale săvârșite cu MNR pot genera în câmpul infracțional dovezi materiale care reprezintă obiecte de studiu, atât pentru expertiza criminalistică *"tradițională",* cum ar fi: urmele de mâini, produse ale împușcăturii, urme de spargere, arme de foc, produse ale exploziilor și substanțe explozive, etc., cât și pentru expertiza criminalistică *"nucleară"* (MNR sau microparticulele acestora).

Unele dintre cele mai informative urme lăsate la locul crimei ce permit identificarea persoanei și contribuie esențial la descoperirea infracțiunilor, sau stabilirea cercului de suspecți, sunt urmele de mâini și genomul uman - ADN [2]. Genomul uman este identificat în material biologic divers, cum ar fi: țesuturi, fire de păr, urme de sânge, salivă și alte secreții biologice, precum și în urme lăsate pe obiecte prin contactul mâinilor sau altor părți ale corpului. Avantajul investigării obiectelor purtătoare de urme de mâini, este anume posibilitatea de a identifica persoana după ADN-lui uman, chiar și atunci când urmele papilare nu sunt valabile pentru identificarea persoanei.

În cazul crimelor cu implicarea MNR, obiectele purtătoare de urme pot fi contaminate cu microparticule radioactive, care de asemenea sunt dovezi informative ale săvârșirii infracțiunii. Prin urmare, va fi necesar un studiu complex al particulelor de MNR și al urmelor aflate pe același obiect, dar examinate prin metode diferite. Totodată, examinarea trebuie

efectuată astfel încât studiul unor urme, să nu conducă la deteriorarea sau pierderea altora [3].

În acest context, este necesară adaptarea procedeelor de preparare a probelor și a metodelor pentru examinarea ulterioară a tuturor urmelor aflate pe suprafața unui obiect comun. Pentru a obține profilul genetic din urmele prelevate de la locul crimei radiologice sunt aplicate tehnici de biologie moleculară, care includ transferul mecanic al probei de pe obiectul purtător, acest proces fiind însoțit de transferul concomitent și a particulelor de MNR, în același timp și de distrugerea urmelor papilare. Prin urmare, examinarea urmelor papilare și a MNR trebuie efectuată înainte de examinarea ADN-lui uman.

Scopul prezentei lucrări a fost de a stabili condițiile de pregătire pentru ulterioara examinare și stabilirea succesiunii examinării urmelor de mâini și a microparticulelor de MNR aflate pe suprafața aceluiași obiect, și care necesită aplicarea diferitor metode de analiză.

Formularea problemei

Pentru a atinge scopul lucrării, au fost pregătite diferite obiecte pe suprafața cărora au fost create urme papilare și transferate particule de imitatori ai microparticulelor de material nuclear, și anume - oxidul de plumb.

Pentru a evita distrugerea mecanică a urmelor de mâini, a fost necesar de a aplica o metodă de studiu a microparticulelor direct pe obiectul purtător. Pentru caracterizarea microparticulelor de MNR, pe scară largă este aplicată SEM-RMA, prin urmare, această metodă a fost selectată pentru realizarea studiului prezentei lucrări. În scopul relevării urmelor papilare a fost aplicată una dintre cele mai eficiente metode și cu succes aplicate în laboratoarele de criminalistică nucleară – fumegarea cu vapori de cyanoacrylat [4].

Ca purtători de urme au fost selectate obiecte cu suprafața neporoasă și semiporoasă: metal, inclusiv acoperit cu un strat de vopsea și lac, placă de siliciu, poli carbonat, polipropilenă, lemn, sticlă și plastic. Particulele de imitatori ai MNR au fost alese de dimensiuni corespunzătoare microparticulelor caracteristice prafului industrial al întreprinderilor ciclului de combustibil nuclear [2, 5].

Obiectivele lucrării:

a) De a stabili dacă tratamentul cu vapori de cyanoacrylat modifică caracteristicile microparticulelor radioactive de pe suprafața obiectului.

b) De a stabili dacă expunerea la fasciculul de electroni a microscopului electronic poate duce la deteriorarea urmelor papilare. Dacă da, în ce măsură aceste urme pot fi folosite pentru identificarea persoanei care le-a creat?

Metoda SEM-RMA este considerată nedistructivă, dar acest lucru este relevant doar pentru obiectele studiate în mod tradițional prin această metodă. Urmele papilare nu sunt examinate prin metoda SEM-RMA, iar efectul unui fascicul de electroni asupra lor nu a fost încă studiat.

Pornind de la premisa că obiectele sunt contaminate cu radionuclizi și poate avea loc contaminarea atât a mediului, echipamentului cât și a personalul care lucrează cu obiectele, a fost necesară crearea unor condiții specifice de protecție fizică. Având la bază experiența laboratoarelor de criminalistică nucleară care dezvoltă metode ale criminalisticii tradiționale în câmp ”nuclearizat”[1], pentru experimentele cu aplicarea vaporilor de cyanoacrylat a fost construit un box cu mănuși, în care s-au creat condițiile necesare pentru relevarea urmelor papilare (controlul temperaturii - până la 100°C, umidității – până la 80 %) [4].

---

[1] Laboratoare concepute pentru examinarea materialelor nucleare sau altele radioactive, care dezvoltă metodele tipice examinărilor criminalistice tradiționale, cum ar fi: relevarea urmelor de mâini prin metoda fumegării cu cyanoacrylat, prin prelucrarea cu vapori de iod, ninhidrină, DFO, etc.; extragerea informației din dispozitive electronice; obținerea profilului genetic pentru ulterioara examinarea ADN.

Pentru a asigura integritatea urmelor papilare pe obiect, în această lucrare nu au fost utilizate metodele clasice de preparare a probelor cu transferul microparticulelor de material nuclear pe substraturi speciale conductoare (substrat de siliciu, cu plasa de cupru). Studiul microparticulelor a fost efectuat direct pe obiectele purtătoare de urme.

Experimente efectuate și rezultatele obținute

Prima etapă a experimentelor a fost examinarea microparticulelor prin metoda SEM-RMA, utilizând microscopul electronic cu scanare TESCAN LYRA3. Examinările au fost efectuate în diferite condiții de funcționare ale microscopului: tensiuni de accelerare ale tunului de electroni de la 5 kV la 30 kV, curenții fasciculului de la unități de pA (picoamperi) la unități de nA (nanoamperi), vidul (vacuum) în camera pentru probe de la înalt (de ordinul 10^{-7} bar), la scăzut (de ordinul 10^{-3} bar).

Cele mai informative rezultate ale studiului microparticulelor: caracteristicile morfologice și compoziția chimică, au fost obținute pentru particulele amplasate pe suprafețe conductoare: metal, placa de siliciu, fiind obținute rezultate așteptate. Studiile au fost efectuate în condiții optime de funcționare a microscopului: o tensiune de accelerare a tunului electronic de 30 kV, curenți ai fasciculului de la pA până la nA și vid înalt în camera pentru probe, de aproximativ 10^{-7} bar.

Imaginea 1, reprezintă fotografii ale unei microparticule de oxid de plumb, care aderă la un fragment al liniei papilare din urma de mâini de pe o suprafață conductoare. Fotografierea a fost efectuată în regimul de înregistrare atât a electronilor secundari (Imaginile 1a, 1c) cât și reflectați (Imaginile 1b, 1d). Studiul probei în regimul de electroni reflectați permite prin contrastul imaginii, selectarea particulelor care conțin elemente chimice grele: plumb, uraniu, plutoniu, poloniu și altele. Fotografiile în regimul de electroni secundari adaugă informații despre morfologia particulelor, acest lucru este subliniat în special de compararea Imaginilor 1a și 1b.

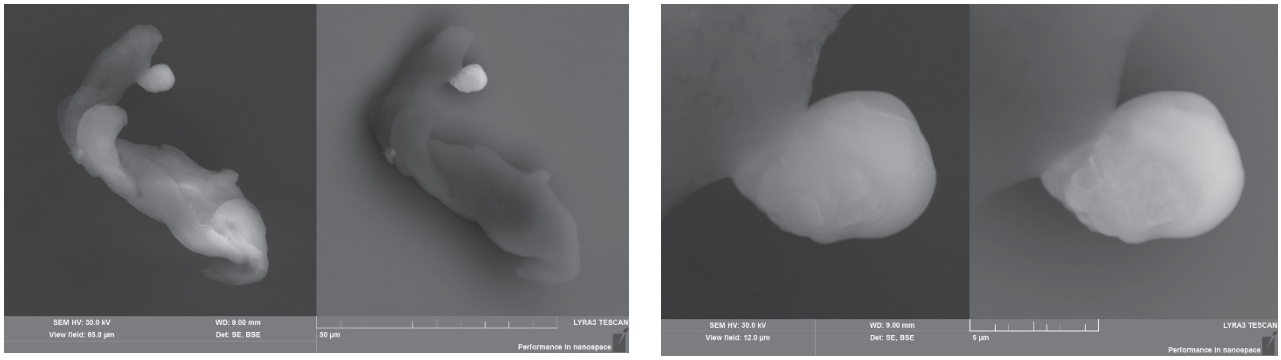

a) b) c) d)

Fig. 1. *Particulă de oxid de plumb în camera probei cu vid înalt, la diferite măriri, în regimul de înregistrare a electronilor secundari (a, c) și reflectați (b, d).*

O fotografie a aceleiași particule obținute la vid scăzut și o tensiune de accelerare de 5 kV este prezentată în Imaginea 2. Se poate observa că această imagine, deși are o rezoluție spațială mai slabă, adaugă și o perspectivă asupra morfologiei microparticulelor.

Trebuie remarcat faptul că la vid scăzut în camera probei, detectorul de electroni secundari nu funcționează și nu este posibil să se obțină o imagine în regim de electroni secundari.

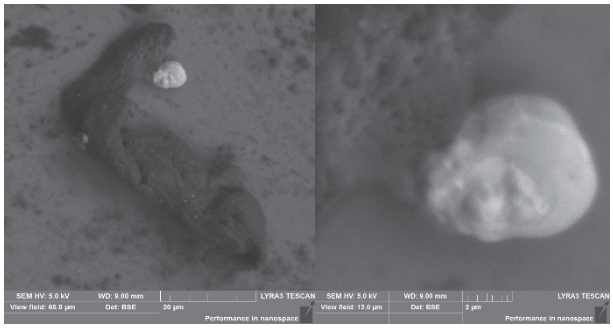

a) b)

Fig. 2. *Particulă de oxid de plumb fotografiată la vid scazut și la diferite măriri în modul de înregistrare a electronilor reflectați.*

Este evident faptul că, condițiile optime, atât pentru studierea caracteristicilor morfologice ale particulelor de MNR, cât și pentru determinarea compoziției chimice, sunt o tensiune de accelerare a tunului de electroni de 20-30 kV și un vid înalt în camera probei. Curentul fasciculului este setat la minim pentru studierea caracteristicilor morfologice și aproximativ 1 nA la determinarea compoziției chimice.

Studiul probelor de pe suprafețe neconductoare: poli carbonat, polipropilenă, lemn, sticlă și plastic, a arătat că sub vidul înalt, care este optim pentru studiul microparticulelor de MNR, suprafața este încărcată rapid sub influența fasciculului de electroni, indiferent de tensiunea de accelerație și curentul electronilor. Studiul microparticulelor în acest caz este imposibil.

Dar totuși, atunci când presiunea din camera microscopului este setată la 10^{-4}bar, se minimizează încărcarea suprafețelor din sticlă, poli carbonat, polipropilenă și pot fi supuse examinării particulele de pe aceste obiecte. Cu toate acestea, încărcătura din unele particulele de oxid de plumb nu se scurge, acestea rămân încărcate, se mișcă de-a lungul substratului și nu pot fi examinate. Rămân rigid atașate de suprafață doar particulele de oxid de plumb care aderă la secretul sudoripar sau particulele adipoase din urmele papilare (Imaginea 3).

Pe suprafețele metalice acoperite cu un strat de vopsea și lac, sub acțiunea fasciculului de electroni, particulele de oxid de plumb atașate rigid de secretul sudoripar s-au adâncit, ulterior au fost acoperite în întregime și nu au putut fi examinate. Studiul microparticulelor de imitatori ai materialului nuclear de pe suprafața obiectelor din plastic și lemn, s-a dovedit a fi imposibil sub orice parametri ai microscopului electronic.

Prin urmare, la examinarea unor astfel de probe, va trebui făcută alegerea: de a obține informații despre MNR sau de a identifica persoanele implicate în săvârșirea crimei. Pentru studiul deplin a MNR se va aplica metoda clasică de pregătire a probei prin transferul mecanic al acestora de pe obiectul prezentat la examinare pe un substrat conductor și examinarea prin metode tipice aplicate într-un laborator de criminalistică nucleară. În acest caz, bineînțeles că se vor distruge urmele papilare de pe suprafața obiectului. Pentru identificarea persoanelor se vor aplica metodele corespunzătoare, tipice domeniului dactiloscopic, cu respectarea cerințelor de securitate fizică, într-o boxă cu mănuși.

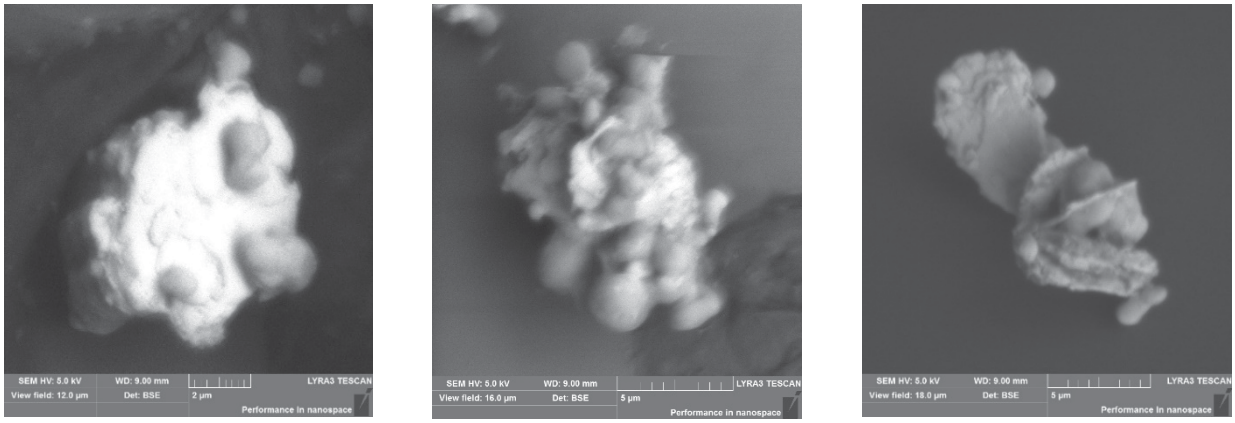

a) b) c)

Fig. 3. *Particule de oxid de plumb în camera pentru probe cu vid scăzut pe suprafețele din policarbonat (a), polipropilenă (b) și sticlă (c).*

După studiul particulelor de oxid de plumb prin metoda SEM-RMA, a doua etapă a experimentelor a fost tratamentul obiectelor cu vapori de cyanoacrylat în boxa cu mănuși. Pe fiecare dintre obiectele examinate au fost relevate urme de mâini, care au fost examinate ulterior și s-a stabilit că, majoritatea sunt valabile pentru identificarea persoanelor care le-au creat (Imaginile 4a, 4b și 4c).

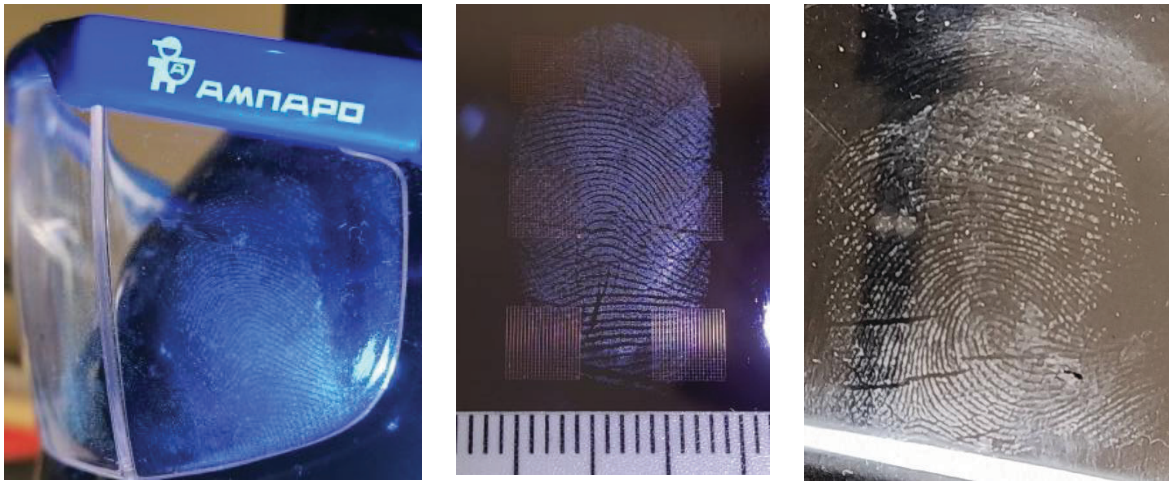

a) b) c)

Fig. 4. *Urme de degete relevate prin fumigarea cu vapori de cyanoacrylat pe suprafețe din policarbonat (a), placa de siliciu (b) și polipropilenă (c).*

Prin urmare, rezultatele experimentelor au arătat că examinarea particulelor MNR de pe suprafața obiectelor conductoare aplicând SEM-RMA, în diferite condiții de funcționare a microscopului, nu conduce la modificări semnificative (distorsiune, distrugere) a urmelor papilare, și acestea pot fi examinate după analiza particulelor MNR, cu ușurință.

Procesul de distrugere a depunerilor din urmele papilare este evident, dar suprafața deteriorată este de dimensiuni foarte mici, comparativ cu suprafața totală a urmelor. Rezultatul acestui studiu poate fi urmărit în Imaginile 5a, 5b – localizarea zonei din urma papilară pe placa de siliciu până la examinarea prin SEM-RMA, și Imaginile 6a, 6b – vedere a fragmentelor de linii papilare după examinarea particulelor de imitatori prin SEM-RMA (Imaginile 5a, 5b au fost efectuate la microscopul electronic, Imaginile 6a, 6b au fost efectuate cu ajutorul microscopului optic).

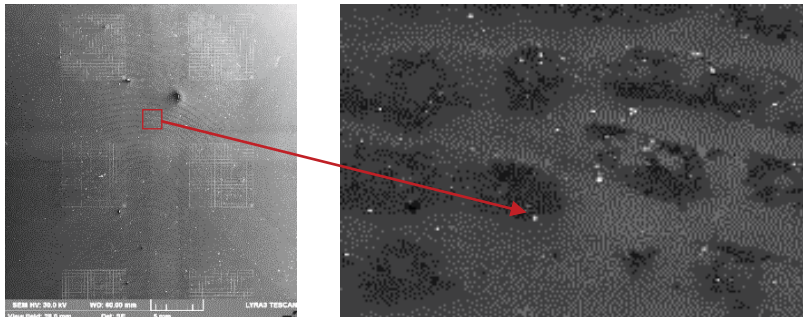

a) b)

Fig. 5. *Localizarea zonei unei urme papilare pe substrat de siliciu, pentru studiul ulterior prin SEM-RMA.*

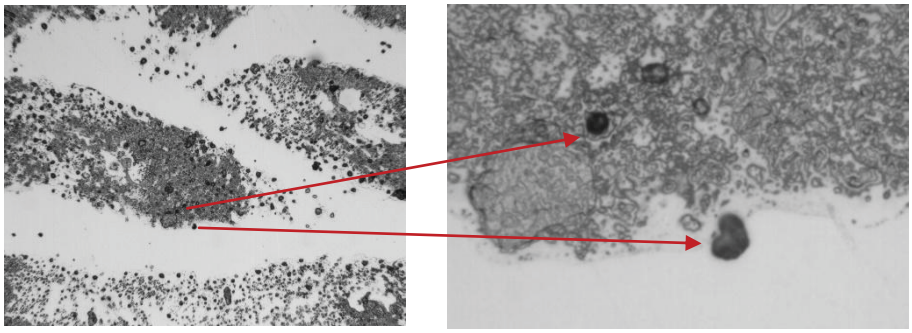

a) b)

Fig. 6. *Vedere a unor fragmente de linii papilare după examinarea a două particule de imitatori ai materialului nuclear prin SEM-RMA.*

Pentru a testa efectul utilizării cyanoacrylatului asupra caracteristicilor microparticulelor de MNR, a fost realizată etapa următoare a experimentelor, și anume studiul microparticulelor de oxid de plumb, după relevarea și examinarea urmelor papilare.

Forma, dimensiunea, structura suprafeței și compoziția chimică a majorității particulelor examinate după tratarea substratului cu cyanoacrylat, au fost asemănătoare cu cele ale microparticulelor care au fost studiate pe substrat, înainte de tratarea cu cyanoacrilat (Imaginile 7a și 7b).

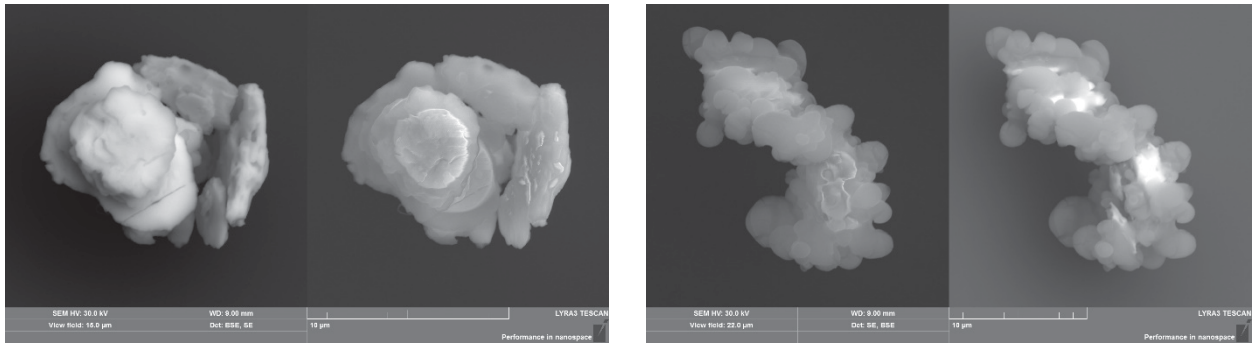

a) b) c) d)

Fig. 7. *Particule de oxid de plumb după tratarea substratului cu cyanoacrylat în regimul electronilor secundari (a, c) și reflectați (b, d).*

Totuși, pe suprafața obiectelor au fost identificate și particule parțial sau complet acoperite cu particule sferice de dimensiunea unui micron sau conglomerate ale acestora (Imaginile 7c și 7d). Particulele sferice ale substanței depuse pe suprafața particulelor de oxid de plumb în experiment, apar probabil ca urmare a condensării apei și a formării picăturilor acesteia, care ulterior inițiază procesul de polimerizare și depunerea cyanoacrylatului pe suprafața lor.

Analiza compoziției și cartografierea acestor particule au confirmat prezența plumbului în unele dintre conglomerate.

Au fost identificate de asemenea conglomerate de particule în compoziția cărora n-au putut fi identificate particulele de imitatori, acestea probabil au fost acoperite de un strat masiv de cyanoacrylat ce a servit drept o ecranare a particulelor.

Studiul particulelor acoperite cu cyanoacrylat este dificil și mai puțin informativ. Prin urmare, se poate concluziona că rezultatele examinării microparticulelor de MNR după tratarea probei cu cyanoacrylat, sunt imprevizibile. În consecință, în schema de examinare a obiectelor purtătoare de microparticule de MNR și urme papilare, analiza microparticulelor ar trebui să precedă relevarea urmelor papilare cu vapori de cyanoacrylat.

După examinarea microparticulelor de MNR și a urmelor de mâini, poate fi examinat și genomul uman, care va trebui separat de particulele radioactive, pentru a evita contaminarea echipamentelor și utilajului corespunzător.

Concluzii

Rezultatele experimentelor efectuate ne permit să facem următoarele concluzii:

a) Un studiu exhaustiv al microparticulelor de

MNR de pe obiectele ce conțin și urme de mâini, este posibil numai pe probe conductoare și setări optime ale microscopului electronic.

b) Obținerea de informații atât despre microparticulele de MNR, cât și despre urmele de mâini este posibilă și pe unele probe neconductoare: sticlă, poli carbonat și polipropilenă. Cu toate acestea, informații pot fi obținute, dar nu despre toate microparticulele de MNR de pe suprafața unor astfel de probe.

Pe suprafața unor probe, în special pe plastic și pe lemn, nu este posibilă examinarea microparticulelor de MNR folosind metodele de analiză existente în prezent.

c) Tratarea probei de examinare cu cyanoacrylat, poate duce la ecranarea microparticulelor de MNR. Prin urmare, în acele cazuri în care este necesar și posibil să se obțină informații atât despre microparticule, cât și despre urmele papilare de pe suprafața probei, în primul rând trebuie analizate microparticulele de MNR prin metoda SEM-RMA. Ulterior, pot fi examinate și urmele de mâini prin fumigație cu cyanoacrylat.

d) În cazul când în sarcina experților este pusă și examinarea genomului uman din urma papilară contaminată cu radionuclizi, această examinare va urma doar după ce se vor obține rezultatele examinării MNR și a urmelor de mâini.

Referințe bibliografice

1. IAEA incident and trafficking database (ITDB) Incidents of nuclear and other radioactive material out of regulatory control 2020, Regim de acces cu parolă: https://nusec.iaea.org/portal/User-Groups/Nuclear-Forensics (03.01.2023).
2. MAYER, K., WALLENIUS, M., RAY, I. *Nuclear forensics methodology providing clues on the origin of illicitly trafficked nuclear materials*. Analyst 2005;130:443–1.
3. NITREAN, A. Aplicarea metodei SEM-RMA la examinarea obiectelor contaminate cu material nuclear sau altul radioactiv, prelevate de la locul crimei. In: *Legea şi Viaţa.* 2021, nr. 1(SVol.II), pp. 257-261.
4. NITREAN, A. *Adaptarea metodelor de relevare a urmelor papilare într-un mediu „nuclearizat”*. În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători, Ediția 9, Vol.2, 2020, Chișinău, Moldova, pp. 205-211.
5. NITREAN, A. *Determinarea particulelor-imitatori ai materialului nuclear sau altul radioactiv pentru exerciții cu explozii radiologice*. În: Materiale masă rotundă internațională, Dezvoltarea expertizei judiciare ecologice - obiectiv esențial în protecția mediului In: Legea și Viaţa. 2022, ediție specială, pp. 175-182, ISSN 2587-4365.

CZU 343.6
DOI https://doi.org/10.52388/1811-0770.2023.1(249).17

ANALIZE ŞI VARIABILE CRIMINOLOGICE ALE ETIOLOGIEI PERSONALITĂŢII ŞI VICTIMELOR CRIMINALITĂŢII VIOLENTE DIN CADRUL FAMILIEI

Mihai MIZDRAN
Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *mmizdranmihaita@gmail.com*
https://orcid.org/000000021754603X

Alexandru MARIŢ
Doctor, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *alexmarit123@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-3198-8398

În prezentul articol vom explica noţiunile şi elementele corelative săvârşirii faptelor de omor asupra soţului, soţiei sau unei rude apropiate, şi anume: fapta şi făptuitorul (omorul, omuciderea); elementul specific al infracţiunii în mediul familial (rudenia); neologismele utilizate pentru exprimarea ştiinţifică a sintagmei “omor săvârşit asupra soţului sau a unei rude”, din care enumerăm: paricid, filicid, fratricid, matricid, patricid, mariticid sau uxoricid. Deoarece în ultimii ani, infracţiunile considerate “la modă” (corupţia, contrabanda, traficul de fiinţe umane, delapidarea, bancruta frauduloasă, falsul şi uzul de fals) au primit o mai largă atenţie din partea cadrelor didactice universitare şi a specialiştilor din domeniu (procurori, judecători, avocaţi etc.), considerăm că infracţiunile săvârşite cu violenţă extremă (omorurile) nu au mai fost cercetate pe cât de intens ar fi fost necesar în practică. De aceea, am considerat oportun expune polemici şi polemici ştiinţifice asupra infracţiunilor de violenţă şi omor, şi în special cea săvârşită în mediul familial. În ceea ce priveşte spaţiul de cercetare ales – considerăm că majoritatea cauzelor şi condiţiilor pentru infracţiunile săvârşite în Republica Moldova pot fi explicate şi analizate în raport cu aceeaşi categorie de infracţiuni săvârşite în România.

***Cuvinte-cheie**: criminalitate, violenţă, familie, afect, vătămare corporală, partener, frustrare.*

ANALYSIS AND CRIMINOLOGICAL VARIABLES OF THE ETIOLOGY OF PERSONALITY AND VICTIMS OF VIOLENT CRIMINALITY IN FAMILY

Therefore, in the following, we will explain the notions and correlative elements of committing the acts of murder on the husband, wife or a close relative, namely: the deed and the perpetrator (murder, homicide); the specific element of the crime in the family environment (kinship); neologisms used for the scientific expression of the phrase “murder committed against a spouse or a relative”, from which we list: paricidal, filicidal, fratricidal, matricidal, patricidal, mariticidal or uxoricidal. Because in recent years, crimes considered “fashionable” (corruption, smuggling, trafficking in human beings, embezzlement, fraudulent bankruptcy, forgery and use of forgery) have received more attention from university teachers and experts in the field (prosecutors). , judges, lawyers, etc.), we consider that the crimes committed with extreme violence (murders) have not been investigated as intensely as would have been necessary in practice. Therefore, I considered it

appropriate to expose scientific controversies and controversies on the crimes of violence and murder, and especially the one committed in the family environment. Regarding the chosen research area - we consider that most of the causes and conditions for crimes committed in the Republic of Moldova can be explained and analyzed in relation to the same category of crimes committed in Romania.

Keywords: *crime, violence, family, affection, bodily harm, partner, frustration.*

ANALYSES ET VARIABLES CRIMINOLOGIQUES DE L'ÉTIOLOGIE DE LA PERSONNALITÉ ET DES VICTIMES DE CRIMES VIOLENTS AU SEIN DE LA FAMILLE

Ainsi, dans ce qui suit, nous expliquerons les notions et les éléments corrélatifs de la commission des actes de meurtre sur le mari, la femme ou un proche, à savoir : le fait et l'auteur (meurtre, homicide) ; la spécificité du crime dans le milieu familial (parenté) ; néologismes utilisés pour l'expression scientifique de l'expression "meurtre commis contre un conjoint ou un parent", parmi lesquels on cite : paricide, filicide, fratricide, matricide, patricide, mariticide ou uxoricide. Car ces dernières années, les crimes jugés "à la mode" (corruption, contrebande, traite des êtres humains, détournement de fonds, banqueroute frauduleuse, faux et usage de faux) ont reçu davantage d'attention de la part des enseignants universitaires et des experts en la matière (procureurs), juges, avocats, etc.), nous considérons que les crimes commis avec une extrême violence (meurtres) n'ont pas fait l'objet d'enquêtes aussi intenses qu'il aurait été nécessaire en pratique. Dès lors, j'ai jugé opportun d'exposer les polémiques scientifiques et les polémiques sur les crimes de violence et de meurtre, et notamment celui commis dans le milieu familial. En ce qui concerne le domaine de recherche choisi - nous considérons que la plupart des causes et conditions des crimes commis en République de Moldova peuvent être expliquées et analysées par rapport à la même catégorie de crimes commis en Roumanie.

Mots-clés: *crime, violence, famille, affection, lésions corporelles, partenaire, frustration.*

АНАЛИЗ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПЕРЕМЕННЫЕ ЭТИОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ И ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ ВНУТРИ СЕМЬИ

В данной статье мы разъясним понятия и соотносительные элементы совершения актов убийства в отношении мужа, жены или близкого родственника, а именно: деяние и виновный (убийство, человекоубийство); конкретный состав преступления в семейной среде (родственные связи); неологизмы, используемые для научного выражения словосочетания «убийство, совершенное в отношении супруга или родственника», из которых мы перечислим: отцеубийственный, сыноубийственный, братоубийственный, материцидный, марицидный или уксорицидный. Потому что в последние годы преступления, считающиеся «модными» (коррупция, контрабанда, торговля людьми, растрата, фиктивное банкротство, подлог и использование подлога), привлекают все большее внимание преподавателей вузов и специалистов в этой области (прокуроров, адвокатов и др.), мы считаем, что преступления, совершенные с особой жестокостью (убийства), не расследовались так интенсивно, как это было бы необходимо на практике. Поэтому мы считаем уместным отразить научные споры и разногласия по поводу преступлений насилия и убийства, и особенно того, которое совершается в семейной среде. Что касается выбранной области исследования - мы считаем, что большинство причин и условий совершения преступлений в Республике Молдова можно объяснить и проанализировать применительно к той же категории преступлений, совершенных в Румынии.

Ключевые слова: *преступление, насилие, семья, привязанность, телесные повреждения, партнер, фрустрация.*

Introducere

Ştiinţa criminologiei diferenţiază crimele după natura lor (crimă împotriva bunurilor, a persoanelor, a moravurilor, a ordinii publice), după motivaţie (crime pasionale, răzbunare, terorism, interese) şi după modul lor de realizare (crimă individuală sau colectivă, ocazională, organizată sau spontană, crimă pe timp de pace, crimă de război). În limbajul curent, însă, termenul de ***crimă*** este utilizat pentru calificarea infracţiunilor contra persoanei, şi în special pentru cele de violenţă extremă (omorurile, violurile etc.).

Pe lângă aspectele clasice, începând cu anul 1990, *criminalitatea săvârşită cu violenţă* în ţara noastră *are cauze şi motivaţii* strâns legate de perioada de criză pe care o traversăm. *Escaladarea fenomenului violenţei* este de fapt consecinţa recesiunii, a cauzei pe care o traversează societatea noastră, a situaţiei economice instabile, şomajului şi mai ales inflaţiei care determină o sărăcie accentuată, inegalităţi economice frapante, sentimente de nesiguranţă şi frustrare.

O succintă trecere în revistă a datelor statistice privind evoluţia criminalităţii violente în perioada post-totalitară a Republicii Moldova este suficientă pentru a ridica serioase semne de întrebare privind condiţia morală a societăţii în care trăim. Violenţa este un indiciu asupra ***crizei societăţii*** care nu mai oferă modele viabile membrilor săi, care nu mai reuşeşte să-şi impună valorile şi nu mai este în măsură să-şi facă respectate normele.

Datele statistice privind evoluţia criminalităţii a infracţiunilor contra vieţii este suficientă pentru a ridica serioase semne de întrebare privind ocrotirea vieţii în societatea actuală. Se ştie că violenţa este un indiciu asupra crizei unei societăţi, o dovadă a faptului că ea nu mai oferă modele viabile membrilor săi, ori nu mai reuşeşte să-şi impună valorile şi să-şi facă respectate normele.

Evaluând datele statistice, în raport cu anul 1985, se constată o creştere a infracţiunilor contra vieţii, chiar fără luarea în considerare a cauzelor rămase cu autori ne descoperiţi.

De altfel, şi numărul cauzelor privind infracţiunile de omor, aflate în evidenţă, cu autori necunoscuţi, a suportat unele fluctuaţii, determinate nu numai de cauze obiective (ne descoperirea autorilor), dar şi de cauze subiective (ne înregistrarea tuturor acestor cauze ori încadrarea unora dintre ele în categoria "persoanelor dispărute" şi a cadavrelor ne identificate.

Materiale utilizate şi metode aplicate. Pentru atingerea scopului şi îndeplinirea obiectivelor propuse am recurs la metoda analizei şi sintezei informaţiei la temă selectate din literatura de specialitate şi deasemenea au fost folosite şi metodele: metoda istorică şi sistematică, metoda juridică comparativă. Analiza practicii judiciare reprezintă de asemeni o sursă importantă în desfăşurarea cercetării ştiinţifice a violenţei domestice şi impactul ei asupra minorilor.

În procesul de studiere au fost utilizate lucrările ştiinţifice ale savanţilor. Importanţă la elaborarea acestui studiu a avut baza normativă ce cuprinde actele legislative naţionale: Constituţia Republicii Moldova, Codul penal al Republicii Moldova şi a României.

Rezultate obţinute şi discuţii. Criminalitatea recidivă - rămâne a fi una din cele mai complicate probleme la restabilirea ordinii publice şi securităţii publice cuvenite.

În anul 2017, la săvârşirea crimelor descoperite au participat 2466 cetăţeni cu antecedente penale; în anul 2017-3252, iar în prima jumătate a anului 2017-1815.

În rezultatul comiterii omorurilor şi tentativelor de omor au decedat 229 persoane (în ianuarie-septembrie 2018-254), a leziunilor corporale grave-50 persoane. Numărul total al persoanelor decedate a alcătuit 422 (în ianuarie-septembrie 2018-519). Cu aplicarea armelor de foc, explozivelor şi grefelor au

fost săvârşite 233 crime, din care 25 au fost de omor şi tentativă de omor.

În anul 2018 în municipiul Bălţi al RM au fost săvârşite 18 omoruri, iar în perioada 2019-2020 au fost constatate 9 omoruri.

În totalul persoanelor care au comis crime creşte ponderea celor care nu muncesc şi nu învaţă. Aceştia au săvârşit 70 la sută din numărul total de infracţiuni legate de narcomanie, 43 la sută - de violul şi tentativă de violuri, omor şi tentativă de omor şi leziuni corporale grave-câte 42 la sută.

În această perioadă a crescut gradul de descoperire a crimelor până la 69,6% în a. 1998, a crimelor grave-până la 70,1% faţă de 65,0% în a. 2018.

În perioada anului 2019 procurorii au deferit justiţiei 669 cauze penale privind violenţa în familie (749 în anul 2018). Instanțele de judecată au pronunțat 618 sentințe de condamnare pe fapte de violență în familie (631 în anul 2018), 9 sentințe de încetare și 4 sentințe de achitare (4 în anul 2018).

În baza prevederilor art. 201^1 alin. (1) lit. b) Cod penal (violenţă psihologică), au fost pronunţate 38 de sentinţe de condamnare, comparativ cu 20 sentinţe în anul 2018.

Studiul materialelor proceselor/cauzelor penale atestă că se menține practica eronată de calificare a faptelor de izolare, intimidare în scop de impunere a voinţei sau a controlului personal asupra victimei prin prisma prevederilor art. 69, 78, 78^1, 104, 354 ale Codului contravenţional și nu ale art. 201^1 alin. (1) lit. b) Cod penal.

Acţiunile de lovire, bătăi, însoţite de ofense, înjurii, insultări, ameninţări verbale, distrugerea bunurilor, aruncarea în direcţia victimei a unor obiecte periculoase provoacă suferinţe fizice şi psihice, stări de tensiune ce intimidează şi înfricoşează victima, sunt acţiuni caracteristice infracţiunii privind violenţa în familie (psihologică), prevăzută de art. 201^1 alin. (1) lit. b) Cod penal.

Începând unele generalităţi asupra cauzelor infracţiunilor de omor este de observat că, în majoritatea cazurilor, aceste infracţiuni sunt comise de indivizi care şi-au pierdut simţul uman, dominaţi de mentalităţi profund retrograde de concepţii suburbane, primitive şi josnice, elemente inadaptate, ale căror structuri psihologice şi etice proiectează răsuna valorile sociale, aceasta manifestând o desăvârşită insensibilitate, cel mai adesea unită cu o imbecilizare intelectuală, cu o mumificare sufletească, cu trăsături esenţialmente dezarmonice, adică cu tendinţe impulsive, agresive, paranoie sau chiar schizoade, ori cu sugestibilitate exacerbată ş. a.

Majoritatea teoriilor care tratează etiologia faptelor contra vieţii utilizează conceptul de "personalitate criminală" ca bază teoretică a explicării acestui tip de comportament. Astfel, din perspectiva teoriei psihanalitice a doctorului Sigmund Freud, entităţile responsabile pentru agresivitatea individuală ar fi atât Sinele cât şi Supercul. La nivelul Sinelui, comportamentul violent este un rezultat al declanşării necontrolate (iraţionale) ale pulsurilor organice antisociale, care în anumite condiţii înlătură cenzura impusă de Eu şi Supere. La acest nivel, orice persoană este considerată a fi capabilă să săvârşească infracţiuni grave, cu violenţă. Manifestarea spontană şi ne specifică a instinctelor abisale distructive nu exclude vinovăţia penală sub forma intenţiei directe sau indirecte. Totuşi, Freud insistă asupra faptului că, în mod frecvent, entitatea psihică vinovată de comportamentul antisocial este Supereul în funcţie de tipul său de structurare. Structurarea negativă a Supereului sugerează existenţa unei personalităţi profund antisociale care, în timp, a asimilat norme şi valori total opuse celor general acceptate de societate. În această categorie se plasează infractorii care săvârşesc infracţiuni de omor deosebit de grav. Principala lor caracteristică, alături de agresivitate, este indiferenţa afectivă, lipsa de sensibilitate faţă de suferinţa umană. Structurarea aberantă a Supereului sugerează constituirea unei conştiinţe morale extre-

miste. Din această categorie fac parte fanaticii de toate nuanţele, cât şi cei care suferă de complexul de vinovăţie. Supereul fanatic se formează în contextul unor situaţii de frustrare cu bază diversă (rasială, etnică, politică sau religioasă). Reprezentanţii fanatici ai unei cauze suferă o diminuare a propriului Eu care se contopeşte într-un Eu colectiv, adesea nebulos şi absurd, ce utilizează deşi a "distruge pentru a salva". Din această categorie se recrutează teroriştii - kamikadze, deoarece "împotriva atacului celor care vor să moară nu există apărea perfectă".

Persoanele care suferă de un complex de vinovăţie cu bază reală sau imaginară (exemplu: complexul Oedip), se implică, uneori, în săvârşirea unor infracţiuni cu violenţă pe care le "semnează" pentru a fi descoperiţi cu uşurinţă şi a primi pedeapsă pe care ei însăşi nu sunt în stare să şi-o aplice.

Pe aceeaşi linie etiologică se află argumentarea teoretică a criminologului John Dollard, care consideră că agresiunea este un comportament deviant ce reprezintă o reacţie la o situaţie frustrată. Practica poate fi atât spontană, cât şi premeditată.

Criminologul belgian Ettienne de Greef accentuează rolul socialului în formarea personalităţii antisociale cu caracter agresiv. În opinia autorului, personalitatea infractorului se structurează de-a lungul unui proces lent de degradare morală a individului, denumit proces criminogen, care îl conduce pe individ, în cele din urmă, la săvârşirea actului infracţional.

În evoluţia acestui proces se disting trei etape. În I etapă, individul suferă o degradare progresivă a personalităţii, ca urmare a unor frustrări repetate. Din momentul în care se convinge de injustiţia mediului său social, el nu mai găseşte nici o raţiune pentru a respecta cadrul legal al acestui mediu. În a II-a etapă a procesului criminogen individul acceptă comiterea crimei, îşi caută justificări, precum şi un mediu mai tolerant. În a III-a etapă, se produce "trecerea la act". Trăsătura psihică fundamentală care permite săvârşirea infracţiunii violente ar fi indiferenţa afectivă.

De altfel, acest punct de vedere a fost preluat de criminologul francez Jean Pânatel, care a formulat teoria personalităţii criminale. Autorul consideră că trăsăturile frecvent întâlnite la infractori (egocentrismul, labilitatea psihică, agresivitatea şi indigenţa afectivă) nu conduc la constituirea personalităţii criminale decât prin reunirea lor într-o constelaţie care reprezintă nucleul acestui tip de personalitate. În consecinţă, între personalitatea infractorilor şi cea a nono-infractorilor ar exista o diferenţă cantitativă şi nu una calitativă.

Din perspectiva teoriilor criminologice de orientare sociologică, agresivitatea individuală este explicată mai ales prin prisma "învăţării sociale" a comportamentului infracţional. Una din cele mai reprezentative teorii ale învăţării sociale, care se concentrează asupra achiziţionării comportamentului agresiv, aparţine criminologului american Albert Bandura. Autorul consideră că, în dezvoltarea diferitor forme de comportament, inclusiv al celui agresiv, intervin diferite mecanisme, precum: imitaţia şi modelarea. Trăsăturile de personalitate, între care şi agresivitatea, pot fi învăţate de la alţii. De asemenea, învăţarea poate fi influenţată de specificitatea formelor de întărire şi recompensă.

Referindu-ne la societatea actuală din Moldova observăm că, începând cu anul 1990, criminalitatea contra vieţii în ţara noastră îşi are cauze şi motivaţii strâns legate de perioada de criză pe care o traversează. Prima dintre cauze este apariţia conflictului din sudul ţării şi Transnistria, conflicte ce au dus ţara la o tragedie sângeroasă.

O altă cauză a fost lipsa de reacţie a factorilor de putere în cazul unor tensiuni sociale, politice şi economice, fapt care a permis iniţierea, desfăşurarea şi amplificarea unor conflicte majore, soldate cu morţi şi răniţi. Avem în vedere conflictele politice, precum şi conflictele economice grave.

Altă cauză economică din ce în ce mai pronunţată este determinată-pe de o parte de "furia devastatoare" a goanei după o îmbogăţire rapidă-iar pe de altă parte-de lipsa efectivă a mijloacelor de trai în anumite cazuri. Această situaţie are toate şansele să se adâncească în cazul unei deteriorări mai grave a nivelului de trai.

Alte cauze ale infracţiunilor săvârşite cu violenţă sunt de ordin individual (cum ar fi alcoolismul, conflictele interpersonale etc.), dar şi acestea se manifestă pe fundatul etiologiei generale de evoluţia ansamblului social.

Printre persoane, care au săvârşit crime un număr semnificativ le revine acelora care nu sunt angajaţi în câmpul muncii şi care nu studiază. Este interesantă şi dinamica infracţiunilor de omor la nivel mondial. Se ştie că în ultimii ani, această problemă a devenit extrem de îngrijorătoare pentru autorităţile din întregul Occident, prin amplificarea şi intensificarea actelor de violenţă, în special a omorului în scop de jaf, exercitate de grupuri organizate şi armate, împotriva unor necunoscuţi.

Procentul de omucideri au crescut în ultimii ani în marea majoritate a ţărilor accidentale în proporţii mult mai ridicate decât a crescut rata medie a populaţiei. De pildă, numai în anul 1992 au fost comise în S.U.A. 12000 de omoruri.

Statisticile naţionale româneşti dar şi ale majorităţii ţărilor occidentale reflectă participarea, din ce în ce mai masivă, a minorilor la criminalitatea care vizează viaţa persoanei.

Familia este spaţiul unei interactivităţi intense şi frecvente. Datele statistice [1] privind cauzele soluţionate prin trimitere în judecată, în perioada 2019-2022, pun în evidenţă un număr de 18.515 victime. Dacă luăm în consideraţie, ca variabile, tipul de criminalitate şi familia – relaţiile între membrii familiei -, deci dacă dacă extragem victimele violenţei domestice, obţinem următorul tablou:

Omuciderea:

- 27% din totalul victimelor aparţin familiei, adică aproape o treime din cele 18.515 victime;
- omuciderea este mai mare între soţi (7.7%), urmată de victime părinţi (5.3%) şi vcitime-copii (3.2%); un procent mai redus, îl reprezintă victimele-fraţi şi surori (2.3%) şi rudele de pînă la gradul IV (2.2%);
- anul 2020 are rata cea mai mare de omucidere şi cea mai mare rată de omucidere implicînd soţii;
- victimele-părinţi au avut rata de climax în anul 2020 (5.9%) faţă de anul 2019 (4.6%), apoi scade şi iar creşte (2000:5.3%; 2002:5.4%).

Vătămare corporală (VC):

- din totalul victimelor de VC, 3% aparţin familiei;
- frecvenţa victimelor de VC este mai mare pentru rude pînă la gradul IV (1.75%), urmate de victime-soţi (1.1%), victime surori, fraţi şi părinţi (0.8%) şi victime-copii (0.25%).

Vătămare corporală gravă (VCG):

- din totalul victimelor de VCG, 3.7% aparţin familiei;
- frecvenţa cea mai mare apare, ca în cazul VC, o au victimele rude pînă pînă la gradul IV (1.8%); urmează victimele - părinţi (1%), copiii (0.5%), fraţi-surori (0.4%);
- victimele-copii scad în această perioadă de la 0.8% la 0.2%;
- victimele-soţi au crescut de la 1% la 2%.

Lovituri cauzatoare de moarte (LCM):

- victimele-membri ai familiei ai LCM reprezintă un procent semnificativ de mare (20.2%);
- victimele-soţi sunt cele mai numeroase (8.3%), urmate de victimele-părinţi (7.2%), victimele-fraţi, surori (2.3%), alte rude de gradul pînă la IV (1.9%) şi victime-copii (0.9%);
- anul 2002 a avut o rată de victimizare a părinţilor de trei ori mai mare decât anul 2001 (12.8% faţă de 4.3%).

Lipsirea de libertate în mod ilegal:

- din totalul victimelor lipsirii de libertate, 3.3% aparţin familiei;

- victimele cele mai numeroase ale lipsirii de libertate sunt soţii (1.6%), copiii (1.3%) şi părinţii (0.4%);

- dacă numărul victimelor-soţi şi părinţi a scăzut între 2019-2022, numărul victimelor-copii a crescut de la an la an (1%, 1.7%, 2%).

Victimizarea sexuală: am inclus în această categorie violul, actul sexual cu minor, perversiunile sexuale şi corupţia sexuală.

- din totalul victimelor de viol, 7.7% sunt membri ai familiei; copiii sunt victimele cele mai frecvente (4.6%), urmează părinţii (1.5%); s-a înregistrat în această perioadă o creştere a victimelor-copii (anul 2019: 2.6%, anul 2022: 5.3%), victimele-soţi (0.1% şi 0.4%) şi vitimele-fraţi şi surori (0.2% şi 0.7%);

- victimele actului sexual cu minor reprezintă 12% din totalul acestui tip de infracţiune, iar cel mai ridicat procent îl au victimele-copii (2.4%);

- din totalul victimelor de perversiune sexuală aparţinând familiei (7.8%), copiii sunt cei mai reprezentativi (4.7%), iar numărul lor a crescut semnificativ de la 1.3% în 1999 la 8.5% în 2020, ca apoi să scadă la 1.6% în 2002; victimele- rude până la gradul IV au crescut în mod constant (1.3%, 1.7%, 5.3%);

- victimele corupţiei sexuale reprezintă 15.3 % din totalul victimelor de acest tip; cei mai afectaţi sunt minorii (media celor 4 ani este de 11.9%; se constată o creştere mult semnificativă a victimelor-copii de la 5.6% în 2019 la 21.6% în 2022.

Abandonul de familie:

- copiii reprezintă categoria cea mai răspândită de victime, adică 81.5% din totalul victimelor de acest tip, numărul lor fiind în creştere de la 78.4% în anul 2019 la 91.9% în 2022; victimele-părinţi sunt, de asemenea, în creştere constantă, de la 2.2% în anul 2019 la 5.2% în anul 2022.

Concluziile acestei statistici sunt îngrijorătoare, ele dovedind că:

- familia este locul unor stări emoţionale negative de o mare intensitate: ură, dorinţă de răzbunare, dorinţa de a produce rău şi suferinţă, dorinţa de a distruge pe cei apropiaţi;

- cu cît este mai intimă relaţia (VI) şi mai strânsă interacţiunea între unii membri ai familiei – soţ şi soţie sau parteneri de cuplu -, cu atât violenţa este mai mare şi victimizarea mai gravă: omor, lovituri cauzatoare de moarte;

- cu cît este mai personală relaţia şi mai strînsă interacţiunea – părinţi şi copii -, cu atât tendinţa către victimizare sexuală este mai mare: act sexual cu minor;

- în familie, copiii sunt victime "preferate", ei fiind cei mai afectaţi mai ales în sfera sexualităţii: viol, act sexual cu minor, perversiuni şi corupţie sexuală;

- copiii sunt victimele predilecte, într-un procent foarte mare ale abandonului de familie.

O certitudine a zilei de azi este creşterea vertiginoasă a violentei ultrafamiliale. Confliectele de toate nuanțele învenineazǎ viața dintre soți, părinți si copii, dintre frați si...concubini. Firesc apare si întrebarea: care ar fi cauzele? Răspunsul este, desigur, destul de complex, dar în esență, înseamnă alcool si imoralitate. Adoptarea unei tente de violentă intrafamilială generează aproape jumătate din totalul infractiunilor contra persoanei.

De regulă, forța fizică îi avantajează pe bărbați în tranșarea confliectelor, așa că majoritatea victimelor sunt femei. Nu lipsesc însă nici cazurile în care genul slab este mai puternic. În foarte multe situații, aceste stări conflictuale au un caracter continuu, deci este ceva obișnuit pentru membrii familiei. Ușor de dedus, așadar, că riscul planează asupra acestor familii, iar consecințele sunt nebănuite chiar de autorii actelor de violentă[2].

În România [3], violenta în familie ca "stil de viată" (violenta în familie care se manifestă frecvent si/

sau care marchează viața de zi cu zi) s-a manifestat în anul 2013 după cum urmează:

- în jur de 800.000 de femei din România au suferit în mod frecvent violentă în familie sub diferite forme: 695.000 de femei au fost insultate, amenințate sau umilite, mai mult de 316.000 de femei au fost abuzate fizic si un număr similar au suferit abuzuri care au dus la restrângerea forțată a relațiilor sociale, peste 227.000 de femei nu au avut banii lor personali sau au fost deposedate de bani fără voia lor, de către alți membrii din familie, si peste 70.000 de femei au fost abuzate sub forme multiple, inclusiv sexual;
- peste 370.000 de copii (0-14 ani) din România au asistat la insulte si înjurături frecvente între părinti sau între alți adulți din gospodărie;
- peste 340.000 de copii din România au asistat la scene de violentă fizică între părinți.

Statisticile referitoare la violenta asupra femeilor sunt subevaluate. Acesta se datorează faptului că femeile nu declară incidentele de abuz fie din cauza rușinii, fie deoarece consideră acest tratament acceptabil, fie pentru că îl tratează ca pe o problemă personală ce nu trebuie făcută publică.

Datele statistice existente până în prezent privitoare la comportamentele deviante si la încălcarea drepturilor omului analizate din perspectiva de gen, evidențiază o structură pe sexe diferită a infractorilor si criminalității, în funcție de tipul infracțiunilor comise. Există o disparitate evidentă, atât din punct de vedere al ratelor criminalității, cât si sub aspectul diferențierii victimelor, fenomenul de criminalitate fiind predominant la populatia masculină, iar cel al victimizării la populatia feminină.

Violenta în familie, prin amploarea și formele grave în care se manifestă, pune în pericol însăși existenta familiei ca grup social. Un număr foarte mare de femei au fost si sunt victime ale violentei fizice si psihice în propriile familii si în societate.

Din studiul situației infracțiunilor săvârșite în această perioadă rezultă că majoritatea faptelor comise între membrii familiei sunt constituite de omoruri, tentative de omor, loviri cauzatoare de moarte, pruncucideri, vătămări corporale grave, vătămări corporale, violuri, acte sexuale cu un minor, perversiuni sexuale, corupție sexuală, incest, tâlhărie, abandon de familie, părăsirea, alungarea sau lăsarea fără ajutor, prin expunerea la suferinte fizice sau morale), rele tratamente aplicate minorului si punerea în primejdie a unei persoane în neputința de a se îngriji. Astfel, din totalul de 26.890 de asemenea infracțiuni, în 2.115 autorii si victimele au fost soți sau rude apropiate, reprezentând 7,86%.

Din interpretarea datelor rezultă că 33,7 % din omoruri au fost săvârșite între membrii familiei, 17,86% tentative de omor au fost săvârșite între membrii familiei si 27,81% dintre loviturile cauzatoare de moarte au fost săvârșite tot între membrii familiei.

Mai multe asemenea infracțiuni au fost comise în București - 268, si în următoarele județe: Hunedoara - 380, Bistrița-Năsăud - 336, Bacău - 300, Brăila - 192, Dolj - 87, Bihor - 75, Mehedinți - 68, Mureș - 51.

Mai putine infractiuni de violentă intrafamilială s-au comis pe raza județelor: Brașov si Timiș câte 2, Ilfov - 3, Teleorman - 7, Alba, Harghita si Sălaj câte 9, Arad si Argeș câte 13.

În cele 2.115 infracțiuni intrafamiliale au fost victime 2.182 persoane, respectiv:

- minori - 852 (39,04%) din care:
  - cu vârsta între 0-14 ani - 570;
  - cu vârsta între 14-17 ani - 282;
- majori - 1.330 (60,95%), din care:
  - femei - 943;
  - bărbati - 387.

Mai mulți minori care au fost victime ale infracțiunilor intrafamiliale au avut: D.G.P.M. București- 186, Brăila - 182, Bacău - 56, Mehedinți - 56, Bihor - 51, Mureș - 37, Cluj - 31, iar mai mulți

majori victime au avut: D.G.P.M. București - 96 (77 femei + 19 bărbați), Bistrița - Năsăud 332 (330 femei + 2 bărbați), Bacău - 295 (259 femei + 36 bărbați), Dolj - 76 (54 femei + 22 bărbați).

De remarcat că ponderea infracțiunilor comise cu violență în familie o dețin abandonul de familie (art. 305 Cod penal numai lit."a" - părăsirea, alungarea sau lăsarea fără ajutor, prin expunerea la suferințe fizice sau morale), si vătămările corporale, respectiv 1.029 (48,65%) si 525 (24,82 %) de fapte, împreună reprezentând 73,47% (1.554).

Atrage atenția faptul că cei 2.105 autori care au săvârșit infracțiunile intrafamiliale menționate, au fost:

- cu antecedente penale = 386 (18,33 %);
- sub influenta alcoolului = 761 (36,15 %);
- bolnavi psihic = 33 (1,56 %);
- toxicomani = 7 (0,33 %);
- alte cazuri = 918 (43,61 %) .

Important de menționat este si faptul că dintre infracțiunile intrafamiliale, 770 au fost comise spontan (36,40%), datorită unor discuții conflictuale privind situația financiară si materială precară, lipsa unui loc de muncă, moșteniri (30 cazuri - 1,41%) sau împărțirea unor terenuri agricole (49 cazuri - 2,31%), nemulțumirea că un membru al familiei nu s-a conformat la anumite solicitări sau a încălcat o anumită cerință (894 cazuri - 42,26%) etc.

În 372 de asemenea cazuri, ceea ce reprezintă 17,58%, mobilul este constituit de gelozie (196) și răzbunare (176), si ale căror consecințe - în majoritatea cazurilor - au fost foarte grave.

Totodată, este important de evidențiat ca la escaladarea acestui fenomen contribuie condițiile socio-economice ale perioadei de tranziție, printre care enumerăm: criza economică, șomajul, scăderea nivelului de trai, neasigurarea unei protecții sociale adecvate, neîndeplinirea corespunzătoare a atribuțiilor de către instituțiile guvernamentale si nonguvernamentale abilitate în domeniu.

De asemenea, si nu în ultimul rând, la aceste cauze se mai adaugă unele imperfecțiuni ale legislației în vigoare, deficientele existente în sistemul educațional, criza de autoritate în familie si scoală, existenta unor medii de subcultură si viată necorespunzătoare, proliferarea necontrolată a publicațiilor pornografice sau cu caracter violent, a casetelor video, filmelor de televiziune si cinema cu un astfel de conținut, pe fondul lipsei de educație, îndeosebi cea sexuală, cât si faptul că, destule familii trăiesc în promiscuitate.

Tabelul arată că, deşi au existat câteva diferenţe semnificative statistic între cele două probe, pentru multe dintre ţările supuse acestei cercetări, cele mai multe dintre aceste diferenţe au fost relativ mici. Dimensiunile mari pentru eşantion au crescut puterea de a detecta mici diferenţe între probele care pot sau nu pot fi în mod substanţial semnificative. Foarte puţine diferenţe între fişierele au fost găsite pentru Bolivia, Kenya, Republica Moldova, şi Zambia. În Moldova, femeile din cupluri au fost mai susceptibile de a avea de lucru şi de a trăi în zonele rurale decât toate femeile din eşantion.

Procentul de femei în prezent, căsătorite sau care locuiesc împreună cu partenerul cu varsta între 20 - 44 ani, care au suferit violenţe domestice şi femei ai căror soţi/parteneri de asemenea, au fost intervievaţi care au experimentat vreodată acte specifice de violenţă din partea soţilor/partenerilor conlocuitoare, sondaje DHS 2002-2006 [4]:

În 9 din 10 ţări, experienţa femeilor de a fi forţate să aibă acte sexuale a fost inclusă în anchetele DHS. Bazate pe aceste rapoarte, în cupluri între 2 la sută dintre femei în Moldova şi 14 la sută dintre femei din Bolivia si Kenya au indicat că soţii lor/partenerii le-au forţat să aibă relaţii sexuale atunci când nu au vrut să aibă la un moment dat în relaţia lor. Procentul de femei care au raportat că au fost forţate să execute anumite acte sexuale pe care le nu a vrut variază de la aproximativ 1 la sută în Moldova la 11 la sută din Zimbabwe în cuplu.

Procentul de femei în prezent, căsătorite sau care locuiesc împreună cu partenerul cu varsta între 20-44 ani, care au suferit violenţe domestice şi femei ai căror soţi/parteneri de asemenea, au fost intervievaţi care au fost supuse violenţei fizice sau sexuale cu sotii lor/partenerii de concubinaj vreodată sau în ultimele 12 luni, studii DHS 2002-2006 [4]:

Educaţiei femeii este asociată cu violenţa partenerului în majoritatea ţărilor, şi direcţia acestei asociaţii este în consecventă. În Republica Moldova femeile care au suferit violenţă fizică sau sexuală au avut mai puţini ani de şcolarizare, în medie, decât femeile care nu au raportat nici o violenţă.

Pentru unele ţări, statutul femeilor la locul de muncă este legat de experienţa lor de violenţă, deşi directia acestei asociaţii variază în funcţie de setare. În Republica Moldova femeile care lucrau în agricultură au fost mult mai susceptibile de a semnala violenţă decât femeile care avea ocupaţii neagricole sau care nu au fost de lucru.

Numărul de copii care trăiesc născuţi de femeile ce a fost asociat cu riscul de violenţă din partea partenerului în Republica Moldova. În general, femeile care au avut mai mulţi copii au fost mai susceptibili de a semnala violenţa partenerului decât femeile care au mai puţini copii, deşi au existat dovezi de neliniarităţii. Prevalenţa de violenţă a fost mai mare pentru femeile în Republica Moldova, care a avut un copil care a murit decât pentru femeile care nu au avut un copil care a murit.

Chestionarul DHS descrie cinci scenarii în care respondenţii sunt rugaţi să indice dacă sunt de acord sau dezacord cu lovirea sotiei este justificată. Aceste scenarii (cu unele variaţii, în termenii în diferite ţări) sunt: (1) dacă ea iese în oraș fără a spune soțului ei, (2) dacă ea neglijează copiii, (3) în cazul în care ea se ceartă cu sotul ei, (4) în cazul în care refuză să facă sex cu soţul ei, şi (5) în cazul în care ea arde mâncarea. O variabilă a fost construită comparând femeile care au fost de acord cu cel puţin una dintre aceste situaţii ca justificând bătaia soţiei cu cei care nu au fost de acord cu toate situaţiile.

În majoritatea ţărilor studiate, există o asociere semnificativă dintre experienta cu violenţa şi atitudinile femeilor faţă de violenţă. În Republica Moldova femeile care au fost de acord că bătaia soţiei a fost justificată în cel puţin una din aceste situaţii au fost mult mai probabil să raporteze confruntare cu violenţe fizice sau sexuale din partea soţilor/partenerilor decât femeile care nu au fost de acord cu un singur motiv. Chiar şi în ţările în care relaţia nu este semnificativă răspunsul a fost pozitiv. Cu toate acestea, directia acestei asociaţii este dificil de interpretat deoarece experienţa femeilor cu violenţă poate modifica percepţia lor de acceptabilitate a violenţei soţului/partenerului. Alternativ, cele ce acceptă atitudinea faţă de violenţă conjugală pot fi mai susceptibile de a semnala o asemenea experienţă.

Concluzii

Caracteristicile căminului care au fost examinate includ statutul de avere al gospodăriei, mediul urban faţă de rural ca loc de reşedinţă.

Starea bogăţiei căminului a fost determinată cu ajutorul unui indice de avere construit separat pentru fiecare ţară. Mai exact, indicele de avere a fost construit pe baza datelor cu privire la bunurile familiei, inclusiv dreptul de proprietate asupra unui un număr de articole de consum variază de la un televizor la o bicicletă sau cu maşina, precum şi caracteristicile locuinţei, cum ar fi sursa de apă potabilă, instalaţii sanitare, dar şi tipul de material de podele. Fiecărui bun i-a fost atribuită o ponderare prin analiza componentelor principale. Rezultatele scorurilor bunurilor au fost standardizate în raport cu o distribuţie normală cu o medie de zero și o deviaţie standard de unul [5]. Fiecărei gospodări i-a fost repartizat apoi un punctaj pentru fiecare bun, iar scorurile au fost adunate pentru fiecare gospodărie. Persoanele au

fost ordonate în funcţie de scorul pentru cămin în care au fost intervievate. În fiecare ţară rezultatele au fost împărţite în categorii de la unul (cel mai mic) la cinci (cel mai înalt). Acest indice este în concordanţă cu cheltuielile şi măsurile de venit şi a fost validat într-un număr mare de ţări [5].

Rezultatele analizei indică faptul că în 8 din cele 10 ţări, bunăstare a căminului a fost asociată cu experienta femeilor cu violenţa fizică sau sexuală. În Republica Moldova femeile din cele mai sărace 40 % din gospodării au fost cel mai probabil să aibă de-a face cu violenţă din partea soţilor/partenerilor, în timp ce femeile din cele mai bogate 20 % de gospodării au fost cel puţin probabil de-a face cu asemenea tratamente. În cele din urmă, compoziţia căminului a fost asociată cu riscul femeilor de violenţă în cinci ţări.

În majoritatea ţărilor, educaţia soţilor/partenerilor este asociată cu experienta femeilor cu violenţa fizică sau sexuală, şi direcţia acestei asociaţii este conformă pentru toate, dar una din aceste ţări. În Republica Moldova ani de învăţământ ai soţului/partenerului au fost mai scăzuti în medie pentru femeile care au raportat acte de violenţă decât cele pentru femei care nu au raportat violenţă.

În cele din urmă, atitudinile soţilor/partenerilor faţă de lovirea soţiei sunt asociate cu riscul femeilor de a fi supuse unor acte de violenţă în mai multe ţări. În Republica Moldova femeile cu soţi/parteneri care au convenit cu lovirea soţiei este justificată în cel puţin o circumstanţă au fost mai multe şanse de a experimenta violenţă decât femeile care trăiesc cu soţi/ parteneri care nu sunt de acord cu oricare dintre situaţiile prezentate în tabel.

Femeile din Republica Moldova au fost întrebate dacă îsi amintesc dacă tatăl lor a bătut-o vreodată pe mamele lor. Unde această întrebare a fost pusă a existat o asociere semnificativă statistic între femeile ce au raportat acte de violenţă fizică sau sexuală din partea soţilor/ partenerilor şi expunerea la violentă părintească. Astfel, femeile ce au raportat violenţă parentală au fost semnificativ mai probabil să fie expuse la violenţă din partea sotilor/partenerilor decât femeile ce nu au raportat asemenea violenţe. Ratele de violenţă din partea partenerului intim sunt de aproximativ două ori mai mari în rândul femeilor care au raportat că tatăl lor a bătut-o pe mama lor decât femeilor care nu au raportat asemenea violente.

Consumul de alcool de către soţ/partener, de asemenea, a fost puternic asociată cu raportarea de către femei a actelor de violenţă fizică sau sexuală. În Moldova ratele de violenţă sunt mai mici pentru ambele grupuri de femei, deşi diferenţa rămâne mare 9 % pentru femei ai căror parteneri nu bea şi 59 % pentru femei ai căror parteneri se îmbată des.

Femeile din mediile de mijloc au fost mai multe şanse de a experimenta violenţă decât femeile dincele mai bogate gospodării. În Moldova, femeile din căminele mai bogate, de 20% în comparaţie cu femeile din cele mai sărace, de 40%, precum şi din căminele de mijloc, de 40%, au fost mult mai probabil să fie expuse la violenţă.

Personalitatea infractorului este unul din componentele principale ale obiectului de cercetare al criminologiei privind orice categorie de infractori (deci şi în cazul făptuitorilor de omoruri asupra soţului, soţiei sau unei rude apropiate). Criminologii au studiat şi studiază personalitatea infractorului din perspectiva descoperirii rolului acesteia în cadrul actului infracţional şi utilizării posibilităţilor de influenţare asupra acesteia pentru a nu admite repetarea acţiunilor infracţionale. Din punctul de vedere al criminologiei, personalitatea infractorului poartă în sine cauzele săvârşirii infracţunii, este veriga principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularităţi ale sale care generează un astfel de comportament formează obiectul nemijlocit al profilaxiei.

Propunem dezvoltarea unor de proiecte şi acţi-

uni atât pe plan legislativ cât şi pe planul punerii în aplicare a parteneriatelor public-privat, în România şi în Republica Moldova, pentru reintegrarea socială a infractorilor şi mai ales a celor care au săvârşit infracţiuni împotriva soţului, soţiei sau a unei rude apropiate, în vederea prevenirii înfăptuirii în viitor a unor astfel de fapte grave de violenţă în familie.

Referinţe bibliografice

1. Date existente în evidenţa Parchetului de pe lîngă Curtea Supremă de Justiţie, întocmite de Carmen Necula, Vasile Marius Botiş şi Alexandru Ciprian Ghiţă.

2. MEDEANU, Tiberiu. *Crima si criminalul – geneza crimelor si descoperirea criminalilor.* Edit. Lumina Lex, p. 232.

3. Cercetarea Natională privind Violenta în Familie si la Locul de Muncă -România, 2003, CPE, 2003.

4. HIDEN, M. J., KISHOR, S., ANSARA, D. L. *Intimate Partner Violence among Couples in 10 DHS Countries Predictors and Health Outcomes.* United States Agency for International Development, Johns Hopkins University, Dec. 2008, p. 33.

5. GWATKIN, D. R., S. RUTSTEIN, K. JOHNSON, R.P. PANDE, and A. WAGSTAFF. *Socio-economic differences in health, nutrition and poverty*. The World Bank, Washington, DC, 2000.

Revista Naţională de Drept

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Nr. 1 (249), anul 24 (2023)

Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 26,0. Coli editoriale 23,5.
Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009